

ISSN (print) 2518-7600

ISSN (online) 2524-1060

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12>

Соціум. Документ. Комунікація
Society. Document. Communication
Социум. Документ. Коммуникация

Випуск 12, 2021

The collection publishes scientific articles on topical issues of historical science, archeology, historiography, source studies and special historical disciplines (original research results in the field of scientific discipline of documentation, library and publishing affairs, social communications and socio-humanitarian at the national and international levels) theory and practice of research in the field of modern educational and methodical technologies of specialists training are presented. Messages, opinions, reviews, information about scientific life are placed separately.

For researchers, teachers, postgraduate students, students.

Editorial Board: **Svitlana Orlyk**, Doctor in Historical Sciences, Professor (*Editor-in-Chief*); **Viktor Kuibida**, Doctor in Historical Sciences, Professor (*Managing Editor*); **Olena Isaikina**, Ph.D. in Historical Sciences, Associate Professor (*Executive Assistant*); **Alla Ovsiienko** (*technical secretary*).

Responsible Editors: **Ivan Kutsyi**, Doctor in Historical Sciences, Associate Professor; **Mykola Nikolaiev**, Doctor in Historical Sciences, Independent researcher; **Natalia Pasichnyk** Doctor in Historical Sciences, Associate Professor; **Renat Rizhniak**, Doctor in Historical Sciences, Professor; **Halyna Sichkarenko**, Doctor in Historical Sciences, Associate Professor; **Andrii Boiko-Gagarin**, Ph.D. in Historical Sciences, Associate Professor; **Alla Zlenko** Ph.D. in Historical Sciences, Associate Professor.

International Editorial Board: **Jelena Kazimianec**, Doctor in Humanities, Associate Professor (Lithuania); **Dileta Jatautaitė**, Doctor in Humanities, Associate Professor (Lithuania); **Volodymyr Menshikov**, Doctor in Sociology, Professor (Latvia).

Recommended for printing by Scientific Council of Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav (protocol № 11 of June 25, 2021).

Registered as scientific specialized edition of Ukraine, specialty «Historical Science» (Decree of Ministry of Education and Science of Ukraine № 693 of 10.05.2017).

By the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 dated 02.07.2020 and according to the resolution of the Attestation Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine a collection of scientific works «Society. Document. Communication» is included to the List of scientific professional publications of Ukraine, category «B».

Address of the Editorial Board: 08400, Pereiaslav, 30, Sukhomlynskohoho Str., office 312.

e-mail: sdс_redkolegia@ukr.net

Corrector: Maryna Navalna.

English accompaniment: Valentyna Krykun.

Founder and issuer: : Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav
08400, Pereiaslav, 30, Sukhomlynskohoho Str.

Certificate on inclusion to the State Publisher Register: series KB, № 21860-11760 P dated 21.12.2015 p.; series KB, № 23991-13831 P dated 19.06.2019 p.

International information and scientometric data base: Google Scholar, Academic Resource Index - ResearchBib, ULRICHWEB, National Library of Ukraine after V.I Vernadskiy, Ukrainian Scientific Journals.

У збірнику публікуються наукові статті з актуальних питань історичної науки, археології, історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін (оригінальні результати досліджень у галузі документознавства, бібліотечної та видавничо-поліграфічної справи, соціальних комунікацій та соціогуманітаристики на національному та міжнародному рівнях), представлена теорія і практика досліджень у галузі сучасних навчально-методичних технологій підготовки фахівців. Окремо розміщуються повідомлення, рецензії, огляди, інформація про наукове життя.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів.

Редакційна колегія: **Світлана Орлик**, доктор історичних наук, професор (*головний редактор*); **Віктор Куйбіда**, доктор історичних наук, професор (*заступник головного редактора*); **Олена Ісайкіна**, кандидат історичних наук, доцент (*відповідальний секретар*); **Алла Овсієнко** (*технічний секретар*).

Відповідальні редактори: **Іван Куций**, доктор історичних наук, доцент; **Микола Ніколаєв**, доктор історичних наук, академік; **Наталя Пасічник**, доктор історичних наук, доцент; **Ренат Різняк**, доктор історичних наук, професор; **Галина Січкаренко**, доктор історичних наук, доцент; **Андрій Бойко-Гагарін**, кандидат історичних наук, доцент; **Алла Зленко**, кандидат історичних наук, доцент.

Міжнародна науково-редакційна рада: **Єлена Казимянец**, доктор гуманітарних наук, доцент (Литва); **Дилета Ятаутайте**, доктор гуманітарних наук, доцент (Литва); **Володимир Меньшиков**, доктор соціологічних наук, професор (Латвія).

Рекомендовано до друку Вченою радою Університету Григорія Сковороди в Переяславі (протокол № 11 від 25 червня 2021 р.).

Наказом Міністерства освіти і науки України № 693 від 10.05.2017 р. збірник наукових праць «Соціум. Документ. Комунікація» зареєстрований як наукове фахове видання України («Історичні науки»).

Наказом Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020 р. відповідно до рішення Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України збірник наукових праць «Соціум. Документ. Комунікація» внесений до Переліку фахових видань України, категорія «Б».

Адреса редакційної колегії: 08400, м. Переяслав, вул. Сухомлинського, 30, к. 312.

e-mail: sdc_redkolegia@ukr.net

Коректор: Марина Навальна.

Англомовний супровід: Валентина Крикун.

Засновник та видавець: Університет Григорія Сковороди в Переяславі
08400, м. Переяслав, вул. Сухомлинського, 30.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: серія KB, № 21860-11760 Р від 21.12.2015 р.; серія KB, № 23991-13831 Р від 19.06.2019 р.

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Google Scholar, Academic Resource Index – ResearchBib, ULRICHSWEB, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Українські наукові журнали.

В сборнике публикуются научные статьи по актуальным вопросам исторической науки, археологии, историографии, источниковедения и специальных исторических дисциплин (оригинальные результаты исследований в области документоведения, библиотечного и издательско-полиграфического дела, социальных коммуникаций и социогуманитаристики на национальном и международном уровнях), представлена теория и практика исследований в области современных учебно-методических технологий подготовки специалистов. Отдельно размещаются сообщения, рецензии, обзоры, информация о научной жизни.

Для научных работников, преподавателей, аспирантов, студентов.

Редакционная коллегия: Светлана Орлик, доктор исторических наук, профессор (*главный редактор*); Виктор Куйбида, доктор исторических наук, профессор (*заместитель главного редактора*); Елена Исайкина, кандидат исторических наук, доцент (*ответственный секретарь*); Алла Овсиенко (*технический секретарь*)

Ответственные редактора: Иван Куций, доктор исторических наук, доцент; Николай Николаев, доктор исторических наук, академик; Наталия Пасичник, доктор исторических наук, доцент; Ренат Рижняк, доктор исторических наук, профессор; Галина Сичкаренко, доктор исторических наук, доцент; Андрей Бойко-Гагарин, кандидат исторических наук, доцент; Алла Зленко, кандидат исторических наук, доцент.

Международный научно-редакционный совет: Елена Казимянец, доктор гуманитарных наук, доцент (Литва); Дилета Ятаутайте, доктор гуманитарных наук, доцент (Литва); Володимир Меньшиков, доктор социологических наук, профессор (Латвия).

Рекомендовано к печати Ученым советом Университета Григория Сковороды в Переяславе (протокол № 11 от 25 июня 2021 г.).

Приказом Министерства образования и науки Украины № 693 от 10.05.2017 г. сборник научных трудов «Социум. Документ. Коммуникация» зарегистрирован как научное профильное издание Украины («Исторические науки»).

Приказом Министерства образования и науки Украины № 886 от 02.07.2020 г. в соответствии с решением Аттестационной коллегии Министерства образования и науки Украины сборник научных трудов «Социум. Документ. Коммуникация» внесен в Перечень профессиональных изданий Украины, категория « Б ».

Адрес редакционной коллегии: 08400, г. Переяслав, ул. Сухомлинского, 30, к. 312.

e-mail: sdc_redkolegia@ukr.net

Корректор Марина Навальная.

Англоязычное сопровождение Валентина Крикун.

Учредитель и издатель: Университет Григория Сковороды в Переяславе
08400, г. Переяслав, ул. Сухомлинского, 30.

Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации: серия KB, № 21860-11760 P от 21.12.2015 г.; серия KB, № 23991-13831 P от 19.06.2019 г.

Международные информационные и наукометрические базы данных: Google Scholar, Academic Resource Index – ResearchBib, ULRICHSWEB, Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского, Украинские научные журналы.

CONTENT

HISTORICAL STUDIES

Barabash Viktoria, Glibova Liudmyla, Tupchienko Mykola SCIENTIFIC PROCESSING OF DOCUMENTS OF PERSONAL ARCHIVE HISTORIAN, LOCAL HISTORIAN S.I. SHEVCHENKO.....	14

Bilovus Lesia, Bodnarchuk Uliia, Homotiuk Oksana MANAGEMENT COMMUNICATION STRUCTURE OF THE MEDIEVAL STATE KIEVAN RUS'	34

Kotelnytskyi Nazar I.L. SHRAH'S JOURNALISM (1847-1919) AS A SOURCE FROM THE HISTORY OF THE LANDLY LIBERAL MOVEMENT IN THE NORTH OF THE LEFT BANK OF UKRAINE (60 - 80th XIX c.).....	53

Krasnozhon Neonila PECULIARITIES AND PROBLEMS OF REFORMING LOCAL SELF-GOVERNMENT AND TERRITORIAL STRUCTURE OF POWER IN UKRAINE AND LATVIA IN 1991-2021.....	69

Levchenko Inna THE ROLE OF PUBLIC INITIATIVE IN EXPANDING THE NETWORK OF PRIMARY SCHOOLS IN LEFT-BANK UKRAINE IN 1805-1860.....	89

METHODOLOGY. SOCIOHUMANITARIANS. SOURCE SCIENCE

Baranovska Natalia, Sichkarenko Halyna, Stoian Tetiana DOCUMENT IN SOCIAL COMMUNICATIONS.....	105

Dovbnia Ljudmila, Tovkaylo Tamara VASYL SIMOVYCH'S CONTRIBUTION INTO THE HISTORY OF UKRAINIAN LINGUISTICS.....	124

Zlenko Alla TRAINING OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF DOCUMENTATION MANAGEMENT AND INFORMATION ACTIVITY: HISTORICAL PREREQUISITES AND PROSPECTS.....	145

Isaikina Olena INFORMATION CULTURE IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF MODERN MEDIA SPACE AND NETWORK COMMUNICATIONS.....	171

Klymova Kateryna ORGANIZATION OF INFORMATION ACTIVITY IN THE MANAGEMENT: DEVELOPMENT TRENDS AND INFLUENCE FACTORS.....	191

Kurchenko Tetiana, Yurchenko Olga INTERSECTORAL PROJECTS OF THE STATE ARCHIVES OF KYIV REGION AS A MEANS OF COMMUNICATION WITH THE LOCAL COMMUNITY.....	209

Navalna Maryna BLOGS AS NEW MEANS IN MODERN COMMUNICATION.....	238

Ovsiienko Alla ADAPTATION OF LIBRARIES TO THE REALITIES OF DIGITAL SPACE.....	255

Sidorenko Tetyana CONSOLIDATION OF INFORMATION AS THE BASIS OF THE DEVELOPMENT OF THE INFORMATION SOCIETY OF THE XXI CENTURY.....	270

Shymchenko Liudmila

ELECTRONIC DOCUMENT FLOW AS AN INNOVATIVE MECHANISM OF ORGANIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION TOWARDS IMPROVEMENT OF DECENTRALIZATION PROCESSES.....	294

REVIEW

Kryskov Andrii

REVIEW OF THE MONOGRAPH BONDARENKO O. V. «CITIES OF DNEPER UKRAINE DURING THE EMPIRE (1785–1917)».....	312

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Барабаш Вікторія, Глєбова Людмила, Тупчієнко Микола
НАУКОВЕ ОПРАЦЮВАННЯ ДОКУМЕНТІВ
ОСОБИСТОГО АРХІВУ ІСТОРИКА, КРАЄЗНАВЦЯ
С. І. ШЕВЧЕНКА.....14

Біловус Леся, Боднарчук Юлія, Гомотюк Оксана
СТРУКТУРА УПРАВЛІНСЬКИХ КОМУНІКАЦІЙ
СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ДЕРЖАВИ КИЇВСЬКА РУСЬ.....34

Котельницький Назар
ПУБЛІЦИСТИКА І.Л.ШРАГА (1847-1919) ЯК ДЖЕРЕЛО
З ІСТОРІЇ ЗЕМСЬКОГО ЛІБЕРАЛЬНОГО РУХУ НА
ПІВНОЧІ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (60-80 рр. ХІХ ст.)...53

Красножон Неоніла
ОСОБЛИВОСТІ І ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ
ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ЛАТВІЇ
У 1991-2021 РОКАХ.....69

Левченко Інна
РОЛЬ ГРОМАДСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ У РОЗШИРЕННІ
МЕРЕЖІ ПОЧАТКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА
ЛІВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ В 1805-1860 рр.....89

МЕТОДОЛОГІЯ. СОЦІОГУМАНІТАРИСТИКА. ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Барановська Наталія, Січкаренко Галина, Стоян Тетяна
ДОКУМЕНТ В СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЯХ.....105

Довбня Людмила, Товкайло Тамара
ВНЕСОК ВАСИЛЯ СІМОВИЧА В ІСТОРІЮ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВОЗНАВЧОЇ НАУКИ.....124

Зленко Алла

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СФЕРИ ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ: ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ.....145

Ісайкіна Олена

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
СУЧАСНОГО МЕДІАПРОСТОРУ ТА МЕРЕЖЕВИХ
КОМУНІКАЦІЙ.....171

Климова Катерина

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
УПРАВЛІННІ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА
ФАКТОРИ ВПЛИВУ.....191

Курченко Тетяна, Юрченко Ольга

МІЖСЕКТОРАЛЬНІ ПРОЄКТИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ
КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ З
МІСЦЕВОЮ ГРОМАДОЮ.....209

Навальна Марина

БЛОГИ ЯК НОВІ ЗАСОБИ В СУЧАСНІЙ КОМУНІКАЦІЇ..238

Овсієнко Алла

АДАПТАЦІЯ БІБЛІОТЕК ДО РЕАЛІЙ
ЦИФРОВОГО ПРОСТОРУ.....255

Сидоренко Тетяна

КОНСОЛІДАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ХХІ СТОЛІТТЯ.....270

Шимченко Людмила

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ
МЕХАНІЗМ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО
АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ УДОСКОНАЛЕННЯ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....294

РЕЦЕНЗІЯ

Криськов Андрій

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ БОНДАРЕНКО О.В.

«МІСТА НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ ЗА

ІМПЕРСЬКОЇ ДОБИ (1785–1917 рр.)».....312

СОДЕРЖАНИЕ

ИСТОРИЧЕСКИЕ СТУДИИ

Барабаш Виктория, Глебова Людмила, Тупчиенко Николай
НАУЧНАЯ ОБРАБОТКА ДОКУМЕНТОВ ЛИЧНОГО
АРХИВА ИСТОРИКА, КРАЕВЕДА С. И. ШЕВЧЕНКО.....14

Биловус Леся, Боднарчук Юлия, Гомотюк Оксана
СТРУКТУРА УПРАВЛЕНЧЕСКИХ КОММУНИКАЦИЙ
СРЕДНЕВЕКОВОГО ГОСУДАРСТВА КИЕВСКАЯ РУСЬ....34

Котельницкий Назар
ПУБЛИЦИСТИКА И.Л.ШРАГА (1847-1919) КАК
ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ ЗЕМСКОГО
ЛИБЕРАЛЬНОГО ДВИЖЕНИЯ НА СЕВЕРЕ
ЛЕВОБЕРЕЖНОЙ УКРАИНЫ (60-80 гг. XIX в.).....53

Красножон Неонила
ОСОБЕННОСТИ И ПРОБЛЕМЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ
МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ И ТЕРИТОРИАЛЬНОЙ
ОРГАНИЗАЦИИ ВЛАСТИ В УКРАИНЕ И ЛАТВИИ В
1991-2021 ГОДАХ.....69

Левченко Инна
РОЛЬ ОБЩЕСТВЕННОЙ ИНИЦИАТИВЫ В
РАСШИРЕНИИ СЕТИ НАЧАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ
ЗАВЕДЕНИЙ НА ЛЕВОБЕРЕЖНОЙ УКРАИНЕ В
1805-1860 гг.....89

МЕТОДОЛОГИЯ. СОЦИОГУМАНИТАРИСТИКА. ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ

Барановская Наталия, Сичкаренко Галина, Стоян Татьяна
ДОКУМЕНТ В СОЦИАЛЬНЫХ КОММУНИКАЦИЯХ.....105

Довбня Людмила, Товкайло Тамара ВКЛАД ВАСИЛИЯ СИМОВИЧА В ИСТОРИЮ УКРАИНСКОЙ ЯЗЫКОВЕДЧЕСКОЙ НАУКИ.....	124

Зленко Алла ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ СФЕРЫ ДОКУМЕНТАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УПРАВЛЕНИЯ И ИНФОРМАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	145

Исайкина Елена ИНФОРМАЦИОННАЯ КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО МЕДИАПРОСТРАНСТВА И СЕТЕВЫХ КОММУНИКАЦИЙ.....	171

Климова Катерина ОРГАНИЗАЦИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УПРАВЛЕНИИ: ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ.....	191

Курченко Татьяна, Юрченко Ольга МЕЖСЕКТОРАЛЬНЫЕ ПРОЕКТЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА КИЕВСКОЙ ОБЛАСТИ КАК СРЕДСТВО КОММУНИКАЦИИ С МЕСТНОЙ ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ.....	209

Навальная Марина БЛОГИ КАК НОВЫЕ СРЕДСТВА В СОВРЕМЕННОЙ КОМУНИКАЦИИ.....	238

Овсиенко Алла АДАПТАЦИЯ БИБЛИОТЕК К РЕАЛИЯМ ЦИФРОВОГО ПРОСТРАНСТВА.....	255

Сидоренко Татьяна КОНСОЛИДАЦИЯ ИНФОРМАЦИИ КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА XX ВЕКА.....	270

Шимченко Людмила

ЭЛЕКТРОННЫЙ ДОКУМЕНТООБОРОТ КАК
ИНОВАЦИОННЫЙ МЕХАНИЗМ ОРГАНИЗАЦИИ
ПУБЛИЧНОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИОННЫХ
ПРОЦЕССОВ.....294

РЕЦЕНЗИЯ

Крыськов Андрей

РЕЦЕНЗИЯ НА МОНОГРАФИЮ БОНДАРЕНКО А. В.
«ГОРОДА ПРИДНЕПРОВСКОЙ УКРАИНЫ ВО ВРЕМЕНА
ИМПЕРСКОЙ ЭПОХИ (1785-1917 гг.)».....312

УДК 908

DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-14-33>

**SCIENTIFIC PROCESSING OF DOCUMENTS OF
PERSONAL ARCHIVE HISTORIAN, LOCAL HISTORIAN
S.I. SHEVCHENKO**

**НАУКОВЕ ОПРАЦЮВАННЯ ДОКУМЕНТІВ
ОСОБИСТОГО АРХІВУ ІСТОРИКА, КРАЄЗНАВЦЯ
С. І. ШЕВЧЕНКА**

**НАУЧНАЯ ОБРАБОТКА ДОКУМЕНТОВ ЛИЧНОГО
АРХИВА ИСТОРИКА, КРАЕВЕДА С. И. ШЕВЧЕНКО**

Вікторія Барабаш,
*кандидат педагогічних
наук, доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та
архівної справ*
*viktoria-
k67@ukr.net*
*[http://orcid.org/0000-0002-
8560-0851](http://orcid.org/0000-0002-8560-0851)*
*Центральноукраїнський
національний технічний
університет,
пр. Університетський, 8,
м. Кропивницький, Україна,
25006*

Viktoria Barabash,
*Candidate of Pedagogical
Sciences, Associate Professor of
the Department of History,
Archeology, Informational and
Archival Affairs*
*viktoria-
k67@ukr.net*
*[http://orcid.org/0000-0002-
8560-0851](http://orcid.org/0000-0002-8560-0851)*
*Central Ukrainian National
Technical University, 8, Prospekt
Universytetsky, Kropyvnytskyi,
Ukraine, 25006*

Людмила Глебова,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та
архівної справи*
gleboval1980@gmail.com
*[http://orcid.org/0000-0001-
8865-7442](http://orcid.org/0000-0001-8865-7442)*

Liudmyla Gliebova,
*Candidate of Philology Sciences,
Associate Professor of the
Department of History,
Archeology, Informational and
Archival Affairs*
gleboval1980@gmail.com

Центральноукраїнський
національний технічний
університет,
пр. Університетський, 8,
м. Кропивницький, Україна,
25006

<http://orcid.org/0000-0001-8865-7442>
Central Ukrainian National
Technical University, 8, Prospekt
Universytetsky, Kropyvnytskyi,
Ukraine, 25006

Микола Тупчієнко,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та
архівної справи
tupchy_mp@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-7076-4861>
Центральноукраїнський
національний технічний
університет,
пр. Університетський, 8,
м. Кропивницький, Україна,
25006

Mykola Tupchienko,
Candidate of History Sciences,
Associate Professor Department
of History, Archeology,
Informational and Archival
Affairtupchy_mp@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-7076-4861>
Central Ukrainian National
Technical University, 8, Prospekt
Universytetsky, Kropyvnytskyi,
Ukraine, 25006

ABSTRACT

The relevance of the research topic is determined by the general problems of acquisition of museum funds and scientific research of museum objects that come and are stored in museum funds. This is due to a number of factors, such as increasing the role of museums in the upbringing of applicants for higher education; increasing public interest to historical monuments; improving the forms and methods of work in order to accelerate the pace of development and increase the level of museum work, the growing popularity of museums.

Classification and systematization museum objects aims to establish their relationships. The classification consists in division into groups on the basis of kinship and difference of the whole volume of materials required by the museum. Such classification is

carried out according to the classification schemes developed by the museum and covers both the objects available in the museum, and those in the acquisition of which the institution is interested. Thus, the classification reveals certain gaps in museum collections.

The funds of the Kirovohrad Regional Museum of Local Lore contain a number of documents that allow to clarify and specify the biography of the prominent scientist and public figure S.I. Shevchenko, and to deepen the idea of his creative legacy. This study analyzed the main milestones of social and scientific activities of the famous historian; the historiographical analysis of a problem of acquisition of museum funds is carried out; the main classification features of the documents of the archival fund in museums are determined; carried out scientific and fund description, classification and systematization of documents of the personal archive of the famous historian, local historian Serhiy Shevchenko, which the author in 2015 transferred to the funds of the Kirovohrad Regional Museum of Local Lore. The researched documents are grouped into three funds: basic, research and support, exchange. Each fund is classified and grouped by subject, chronology and condition of preservation.

Keywords: *museum of local lore, acquisition of museum funds, personal archive, fundraiser, historical local lore, scientific and technical processing of documents.*

Постановка проблеми. Сьогодні музей – багатофункціональний соціокультурний центр, який виконує одну з найважливіших функцій – зберігаючи національну спадщину і культуру, формує гуманістичні цінності сучасного суспільства.

Успіх у виконанні музеями їх функцій залежить від уміння співробітників працювати з музейними фондами: виявляти джерела знань і емоцій, музейні предмети, що відображають історичні процеси, робити доступними їх для використання в науковій та освітньо-виховній роботі.

На сучасному етапі розвитку історичної науки спостерігається значне підвищення інтересу до проблеми становлення і розвитку історичного краєзнавства, і, зокрема, до особистого внеску в його розвиток окремих дослідників. Причина даного явища полягає, насамперед, в тому, що через вивчення минулого свого краю, емпіричних і теоретичних напрацювань місцевих істориків-краєзнавців відкривається шлях до поглибленого пізнання загальноукраїнського історичного процесу, виявлення закономірностей його розвитку на регіональному та локальному рівнях, розкриття різних проявів зв'язку історичної науки з життям суспільства.

Аналіз останніх публікацій. У кожній сфері своєї багатогранної діяльності музей робить вагомий внесок у розвиток історичного краєзнавства. Так, у процесі комплектування музейних фондів особового походження створюється і постійно поповнюється досить значна за своїм обсягом і складом джерельна база історико-краєзнавчих досліджень.

Комплектування фондів – одна з найскладніших і найменш розроблених проблем сучасної теорії та практики музейної справи. Розмежування понять «комплектування музейних фондів» і «збирання» розглянуто в працях науковців, які визначали комплектування фондів як планомірну та цілеспрямовану діяльність музею з виявлення предметів музейного значення, їх придбання та систематизації у фондах.

Питанням впровадження музейних інновацій присвячено наукові розвідки як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, серед яких: А. Бокотей (Бокотей, 2014), А. Караманов (Караманов, 2012), Т. Смирнова (Смирнова, 2012), Ж.-М. Тобелем (Тобелем 2018) та ін. Автори досліджують особливості функціонування музейних установ у сучасному соціокультурному просторі, пропонують нові форми і методи музейної діяльності. Проблему ефективної музейної комунікації досліджують Р. Маньковська (Маньковська, 2000), О. Климишин (Климишин, 2015) та інші. Особливостям

функціонування музейних установ присвячено також цілу низку ґрунтовних досліджень та навчальних посібників, підручників, наприклад В. Ананьєва, (Ананьєв, 2014), І. Дубова (Дубов, 2004) тощо. Окремі питання діяльності музейних та архівних установ знайшли своє відображення в роботах К. Заваланюк (Заваланюк, 2015), А. Зернової (Зернова, 1978), В. Рагозіна (Рагозін, 2012) та багатьох інших.

Зазначимо принагідно, що різноплановість та сучасні тенденції в музейній справі дозволяють науковцям удосконалювати теоретичні і практичні аспекти комплектування і збереження персональних фондів.

Мета дослідження – здійснити наукове опрацювання, класифікацію та систематизацію матеріалів документів особистого архіву історика, краєзнавця С. І. Шевченка, які надійшли до фондів Кіровоградського обласного краєзнавчого музею у 2015 р.

Виклад основного матеріалу. Комплектування фондів, що включає в себе збирання, атрибуцію, систематизацію та науковий опис музейних предметів, відноситься до числа найважливіших напрямів діяльності музею як соціального інституту, безпосередньою функцією якого є документування явищ та подій життя природи й суспільства, що реалізується через виявлення, зберігання, вивчення і представлення пам'яток природи та історії. Цим визначається значення і місце проблеми наукового комплектування музейного фонду як об'єкта дослідницької роботи.

Вагомою складовою даного дослідження є співвідношення та взаємопроникнення функціонування у системі документних комунікацій двох споріднених фондів – архівного та музейного. Це не випадково, оскільки саме музейні та архівні установи зберігають історичні джерела, а відтак і культурну спадщину краю, країни, людства. Далеко не останнє місце у фондах архівних та музейних установ займають і документи з особистих архівів відомих особистостей, до яких належить і знаний на Кіровоградщині

історик, краєзнавець Сергій Іванович Шевченко. У 2015 році Сергій Іванович передав до фондів Кіровоградського обласного краєзнавчого музею 212 документів свого персонального архіву. Доцільно розкрити значущість діяльності науковця, звернувшись до біографії видатного краєзнавця.

Шевченко Сергій Іванович 1958 року народження, родом з Добровеличківського району, що на Кіровоградщині (село Водяне), виростав у сім'ї агронома і зоотехніка колгоспу. Зі шкільних років цікавився історією і краєзнавством. Навчався у Київському держуніверситеті ім. Т. Г. Шевченка, отримав кваліфікацію історика-архівіста та викладача історії і суспільствознавства. З 1983 року С. Шевченко керував Державним архівом Кіровоградської області. З 1986 року поєднував службу в архіві з викладацькою діяльністю в Кіровоградському педагогічному інституті імені В. Винниченка, куди перейшов на постійну роботу в 1991 році. За вісім років на посаді директора архіву опублікував ряд наукових статей, присвячених історії краю. За сумісництвом Сергій Шевченко працював провідним кореспондентом регіональних газет: «Кіровоградська правда», «Україна-Центр», «Ведомості». У цей період дослідник захистив кандидатську дисертацію із всесвітньої історії «Україна в міжнародних економічних відносинах (1950–1980-і рр.)» У 1990-х рр. Сергій Іванович очолював первинний осередок при правлінні обласної організації Національної спілки журналістів України. С. Шевченко був членом обласної редколегії книги «Реабілітовані історією»; ради Українського товариства охорони пам'яток історії і культури; лауреатом численних премій: за краще висвітлення у засобах масової інформації 60-річного ювілею області, краєзнавчої ім. В. Ястребова, обласної ради, газети «Народне слово», Долинської районної краєзнавчої премії ім. І. Проценка.

Сергій Шевченко за роки своєї науково-практичної діяльності зібрав значну кількість цінних документів, які згодом передав до Кіровоградського обласного краєзнавчого музею.

Наукова спрямованість кандидата історичних наук Шевченка Сергія Івановича характеризується значною різноплановістю: автор понад 150 наукових публікацій (в т.ч. книг) в Україні, Сербії, Білорусі, Польщі, Росії. С. Шевченко публікував наукові розвідки з проблем краєзнавства, історії, політики, архівознавства, освіти, літературознавства, музеєзнавства, журналістики, спорту, етнографії, економіки на шпальтах газет Кіровоградщини, Львова, Харкова, Києва, Сербії. Значна частина його наукового доробку присвячена історії Кіровоградщини. Етнографічні дослідження Сергія Івановича зосереджені на періоді кінця ХХ – початку ХХІ століття. Історія гімназійної освіти Центральної України її навчальних закладів таких, як земське реальне училище, жіноча гімназія, офіцерське кавалерійське училище були в центрі уваги науковця.

Регіональні аспекти зарубіжних зв'язків України теж цікавили Сергія Шевченка. Друкувались статті про Кіровоградщину в україно-польських зв'язках, публікації з історії Нової Сербії в Україні і національно-культурні осередки етнічних меншин, які проживають на території Кіровограда.

У 2013 році вийшли книги С. Шевченка: «Лицарі українського степу». Збірка статей (1983 – 2008 рр.); «Шульгини – Інгульська сторінка»; «Павлівка. Село в історії Наддніпрянщини».

Звернення до опублікованих ученим праць переконує в широті його наукових інтересів. Це різні аспекти історії, етнографії, архівної справи. Наукові інтереси: міжслов'янські зв'язки ХІХ – ХХ ст., історія Центральної України.

Як відомо, важливим напрямком діяльності музейних установ є фондова робота, яка включає формування, облік і вивчення певних окремих предметів чи їх сукупностей – зібрань, колекцій. Така діяльність націлена насамперед на оптимальну організацію процесів збереження та використання музейних експонатів. У широкому спектрі музейних фондів визначаються фонди державних і громадських діячів, а також

діячів народного господарства. У таких фондах основну цінність представляють матеріали службової та громадської діяльності. У складі фондів діячів науки і культури цінними є творчі матеріали, які поміщаються перед усіма іншими документами. У фондах письменників найбільшу цінність представляють рукописи художніх творів – романів, повістей, нарисів, оповідань.

Схеми класифікації документів у таких типах фондів особового походження, як сімейні та родові, визначаються складом фондоутворювача, характером їх діяльності, видами документів та їх кількістю.

Важливо зазначити, що на основі розроблених музеєм класифікацій здійснюється систематизація, тобто, за допомогою карток або сучасних електронних засобів систематизації та зберігання наукової інформації відбувається групування реально існуючих у музейних зібраннях предметів.

Загальна класифікація передбачає поетапний поділ предметів на групи за всіма істотними ознаками, за однією із них – часткова. Фахівці визначають й інші класифікаційні системи: 1) за часом створення або місцем знаходження предметів – хронологічна; 2) за місцем створення або побутування предметів – географічна; 3) класифікація, яка об'єднує предмети, що стосуються однієї особи – авторська або іменна; 4) класифікація, яка встановлює зв'язок із темою профільної дисципліни – тематична; 5) яка групує зв'язок за призначенням або сюжетом – наочна.

Одночасно з письмовими документами державного архівного фонду враховуються логічно взаємопов'язані з ними друковані видання з автографами і позначками, а також фотографії, карти, плакати, афіші, естампи, лубки, марки, листівки, вирізки з газет і журналів тощо (Зернова, 1978).

Документи архівного фонду в музеях групуються:

– за історичними періодами (дорадянський, радянський та пострадянський періоди);

- за способом і технікою закріплення інформації (письмові, графічні, кіно- фото-, фоно-, електронні документи).
- за архівними фондами, архівними колекціями, архівним зібранням (Дубова, 2004; Заваланюк, 2015).

Разом з тим, слід зазначити, що у процесі класифікації документів особових фондів до них не можуть застосовуватися загальні ознаки групування, які поширювалися б на весь склад матеріалів фонду та єдина система побудови фонду. Документи особових фондів, зазвичай, не належать організації чи установі й відрізняються великою різноманітністю й індивідуальністю. Такі документи, тобто, матеріали особових фондів, на відміну від матеріалів установ, які вже в процесі свого створення регламентуються й організовуються діяльністю фондоутворювача і системою діловодства, на першій ступені класифікації об'єднуються за кількома класифікаційними ознаками одночасно (Вітке, 1924).

Що стосується документів із особистого архіву С. І. Шевченка, то, надійшовши до фондів музею, в результаті проведеної експертизи вони поділені на три основні групи: I – основний фонд, II – науково-допоміжний, III – обмінний фонд. За актом прийняття основний фонд склав двадцять три одиниці зберігання (інв. № КОМ -46360-46382), науково-допоміжний фонд – сто шістдесят дві одиниці зберігання (інв. № НД – 7181-7342), обмінний фонд нараховує шістнадцять предметів (інв. № ОФ – 273-294).

Особистий архів С. І. Шевченка сформувався в результаті його професійної діяльності, відповідно документи для формування особового фонду в музеї передані в 2015 році безпосередньо фондоутворювачем.

У персональному фонді містяться різноманітні за складом і змістом документи, що характеризують життя і діяльність фондоутворювача: документи особистого характеру, рукописи, листи, матеріали наукової і громадської діяльності.

У процесі трансформації особистого архіву дослідника в особовий фонд в музею науково-технічна обробка документів

складалася з таких видів робіт: комплектування, експертиза цінності, визначення крайніх дат документів, формування справ, нумерації аркушів, складання заголовків справ на робочих картках, систематизації справ в описі.

В **основному фонді** у процесі його первинної обробки були виділені такі тематичні ознаки:

1) документи особового характеру – три документи: квитки члена профспілок. Хронологічні межі: 1976 – 1992 рр.;

2) матеріали, пов'язані з громадською діяльністю – одинадцять документів: запрошення, програми, мандат, візитка. Хронологічні межі: 1988 – 2013 рр.;

3) епістолярна спадщина – два документи: лист, листівка. Хронологічні межі: 2009 – 2014 рр.;

4) документи пов'язані з науковою діяльністю – шість документів: книги, автореферат.

Хронологічні межі: 1976 – 2005 рр.

Нижче наводимо приклади наукового опису кожної із груп, де вказується назва документа, роки і місце створення, розміри, техніка виготовлення, стан збереження:

1) Документ особового характеру:

Доцільно привести приклад наукової обробки квитка члена профспілки на ім'я С. І. Шевченка:

Квиток члена профспілки на ім'я Шевченка С. І.

Серія «ПО» №5

1992 р., м. Кіровоград

10,9 x 7,6 (см)

Папір, фарби

Друкування, рукопис

Одна одиниця

Прим'ятість, потертість, пошарпаність.

2) Документ громадської діяльності:

Мандат на установчий з'їзд спілки архівістів СРСР на ім'я Шевченка С. І. №173

1990 р.; м. Москва

7 x 10,5 (см)

Кількість – одна одиниця

Папір, фарба

Друкування, рукопис

Прим'ятість, пошарпаність, забруднення.

3) Епістолярна спадщина:

Листівка від О. Микитенка до Шевченка С.І.

2009 р., Україна

14,2 x 10,5 (см)

Кількість – одна одиниця

Папір, фарби

Друкування, рукопис

Прим'ятість.

Книга. Шевченко С.І. «Центральноукраїнський архів»

2013 р., м. Кіровоград

20,5 x 14,5 (см)

Кількість – одна одиниця

Папір, фарби

Друкування

Прим'ятість.

Ці документи були опрацьовані за вимогами установчих документів, щодо діяльності музеїв України – створені каталожні картки.

Складений Акт про приймання на постійне зберігання пронумерований порядковим номером. Акт № 4 основного фонду розміщено на двох аркушах і нараховує двадцять три предмети. Окремо пронумерований для постійного зберігання, підшитий в справи в хронологічному порядку.

Особливим документом, що ведеться в музеї, та використовується в музейній практиці є *Науково уніфікований паспорт*. Документ може мати як рукописну, так і електронну форму, завіряється підписом фахівця, що його складає та візується матеріально відповідальною особою. Обов'язковим для Науково уніфікованого паспорта є наявність фотографії (9 x 13 см) або, як виняток, замальовки.

У науково-допоміжному фонді були виділені такі тематичні ознаки :

1. Документи особового характеру – два документи: свідоцтво, читацький квиток. Хронологічні межі: 2010 – 2012 рр.;

2. Документи громадської діяльності – п'ятдесят шість документів, які поділені на групи:

2.1. Документи, пов'язані з депутатською діяльністю – дев'ять документів: посвідчення, листівки. Хронологічні рамки: 1994 – 1998 рр.

2.2. Документи, пов'язані з політичним життям в незалежній Україні – десять документів: запрошення, мандат, лист-запрошення. Хронологічні межі: 1993 – 2006 рр.

2.3. Документи, пов'язані з професійною діяльністю – сім документів: мандат, запрошення. Хронологічні межі: 1985 – 1999 рр.

2.4. Документи присвячені створенню обласного товариства Україна – Сербія – два документа: лист, постанова. Хронологічні межі: 2000 р.

2.5. Документи культурологічного характеру – дванадцять документів: запрошення, перепустки. Хронологічні межі: 1984 – 2014 рр.

2.7. Документи розпорядчого характеру – сім документів: програми, розпорядження. Хронологічні межі: 1984 – 2014 рр.

2.8. Документи персоніфікації – три документи: бейджики. Хронологічні межі: 2012 – 2013 рр.

I. Епістолярна спадщина – тридцять три документи. Поділена на дві групи:

3.1. Листування пов'язане з науковою діяльністю поділено на сім груп за тематикою і адресатами:

3.1.1. Листування з О. Г. Греком – одинадцять документів. Хронологічні межі: 2007 – 2013 рр.

3.1.2. Листування з нащадками Шульгіних – чотири документи. Хронологічні межі: 2013 р.

3.1.3. Листування з нащадками начальника Елісаветградського КАВ училища С. А. Карпенка – три документи. Хронологічні межі: 2010 – 2014 рр.

3.1.4. Листування з нащадком героя Радянського Союзу І. Шепетова – два документи. Хронологічні рамки: 2013 р.

3.1.5. Листування з Шкирай Л.С. – два документи. Хронологічні рамки: 2013 р.

3.1.6. Листування з Білошапкою В. І. – чотири документи. Хронологічні рамки: 2012 р.

3.1.7. Листування з Перебийніс Н.С. – шість документів. Хронологічні рамки: 2002 р.

3.2. Документи вітальні – три документи: Привітання з Новим Роком та Різдом Христовим, 3 Днем Перемоги. Хронологічні рамки: 2013 – 2014 рр.

Документи пов'язані з науковою діяльністю – сорок два документи: книги, статті, газетні публікації, передруківки з газет ХІХ століття, список наукових праць Шевченка С.І.

Хронологічні межі: 1986 – 2013 рр.

ІІ. Документи першоджерельного значення – сорок документів, поділені на сім груп:

5.1. Олесь Грек – шістнадцять док.: книги, брошури, рукопис, газета «Зори Енісея», вирізки з газет, ксерокопії сторінок книги, фотокартки чорно-білі.

5.2. Родина Карпенків – вісім документів: ксерокопії фотокарток, ксерокопія автобіографії Карпенка С. А., ксерокопія аркушів з послужного списку.

5.3. Шульгін В. – шість документів: Фото кольорове, Фото чорно-біле, ксерокопії.

5.4. Маленченко Ю. І. – три документи: ксерокопії сторінок з альбому, присвяченого космонавту. Хронологічні рамки: 2014 р.

5.5. Шепетов Іван – два документи: ксерокопії із сімейного архіву Ю. Шепетова.

5.6. Хорват М.Н. – чотири документи: Ксерокопія особової справи.

5.7. Книга. Населення Кіровоградської області – один документ. Хронологічні межі: 1989 р.

Документи були опрацьовані за вимогами установчих документів, щодо діяльності музеїв України – укладені каталожні картки.

Акт приймання № 5 розміщений на трьох аркушах і нараховує сто сімдесят три предмети, де вказано назву предметів, кількість і стан збереження. Документ має такі реквізити: назва, номер, штамп, дата, підпис головного зберігача і заступника директора.

Обмін предметами Музейного фонду України – одна з форм комплектування музейного зібрання, що здійснюється музеями шляхом обміну матеріалів дублетного фонду і непрофільних матеріалів на предмети, що відповідають профілю музейного зібрання.

В **обмінному фонді** за актом № 6 виявлено шістнадцять предметів, які поділено на дві групи: епістолярна спадщина – дев'ять документів: листівки вітальні, марка поштова; друга група – документи особового характеру: квиток трамвайний, картка споживача.

Висновки. Таким чином, надважливим вектором діяльності музейних установ України варто визначити питання комплектування матеріалів з історії певного регіону. У світлі вищевказаного актуальними залишаються питання удосконалення та розробки практичних рекомендацій наукової обробки персональних фондів, зокрема й щодо їх зберігання та комплектування. Опрацювання масиву документів особового архіву С. І. Шевченка у фондах Кіровоградського обласного музею дає змогу не лише глибше дослідити біографію визначного вченого-краєзнавця, історика та громадського діяча, а й забезпечує повноцінне включення даних документів у систему документних комунікацій регіону, сприяє популяризації історії рідного краю.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев В. Г. История зарубежной музеологии : учеб-метод. пособ. СПб., 2014. 136 с.
2. Бокотей А. А. Інноваційні впровадження в природничих музеях Швейцарії та Австрії. *Наукові записки Державного природознавчого музею*. Львів. 2014. Вип. 30. С. 41–50.
3. Витке Н. В. Организация управления и индустриальное развитие. Москва, 1924.
4. Дубов И.В. Музееведение: исторические и краеведческие музеи: краткий курс лекций. СПб.: Изд-во гос. ун-та, 2004. 411с.
5. Заваланюк К.В. Джерела з генеалогії Юхима Сіцинського (1859–1937рр.) у фондах Державного архіву Вінницької області. URL: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_1_2015/12.pdf
6. Зернова А. Б ., Воробьев В. П. Основные факторы, влияющие на сохранность музейных предметов. *Актуальные проблемы фондовой работы музеев*: Сб. науч. тр. НИИ культуры. Москва, 1978. Вип. 93. 70–85 с.
7. Караманов А. В. Организация интерактивной музейной среды: от методов к моделям. *Вопросы музеологии*. 2012. № 2 (6) С. 171–178.
8. Климишин О. С. Освітні аспекти природничо-музейної комунікації. *Наукові записки Державного природознавчого музею*. Львів. 2015. Вип. 31. С. 15–22.
9. Маньковська Р. В. Музеї України в інформаційному просторі: досвід та перспективи. *Історія України. Маловідомі імена, події, факти*. Київ, 2000. Вип. 11. С. 214–221.
10. Основы музееведения: учеб.пособие /отв. ред. Э. А. Шулепова. Изд. 2-е.,испр. Москва: ЛИБРОКОМ, 2010. 432с.
11. Рагозіна В. В. Художньо-освітня діяльність музеїв мистецького профілю з дітьми дошкільного віку та школярами. *Горизонти образования*. 2012. № 3 (36). С. 50–55.

12. Смирнова Т. А. Цифровые технологии в экспозиционном пространстве музея: современные тенденции и перспективы. *Вестник ЯрГУ. Серия Гуманитарные науки*. 2012. № 4/1 (22/1). С. 14–18.

13. Тобелем Ж-М. Нова епоха музеїв. Культурні установи перед викликом менеджменту / пер. з французької З. Борисюк, П. Тарашука, С. Тевольде. Київ, 2018. 320 с.

REFERENCES

1. Anan'yev, V. G. (2014). *Istoriya zarubezhnoy muzeologii [History of foreign museology] : ucheb-metod. posob.* SPb. [in Russian].

2. Bokotey, A. A. (2014). Innovatsiyni vprovadzhennya v pryrodnychikh muzeyakh Shveytsariyi ta Avstriyi [Innovative implementations in natural museums in Switzerland and Austria]. *Naukovi zapysky Derzhavnoho pryrodnavchoho muzeyu*. L'viv, 30, 41–50 [in Ukrainian].

3. Vitke, N. V. (1924). *Organizatsiya upravleniya i industrial'noe razvitie [Management organization and industrial development]*. Moscow [in Russian].

4. Dubov, I.V. (2004). *Muzeevedenie: istoricheskie i kraevedcheskie muzei [Museology: historical and local lore museums]: kratkiy kurs lektsiy*. SPb.: Izd-vo gos. un-ta [in Russian].

5. Zavalanyuk, K.V. (2015). *Dzherela z henealohiyi Yukhyma Sitsins'koho (1859–1937rr.) u fondakh Derzhavnoho arkhivu Vinnyts'koyi oblasti [Sources on the genealogy of Eugene Sitsinsky (1859–1937) in the funds of the State Archives of Vinnytsia region]*. Retrieved from [ftp:// www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_1_2015/12.pdf](ftp://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_1_2015/12.pdf) [in Ukrainian].

6. Zernova, A. B., Vorob'yev V. P. (1978). Osnovnye faktory, vliyayushchie na sokhrannost' muzeynykh predmetov [The main factors influencing the preservation of museum objects]. *Aktual'nye problemy fondovoy raboty muzeev*: Sb. nauch. tr. NII kul'tury. Moscow, 93, 70–85 [in Russian].

7. Karamanov, A. V. (2012). Organizatsiya interaktivnoy muzeynoy sredy: ot metodov k modelyam [Organization of an interactive museum environment: from methods to models]. *Voprosy muzeologii*, 2 (6), 171–178 [in Russian].

8. Klymyshyn, O. S. (2015). Osvitni aspekty pryrodnycho-muzeynoi komunikatsiyi [Educational aspects of natural-museum communication]. *Naukovi zapysky Derzhavnoho pryrodnavchoho muzeyu*. L'viv, 31, 5–22 [in Ukrainian].

9. Man'kovs'ka, R.V. (2000). Muzeyi Ukrayiny v informatsynomu prostori: dosvid ta perspektyvy [Museums of Ukraine in the information space: experience and prospects]. *Istoriya Ukrayiny. Malovidomi imena, podiyi, fakty*. Kyiv, 11, 214–221 [in Ukrainian].

10. Shulepova, E.A. (Eds.). (2010). *Osnovy muzevedeniya [Fundamentals of museum studies]: ucheb.posobie*. Izd. 2-e.,ispr. Moscow : LIBROKOM [in Russian].

11. Rahozina, V. V. (2012). Khudozhn'o-osvitnya diyal'nist' muzeyiv mystets'koho profilyu z dit'my doshkil'noho viku ta shkolyaramy [Art and educational activities of art museums with preschool children and schoolchildren]. *Horyzonty obrazovanyia*, 3 (36), 50–55 [in Ukrainian].

12. Smirnova, T. A. (2012). Tsifrovye tekhnologii v ekspozitsionnom prostranstve muzeya: sovremennye tendentsii i perspektivy [Digital technologies in the exposition space of the museum: modern tendencies and perspectives]. *Vestnik YarGU. Seriya Gumanitarnye nauki*, 4/1 (22/1), 14–18 [in Russian].

13. Tobelem, Zh-M. (2018). *Nova epokha muzeyiv. Kul'turni ustanovy pered vyklykom menedzhmentu [A new era of museums. Cultural institutions before the challenge of management]* / per. z frantsuz'koyi Z. Borysyuk, P. Tarashchuka, S. Tevol'de. Kyiv [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Актуальність теми дослідження визначається загальними проблемами комплектування фондів музеїв та

наукового дослідження музейних предметів, які надходять та зберігаються в музейних фондах. Це обумовлено низкою таких факторів, як підвищення ролі музеїв у вихованні здобувачів вищої освіти; підвищення суспільного інтересу до пам'яток історії; удосконалення форм і методів роботи задля прискорення темпів розвитку і підвищення рівня музейної справи, зростання популярності музеїв.

Класифікація і систематизація музейних предметів має на меті встановити їх взаємозв'язки. Класифікація полягає у розподілі на групи за ознаками спорідненості й відмінності всього обсягу потрібних музею матеріалів. Така класифікація здійснюється за розробленими самим музеєм класифікаційними схемами й охоплює і наявні в музеї предмети, і ті, у придбанні яких зацікавлена установа. Таким чином класифікація виявляє певні прогалини в музейних зібраннях.

У фондах Кіровоградського обласного краєзнавчого музею зберігається низка документів, які дають змогу уточнити та конкретизувати біографію визначного вченого краєзнавця та громадського діяча С. І. Шевченка, а також поглибити уявлення про його творчу спадщину. У даному дослідженні проаналізовано основні віхи громадської та наукової діяльності відомого історика; проведено історіографічний аналіз проблеми комплектування музейних фондів; визначено основні класифікаційні ознаки документів архівного фонду в музеях; здійснено науково-фондове описування, класифікацію та систематизацію документів персонального архіву відомого історика, краєзнавця Сергія Шевченка, які автор у 2015 році передав до фондів Кіровоградського обласного краєзнавчого музею. Досліджені документи погруповано на три фонди: основний, науково-допоміжний, обмінний. До кожного фонду застосована класифікація і групування за тематикою, хронологією і станом збереження.

Ключові слова: краєзнавчий музей, комплектування музейних фондів, персональний архів, фондоутворювач,

історичне краєзнавство, науково-технічна обробка документів.

АННОТАЦІЯ

Актуальность темы исследования определяется общими проблемами комплектования фондов музеев и научного исследования музейных предметов, поступающих и хранящихся в музейных фондах. Это обусловлено рядом таких факторов, как повышение роли музеев в воспитании соискателей высшего образования; повышение общественного интереса к памятникам истории; совершенствование форм и методов работы для ускорения темпов развития и повышения уровня музейного дела, рост популярности музеев. Классификация и систематизация музейных предметов имеет целью установить их взаимосвязи. Классификация заключается в делении на группы по признакам родства и различия всего объема необходимых музею материалов. Такая классификация осуществляется по разработанным самим музеем классификационным схемам и охватывает и имеющиеся в музее предметы, и те, в приобретении которых заинтересована организация. Таким образом классификация выявляет определенные пробелы в музейных собраниях. В фондах Кировоградского областного краеведческого музея хранится ряд документов, которые позволяют уточнить и конкретизировать биографию выдающегося ученого краеведа и общественного деятеля С. И. Шевченко, а также углубить представление о его творческом наследии. В данном исследовании проанализированы основные вехи общественной и научной деятельности известного историка; проведено историографический анализ проблемы комплектования музейных фондов; определены основные классификационные признаки документов архивного фонда в музеях; осуществлено научное описание, классификация и систематизация документов персонального архива известного историка, краеведа Сергея Шевченко, которые автор в 2015 году передал

в фонды Кировоградского областного краеведческого музея. Исследованы документы сгруппированы в три фонда: основной, научно-вспомогательный, обменный. В каждом фонде применена классификация и группировка по тематике, хронологии и состоянию сохранности.

Ключевые слова: *краеведческий музей, комплектования музейных фондов, персональный архив, фондосоздатель, историческое краеведение, научная обработка документов.*

УДК94(477)”085/134

DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-34-52>

MANAGEMENT COMMUNICATION STRUCTURE OF THE MEDIEVAL STATE KIEVAN RUS'

СТРУКТУРА УПРАВЛІНСЬКИХ КОМУНІКАЦІЙ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ДЕРЖАВИ КИЇВСЬКА РУСЬ

СТРУКТУРА УПРАВЛЕНЧЕСКИХ КОММУНИКАЦИЙ СРЕДНЕВЕКОВОГО ГОСУДАРСТВА КИЕВСКАЯ РУСЬ

Леся Біловус,

*доктор історичних наук,
професор кафедри
інформаційної та
соціокультурної діяльності
l.bilovus@wunu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0003-4882-4511>ID: H-2316-2017
Західноукраїнський
національний університет вул.
Львівська, 11, м. Тернопіль,
Україна, 46009*

Lesia Bilovus,

*Doctor of History, Professor of
the Department of Information
and Socio-Cultural Activity
l.bilovus@wunu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0003-4882-4511>ID: H-2316-2017
West Ukrainian National
University 11
Lvivska Str. Ternopil, 46009*

Юлія Боднарчук,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри
інформаційної та
соціокультурної діяльності
ulia_bodnarchuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6293-8032>ID: I-6133-2017
Західноукраїнський
національний університет,
вул. Львівська, 11,
м. Тернопіль, Україна, 46009*

Uliia Bodnarchuk,

*Philosophy Doctor in
History, Associate Professor of
the Department of Information
and Socio-Cultural Activities
ulia_bodnarchuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6293-8032>ID: I-6133-2017
West Ukrainian National
University 11 Lvivska Str.
Ternopil, 46009*

Оксана Гомотюк,

доктор історичних наук,
професор кафедри
інформаційної та
соціокультурної діяльності
o.homotiuk@wunu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0002-2856-8541>ID: H-4237-2017
Західноукраїнський
національний університет вул.
Львівська, 11, м. Тернопіль,
Україна, 46009

Oksana Homotiuk,

Doctor of History, Professor of
the Department of Information
and Socio-Cultural Activity
o.homotiuk@wunu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2856-8541>ID: H-4237-2017
West Ukrainian National
University 11 Lvivska Str.
Ternopil, 46009

ABSTRACT

The objective of the work. The study summarizes the structure of managerial communication of the period of the early feudal state of Kievan Rus' as a special type of social communications; identifies typical features in the system of management communications of cultural traditions of peoples who were in direct interaction; the historically formed features of managerial communications are analyzed for the purpose of establishment of causal relations of qualitative functioning of the state of Kievan Rus'. The research methodology consists of the application of general scientific research methods (description, comparison, analogy, analysis, etc.), and also involves the use of a comparative-historical method, historically typological, historically chronological. The scientific novelty of the work is to study the combination of cultural traditions of agents of interaction in the political system of management communications of Kievan Rus', as an effective communication network that led to the long-term development of the medieval state in a polycentric and territorial branching. The main components of the managerial and communicative model of public administration are considered as a combination of different cultural traditions of Varangian warriors and autochthonous Slavs. The conditions of application and qualitative consequences of the use of the

communication system for the centralization of the state and its effective development over a long period are outlined. It is focused on the historical component of political institutions included in the management model of communications of Kyivan Rus. Conclusions. The administrative and communicative network of Kievan Rus' formed a symbiosis of two administrative cultures of the Slavic and Norman ruling traditions. The interpenetration of cultures and the stable evolutionary development of the communication network have contributed to the quality of the state's existence for a long time.

Keywords: *management communications, cultural traditions, Kievan Rus', Middle Ages, polycentric community, social communications, communicative network.*

Постановка проблеми й актуальність дослідження.

Період середньовіччя на території України представлений існуванням ранньофеодальної держави Київська Русь. На початковому періоді становлення держави силою військового примусу об'єднувалися племена в єдиний організм, що зумовило складну політичну ситуацію основними причинами були сепаратистські тенденції та поліцентричність територій, які входили до її складу. Нова держава потребувала стабільної управлінської комунікаційної мережі, як консолідуючого елементу розрізнених спільнот.

В умовах існування кризових явищ у розвитку українського суспільства виходять на перший план питання політичної та управлінської комунікації. Головними аспектами у подоланні політичної кризи є налагодження якісної комунікації з громадянами України через виражену і збалансовану систему державного управління. За таких обставин важливо знати особливості управлінських комунікацій закладених в історичному минулому, що сформувалися на автохтонній основі з домінуванням іноземного політичного елементу в управлінні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана стаття сформована шляхом аналітичних досліджень проведених на матеріалах сформованих на стику таких наук як історія України та соціальні комунікації, а також зі залученням досліджень у сфері державного управління та права. Серед них виокремлюються праці таких вчених як Л. Вайтович (Вайтович, 2011), А. Настюк (Настюк, 2019), Т. Новаченко (Новаченко, 2013), А. Шевченко (Шевченко, 2016), К. Чорна (Чорна, 2017). Цьому питанню присвятили дослідження видатні історики М. Грушевський (Грушевський, 1990) Ю. Липа (Липа, 1977), Ю. І. Терещенко (Терещенко, 1996). Додатковим матеріалом слугували історичні джерела середньовічного світу.

Виклад основного матеріалу. Тогочасна управлінська вертикаль формувалася на базі існуючих соціальних комунікацій. Структурно відображала систему демократичних принципів у комунікації сформованих у середовищі слов'янських племен ще за часів антського суспільства, про яке писали тогочасні автори. В Іпатієвському списку Літопису Руського, можна прочитати, що словени і анти «мали ж свої звичаї, і закони предків своїх, і заповіти, кожне – свій норів» (Літопис, 1989). Саме на цьому започатковується норми соціальної комунікації у локалізованих межах племен. Так, візантійський пізньоантичний історик Прокопій Кесарівський пише, що «слов'янами й антами не володіє один муж, але споконвіку живуть вони громадпорядком і спільно рішення усе приємне та прикре» (Грушевський, 1990). Вочевидь, мова йде про збори усіх членів племені.

Однак посилення соціальної диференціації у союзах слов'янських племен призвело до виокремлення ради старійшин на чолі з вождем. Тож у випадку союзу племен, народні збори ставали зібранням представників племен, в той час рада старійшин – радою племінних вождів. Таким чином, виокремлюється комунікаційна ієрархія, яку хоча й очолювали вожді, воїни та жерці, поєднувалася з якостями, що властиві суспільному самоврядуванню.

Феномен комунікаційної системи Київської Русі пов'язаний із поліцентричними тенденціями племінних князівств, об'єднаних військовою силою київських князів, різними культурними середовищами взаємовпливу, власне слов'ян, угро-фінів та представників кочового Півдня, та агентами взаємодії представлених міграційно-торгівельними та військово-політичними елементами. Сукупність цих обставин зумовлюють природу і розмаїття засобів, форм субстанціональності соціальних комунікацій в Київській Русі.

Базовим явищем для формування специфічної соціальної комунікаційної системи стало географічне розташування територій, що формували давньоруську державу. Залежно від функціональних наслідків територіальне розміщення дослідники визначають як «вигідне» чи «не вигідне», наводять ті чи інші факти становлення та наслідки історичного контексту.

Україна знаходилася на перехресті міграційних, комунікаційних і транспортних шляхів, що пролягали зі Сходу на Захід, з Півночі на Південь. Степан Рудницький вказує на відсутність природних захисних укріплень, що робило її відкритою для завойовників (Геополітична, 1996). Видатний політичний діяч, перший гетьман України – Пилип Орлик, підтверджуючи залежність від геополітичного положення України наголошував на тому, що Українська держава була своєрідним щитом для країн Європи від російського імперіалізму. Разом з тим, стверджував політичний діяч, – Україна знаходилася на перехресті міграційних, комунікаційних і транспортних шляхів, що пролягали зі Сходу на Захід, з Півночі на Південь, її геополітичне положення було вигідним (Новаченко, 2013). На цей факт вказували українські вчені Михайло Драгоманов та Антон Синявський. Так, перший звернув увагу на вигідність геополітичного розташування України відповідно з її приляганням до Чорного моря, а другий відповідно до того, що Україна знаходиться на шляху зі Сходу на Захід (Новаченко, 2013). Торгівельний шлях із Півночі на

Південь, особливо активізувався у IX – X ст. у зв'язку з економічним піднесенням Візантійської імперії та скандинавської держави норманів.

Вирішальним фактором у формуванні шляху «із варягів у греки» були ріки, які, на думку Юрія Липи, відігравали вирішальну роль у творенні національних спільнот. «Річкова мережа формує єдність території, її торгівлі, влади, звичаїв, зрештою мови і релігії». Ріки формують групу людності в Україні впродовж тисячоліть (Липа). З огляду на формування комунікаційної мережі геополітичний фактор та географічне розташування безпосередньо впливало на структуру соціальних комунікацій в управлінні. Варто відзначити, що внутрішня комунікаційна мережа давньоруської держави під час зміни політичного вектору гнучко змінювала свою територіальну структуру. Таким чином, лише у поєднанні з конкретно-історичними подіями ми можемо окреслювати мережу соціальних комунікацій у той чи інший період.

Як стверджує дослідниця Катерина Чорна (2017) «літописи, лише за часів Аскольда і його наступника Діра (початок IX століття) у Середній Наддніпрянщині відбувалися процеси, які можна назвати державницькими: поява княжих титулів, успадкування верховної влади, походи і завоювання, переростання звичаїв у закони, становлення первісних примітивних адміністративних апаратів, впорядкування обов'язків вождів та їх слуг у відношенні до центральної влади» (Чорна, 2017) – усе це ознаки становлення ранньофеодальної держави з структурованим апаратом управління, що виявилось у наділенні управлінськими повноваженнями наближених до князя осіб, які в період словесної комунікації формували управлінський комунікаційний канал.

На думку академіка Ю. І. Терещенка, «об'єднання східнослов'янських племен у державу Київську Русь, насправді не було конфедерацією дрібних племен або окремих князівств, – це була консолідована класична середньовічна

імперія» (Терещенко, 1996: 141). Таке визначення є досить умовним, адже навіть після консолідації племен Русь не мала централізованого державного апарату, зі стійкими комунікаційними каналами управління, тому княжу волю втілювали у життя варязькі дружинники. Але вже існували деякі ознаки ранньофеодальної монархії: людність розселялася за територіальним принципом (зберігши при цьому роди); князь-вождь мав владу гегемона, населення хаотично сплачувало данину (підкоряючись при цьому не княжим посланцям, а старійшинам власних родів). Вища державна влада у цей період мала військовий характер, але достеменно відомо, що перші руські князі були виборними (Чорна, 2017). Цей факт підкреслює існування соціальних комунікацій у системі управління як демократичної інституції, що забезпечувала у суспільстві інформаційно-прагматичну функцію.

На етапі формування держави, в умовах перманентних військових дій чи становлення влади соціальна комунікативна структура орієнтувалася на малі центри на чолі з ідеологічним лідером у середині племінних князівств. Таким чином, залежно від політичного центру змінювалася комунікаційна мережа внутрішньополітичної й соціальної взаємодії. Натомість зовнішньополітична комунікація мала стабільне розповсюдження мережею, що формувалася по основних форпостах з півдня на північ та зі заходу на схід, якими прямували міграційні та торговельні потоки.

Про чіткі ознаки ієрархічної системи державного управління (як – от: офіційне призначення воїнів намісниками на землях завойованих племен, регулярне обкладання даниною цих земель, здійснення примітивного судочинства, налагодження державної комунікаційної мережі можна говорити, починаючи з князювання Олега у Київській землі (Шевченко, 2013, с. 281), – підкорення ним сусідніх племен та проголошення Києва столицею, описаному в «Повісті временних літ»: «Олег почав городи ставити і

встановив данину словенам, | і кривичам, і мерям. І встановив він варягам данину давати від Новгороду, - триста гривень на рік заради миру, – що до смерті Ярославової давали [новгородці] варягам....» (Повість, 1990). Отже, методи реалізації владних повноважень за правління перших князів династії Рюрика мали мілітаристські шляхи об'єднання держави і економічного визиску. Так, стверджує Катерина Чорна (2017) – «...влада над підкореними племенами полягала, в першу чергу, у стягненні полюддя – одного з найпримітивніших способів здійснення економічного гніту, який полягав у щорічному зборі натурального оброку. Полюддя найчастіше збирали намісники-дружинники, іноді долучався сам князь.» (Чорна, 2017). У племінних княжіннях існували центри комунікації з підлеглими т. зв. погости, де князь або його представники збирали данину, чинили суд, доводили політичну волю до підлеглих. Тобто на погостах закінчувалася мережа політичної комунікації київського князя.

Військова верхівка владарювала над місцевою територіальною знаттю і відповідала за життєдіяльність закріплених за нею територіях колишніх малих князівств. Усі види данини, яка продовжувала мати натуральний характер, були суворо регламентовані статутами (як і адміністративні та судові функції княжих намісників), і ніхто не мав права здійснювати полюддя над міру або суд за своєю волею (Чорна, 2017).

Саме військова верхівка і була адміністративно-комунікативним апаратом тодішньої Київської Русі. Їй належало здійснювати на місцях волю верховної влади, примушувати місцевих князів підкорятися Києву, залучати їх до походів, вирішувати земельні питання, стягувати данину, чинити правосуддя. Однак, стосунки між князем і дружиною були неоднозначними: часто князі перебували у певній залежності від намісників, що підтверджується фактами із «Повісті минулих літ», де Ігор постає залежним від дружини князем, а отже влада князя не була достатньо сильною і авторитетною.

Адміністративна реформа 988 року здійсненна з метою зневілювання протистояння племінних княжінь і запровадження т. зв. «цивільного» намісництва, сутністю якого було зміни вектору впливу з центру на периферію, а не з бунтівних центрів на київського князя. Так сформувалися особливі осередки комунікації київського князя в його окремих володіннях, які називалися удільними.

Прагнучи зміцнити центральну владу, київський князь остаточно вибудовує її за територіальним, а не за племінним принципом, і призначає посадниками особливо довірених осіб, своїх найвірніших слуг, посилаючи у найважливіші землі власних синів, покірних представників високого княжого роду що і започаткувало династичне управління (Чорна, 2017). Звідси бере початок авторитет династичного правління, який згодом став традиційним. На цьому етапі виникла дружинна форма державності її особливість полягала в тому, що дружина в руках намісного князя була засобом примусу – збору данини, підкорення нових земель та управління, що знаходило свій вираз у захисті інтересів країни від ворогів. У єдиному комунікативному центрі були об'єднані Київська, Чернігівська, Переяславська землі. На їхній основі князь утворив вісім удільних земель, які, своєю чергою, поділялися на верви і знаходилися під юрисдикцією вервних старост. Фактично управлінськими повноваженнями були наділені представники місцевої влади. Таким чином, Володимир Великий об'єднав центральну та місцеву комунікативну управлінську мережу. З позицій центральної влади це системне рішення було здійснене у зв'язку з відсутності дієвої комунікативної мережі, адже дедалі важче було контролювати державу, яка стрімко розросталася.

За цих обставин виникала нагальна потреба у створенні комунікаційної мережі, яка могла забезпечити реалізацію управлінських рішень. Натомість комунікаційні мережі не мали технічного вирішення, тому віддалений центр втрачав управлінську роль, а осередок прийняття рішень фокусувався

на периферії. Так, паралельно з князем владі у племінних княжіннях діяли осередки племінної влади, значно авторитетнішої для місцевого населення через доступність зв'язку.

Наступним щаблем княжої адміністрації на місцях були тисяцькі, соцькі та десяцькі, які ще становили основу місцевої влади, Залежне населення було поінформоване про розміри данини через них, ці правила були однакові для всіх підданих, незалежно від їх місця проживання. Комунікативна мережа київських князів існувала не лише на військовому примусі, а й мала інші механізми управління. Так, за словами М. С Грушевського, «княгиня Ольга, будучи наймудрішою з державних мужів, не дала розвалитися державній системі, довершила об'єднання слов'ян, звела підвалини майбутньої міцної економічної системи, налагодила дипломатичні стосунки із сусідніми імперіями, зберігши при цьому одноосібну князівську владу» (Грушевський, 1990: 66). Вона заклала міцну опору для зміцнення автократії майбутніх князів – започаткувала християнські традиції двору, прийнявши візантійську віру, навернувши до в християнство власне оточення і передбачивши внутрішні та зовнішні позитивні політичні наслідки цього процесу, які найяскравіше виявилися після сходження на престол Володимира Великого (Грушевський, 1990: 67).

Таким чином, важливим чинником, що сприяв об'єднанню Київської Русі та перетворенню її на могутню державу, посиленню авторитету влади монарха та об'єднання держави єдиною ідеологічною комунікативною мережею, стало запровадження у 988 році Християнства на Русі – релігії, яку сповідувала на той час абсолютна більшість народів Європи та Близького Сходу. Християнська церква стала суттєвим елементом комунікаційної структури, оскільки разом зі своїми церковними функціями вона виконувала тепер ще й функцію політичного ідеолога. У такий спосіб, зміцнюючи авторитет князя, християнська церква стала його опорою, оскільки

відповідно до традицій Візантії визнавався патронат князівської влади над церквою. Разом з християнським вченням стали проникати нові політичні положення, за допомогою яких осмислювались актуальні питання суспільного життя: об'єднання земель і зміцнення державності Русі.

Таким чином, сформувалася нова комунікативна мережа, додаткова до існуючої, яка опосередковано виконувала функцію популяризації та посилення впливу центральної влади. Геополітичне положення у поєднанні з чітко визначеним політичним центром та стабільною верховною владою було вигідним для формування широкого кола різнорідних не лише соціальних, а й міжнародних комунікативних зв'язків.

Відповідно до політичних змін набуває нових обрисів комунікаційна структура, де домінуючим елементом виступає князівська влада як інформаційний центр, через залежних намісників, вервних старост, тисяцьких, соцьких, десяцьких у княжих землях здійснюється спілкування із підлеглими. Інформаційним донором виступає політичний центр, намісники трансливали інформацію відповідно до ідеології, цілей та завдань держави, тобто виступали посередниками між київським князем та мешканцями удільних князівств тогочасного суспільства. Окреслену вище комунікативно-управлінську структуру підтримувала християнська церква як ідеологічний представник князя.

Серед державних інституцій прямої комунікації виокремлюється віче, як особлива історична форма здійснення державного управління на Русі. За суттю – це загальні збори впливової знаті, дружинників, пізніше, з ростом міст – міщан. Варто відзначити, що за часів правління Володимира Великого значення віче було лише дорадчим, але в епоху Ярослава Мудрого стало традицією.

Детальніше необхідно зупинитися на функціонуванні тогочасних віче, як органу прямої комунікації. Віче – історично давній інститут, який вирішував усі публічні справи громади,

рішення якого були обов'язковими для всіх. Оскільки у ньому брали участь князі і бояри, віче стало найвищим органом державної влади (Новаченко, 2013). Комунікаційна взаємодія мала два вектори впливу: від вільних общинників до правлячого центру і навпаки. Так формувалася демократична форма комунікаційної мережі, де чітко відслідковувався зворотній зв'язок. Хоча вічеві зібрання були нерегулярними (окрім Новгороду і Пскова) і не мали чіткого статусу, саме на них обиралися князі та укладалися договори з ними (так званий ряд) (Новаченко, 2013).

Рішення, які приймали громади стосувалися соціально-побутових, земельних, територіальних справ. Прямо чи опосередковано на рішення віче впливала боярська рада – княжий дорадчий орган, який скликався зі старших дружинників, впливової знаті і вищих церковних чинів. Проте, як зазначає вчений Т. Новаченко (2013) ні віче, ні боярська рада не стали окремими державними інститутами, не набули статусу представницьких органів і не вирости в могутню політичну конструктивну силу, – навпаки, суперництво відцентрової і доцентрової влади руйнувало державні підвалини Русі на тлі відсутності надійних комунікаційних каналів між центром і периферією (Новаченко, 2013).

Ще однією формою політичної комунікації за часів Київської Русі була боярська рада – своєрідний дорадчий орган при князі для вирішення важливих державних справ. Бояри відігравали значну роль у житті держави: впливали на політику князя, спрямовували віче на ухвалення відповідних рішень (Новаченко, 2013). До боярської ради входили старші дружинники-землевласники та вищі церковні ієрархи. Як елемент комунікаційної моделі боярська рада не мала чітко виражених форм управління, що дало підстави академіку Терещенку вважати боярську раду лише дорадчим органом при князеві, що не мала функціональних ознак структурного елементу в управлінській комунікації, а мала вигляд надбудови (Терещенко, 1996: 217). Основним її завданням було

надати князю інформацію для прийняття управлінського рішення.

Низовою ланкою мережі управлінських комунікацій став орган місцевого самоврядування в селі – община – родова, чи територіальна, що об'єднувала кілька сусідніх сіл, мала землю у колективній власності, виступала захисником своїх мешканців у стосунках із сусідніми общинами, боярами чи державними урядовцями.

Наукова новизна. Здійснено дослідження структури управлінської комунікації її етимологію на основі синтезу двох правлячих культур норманів та слов'ян, окреслено структуру комунікаційної мережі як елемент консолідації поліцентриської держави, що сприяло формуванню цілісної держави монархічного типу і забезпечило їй відносно тривалий період розвитку.

Висновки. Отже, носієм верховної влади вважався великий київський князь, в системі управлінської комунікації він виступав донором системи, його рішення втілювалися через структуровану мережу. Авторитет князя не був абсолютним, в системі управлінської комунікації на різних рівнях існували надбудови у вигляді народного віче та боярської ради як спадок культури управління слов'янського типу. Загалом, система управлінських комунікацій формувалася як на місцевому слов'янському ґрунті, так й увібрала в себе елементи варязького світу, де управлінськими повноваженнями наділяли дружинників (військову знать). На місцевому щаблі управлінської вертикалі влада продовжувала належати місцевій слов'янській знаті, який поступово знівельовується інститутом намісництва. Проте, існуюча управлінська вертикаль на місцях залучалася на службу княжих намісників і продовжувала виконувати інформаційно-комунікативні функції.

Таким чином, управлінсько-комунікативна мережа Київської Русі сформувала симбіоз двох управлінських культур слов'янської та норманської правлячих традицій. Взаємопроникнення і стабільний еволюційний розвиток

комунікаційної мережі сприяли якісному існуванню держави упродовж тривалого періоду.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Безчотнікова С. В. Проторекламні комунікації періоду Київської Русі. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Соціальні комунікації*. 2016. Вип. 16. С.56-59
2. Войтович Л. Русь: поморські слов'яни чи варяги? *Проблеми слов'янознавства*. 2011. Вип. 60. С. 33–46.
3. Геополітична складова державницької думки. *Українська державність у ХХ столітті: історико-політологічний аналіз*. Київ: Політична думка. URL: <http://litopys.org.ua/ukrxx/zmist.htm>.
4. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України. Київ, 1990 (репринтне видання 1913 р.). 524 с.
5. Іванов Є. В. Філософський аналіз соціального управління: роль церкви в Київській Русі. *Гілея: науковий вісник*. 2013. № 72. С. 552–556.
6. Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця. Відп. ред. О. В. Мишанич. Київ: Дніпро, 1989. 591 с. URL: <http://surl.li/acsxgi>.
7. Липа Ю. Призначення України. Нью-Йорк: Говерля. URL: <http://surl.li/acsxgg>
8. Настюк А. А. Дія вічевого права в Київській Русі в період правління Святополка Ізяславовича. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. 15. С. 81–92.
9. Новаченко Т. В. Становлення авторитету правителів Київської Русі. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. №8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=610>
10. Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка. Київ: Рад. письменник, 1990. 558 с. URL: <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar.htm>

11. Терещенко Ю. І. Україна і європейський світ: нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст. Київ: Перун, 1996. 496 с.

12. Чорна К. П. Традиція державного управління у Київській Русі. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2017_10_10

13. Шевченко Н. Варяги і початки Русі у наукових студіях М. О. Максимовича. Український історичний збірник. 2013. Вип. 16. С. 281–295.

14. Шевченко А. В. Формування системи державного управління у Київській Русі. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 3. С. 107–113. URL: <http://surl.li/acxgm>

REFERENCES

1. Bezchotnikova, S. (2016) Protoreklamni komunikatsii periodu Kyivskoi Rusi [Proto-advertising communications of the Kievan Rus period] *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Serii: Sotsialni komunikatsii*, (16), 56-59 [in Ukrainian].

2. Voitovych, L. (2011) Rus: pomorski sloviany chy variahy? [Russia: Pomeranian Slavs or Vikings?]. *Problemy slovianoznavstva*, (60), 33-46 [in Ukrainian].

3. Neopolitychna skladova derzhavnytskoi dumky. Ukrainska derzhavnist u KhKh stolitti: istoryko-politolohichniy analiz. Kyiv: Politychna dumka. Retrieved from <http://litopys.org.ua/ukrxx/zmist.htm>.

4. Hrushevskyi, M. (1990) Iliustrovana istoriia Ukrainy [Illustrated history of Ukraine]. Kyiv, (reprintne vydannia 1913 r.), 524 [in Ukrainian].

5. Ivanov, Ye. (2013) Filosofskyi analiz sotsialnoho upravlinnia: rol tserkvy v Kyivskii Rusi [Philosophical analysis of social management: the role of the church in Kievan Rus]. *Hileia: naukovyi visnyk*, 72, 552-556 [in Ukrainian].

6. Litopys ruskyi/ Per. z davnorus. L. Ye. Makhnovtsia (1989). Vidp. red. O. V. Myshanych. Kyiv: Dnipro, 591. Retrieved from <http://surl.li/acxgi>.

7. Lypa, Yu. Pryznachennia Ukrainy [Appointment of Ukraine]. Niu-York:Hoverlia. Retrieved from <http://surl.li/acxgg>
8. Nastiuk, A. (2019) Diia vichevoho prava v Kyivskii Rusi v period pravlinnia Sviatopolka Iziaslavovycha [The effect of veche law in Kievan Rus during the reign of Sviatopolk Izyaslavovich]. *Mizhnarodnyi yurydychnyi visnyk: aktualni problemy suchasnosti (teoriia ta praktyka)*, 15, 81-92 [in Ukrainian].
9. Novachenko, T. (2013) Stanovlennia avtorytetu pravyteliv Kyivskoi Rusi. Formation of the authority of the rulers of Kievan Rus]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, 8. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=610>
10. Povist vremianykh lit: Litopys (Za Ipatskym spyskom) / Per. z davnoruskoi, pisliaslovo, koment. V. V. Yaremenka. (1990) Kyiv: Rad. pysmennyk, 1558. Retrieved from <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar.htm>
11. Tereshchenko, Yu. (1996). Ukraina i yevropeyskyi svit: narys istorii vid utvorennia Starokyivskoi derzhavy do kintsia KhVI st. [Ukraine and the European world: an outline of history from the formation of the Old Kiev state to the end of the sixteenth century]. Kyiv: Perun, 496 [in Ukrainian].
12. Chorna, K. (2017) Tradytsiia derzhavnoho upravlinnia u Kyivskii Rusi. [The tradition of public administration in Kievan Rus]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. 10. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2017_10_10
13. Shevchenko, N. (2013) Variahy i pochatky Rusi u naukovykh studiiakh M. O. Maksymovycha. [Vikings and the beginnings of Russia in the scientific studies of MO Maksimovich.]. *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk*, 16, 281-295 [in Ukrainian].
14. Shevchenko, A. (2016) Formuvannia systemy derzhavnoho upravlinnia u Kyivskii Rusi. [Formation of the system of public administration in Kievan Rus.]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 3, 107-113 Retrieved from <http://surl.li/acxgm>

АНОТАЦІЯ

Мета роботи. Дослідження узагальнює структуру управлінської комунікації періоду ранньофеодальної держави Київська Русь як особливий вид соціальних комунікацій; виявляє типові риси в системі управлінських комунікацій культурних традицій народів, що перебували у безпосередній взаємодії; аналізуються історично сформовані риси управлінських комунікацій з метою встановлення причинно-наслідкових зв'язків якісного функціонування держави Київська Русь. Методологія дослідження полягає у застосуванні загальнонаукових методів дослідження (опис, порівняння, аналогія, аналіз та ін.), а також передбачає застосування порівняльно-історичного методу, історично типологічного, історично хронологічного. Наукова новизна роботи полягає у дослідженні поєднання культурних традицій агентів взаємовпливу в політичній системі управлінських комунікацій Київської Русі, як ефективної комунікаційної мережі, що зумовила тривалий розвиток середньовічної держави в умовах поліцентричності та територіальної розгалуженості. Розглянуто основні складові управлінсько-комунікативної моделі державного управління в Київській Русі як поєднання різних культурних традицій воїнів-варягів та автохтонів слов'ян. Окреслено умови застосування та якісні наслідки використання комунікативної системи для централізації держави й ефективного її розвитку упродовж тривалого періоду. Зосереджено увагу на історичній складовій політичних інституцій, які увійшли до управлінської моделі комунікацій Київської Русі.

Висновки. Управлінсько-комунікативна мережа Київської Русі сформувала симбіоз двох управлінських культур слов'янської та норманської правлячих традицій. Взаємопроникнення культур і стабільний еволюційний розвиток комунікаційної мережі сприяли якісному існуванню держави упродовж тривалого періоду.

Ключові слова: управлінські комунікації, культурні традиції, Київська Русь, середньовіччя, поліцентрична спільнота, соціальні комунікації, комунікативна мережа.

АННОТАЦИЯ

Цель работы. Исследование обобщает структуру управленческой коммуникации периода раннефеодального государства Киевская Русь как особый вид социальных коммуникаций; выявляет типичные черты в системе управленческих коммуникаций культурных традиций народов, находившихся в непосредственном взаимодействии; анализируются исторически сложившиеся черты управленческих коммуникаций с целью установления причинно-следственных связей качественного функционирования государства Киевская Русь. Методология исследования заключается в применении общенаучных методов исследования (описание, сравнение, аналогия, анализ и др.), а также предусматривает применение сравнительно-исторического метода, исторически типологического, исторически хронологического. Научная новизна работы заключается в исследовании сочетания культурных традиций агентов взаимовлияния в политической системе управленческих коммуникаций Киевской Руси, как эффективной коммуникационной сети, обусловила длительное развитие средневекового государства в условиях полицентричности и территориальной разветвленности. Рассмотрены основные составляющие коммуникативной модели в управлении государственным управлением в Киевской Руси как сочетание различных культурных традиций воинов-варягов и автохтонов славян. Определены условия применения и качественные последствия использования коммуникативной системы для централизации государства и эффективного ее развития на протяжении длительного периода. Сосредоточено на исторической составляющей политических институтов, вошедших в управленческую модель коммуникаций Киевской Руси.

Выводы. Управленческо-коммуникативная сеть Киевской Руси сформировала симбиоз двух культур славянской и норманнской правящих традиций. Взаимопроникновение культур и стабильный эволюционный процесс развития коммуникационной сети способствовали качественному существованию государства на протяжении длительного периода.

Ключевые слова: *управленческие коммуникации, культурные традиции, Киевская Русь, средневековье, полицентрическое сообщество, социальные коммуникации, коммуникативная сеть.*

УДК9!316.65(477)

DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-53-68>

**I.L. SHRAH'S JOURNALISM (1847-1919) AS A SOURCE
FROM THE HISTORY OF THE LANDLY LIBERAL
MOVEMENT IN THE NORTH OF THE LEFT BANK OF
UKRAINE (60 - 80th XIX c.)**

**ПУБЛІЦИСТИКА І.Л.ШРАГА (1847-1919) ЯК ДЖЕРЕЛО
З ІСТОРІЇ ЗЕМСЬКОГО ЛІБЕРАЛЬНОГО РУХУ НА
ПІВНОЧІ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (60-80 рр. XIX ст.)**

**ПУБЛИЦИСТИКА И.Л.ШРАГА (1847-1919) КАК
ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ ЗЕМСКОГО
ЛИБЕРАЛЬНОГО ДВИЖЕНИЯ НА СЕВЕРЕ
ЛЕВОБЕРЕЖНОЙ УКРАИНЫ (60-80 гг. XIX в.)**

*Назар Котельницький,
кандидат історичних наук,
член-кореспондент Центру
українських досліджень
Інституту Європи РАН
subton7@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4480-365>
м. Чернігів, Україна*

*Nazar Kotelnitskyi,
Ph.D. in Historical Sciences,
Corresponding Member of the
Center for Ukrainian Studies of
the Institute of Europe of RAS
subton7@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4480-365>
Chernihiv, Ukraine*

ABSTRACT

The article examines the journalistic works of I. Shraha, which were published in the democratic media of the early twentieth century, in particular in the Odessa magazine «Southern Notes» and the central newspaper - «Kiev Thought». The methodological basis of the publication were the basic principles of personal history, system, integrity, logic, consistency, anthropocentrism. The research tools were universal methods of scientific analysis and

synthesis, generalization, content analysis, methods of induction and deduction, problem-chronological, historical-genetic and comparative-historical methods. The scientific novelty of the work is that for the first time in modern historiography a qualitatively new corpus of primary sources on the history of the Zemstvo liberal movement in the north of the Left Bank of Ukraine (60-80's of the 21st century) is introduced into international scientific circulation. In addition, the article analyzes the publication of the son of a prominent figure - M. Shraha, devoted to a similar topic, which is first introduced into international scientific circulation and allows to compare the positions of father and son Shraha and trace the political heritage of different generations of Ukrainian intellectuals. As a result of the research, the author comes to the conclusion that the journalistic works of I. Shraha found and introduced into international scientific circulation are an important primary source on the history of the Zemstvo liberal movement in the north of the Left Bank of Ukraine. The content analysis of monuments, in particular the author's articles published in the Odessa magazine «Southern Notes», convincingly proves that the problem of the «Ukrainian question» in the Russian Empire in the second half of the 21st century. occupied a proper place in the system of worldviews, coordinates and programs of the opposition aristocratic front of northern Ukraine. Ilia Ludvigovich's public personal interview with the Kyivskaya Mysl newspaper can be considered a real source of treasure for researchers of the liberation movement in the Russian Empire in the second half of the 19th and the beginning of the 20th centuries, created according to all canons of historical constitutional movement in the Russian Empire 70-80's of the 21st century. The analysis of the publication of I. Shrag's son - M. Shrag shows that between the father and the son Shrag there was a genetic political heredity of positions, which was manifested including at the level of historical views.

Keywords: *I. Shrag, Zemsky Liberal Party, northern Ukraine, Zemsky constitutional movement, author's articles, M. Shrag.*

Постановка проблеми. Історія земського лібералізму північної України належить до актуальних, але вкрай маловідомих та малодосліджених проблем української історіографії. З огляду на це, виявлення та введення до міжнародного наукового обігу історичних першоджерел має вагоме значення, оскільки дозволяє дослідникам сформувати необхідний інструментарій для вивчення комплексу питань. Якісним прикладом у цьому відношенні є публіцистичні праці члена опозиційної аристократичної фронди Північного Лівобережжя 60-80рр.ХІХст., відомого правника і громадського діяча – І.Шрага (1847-1919).

Історіографія питання, методологія дослідження, наукова новизна, мета роботи. Не дивлячись на те, що в українській історичній науці вже сформована ґрунтовна візія про життя та діяльність І.Шрага у кінці ХІХ ст. (Демченко, 2008; Курас, 1993), все ж питання активної участі політика у земському ліберальному русі на півночі Лівобережної України й досі залишаються поза увагою дослідників. Сучасна історіографія земського ліберального руху вже має приклади впровадження унікальних історичних першоджерел з особистого архіву І.Шрага (Котельницький, 2020). У ході тривалих наукових пошуків, нам вдалося віднайти авторські роботи Іллі Людвиговича, опубліковані на сторінках демократичних засобів масової інформації початку ХХст., наприклад одеського часопису «Южные записки», але так і залишених поза пильною увагою як сучасниками, так і нащадками. Відтак, метою статті є запровадження до міжнародного наукового обігу публіцистичних творів І.Шрага та їх контент-аналіз. Методологічною основою публікації стали базові принципи персональної історії, системності, цілісності, логічності, послідовності, антропоцентризму. Інструментарієм дослідження слугували універсальні методи наукового аналізу та синтезу, узагальнення, контент-аналізу, методи індукції та дедукції, проблемно-хронологічний, історико-генетичний та порівняльно-історичний методи. Наукова новизна роботи

полягає у тому, що вперше у сучасній історіографії до міжнародного наукового обігу запроваджується якісно новий корпус першоджерел з історії земського ліберального руху на півночі Лівобережної України (60-80рр.XIXст.), який раніше не був предметом спеціального вивчення.

Виклад основного матеріалу. У статті «Вопрос о народном языке в школе», І. Шраг виклав історію ставлення земських інституцій Північного Лівобережжя до проблеми викладання рідною, українською мовою у початкових навчальних закладах регіону. Автор відзначив, що на початку 60-х рр. XIX ст. проблема вже почала вирішуватись у практичній площині, шляхом відкриття та систематичного функціонування інституту недільних шкіл, де мовою викладання була українська, або, у термінології Російської імперії – «малоросійська». Втім, ці школи проіснували зовсім недовго і були закриті. І. Шраг акцентував увагу на тому, що саме земські установи північної України, які були найближчими до провінційного населення, навіть у несприятливих суспільно-політичних умовах, стали чи не єдиними представницькими громадськими органами, які публічно порушували питання про впровадження та функціонування рідної мови у навчальному процесі учбових закладів краю. Так, вже на сесії Чернігівського повітового земського зібрання 1870 р., представник земської ліберальної партії Сіверщини – М. Константинович ініціював процедуру подання офіційного клопотання повітового земства до Уряду на предмет дозволу використання «місцевої мови» при викладанні у початкових школах повіту. Член опозиційної аристократичної фронди сміливо вказував, що навчання здійснюється російською мовою, але її не розуміє абсолютна більшість селянських дітей українського Полісся. Тому, найбільш оптимальним виходом з ситуації було б використання західноєвропейського досвіду: спочатку навчати дітей на рідній, місцевій мові, а вже потім, переходити до невідомої - російської мови. Чернігівське повітове земство підтримало

ініціативу ліберала, визнало необхідним підготовку клопотання до Міністерства народної освіти, але продовження процесу довелося чекати цілих 11 років... Лише у січні 1881р., на черговій сесії Чернігівського губернського земського зібрання, вказана пропозиція була внесена на розгляд особливої спеціальної шкільної комісії регіонального «парламенту». Цілком погодившись з мотивацією та аргументацією прогресивної ініціативи, шкільна комісія зазначила, що у контексті розглянутого документу необхідно стимулювати вивчення учнями не тільки рідної мови, а й історії, культури, географії, етнографії тощо. Успішні приклади такого підходу наявні - скажімо, можна брати приклад з Західної Європи. У результаті дискусій Чернігівське губернське земство постановило: звернутись до Уряду з офіційним клопотанням про надання дозволу на використання місцевої народної мови у навчальному та виховному процесі початкових шкіл краю та видання учбової літератури на рідній для учнів мові. Загальновідомо, що ні згадані, ні наступні клопотання земської опозиції північної України до російського імперського уряду про використання української мови у навчальному процесі початкових шкіл не дали жодних результатів - лише революція 1905р. змінила ситуацію (Шраг, 1904: 19-25).

У статті «Народный язык в школе и книге» І. Шраг подав лаконічний, але ґрунтовний аналіз розгляду проблеми використання української мови у початкових навчальних закладах виборними суспільними інституціями. Автор достатньо детально інформує читачів про постановку вказаного питання у провідних губернських земствах українських губерній Російської імперії, сільськогосподарських комітетах, профільних форумах, громадських організаціях. Резюмуючи викладене, І. Шраг однозначно констатує - абсолютна більшість прогресивного соціуму національних суб'єктів Російської імперії беззаперечно виступала за негайне впровадження «малоросійської» мови до учбового процесу початкових шкіл. Симптоматичним було і те, що передова

громадськість північної України ініціювала використання не лише української мови, як основної мови регіону, а й інших мов, поширених у так званому Південно-Західному краї Російської імперії - польської, литовської, єврейської та інших. Завершуючи текст публікації, Ілля Людвигович сміливо заявляв, що усі наявні проблеми з впровадженням рідної мови до процесу народної просвіти - абсолютно штучні, рукотворні, генеровані ідеологічно упередженими та цілком сторонніми галузі освіти посадовими особами місцевої та центральної влади Російської імперії, що, безперечно, вимагає принципової та радикальної реакції прогресивного соціуму країни (Шраг, 1904: 1-9).

У статті «Священное писание и малорусский язык» І. Шраг публічно нагадав громадськості про кричущі факти заборони української мови російським абсолютизмом, які мали місце у другій половині XIX ст. Наприклад - заборона перекладу на «малоросійську мову» Нового Заповіту, оскільки з точки зору міністра внутрішніх справ П.Валуєва це політично небезпечно та ідеологічно шкідливо. Ілля Людвигович принагідно відзначив, що починаючи з доби Великих реформ у Російській імперії і до 1863 р. включно, усі заходи релігійного характеру в українських губерніях дозволялось проводити на «малоросійській» мові. Скажімо, така авторитетна постать у клерикальному світі корони Романових - архієпископ Чернігівський та Ніжинський Філарет, не тільки звертався до пастви з проповідями на «малоросійській мові», але й видав розпорядження про видання на українській мові відповідних релігійних текстів та церковних інструкцій.

На превеликий жаль, починаючи з 1863 р. ситуація революційно погіршилась, а відомий акт імператора Олександра II 1876р. по суті завершив процеси заборони українства як такого у Російській імперії. Переклад на українську мову фундаментальної літератури православ'я був здійснений прогресивною інтелігенцією на українських землях вже Австро-Угорської імперії. Проте, його поширення на

території Російської монархії було неможливим у силу комплексу бюрократичних перепон. Офіційне ж звернення української інтелігенції Австро-Угорщини до російської монархії, зокрема з Празького університету, щодо надання дозволу на переклад Нового Заповіту українською мовою, направлене у період короткотермінової лібералізації суспільного життя російсько-німецької деспотії 1881 р. завершилось отриманням категоричної відмови від Уряду. Ілля Людвигович з неприхованим обуренням вказував, що жодна мова Російської імперії не знала і не знає подібних кричущих обмежень і заборон, які має українська. На переконання репрезентанта земської опозиції це свідчить про те, що в основі цих обструкцій лежать виключно упереджені, суб'єктивні, політичні мотиви. Саме тому, вкрай необхідно боротись за всебічну і широкомасштабну демократизацію суспільного устрою Російської імперії, в умовах якої тільки і можливий ренесанс українського слова (Шраг, 1904: 4-7).

Значний інтерес для дослідників становить інтерв'ю І. Шрага, яке він дав центральному виданню - «Киевская мысль». Бесіда Іллі Людвиговича з журналістом цієї газети цікава з огляду на кілька аспектів. По-перше, публічно оприлюднене інтерв'ю безпосереднього учасника та свідка історичних подій можна цілком вважати першоджерелом з історії земського ліберального руху на півночі Лівобережної України, створеним за усіма канонами методології усної історії. По-друге, І. Шраг у ході діалогу публічно охарактеризував своїх соратників по земській ліберальній партії. Цей нюанс має неабияке значення, адже тільки І. Петрункевич та В. Хижняков у своїх мемуарних творах розповідали про своїх побратимів у політичній боротьбі. По-третє, зміст інтерв'ю цікавий тим, що І. Шраг свідчить про участь ліберальних земців українського Полісся у загальноімперському визвольному русі у Російській імперії 70-80 рр. ХІХст., зокрема консолідованому земському конституційному русі та підтверджує факт політичного союзу між земською опозицією Сіверщини і представниками українського національного руху.

Зокрема, І. Шраг вказував, що земські ліберали бачили у «громадівцях» перспективного партнера у політичній боротьбі проти російського деспотизму, оскільки в ідеологічному плані між двома течіями визвольного руху у Російській імперії не було принципових розбіжностей. Комфортній комунікації сприяло те, що членами ліберальної аристократичної фронди Північного Лівобережжя були кілька свідомих прихильників українського національного руху, наприклад - М. Константинович, який перший у земських інституціях північної України публічно поставив питання про необхідність впровадження української мови у виховний та учбовий процес початкових навчальних закладів. Характеризуючи останнього, І. Шраг зазначав, що хоча Микола Олександрович і не належав до так би мовити «блискучих» представників земської фронди, але будучи великим інтелектуалом, він завжди орієнтувався у сутності суспільних процесів. Великою позитивною якістю особистості М. Константиновича І. Шраг вважав той факт, що незважаючи на великий практицизм у повсякденному житті, характерний для Миколи Олександровича, він ніколи не зраджував генеральній лінії - прихильності до ідеалів прогресу у розвитку держави та суспільства. Повідомляючи важливу інформацію про розвиток земського конституційного руху на етапі 70-80 рр. XIX ст., І. Шраг однозначно вказував, що і беззаперечний лідер опозиційної аристократичної фронди на півночі Лівобережної України – І. Петрунkevич, і більшість їх ідеологічних соратників були переконаними конституціоналістами. Відповідаючи на дуже цікаве, але вельми полемічне питання стосовно реального існування консолідованої земської опозиційної організації у Російській імперії, І. Шраг, враховуючи безсумнівний факт позитивної атмосфери під час серії політичних перемовин між представниками українського національного руху, польськими патріотичними колами та членами земської ліберальної партії північної України, не тільки не виключав можливості функціонування такого органу, а й схилився до думки про

практичну життєздатність спільності прогресивних діячів (Беседы с земцами, 1914:1).

Говорячи про переконання, погляди та візію І. Шрага на «українське питання» у Російській імперії, потрібно відзначити той факт, що його син – Микола Ілліч продовжив справу батька, ставши достойним нащадком відомого українського політика. Це, зокрема, підтверджує одна з праць М. Шрага, яка вперше запроваджується до міжнародного наукового обігу – «Родной язык в школах на Украине». Аналіз контенту статті засвідчує, що між батьком і сином Шрагами існувала генетична політична спадковість позицій, яка проявлялася у тому числі й на рівні історичних поглядів.

Наприклад, М. Шраг у своїй публікації аргументовано доводить, що успіх процесу освіти прямо залежить від викладання усіх без виключення дисциплін на рідній, материнській мові. Микола Ілліч сміливо заявляв, що українські діти - учні шкіл Російської імперії, тому і залишають навчання вже на початковому етапі, тому що дуже погано розуміють так званий «великорусский язык». Це, у кінцевому результаті, і призводить до катастрофічних показників Російської імперії серед країн світу по параметрам рівня освіти більшості населення, у випадку корони Романових – селянства. М. Шраг наголосив, що Російська Академія Наук надала суспільству і владі однозначний висновок: єдиної мови східні слов'яни не мають – тривалий історичний процес так і не зміг її кристалізувати, оскільки це різні народи. Відтак, так звана «великоросійська мова» не може бути єдиною мовою народної просвіти в українських губерніях Російської імперії.

Автор зауважив, що практика педагогічного процесу у школах України показала - вдома діти у більшості випадків спілкуються з матусями українською мовою, а у школі мовою викладання є російська. Учні погано розуміють нерідну мову, а учителям заборонено викладати українською, оскільки є комплекс законодавчих обмежень. Так чи інакше, але українці,

яким офіційно заборонено використовувати свою мову і літературу, у побуті російську не використовують, що дозволяє на сакральному рівні зберегти українські традиції та культуру. У кінцевому результаті, каральні акції російського деспотизму у гуманітарній сфері не досягають мети - навпаки, має місце протилежний ефект: прогресивна частина української громади усвідомлює, що народ не можна перемогти, а тому потрібно продовжувати боротьбу за громадянські права і свободи політичними засобами.

Завершуючи, М. Шраг однозначно стверджував, що заборона процесів освіти на рідній мові - це спроба вбивства духовних підвалин буття українства. Микола Іллєч принагідно відзначив, що ліберальні земці Чернігівської губернії завжди були в авангарді боротьби за просвіту широких верств населення на українській, чи, у термінології Російської імперії – «малоросійській» мові. Починаючи з 1870 р., Чернігівське губернське, Борзнянське повітове, Чернігівське повітове земства стали суспільними осередками захисту українського слова на території північної України, де прогресивні представники громад, використовуючи публічну політичну трибуну земських зібрань, могли на увесь голос ставити та обговорювати цю проблему. Ініціаторами цих процедур були члени опозиційної аристократичної фронди краю - М. Константинович, В. Хижняков, І. Шраг (Шраг, 1916:11-13).

Висновки. Резюмуючи викладене можемо стверджувати, що віднайдені та запроваджені нами до міжнародного наукового обігу публіцистичні твори І. Шрага є вагомим першоджерелом з історії земського ліберального руху на півночі Лівобережної України(60-80 рр. XIXст.). Проведений контент-аналіз пам'яток переконливо засвідчує, що проблематика «українського питання»у Російській імперії другої половини XIXст. займала належне місце у системі світоглядних орієнтирів, координат та програматиці опозиційної аристократичної фронди північної України.

У серії авторських статей в одеському журналі «Южные записки», І. Шраг ґрунтовно виклав історію заборони українства у Російській імперії пореформеного періоду; яскраво показав прогресивну позицію земських інституцій Північного Лівобережжя щодо впровадження української мови до виховного і учбового процесу початкових навчальних закладів; на конкретних прикладах аргументовано довів, що у суспільстві імперії Романових існує консенсус щодо потреби запровадження рідної мови для національних окраїн держави у якості основної, базової для регіонів; дуже промовисто показав, що українська мова чи не єдина у Російській імперії зазнала кричущих утисків та обмежень, які зумовлені перш за все політичними та геостратегічними причинами.

Публічне персональне інтерв'ю Іллі Людвиговича газети «Киевская мысль» вважаємо справжньою джерельною скарбницею для дослідників визвольного руху у Російській імперії другої половини ХІХ – початку ХХст., створеною за усіма канонами усної історії, адже його зміст та пізнавальний потенціал не поступаються джерелам особистого походження - мемуарам, щоденникам, приватному епістолярію.

У бесіді з журналістом газети І.Шраг яскраво свідчив про участь представників земської ліберальної партії Сіверщини у консолідованому визвольному русі у Російській імперії 70-80рр. ХІХст., зокрема земському конституційному русі, підтвердив факт політичного союзу між українським національним рухом в особі «громад» та земською опозицією українського Полісся, у ході діалогу надав характеристики своїм соратникам по політичній боротьбі та висловив упевненість у реальному існуванні консолідованої організації земської опозиції у Російській імперії.

Аналіз публікації сина І. Шрага – М. Шрага засвідчує, що між батьком і сином Шрагами існувала генетична політична спадковість позицій, яка проявлялася у тому числі й на рівні історичних поглядів.

У цілому, публіцистику І. Шрага можна вважати якісним корпусом першоджерел з історії земського ліберального руху на півночі Лівобережної України, який, поза усякими сумнівами, займає належне місце в інструментальній базі дослідження земського лібералізму в Україні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Беседы с земцами. Беседа с И.Л.Шрагом. *Киевская мысль*. 1 января. С.1.
2. Демченко Т. Батько Шраг. Чернігів: РВК «Деснянська правда». 264 с.
3. Курас Г. І.Л.Шраг – «славний український діяч». *Український історичний журнал*. 1993. № 10. С. 95-103.
4. Котельницький Н. Питання української національної ідентичності у діяльності земської ліберальної партії північної України у 80 рр. XIXст. (на прикладі І.Л.Шрага). *Історичні і політологічні дослідження*. 2020. №2. С. 116-120.
5. Котельницький Н. Братское послание украинцев сербскому обществу «Заря» з особистого архіву І.Л.Шрага як джерело з історії земського ліберального руху на півночі Лівобережної України (60-80 рр. XIX ст.). *Сіверщина в історії України*. 2020. Випуск 13. С. 205-208.
6. Шраг И. Вопрос о народном языке в школе. *Южные записки*. 1904. №12. С. 19-25.
7. Шраг И. Народный язык в школе и книге. *Южные записки*. 1904. №25. С. 1-9.
8. Шраг И. Священное писание и малорусский язык. *Южные записки*. 1904. № 48. С. 4-7.
9. Шраг Н. Родной язык в школах на Украине. *Черниговская земская неделя*. 1916. № 42. 14 октября. С. 11-13.

REFERENCES

1. Besedy s zemcami (1914). Beseda s I. L. Shragom [Conversations with Zemstvo people. Conversation with I.L. Shrag]. *Kievskaja mysl'*. 1janvarja, 1 [in Russian].

2. Demchenko, T. (2008). Bat'ko Shrag. [Father Shrag]. Chernigiv: RVK «Desnjans'ka pravda», 264 [in Ukrainian].
3. Kuras, G. (1993) I.L.Shrag - «slavnyj ukrains'kij dijach» [I.L.Shrag - «glorious Ukrainian figure»]. *Ukrains'kij istorichnij zhurnal*, 10, 95-103 [in Ukrainian].
4. Kotel'nic'kij, N. (2020). Pitannja ukrains'koï nacional'noi identichnosti u dijil'nosti zems'koï liberal'noi partii pivnichnoi Ukraïni u80rr. HIHst. (na prikladi I.L. Shraga) [Issues of Ukrainian national identity in the activities of the Zemstvo Liberal Party of Northern Ukraine in the 1980s (on the example of IL Shraga)]. *Istorichni i politologichni doslidzhennja*, 2, 116-120 [in Ukrainian].
5. Kotel'nic'kij, N. (2020). Bratskoe poslanie ukraincev serbskomu obshhestvu «Zarja» z osobistogo arhivu I.L. Shraga jak dzherelo z istorii zems'kogo liberal'nogo ruhu na pivnochi Livoberezhnoi Ukraïni (60-80rr.HIHst.) [Fraternal message of Ukrainians to the Serbian society «Dawn» from the personal archive of IL Shrag as a source on the history of the Zemstvo liberal movement in the north of the Left Bank of Ukraine (60-80s of the XIX century)]. *Siversshina v istorii Ukraïni*, 13, 205-208 [in Ukrainian].
6. Shrag, I. (1904). Vopros o narodnom jazyke v shkole [The question of the folk language at school]. *Juzhnye zapiski*, 12, 19-25 [in Russian].
7. Shrag, I. (1904). Narodnyj jazyk v shkole i knige [Folk language in school and book]. *Juzhnye zapiski*, 25, 1-9 [In Russian].
8. Shrag, I. (1904) Svjashhennoe pisanie i malorusskij jazyk [Scripture and the Little Russian language]. *Juzhnye zapiski*. 48,4-7. [in Russian]
9. Shrag, N. (1916). Rodnoj jazyk v shkolah na Ukraine. [Mother tongue in schools in Ukraine]. *Chernigovskaja zemskaja nedelja*, 42, 14 oktjabrja, 11-13 [in Russian]

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються публіцистичні твори І. Шрага, які були опубліковані на сторінках демократичних

засобів масової інформації початку XX ст., зокрема в одеському журналі «Южные записки» та центральній газеті «Киевская мысль». Методологічною основою публікації стали базові принципи персональної історії, системності, цілісності, логічності, послідовності, антропоцентризму. Інструментарієм дослідження слугували універсальні методи наукового аналізу та синтезу, узагальнення, контент-аналізу, методи індукції та дедукції, проблемно-хронологічний, історико-генетичний та порівняльно-історичний методи. Наукова новизна публікації полягає у тому, що вперше у сучасній історіографії до міжнародного наукового обігу запроваджується якісно новий корпус першоджерел з історії земського ліберального руху на півночі Лівобережної України (60-80 рр. XIX ст.), який раніше не був предметом спеціального вивчення. Крім того, у статті аналізується публікація сина видатного діяча - М. Шрага, присвячена аналогічній тематиці, яка вперше запроваджується до міжнародного наукового обігу та дозволяє співставити позиції батька і сина Шрагів та прослідкувати політичну спадковість різних поколінь українських інтелектуалів.

У результаті проведеного дослідження автор приходить до висновків, що віднайдені та запроваджені до міжнародного наукового обігу публіцистичні твори І. Шрага є вагомим першоджерелом з історії земського ліберального руху на півночі Лівобережної України. Проведений контент-аналіз пам'яток, зокрема авторських статей опублікованих в одеському журналі «Южные записки», переконливо засвідчує, що проблема «українського питання» у Російській імперії другої половини XIX ст. займала належне місце у системі світоглядних орієнтирів, координат та програматиці опозиційної аристократичної фронди північної України. Публічне персональне інтерв'ю Іллі Людвиговича газеті «Киевская мысль» можна вважати справжньою джерельною скарбницею для дослідників визвольного руху у Російській імперії другої половини XIX - початку XX ст., створеною за

усіма канонами усної історії, оскільки у ньому І.Шраг дав вагомі свідчення про розвиток земського конституційного руху у Російській імперії 70-80 рр. XIX ст. Аналіз публікації сина І. Шрага – М. Шрага засвідчує, що між батьком і сином Шрагами існувала генетична політична спадковість позицій, яка проявлялася у тому числі й на рівні історичних поглядів.

Ключові слова: І. Шраг, земська ліберальна партія, північна Україна, земський конституційний рух, авторські статті, М. Шраг.

АННОТАЦІЯ

В статье исследуются публицистические произведения И. Шрага, опубликованные в демократических средствах массовой информации начала XX века, в частности в одесском журнале «Южные записки» и центральной газете «Киевская мысль». Методологической основой публикации послужили основные принципы персональной истории, системности, целостности, логики, системности, антропоцентризма. Инструментами исследования выступили универсальные методы научного анализа и синтеза, обобщения, контент-анализа, методы индукции и дедукции, проблемно-хронологический, историко-генетический и сравнительно-исторический методы. Научная новизна работы заключается в том, что впервые в современной историографии представлен качественно новый корпус первоисточников по истории земского либерального движения на севере Левобережной Украины (60-80-е гг. XIX в.), который вводится в международный научный оборот. Кроме того, в статье анализируется публикация сына известного деятеля - Н. Шрага, посвященная аналогичной теме, которая также впервые вводится в международный научный оборот, позволяет сопоставить позиции отца и сына Шрагов, проследить политическое наследие разных поколений украинской интеллигенции. В результате исследования автор приходит к выводу, что обнаруженные и введенные в

международный научный оборот публицистические произведения И. Шрага являются важным первоисточником по истории земского либерального движения на севере Лівобережної України. Контент-анализ памятников, в частности статей автора, опубликованных в одесском журнале «Южные записки», убедительно доказывает, что проблематика «украинского вопроса» в Российской империи во второй половине XIX века занимала достойное место в системе мировоззрений, координат и программатики оппозиционной аристократической фронды северной Украины. Публичное личное интервью Ильи Людвиговича газете «Киевская мысль» можно считать настоящей сокровищницей для исследователей освободительного движения в Российской Империи второй половины XIX - начала XX веков, созданной по всем канонам методологии устной истории. В нем И. Шраг обнародовал важные свидетельства о развитии конституционного движения в Российской империи 70-80-х годов XIX века. Анализ публикации сына И. Шрага - Н. Шрага показывает, что между отцом и сыном существовала генетическая политическая наследственность позиций, которая проявлялась в том числе и на уровне исторических взглядов.

Ключевые слова: И. Шраг, земская либеральная партия, северная Украина, земское конституционное движение, авторские статьи, Н. Шраг.

УДК 35.071.6:316.422(477)(474.3)-021.272»1991/2021”
DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-69-88>

**PECULIARITIES AND PROBLEMS OF REFORMING
LOCAL SELF-GOVERNMENT AND TERRITORIAL
STRUCTURE OF POWER IN UKRAINE AND LATVIA IN
1991-2021**

**ОСОБЛИВОСТІ І ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ
ТА ЛАТВІЇ У 1991-2021 РОКАХ**

**ОСОБЕННОСТИ И ПРОБЛЕМЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ
МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ И
ТЕРИТОРИАЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ВЛАСТИ В
УКРАИНЕ И ЛАТВИИ В 1991-2021 ГОДАХ**

Неоніла Красножон,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри загальної
історії, правознавства і
методик навчання
Neonila.krasnozhon@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4735-0641>
Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
м. Переяслав,
вул. Сухомлинського, 30,
Київська обл., Україна, 08401

Neonila Krasnozhon,
Ph.D. in Historical Sciences,
Assistant Professor of
Department of General History,
Science of Law and Teaching
Methods
Neonila.krasnozhon@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4735-0641>
Hryhoriy Skovoroda University
in Pereyaslav, Pereyaslav,
30, Sukhomlynskoho Str.,
Kyiv region, Ukraine, 08401

АНОТАЦІЯ

Стаття висвітлює особливості реформ децентралізації в Україні та Латвії, втілення їх у життя та аспекти, які є

визначальними в реалізації їх успішного проведення: на латвійському прикладі для України.

У публікації визначено, що в Україні децентралізація розпочалась, як і в Латвії, із низового адміністративно-територіального рівня та є глобальною перебудовою моделі управління в державі, створення ефективної системи територіальної організації влади відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування, але відсутній дієвий механізм, який би забезпечив практичну реалізацію права громади на прямі практичні дії реалізації ряду поточних питань громади. А децентралізації в Латвії, так само, як і в Україні, усі роки розбудови відновленої незалежності, включала декілька окремих реформ, які проходили не синхронно, через що виникало багато труднощів і проблем. Так, бюджетна децентралізація передувала реформам рад та адміністрації. Реформа місцевого самоврядування розпочалась раніше і саме самоврядуванню закон дав більше повноважень, але громади не могли реалізувати ці повноваження, бо були неукрупнені, невеличкі за розмірами і недостатньо спроможними діяти самостійно.

У статті визначено ряд рекомендацій, які вартують їх дотримання при подальшій реформі децентралізації в Україні: не відкладати заходи по введенню фінансової і адміністративної автономії, інакше буде більше супротиву, чим підтримки; сприяти не лише об'єднанням, але паралельно розвивати і співробітництво; по мірі можливостей сприяти створенню і укріпленню єдиної асоціації самоуправління, проводячи із нею консультації при кожному кроці реформ⁴; консультиватися із кожним самоуправлінням і компенсувати та допомагати тим, хто може опинитись на околиці; децентралізовувати окремі функції разом із реформами.

В дослідженні зроблені висновки, що долаючи довгий шлях реформ в умовах нестабільності політичної і економічної, ефективність децентралізації в Україні залежить від того, наскільки спроможними стануть громади, які об'єднались і

наскільки дієвим інструментом із наданням послуг населенню вони будуть. Формування громад в Україні сьогодні відбувається в умовах світової пандемії, складних геополітичних трансформацій, економічної кризи і потребує як подальших досліджень проблеми, вивчення зарубіжного досвіду, так і зусиль всіх, без винятку: і законодавця, і керівників громад, і обраних, делегованих від народу представників ОТГ, і від кожного пересічного громадянина. Тільки згуртована командна робота, спрямована на позитивний, чітко визначений у стратегічних цілях громади, результат; сумлінна сплата податків; прозорий розподіл та вдала реалізація і освоєння коштів; життєздатна інвестиційна політика, - зможуть гарантувати бажаний позитивний результат і комфортне життя для населення в об'єднаній територіальній громаді.

Ключові слова: децентралізація, Україна, Латвія, реформи, місцеве самоврядування, влада, об'єднані територіальні громади.

The **relevance of the research** is determined by the irrefutable argument of all democratic societies stating that the farther is the management the more collective action it takes to secure changes, the more difficult it is to control and influence the authority, and the easier it is for officials and politicians to conceal corruption. With civil control at the level of local communities, it does not matter what particular party is currently in power. These substantial reasons make it necessary for countries with sustainable economy (the group to which Latvia and Ukraine currently gravitate towards) to launch decentralization reforms which are based on, and implement the following basic principles: grass-root local self-government has a significant executive and budgetary independence; local communities receive a share of taxes imposed on economic activities of physical persons and legal entities registered in their territory (hence they provide all kinds of support to encourage businesses and attract investments); there is a clear-

cut division of powers and resources between the state and regional/local authorities. These are the fundamental positions that make peculiarities of Latvia's decentralization reform interesting for our analysis, with subsequent adoption of this experience for Ukraine, which strengthens the relevance of our research.

Analysis of **recent research on the topic** indicates that modern research works dedicated to problems of decentralization and topics of implementing local self-government reform in Ukraine, issues related to discharge of inherent and delegated powers by local self-government bodies, their cooperation with public authorities, and problems of legislative support for decentralization reforms clearly demonstrate the interest of academic community in this field (Бабюк, Чепель; Матвієнко, 2011; Скрипнюк, 2015; Chepel, 2015; Цурканова, 2014). Some problems of Latvia's decentralization reforms have also been interpreted scientifically by specialists in various fields of knowledge (Ткачук, 2015; History and progress, 2009; Mapic Pykic). However, this topic lacks a generalizing historical and comparative study on peculiarities in performance of decentralization reforms in Ukraine and Latvia, and the consequences of these reforms for the population.

The **purpose** of this scientific study is to determine peculiarities of decentralization processes in Ukraine and Latvia, while looking for opportunities to use the Latvian experience for development of local self-government in Ukraine.

Results of the research. Decentralization is one of the forms in which democracy is evolving; it allows to expand local self-government, preserve the unity of the state and its institutions, stimulate people's activity for satisfaction of their own interests and needs, reduce the field of state influence on the society by replacing this influence with self-regulation mechanisms created by the society itself, and reduce the cost of maintenance of the state machinery for the state itself and its taxpayers (Скрипнюк, 2015: 23). The local self-government reform envisages transferring a share of national taxes to local budgets, encourages the economic interest

of communities to develop new production facilities and attract investments thus facilitating the overall economic development of the country, and it also strives to change the people's awareness of the concept and process of decentralization.

Just as in Latvia, the decentralization process in Ukraine began from the grass-root administrative-territorial level and strives for a global transformation of the country's administration model, and creation of an effective territorial structure of power in accordance with the provisions of the European Charter of Local Self-Government. The experience of such countries as Denmark, Norway, Sweden, Poland, Czech Republic, Estonia, France shows that delegation of significant powers from public authorities to local self-government bodies (in particular, with the grass-root bodies having as much power as possible) ensured strengthening of local self-government and therefore removed artificial obstacles (unnecessary permits, excessive control of the central government, encumbrance of bureaucracy) for business and entrepreneurial activities, creation of a transparent investment climate and enabled capable communities (in terms of money and resources) to solve local issues more efficiently for the benefit of their population and development of their territories (Бабюк, Чепель).

In terms of legal regulation and provisions for decentralization in Ukraine, the process began in 2014 with approval of the Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Structure of Power (01.04.2014) (Концепція реформування..., 2014). To facilitate its realization and ensure performance of the Action Plan for implementation of the reform of local self-government in Ukraine, amendments were introduced into the Budget Code and Tax Code of Ukraine along with adoption of the Law of Ukraine «On Cooperation of Territorial Communities» dated 17.06.2014 that encouraged communities to unite and cooperate, and strived to improve their capability through the mechanism of establishing direct inter-budget relations between community budgets and the state budget. On 5 February 2015, the Verkhovna Rada of Ukraine passed the Law of Ukraine “On Voluntary Amalgamation of

Territorial Communities” No. 157-VIII (hereinafter Law 157) (ЗУ «Про добровільне об’єднання територіальних громад», 2015) which regulates relations emerging in the course of voluntary amalgamation of territorial communities of villages, townships and cities. To ensure implementation of the Law of Ukraine «On Voluntary Amalgamation of Territorial Communities» the Cabinet of Ministers of Ukraine approved the Resolution «On Methodology of Formation of Capable Territorial Communities» No.214 dated 08.04.2015 (hereinafter the Methodology) (Методика формування спроможних територіальних громад, 2015). On 17 November 2020, the Verkhovna Rada of Ukraine passed the Law «On introduction of amendments to certain laws of Ukraine as regards adjustment of specific issues in organization and activity of local self-government bodies and district state administrations» (ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України...»). These were the enactments that determined the mechanism and principles for amalgamation of communities as capable entities that are able, independently or through corresponding local self-government bodies, to ensure proper quality of services provided, in particular, in the field of education, culture, health care, social protection, urban development, housing services and utilities with consideration of staff resources, financial support and infrastructural development in corresponding administrative-territorial units (Chepel, 2015:39). Therefore, the state envisages that within capable territorial communities of Ukraine, local self-government bodies will be able to realize their inherent powers as well as the powers delegated by the state in terms of providing services to the population of their village, township or city.

It is at the local level where people have the opportunity to directly influence the process of decision-making to improve their lives that theoretical basis of democracy finds its practical meaning, and this gives a substantial boost for development of democratic processes in the society (Цурканова, 2014:276).

However, the problem is that Ukraine lacks legal arrangements to ensure implementation of the people’s right to

direct practical action for solving current issues of their local community.

The Republic of Latvia, a country with a small and underpopulated territory, with some tourist attractions and authentic, interesting history faced an imbalance in development of its regions after the breakup of the Soviet Union and declaration of its independence on 4 May 1990. That is why, similarly to Ukraine, the process of decentralization in Latvia over the several decades of its restored independence included several stages of reforms that did not always run synchronously and caused a great deal of difficulties and problems. For instance, budget decentralization preceded the reforms of local councils and administrative structure. Reforms of local self-government began earlier, and the law gave more powers to local governments, but communities could not implement them as they were non-consolidated, small in size, and had little capability for independent activities.

The administrative-territorial reform lasted for 11 years (1998-2009) and encountered great difficulties, but it brought very important results. Just as in Ukraine, the first stage was that of voluntary amalgamation, and the picture was quite pessimistic as two thirds of local government leaders (before the reform, there were 590 local governments) were totally opposed to any reforms, to say nothing of the people at large. As a result, only 20 amalgamated communities appeared in the first six years of the voluntary stage. There were also attempts to develop cooperation between communities, and they were equally unsuccessful. Still, the government promoted progress in this field with the help of ample infrastructure subsidies, and 110 amalgamated communities, known as *novadi* (municipalities) in Latvia, were formed in 2009. With all that, 35 local governments remained non-consolidated until 2009 in spite of the subsidy incitements, and these were turned into amalgamated communities on a compulsory basis and without any subsidies offered. They were offended by the refusal and sued the government, but the Constitutional Court admitted their defeat. The government did not stop and suggested further territorial reforms

that are currently underway and envisage consolidation of basic administrative units.

Back in the early 1990s, Latvia saw discussions on reformation of its administrative-territorial arrangement. At that time, the Republic of Latvia consisted of 590 local governments: 26 districts, 7 republican cities, 17 amalgamated local municipalities, 475 parishes, and 58 towns. Within the first five years of the reform, a series of laws on local self-government were adopted, and a concept for reforming the local governments (legal, financial, administrative-territorial) was approved (Ткачук, 2015:7–8). At the same time, the reform of local self-government was seen as a component of reforming the public administration system.

In Latvia, financial decentralization started in 1995-1998, with adoption of laws «On Budgets of Local Governments» and «On Financial Levelling of Resources of Local Governments» that suggested 15 self-governed entities should pay into the fund, and the others receive funding from there.

In 1998, the law «On Administrative-Territorial Reform» was adopted (Матвієнко, 2011:675) that envisaged formation of administrative territories with local and regional self-government bodies that could be able to develop their economies, ensure provision of quality services to the people, and build up their human resources. This reform was driven and dictated by the country's goals of European integration and accession to the EU.

Certain apprehensions of Latvia's political elite concerning implementation of a comprehensive and all-round reform to forcibly change the territorial arrangements were reflected in the procedural mechanism of “voluntary amalgamation of parishes” that created only 20 self-governed entities in 6 years, and can be explained by the negative attitude of the people to such changes. Experts tend to believe that a considerable percentage of negative and neutral responses can be put down to lack of information and proper explanations on the part of public authorities about the essence of the reform and its consequences. Another serious obstacle was uncertainty about the course of the process. Recognizing the lack

of strong political will to implement the reform, local authorities preferred to delay its implementation (Матвієнко, 2011:679).

In parallel, they developed cooperation between local governments, hoping that cooperation can replace amalgamation. In fact, it never happened: 5 or 6 cooperation groups had been created but they broke up after a few years because cooperation did not work as expected. One convocation of people's deputies decided to enter cooperation agreements, and after elections, the new convocation would decide to stop cooperation. Most of the smaller parishes did not intend to be consolidated in spite of the government's support for such amalgamation. Problems with voluntary amalgamation began to arise. Heads of parishes who negotiated amalgamation were hardly willing to considering interests of the neighbouring parishes and the governmental intention to open new capabilities for the united parishes.

In the early 2001, the Project of administrative division of local self-government based on the study of administrative territories, the experience of reforms and recommendations of international experts presented a set of common national criteria to form new territories along with proposals regarding the administrative division of the country's territory into 102 local self-government bodies (Матвієнко, 2011:677). The central government was more interested in forcible amalgamation than in encouraging cooperation between local authorities because it would reduce the number of administrative units. Although the central government supported amalgamation of municipalities by administrative methods, local leaders preferred voluntary amalgamation. At the end of 2007, about 70 self-governed entities expressed their dissatisfaction with the current model, and it resulted in creation of another 7 amalgamated municipalities on the basis of appeals from 20 local self-government bodies (History and progress..., 2009:21).

In 2009, the original group of 500 local governments was transformed into a smaller set of 110 (currently known as municipalities). After the amalgamation, the state provided an additional subsidy in the amount of 5% from the total budget of the

amalgamated community. Every amalgamation created under the project received a one-time subsidy of 285,000 euro which was usually invested into the municipality's infrastructure. In 2009, 35 local governments were united forcibly and without subsidies. Some parishes that were unwilling to unite went to the Constitutional Court, claiming that the amalgamation under the government's decision was illegal. However, Latvia's Parliament made changes to the legislation to enable the Government to determine the boundaries of self-governed entities, and it was decided that the Parliament had to approve of all local governments created in the course of the reform. Within one day, the Parliament applied the law to confirm creation of all local governments (Ткачук, 2015:20).

As to decentralization in Ukraine, 159 communities were united following the results of local elections that took place on 25.10.2015, about 30% of them being recognized as capable. The other 70% required subsidies but nevertheless the government recognized them to be capable which allowed to ensure direct inter-budget relations between the central government and amalgamated communities in terms of the latter's performance of delegated powers in the field of education, health care, social protection etc. As of 2016, the state allocated UAH 1 bln in subsidies for infrastructure; amalgamated communities started by using UAH 120,000 of this amount, and then finally managed to use 95% of the subsidy (Об'єднані громади освоїли...). In 2016, 209 communities also united on a voluntary basis, and this number could even be higher but the Central Election Commission could not find legal grounds to set elections in 28 amalgamated communities. In this group, 25 communities included local councils from several districts or had a regional town as their centre. As of January 2017, 367 communities were united in Ukraine (ОТГ: оприлюднено Капрі...), which accounted approximately for 17% of amalgamated territorial communities. As of 2017, the state allocated total subsidies of UAH 1.5 bln for development of infrastructure in amalgamated territorial communities (including UAH 0.5 bln from stable sources), but local budgets were additionally bound with the

obligation to pay utility expenses and other costs in the field of education and health care (АМУ заявляє про зниження...).

Despite great difficulties, the Ukrainian decentralization reform continues. After 6 years of the reform, Ukraine created 1,070 amalgamated territorial communities which united 4,882 communities on a voluntary basis. Out of this number, 936 communities have already had their first local elections. The total area of the existing amalgamated communities makes almost 47% of Ukraine's territory. Amalgamated territorial communities and cities of regional subordination account for over 70% of Ukraine's population (ЗУ «Про внесення змін...»). Unfortunately, quantity does not reflect quality. For example, in Ukraine the state delegates its powers in the field of education and health care to amalgamated communities, but contrary to Paragraph 5 of the Concept of Reforming Local Self-Government, it reduces the volume of subsidies for the delegated powers. Meanwhile, in Latvia financial stability for amalgamated communities is guaranteed and ensured at all levels that belong to the functions of Latvia's local self-government: water supply and heating, waste collection and utilization, public services and infrastructure, public management of forest and water resources, primary and secondary education, culture, health care, social protection, child welfare, social housing, licensing for commercial activities, law enforcement and civil protection, urban development, collection of statistical data, public transport, and teacher training.

The latest proposals regarding Latvia's decentralization reform currently discussed in the academic and political circles suggest consolidating the existing communities and have 36 units instead of the current 119, which would become the European Union's largest local governments (2 cities and 34 municipalities), and the next step should be the review of functions and finance of the self-governed bodies, after the 2021 elections. There are alternative ideas that suggest new approaches to regional development through formation of self-governed entities (districts) and review of criteria for local self-government. Also, Latvia

promotes development of cooperation networks that help local governments to share their experience, look for innovative solutions for every specific case, and find practical application for various ways of cooperation to solve issues that cannot be handled by a single local government body.

The Latvian Association of Local and Regional Authorities led by Maris Pukis (senior adviser, Ph.D. in Economics) has developed a set of **recommendations** for countries that work towards decentralization, and we believe that these guidelines should be observed in the further course of Ukrainian decentralization reform:

1. Do not postpone activities that introduce financial and administrative autonomy: otherwise, there will be more resistance than support.
2. Promote amalgamation, but develop cooperation at the same time.
3. If and when possible, encourage creation and strengthening of a united association of local governments, and consult with it at every stage of reforms.
4. Consult with every local authority, compensate and help those who may find themselves on the margin.
5. Decentralize separate functions along with the reforms (Пукіс, 2019).

Conclusions. Therefore, proceeding on a long way of reformation in the conditions of economic and political instability, effectiveness of decentralization in Ukraine depends on how capable the united communities can become and how efficient they can be in providing all the necessary services to the people. These days, communities in Ukraine are formed in conditions of the global pandemic, complicated geopolitical transformations, and an economic crisis, and this process requires further research in this field, a thorough study of international experience just as much as it requires certain efforts from virtually everyone: legislators, community leaders, people's elected representatives in communities, and each member of such community. Only a

combination of teamwork meant to achieve a positive result of meeting the strategic goals of community, diligent payment of taxes, transparent distribution and successful allocation/use of funding, and a sound investment policy can guarantee the desired result and comfortable living for the people of an amalgamated territorial community.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. АМУ заявляє про зниження фінансової спроможності місцевого самоврядування у 2017 р. URL: <http://www.auc.org.ua/novyna/ати.15SEP>
2. Бабюк І., Чепель О. Основні аспекти формування спроможних територіальних громад. URL: <http://www.buk-visnyk.cv.ua>.
3. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 р. № 157-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 91.
4. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997. № 280/97. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
5. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 30. Ст. 831.
6. Матвієнко А. Реформа адміністративно-територіального устрою в Латвії. *Держава і право*. 2011. Вип. 54. С. 674-680.
7. Методика формування спроможних територіальних громад, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. № 214. *Офіційний вісник України*. 2015. № 33. Ст. 963.
8. Скрипнюк О. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія й практика. *Віче: громадсько-політичний і теоретичний журнал*. 2015. № 12. С. 22-24.

9. Ткачук А. Латвія: довга дорога реформи. Робочі записки. Київ: К.І.С., 2015. 56 с.

10. Об'єднані громади освоїли 95% субвенції на розвиток інфраструктури своїх територій. Реформа діє! URL: <http://www.minregion.gov.ua>.

11. History and progress of administrative-territorial reform in Latvia. – Riga, Ministry of Regional Development and Local Government of the Republic of Latvia, 2009. 27 p.

12. Chepel O. Combining of local communities in measures of decentralization in Ukraine. *EUROPEAN JOURNAL - of - LAW and PUBLIC ADMINISTRATION* / Olga Chepel/ Ștefan cel Mare University from Suceava Faculty of Economics and Public Administration Department of Law and Public Administration. Lumen, 2015. Vol. 2. Issue 3. P. 37-43.

13. Цурканова И. Демократический политический процесс как фактор структурных изменений в системе исполнительной власти в современной Украине. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2014. Вип. 8. С. 273-276.

14. ОТГ: оприлюднено Карту процесу формування об'єднаних громад в Україні. URL: <http://decentralization.gov.ua/news>.

15. Эдвинс Ванагс, Инга Винкс Местное самоуправление в Латвии. URL: <https://cutt.ly/UQXDd3S>

16. Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування і районних державних адміністрацій. URL: <https://cutt.ly/nQXDgma>

17. Реформа децентралізації. Урядовий портал URL: <https://cutt.ly/sQXDjW0>

18. Маріс Пукіс. Адміністративно-територіальна реформа в Латвії. <https://cutt.ly/8QXDxUg>

REFERENCES

1. AMU zayavaliaye pro znyzhennia finansovoi spromozhnosti mistseвого samovriaduvannia u 2017 r. [The Association of

Ukrainian Cities reports decreasing financial sufficiency of local self-government in 2017]. Retrieved from <http://www.auc.org.ua/novyna/ати> [in Ukrainian].

2. Babiuk, I. & Chepel, O. Osnovni aspekty formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad [Main aspects in formation of capable territorial communities]. Retrieved from <http://www.buk-visnyk.cv.ua> [in Ukrainian].

3. *Zakon Ukrainy «Pro dobrovolne obiednannia terytorialnykh hromad»* [The Law of Ukraine «On Voluntary Amalgamation of Territorial Communities» No.157-VIII dated 05.02.2015]. (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 13, 91 [in Ukrainian].

4. *Zakon Ukrainy «Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini»* [The Law of Ukraine “On Local Self-Government in Ukraine” No. 280/97 dated 21.05.1997]. (1997) *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 24, 170 [in Ukrainian].

5. *Kontseptsia reformuvannia mistsevogo samovriaduvannia ta terytorialnoi organizatsii vlady v Ukraini zatverdzhena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.04.2014 r. № 333-r* [The Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Structure of Power is approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 333-r dated 01.04.2014]. (2014) *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 30, 831 [in Ukrainian].

6. Matvienko, A. (2011) reforma administratyvno-terytorialnogo ustroiu v Latvii [Reform of the administrative-territorial structure in Latvia]. *Derzhava i pravo – State and Law*, 54, 674-680 [in Ukrainian].

7. *Metodyka formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad, zatverdzhena Postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.04.2015 r. № 214* [The Methodology of formation of capable territorial communities as approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 214 dated 08.04.2015] (2015). *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 33, 963 [in Ukrainian].

8. Skrypniuk, O. (2015) Detsentralizatsiya vlady yak chynnyk zabezpechennia stabilnosti konstytutsiynogo ladu: teoriia y praktyka [Decentralization of power as a factor in ensuring stability of the constitutional arrangement: theory and practice]. *Viche: a civic, political and theoretical journal*, 12, 22-24 [in Ukrainian].

9. Tkachuk, A. (2015) *Latvia: dovga doroga reform. Robochi zapysky* [Latvia: the long road of reforms. Working notes]. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].

10. Obyednani hromady osvoily 95% subventsii na rozvytok infrastruktury svoikh terytoriy. Reforma diye! [Amalgamated communities used 95% of the subvention for development of infrastructure in their territories. The reform in action!] Retrieved from <http://www.minregion.gov.ua> [in Ukrainian].

11. History and progress of administrative-territorial reform in Latvia. (2009) Riga, Ministry of Regional Development and Local Government of the Republic of Latvia.

12. Chepel O. (2015) Combining of local communities in measures of decentralization in Ukraine. *EUROPEAN JOURNAL - of - LAW and PUBLIC ADMINISTRATION* / Olga Chepel/ Ștefan cel Mare University from Suceava Faculty of Economics and Public Administration Department of Law and Public Administration, 2, 3, 37-43.

13. Tsurkanova, I. (2014) Demokraticheskiy politicheskii protsess kak factor strukturnykh izmeneniy v sisteme ispolnitelnoy vlasti v sovremennoy Ukraine [The democratic political process as a factor of structural changes in the system of executive power of the present-day Ukraine]. *Filosofia i politologiya v konteksti suchasnoii kultury – Philosophy and politology in the context of modern culture*, 8, 273-276 [in Russian].

14. OTG: opryliudneno Kartu protsesu formuvannia obyednanykh hromad v Ukraini [Amalgamated Territorial Communities: the map of forming amalgamated communities in Ukraine has been presented]. Retrieved from <http://decentralization.gov.ua/news> [in Ukrainian].

15. Edvins Vanags & Inga Vinks. *Mestnoye samoupravlenie v Latvii* [Local self-government in Latvia]. Retrieved from <https://cutt.ly/UQXDd3S> [in Russian].

16. *Zakon «Pro vnesennia zmin do deyakykh zakoniv Ukrainy shchodo vporiadkuvannia okremykh pytan organizatsii ta diialnosti organiv mistseвого samovriaduvannia i rayonnykh derzhavnysk administratsiy»* [The Law «On introduction of amendments to certain laws of Ukraine as regards adjustment of specific issues in organization and activity of local self-government bodies and district state administrations»]. Retrieved from <https://cutt.ly/nQXDgmA> [in Ukrainian].

17. *Reforma detsentralizatsii. Uriadovi portal* [The decentralization reform. The government portal]. Retrieved from <https://cutt.ly/sQXDjW0> [in Ukrainian].

18. Pukis, M. (n.d.) *Administratyvno-terytorialna reforma v Latvii* [Administrative territorial reform in Latvia]. Retrieved from: <https://cutt.ly/8QXDxUg> [in Russian].

АННОТАЦИЯ

Статья освещает особенности реформ децентрализации в Украине и Латвии, воплощение их в жизнь и аспекты, которые являются определяющими в реализации их успешного проведения: на латвийском примере для Украины.

В публикации определено, что в Украине децентрализация началась, как и в Латвии, с низового административно-территориального уровня и является глобальной перестройкой модели управления в государстве, создание эффективной системы территориальной организации власти в соответствии с положениями Европейской хартии местного самоуправления, но отсутствует действенный механизм, который бы обеспечил практическую реализацию права общины на прямые практические действия реализации ряда текущих вопросов общества.

А децентрализации в Латвии, так же, как и в Украине, все годы развития восстановленной независимости, включала несколько отдельных реформ, которые проходили не синхронно, из-за чего возникало много трудностей и проблем. Так, бюджетная децентрализация предшествовала реформам советов и Админуустройству. Реформа местного самоуправления началась раньше и именно самоуправлению Закон дал больше полномочий, но общины не могли реализовать эти полномочия, были неукрупнены, небольшие по размерам и недостаточно способными действовать самостоятельно.

В статье определен ряд рекомендаций, которые требуют их соблюдения при дальнейшей реформе децентрализации в Украине: не откладывать меры по введению финансовой и административной автономии, иначе будет больше сопротивления, чем поддержки; способствовать не только объединением, но параллельно развивать и сотрудничество; по мере возможностей содействовать созданию и укреплению единой ассоциации самоуправлений, проводя с ней консультации при каждом шаге реформ; консультироваться с каждым самоуправлением и компенсировать и помогать тем, кто может оказаться на окраине; децентрализовать отдельные функции вместе с реформами.

В исследовании сделаны выводы, что преодолевая долгий путь реформ в условиях нестабильности политической и экономической, эффективность децентрализации в Украине зависит от того, насколько способны будут общины, которые объединились и насколько действенным инструментом с оказанию услуг населению они будут. Формирование общин в Украине сегодня происходит в условиях мировой пандемии, сложных геополитических трансформаций, экономического кризиса и требует как дальнейших исследований проблемы, изучение зарубежного опыта, так и усилий всех без исключения: и законодателя, и руководителей общин, и избранных, делегированных от народа представителей ОТГ, и от каждого рядового гражданина.

Только сплоченная командная работа, направленная на положительный, четко определенный в стратегических целях общества, результат; добросовестная уплата налогов; прозрачное распределение и удачная реализация и освоение средств; жизнеспособная инвестиционная политика, - смогут гарантировать положительный результат и комфортную жизнь для населения в объединенной территориальной общине.

Ключевые слова: *децентрализация, Украина, Латвия, реформы, местное самоуправление, власть, объединенные территориальные общины.*

ABSTRACT

This article highlights peculiarities of decentralization reforms in Ukraine and Latvia, their implementation and aspects which are crucial for their success, illustrating them with Latvian examples for Ukraine.

The publication states that just as in Latvia, the decentralization process in Ukraine began from the grassroot administrative-territorial level and strives for a global transformation of the country's administration model, and creation of an effective territorial structure of power in accordance with the provisions of the European Charter of Local Self-Government, but Ukraine lacks effective legal arrangements to ensure the people's right to direct practical action for solving current issues of their local community. Similarly to Ukraine, the process of decentralization in Latvia over the several decades of its restored independence included several stages of reforms that did not always run synchronously and caused a great deal of difficulties and problems. For instance, budget decentralization preceded the reforms of local councils and administrative structure. Reforms of local self-government began earlier, and the law gave more powers to local governments, but communities could not implement them as they were non-consolidated, small in size, and had little capability for independent activities.

This piece of research sets forth a series of recommendations that are worth to be observed in the further course of the decentralization reform in Ukraine: do not postpone activities that introduce financial and administrative autonomy, otherwise the reform will see more resistance than support; promote amalgamation, but develop cooperation at the same time; whenever possible, encourage creation and strengthening of a united association of local governments, and consult it at every stage of reforms; consult with every local authority, compensate and help those who may find themselves on the margin; decentralize certain functions in the course of reformation.

The article suggests the following conclusions: proceeding on a long way of reformation in the conditions of economic and political instability, effectiveness of decentralization in Ukraine depends on how capable the united communities can become and how efficient they can be in providing all the necessary services to the people. Nowadays, communities in Ukraine are formed in conditions of the global pandemic, complicated geopolitical transformations, and an economic crisis, and this process requires further research in this field, a thorough study of international experience just as much as it requires certain efforts from virtually everyone: legislators, community leaders, people's elected representatives in communities, and each member of such community. Only a combination of teamwork meant to achieve a positive result of meeting the strategic goals of community, diligent payment of taxes, transparent distribution and successful allocation/use of funding, and a sound investment policy can guarantee the desired result and comfortable living for the people of an amalgamated territorial community.

Keywords: decentralization, Ukraine, Latvia, reforms, local self-government, power, amalgamated territorial communities.

УДК 94:373.](477.5)’’1805/1860’’

DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-89-104>

**THE ROLE OF PUBLIC INITIATIVE IN EXPANDING
THE NETWORK OF PRIMARY SCHOOLS IN LEFT-
BANK UKRAINE IN 1805-1860**

**РОЛЬ ГРОМАДСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ У РОЗШИРЕННІ
МЕРЕЖІ ПОЧАТКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА
ЛІВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ В 1805-1860 РР.**

**РОЛЬ ОБЩЕСТВЕННОЙ ИНИЦИАТИВЫ В
РАСШИРЕНИИ СЕТИ НАЧАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ
ЗАВЕДЕНИЙ НА ЛЕВОБЕРЕЖНОЙ УКРАИНЕ
В 1805-1860 ГГ.**

Інна Левченко,

*доктор історичних наук,
професор кафедри теорії та
методики професійної
підготовки*

*inna.lewchenko2000@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-9652-8755>*

ID: D-1140-2019

*Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
м. Переяслав,
вул. Сухомлинського, 30,
Київська обл., Україна, 08401*

Inna Levchenko,

*Doctor in Historical Sciences,
Associate Professor of the
Department of Theory and
Methods of Vocational training*

*inna.lewchenko2000@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-9652-8755>*

ID: D-1140-2019

*Hryhoriy Skovoroda University i
n Pereyaslav, Pereyaslav,
30, Sukhomlynskoho Str.,
Kyiv region, Ukraine, 08401*

ABSTRACT

The article examines the problem of formation and functioning of primary schools in the Left Bank of Ukraine in 1805-1860. The role of the Ministry of Education, which retained control

functions, and the maintenance of primary schools was transferred to the public.

The position of the conservative part of society, which did not support educational initiatives, and the position of the progressive part of the public, which took the lion's share of funding for the opening, operation and development of county and parish schools in Left Bank Ukraine in the study period.

The main condition for the existence of educational institutions, which consisted in their material support, is revealed. The author mentions the names of patrons who actively influenced the development of the educational process, donated significant funds, books, school supplies, furniture, medicines, housing, etc. to the benefit of schools.

The role of national minorities in the formation and functioning of primary schools in the Left Bank of Ukraine in the period under study is mentioned. In particular, the initiative of the Nizhyn Greeks, who were concerned about the educational problems of their compatriots, is covered.

The article highlights the role of honorary guardians and supervisors of county schools, who often became their permanent patrons. Concerned with economic problems, they tried to improve the learning conditions of their wards. The facts that testify to their selfless charitable work, which consisted of constant donations, are indicated.

Bilateral financing of primary schools is considered, which consisted of providing financial assistance from honorary guardians (supervisors) of schools, as well as individuals.

Keywords: *primary schools, county schools, honorary guardian, donations, patrons, public initiative.*

Постановка проблеми. Освіта є основою культурного і соціально-економічного розвитку суспільства. Без освіти неможливе відтворення творчого потенціалу народу, національного відродження, становлення державності на принципах демократизації суспільних відносин.

Без широкої і глибокої освіти народних мас неможливе існування національної свідомості суспільства, що було особливо актуальним для українського народу в період перебування України у складі Російської імперії, політика якої спрямовувалась на русифікацію неруських народів, позбавлення їх історичного коріння та національної самобутності.

Така політика царизму знаходила підтримку і виправдання його ідеології, у тому числі й науковців, які всіляко вихваляли її спрямованість й результативність. Протилежну позицію в оцінці освітньої діяльності царського уряду займала радянська історіографія. Виходячи з класових позицій оцінки всіх процесів, вона, у своїй більшості, зображувала царизм ворогом народу в соціально-економічних процесах і одночасно замовчувала роль представників заможних верств населення у культурно-освітній діяльності. Такі підходи до визначення ролі різних політичних сил у галузі народної освіти були однобічними і суб'єктивними. Звідси випливає і важливість максимально об'єктивного, без ідеологічних штампів і зашореності, дослідження ролі народної ініціативи в розвитку середньої освіти, зокрема, професійного спрямування, на Лівобережній Україні в 1805-1860 рр.

Аналіз досліджень і публікацій. Перші дослідження, в яких розглядалось становище початкової освіти в XIX ст., з'явилися в роки досліджуваного нами періоду, але всі вони мали узагальнюючий характер. Питання милосердя та благодійності як високих етичних норм висвітлюються у праці А. Андріяшева (Андрияшев, 1865). Причини зникнення парафіяльних училищ висвітлюються у праці І. Павловського (Павловский, 1914). В незначній мірі автор досліджує питання меценатства в освітній сфері, питання милосердя та гуманізму.

Серед сучасних дослідників слід відмітити напрацювання В. Борисенка (Борисенко, 1980), Г. Самойленка (Самойленко, 1996), Ф. Ступака (Ступак, 1997), Б. Ступарика (Ступарик, 1994), О. Крижановської (Крижановська, 1997), де

висвітлюється боротьба демократичних сил за народну освіту на Україні в XIX – на початку XX ст. Однак цілісного дослідження, в якому б розглядалась громадська ініціатива у розширенні мережі початкових навчальних закладів на Лівобережній Україні у 1805-1860 рр. немає.

Метою статті є дослідження громадської ініціативи в становленні початкових навчальних закладів на Лівобережній Україні в 1805-1860 рр.

Виклад основного матеріалу. Стан середньої освіти в досліджуваний період перебував на низькому рівні. Царизм боявся надати широким народним масам середню освіту, але не міг й виступати відкрито проти неї, оскільки розвиток господарства і суспільного життя вимагав освічених кадрів. Тому царське самодержавство пішло по шляху запровадження класичного напрямку освітнього процесу, який би задовольняв ці потреби й одночасно гальмував розвиток матеріалістичного світогляду в підростаючого покоління.

Незважаючи на те що, правлячі кола країни в переважній більшості побоювалися поширення знань серед широких верств населення, вони змушені були вживати певних заходів з розвитку мережі навчальних закладів різного рівня. Уряд надав можливість одержати не тільки середню, а й вищу освіту представникам недворянських (Різночинських) верств населення.

До того ж російському уряду потрібні були державні чиновники, підготовлені на європейському рівні. Професіоналів потребували промисловість і торгівля (Прокопенко, 2008: 187). Водночас правлячі кола Росії чітко усвідомлювали ту загрозу громадським засадам, які виходили від поширення освіти серед широких мас.

У 1802 р відповідно до Маніфестом Олександра I створюється Міністерство народної освіти, якому підлягали майже всі вищі, середні і нижчі навчальні заклади, Академія наук, друкарні, культурні установи і т.д.

Основні принципи державної системи народної освіти були сформульовані «Статут університетів Російської імперії» і «Статут навчальних закладів, підвідомчих університетам» від 1804 г. (Прокопенко, 2008: 188). Філософською основою російської системи освіти стали твори французьких просвітителів.

Але передові ідеї педагогіки наклалися на ґрунт петровської і катеринської епох, які утворилися внаслідок системи загальної освіти, що складалася з чотирьох ланок. Нижньою ланкою системи освіти стали парафіяльні училища.

Царизм намагався перекласти витрати на освіту народу на його плечі, фактично повністю самоусунувшись від них. Тому створення парафіяльних училищ відбувалось досить повільно і малопомітно. Князь О. Б. Куракін прагнув залучити дворянство до їх влаштування і звернувся з відповідною пропозицією до всіх повітових маршалів Полтавської та Чернігівської губерній. Розрахунок генерал-губернатора на те, що в дворянстві, як культурному класі суспільства, він зустріне співчуття, не справдився. Це був час кріпосного права, коли про освіту кріпаків не тільки не думали, але вважали її зайвою і непотрібною. Багато дворян навіть не відповіли князеві, інші дали знати про отримання його пропозиції і тільки деякі висловилися з цього питання. Лише полковник М. Козицький, зокрема, обіцяв для цієї благодійної справи пожертвувати 200 крб. асигнаціями (Павловский, 1906: 121). Більше відгуків на пропозицію князя Куракіна не надійшло.

І. Ф. Павловський у своїй праці «Полтавцы, иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители» (1914), згадує лише єдиний випадок заснування початкової школи поміщиками Полтавської губернії в епоху кріпосного права. У селі Чепуровці Пирятинського повіту Полтавської губернії вона була відкрита поміщицею Наталією Чеповою (точний рік не вказано). У перший рік існування у ній навчалося 23 учня. Засновниця закладу подала клопотання Полтавському губернатору про дозвіл побудувати нове

приміщення для школи. За проханням меценатки, її чоловік Адріан Чепач був призначений наглядачем навчального закладу. Він зобов'язався утримувати 50 учнів з числа бідних селян, забезпечувати їх книгами та іншими посібниками, а тих що будуть показувати гарні успіхи у навчанні, нагороджувати. Вчителі, які працювали у цій школі, теж не залишалися без уваги. Добросовісні «носії знань» за свою працю отримували землю і певну кількість грошей (Самойленко, 1996: 79).

Закінчивши парафіяльне училище, діти мали право навчатися у повітовому училищі, а потім вступити до гімназії. Розпорядження міністра народної освіти графа Розумовського від 18 вересня 1813 р. мало неабиякі наслідки для дітей кріпаків, адже згідно нього, їм заборонялося вступати до гімназії.

Але, не дивлячись на суворі розпорядження, які позбавляли більшість дітей отримати середню та вищу освіту, вони були раді можливості навчатися і в початковій школі.

Розуміючи важливість відкриття початкових навчальних закладів, громадськість Лівобережної України почали більш активніше впливати на цю ситуацію. Так, дворяни м. Кролевець Чернігівської губернії пожертвували необхідну суму грошей, придбавши за них будинок. Найбільш активнішим у цій благодійній справі був поміщик Кролевецького повіту Н. Бардаков. Згодом його обрали почесним опікуном закладу (Андріяшев, 1865: 43).

У першій половині XIX ст. нижча ланка освіти перебувала у скрутному матеріальному становищі. Міністерство освіти абсолютно не опікувалось фінансовими витратами парафіяльних та повітових училищ. Учні не мали можливості навчатися за підручниками державного зразку, приладдя використовувалися в дуже рідких випадках. Саме завдяки громадськості початкові навчальні заклади почали отримувати відчутну фінансову допомогу, яка надходила від меценатів у вигляді пожертвувань.

Так, генеральний суддя Петро Ілларіонович Селецький у 1821 р. зробив пожертвування Пирятинському повітовому училищу Полтавської губернії у розмірі 500 крб. асигнаціями, що стало відчутною матеріальною допомогою. Але дана акція не стала одноразовою. З 1822 р. меценат щороку жертвував близько 101 крб. на різні потреби (Ступарик, 1994: 56-67).

Почесні наглядчі училищ виконували, зазвичай, всі господарські функції, але нерідко, саме вони ставали меценатами своїх навчальних закладів. Так, у 1814 р. на користь Лубенського повітового училища надійшла сума у розмірі 200 крб. асигнаціями від почесного члена П. О. Лисенка (Астряб, 1914: 138). Кошти призначалися для ремонтування приміщення школи та лагодження меблів.

Почесний наглядач Миргородського повітового училища Полтавської губернії М. Корсун у 1819 р. пожертвував на користь закладу 35 крб. асигнаціями для першочергових потреб учнів (Борисенко, 1980: 80).

У кожному училищі була книга, призначена для записів пожертвувань, які надходили від громадськості. Пирятинське повітове училище вирішило надати можливість вести записи самим благодійникам. У книзі зазначалося: «Для запису пожертвувань від приватних осіб на користь Пирятинського повітового училища принесені, щоб назавжди зберегти в пам'яті і для нащадків почесні імена благодійників, які допомагають державі патріотичними пожертвуваннями для загальної користі». Після слів директора училища М. Огнева були зазначені пожертвування від О. К. Закревського – 50 крб., почесного наглядча О. Вакуловича – 100, надвірного радника С. Забєли – 50, поручика В. Тарновського – 25, обер-аудитора – І. Трояновського – 50, колезького радника Щербака – 50, колезького секретаря П. Комаровського – 5, надвірного радника Грабовського – 10, штабс-капітана Я. Савицького – 25, Катерини Савицької – сріблом 1 крб., поручиком Д. Лачинським – 10, губернським секретарем М. Горбаневським – 15, капітаном Є Гамалією – 10, князем

О. Жеваковим – 50, колезьким асесором М. Григоровичем – 4, місцевим головою з громадою – 100, титулярним радником – С. Мокрицьким, прапорщиком – П. Судовщиком – 15, титулярним радником Ф. Юзефовичем – 5, колезьким секретарем М. Корсуном – 5, губернським секретарем О. Ненадським – 5, поручиком Я. Свічкою – 25, колезьким регістратором І. Зайковським – 10 крб. асигнаціями і т. д. (Ступак, 1997: 17).

Розвитку початкової освіти на Лівобережній Україні сприяли також місцеві греки. Значна кількість населення грецького походження проживала в місті Ніжині. Вони, в свою чергу, розуміючи необхідність освітнього процесу для дітей, у 1811 р. створили власний капітал для своїх співвітчизників, завдяки якому у 1817 р. згідно наказу імператора Олександра I було відкрито грецьке училище. Ініціатором цього задуму був Стефан Кирилович Буба, грек за національністю та меценатом від серця. Благородна мета С. Буби була підтримана іншими греками. Протягом шести років була зібрана сума у розмірі 86000 крб. асигнаціями та була передана Московській казні. Головним опікуном навчального закладу був грецький Ніжинський магістрат, який повинен був з відсотків пожертвованої суми утримувати навчальний заклад (Самойленко, 1996: 17).

Меценатську діяльність греків схвалив імператор Олександр I, нагородивши головного засновника училища С. К. Бубу орденом св. Володимира 4 ступеня.

Важливе значення для розгортання освітнього руху на Лівобережній Україні в зазначений період мала діяльність декабристів. Вони на власні очі бачили негативні наслідки неосвіченості й забитості народу, розуміли неможливість розвитку країни в таких умовах і тому критикували систему освіти, її бюрократизованість і жорсткий контроль з боку властей.

Активну позицію в освітній сфері відстоювали брати-декабристи Муравйові-Апостоли. Вони у своєму маєтку

Хомутець Миргородського повіту Полтавської губернії, переймаючись освітою серед кріпаків, надавали можливість грамотним мешканцям села користуватися книгами зі своєї бібліотеки. Меценатом в освітній сфері став також борець за державні права України, письменник-просвітитель В. В. Капніст. Обіймаючи державні посади, зокрема, директора народних училищ Полтавської губернії, В. Капніст неодноразово надавав фінансову допомогу закладам освіти, в яких навчалися діти бідних кріпаків. Слід зазначити, що його справу продовжили син Олексій та вихованець М. І. Лорер, які були відомими декабристами. Разом вони поширювали художні та літературні твори, які мали заклики до відстоювання громадянської позиції у всіх сферах соціального життя (Сергієнко, 1980: 59-61).

Частина українського суспільства дотримувалась консервативних поглядів на освіту народу. Вона не бачила і не розуміла тих змін в економіці країни, в духовності людей, які вимагали не лише професійних, але й інтелектуальних знань. Тому освічені консерватори з числа заможних верств населення вважали, що діти бідних батьків не повинні були вчитись, а з малих літ працювати для матеріального забезпечення сімей. У кращому випадку вони допускали отримання цими дітьми тільки тих елементарних знань, які були їм потрібні у сільському господарстві, ремеслі, повсякденному побуті.

Небайдуже до розвитку початкової освіти поставилось дворянство Кролевецького повіту Чернігівської губернії. Його прогресивні представники підняли питання про шкільні справи на дворянському зібранні і домоглися позитивного по ньому рішення. Активісти-дворяни підготували відповідну громадську позицію і зібрали необхідну суму для влаштування в м. Кролевці повітового училища. Вони в другій чверті XIX ст. купили для нього будинок і забезпечили його всім необхідним для нормальної роботи. Велика заслуга в цій благодійній справі належала вчителю Чернігівської гімназії Бардакову, який добровільно взяв на себе виконання різних організаційних функцій (Андрияшев, 1865: 78).

Ініціаторами заснування повітового училища в містечку Суражі Чернігівської губернії також були місцеві дворяни. За короткий проміжок часу вони зібрали 634 крб. асигнаціями. Пожертвування надійшли в 1832 р. від колезького асесора К. Г. Гавришева у розмірі 20 крб. асигнаціями, колезького секретаря М. Н. Лшаневича – 15, колезького секретаря – Н. М. Цельмана – 6, губернського секретаря І. І. Бондаревського – 10, губернського секретаря А. Мармазинського – 4, канцеляриста Я. Якубовича – 4, старшого лікарського учня І. Ребекіна – 5, колезького секретаря – В. І. Таранова – 25, колезького регістратора А. С. Дублянського – 5, штабс-капітана Є. І. Регута – 10, губернського секретаря Ф. М. Бакуревича – 5, штабс-капітана Р. Варзара – 5, канцеляриста Є. Тарановського – 5, колезького регістратора Л. Фенчбруєвича – 5, колезького секретаря Д. А. Висоцького – 25, полковника А. В. Енгельгардта – 5, штатської радниці М. Троцької – 25 крб. асигнаціями та від інших (Ступак. 1997: 11-15).

Серед меценатів переважали чиновники губернського і повітового управліннь, що свідчить про відповідний вплив на них керівництва Чернігівської губернії. Серед них був і колезький регістратор Дублянський, який, можливо раніше належав до масонів (Крижановська, 1997: 47).

Дворянство рекомендувало в почесні наглядачі повітового училища губернського секретаря П. Ф. Ширая, який взяв на себе зобов'язання по влаштуванню навчального закладу. На будівництво приміщення він пожертвував 400 колод, 500 шильовок для покрівлі, необхідну кількість цегли для печі. Також за його рахунок був зроблений фундамент будинку, закуплені в необхідній кількості скло та гвіздки. Заробітну платню робітникам, які брали участь в будівництві, меценат зобов'язався платити зі своєї кишені. Необхідна кількість столів, парт, лав були придбані за його рахунок. Із навчальних посібників П. Ширай пожертвував два глобуси, 5 географічних карт, дошки для арифметичних і географічних

задач. Його подарунком для училищної зали був портрет імператора. Крім зазначеного благодійник зобов'язався вносити на користь Суразького повітового училища по 200 крб. асигнаціями щороку (Ступак, 1997: 16).

Освітня діяльність громадськості поширювалась і на дітей бідних дворян. Наприкінці 30-х років будинки для них були приєднані до губернських гімназій і перейменовані в пансіони. Ці перетворення спричинили багато незручностей та складностей і серед них, насамперед відсутність спеціальних приміщень, обладнання, коштів. Але завдяки різноманітній підтримці громадськості ці питання поступово вирішувались.

У 1838 р. штаб-ротмістр М. Судієнко пожертвував 30000 крб. асигнаціями на побудову приміщення для пансіону, який мав бути при Чернігівській гімназії. Інші дворяни Чернігівської губернії, в свою чергу, подали пансіону наступну допомогу: почесний опікун Чернігівської гімназії О. Милорадович – 1000 крб. асигнаціями, почесний наглядач В. Лашкевич – 500, полковник В. Ладомирський – 500, новозибківський почесний наглядач М. Лашкевич – 500, колезький асесор І. Юркевич – 105, полковник І. Лизогуб – 100, полковник Д. Милорадович – 100, колезький асесор Г. Забела – 50, М. Селецький – 100, титулярний радник І. Борозна – 100, З. Тернавський – 25, генерал-майорша О. Ульрих – 25, А. Селецький – 21, граф М. Гудович – 21, Д. Красовський – 21, І. Жданович – 21, І. Богаєвський – 10, П. Рубець – 10, В. Туманський – 10 крб. асигнаціями та багато інших (Ступак, 1997: 12).

Таким чином, у ставленні до державних шкіл для народу серед громадськості Лівобережної України не було однастайності. Частина населення ставилась до них індіферентно, а то й неприязно, інша вбачала в таких школах важливого чинника піднесення культурного рівня народу. Помітний вплив на розвиток освітньої ініціативи на Лівобережній Україні справили прихильники декабристських ідей. Прогресивна частина суспільства, лідерами якої виступали переважно представники патріотичної національної

знаті, стала ініціатором відкриття більшості державних парафіяльних і повітових училищ.

Провідною силою у створенні мережі приватних початкових навчальних закладів стала прогресивна громадськість в особі поміщиків, чиновників, духовенства і світської інтелігенції. Вони виступили ініціаторами відкриття усіх типів навчальних закладів та несли головний тягар по їх утриманню.

Головною умовою існування початкових навчальних закладів у досліджуваній період було їх матеріальне забезпечення. Воно йшло з двох основних джерел - пожертвувань почесних опікунів (наглядачів) навчальних закладів і приватних осіб. За рахунок благодійників будувались і ремонтувались шкільні приміщення, поповнювались бібліотеки, купувались меблі, навчальні прилади, надавалась допомога бідним учням.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрияшев А. Материалы для истории учебных заведений Черниговской дирекции с 1789-1832 г. Киев, 1865. с. 93.
2. Астряб М. І. Столетие Лубенского высшего начального училища (1814-1914). Полтава, 1914. Вып. 4. с. 289.
3. Борисенко В. Й. Боротьба демократичних сил за народну освіту на Україні в 60-90-х роках XIX ст. Київ: «Наукова думка», 1980. с. 154.
4. Крижановська О. О. Історія масонства в Україні: Інформаційно-довідковий словник. Київ, 1997. с. 126.
5. Лавровський Н. О. О древне-русских училищах. Харьков, 1854. с. 198.
6. Павловский И. Ф. К истории Полтавского дворянства 1802-1902 гг. Полтава, 1906. Вып. 3. с. 121.
7. Павловский И. Ф. Полтавцы, иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители. Полтава, 1914. с. 279.

8. Прокопенко Л. Л. Генеза та розвиток державної освітньої політики в Україні (IX – початок XX ст.): монографія. Донецьк: ДРІДУ НАДУ, 2008. 488 с.
9. Самойленко Г. В., Самойленко О. Г., Самойленко С. Г. Розвиток освіти на науки в Ніжині в ХУІІІ – ХХ ст. Ніжин, 1996. Ч. ІІІ. с. 256.
10. Сергієнко Г. Я. Декабристи і Шевченко. Київ: Наукова думка, 1980. с. 187.
11. Ступак. Ф. Я. Діяльність благодійних товариств Києва другої половини ХІХ-початку ХХ століття: автореф. дис...к. і. н.: 07.00.01. Київський національний ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 1997. с. 23.
12. Ступарик Б. М. З історії становлення гімназійної освіти *Український освітній журнал*. Київ, 1994. № 1. с. 56-67.

REFERENCES

1. Andriyashchev, A. (1865). Materialy dlya istorii uchebnykh zavedeniy Chernigovskoy direktsii s 1789-1832 g. [Materials for the history of educational institutions of the Chernihiv directorate from 1789-1832]. Kyiv, 93 [in Russian].
2. Astryab, M. (1914). Stoletie Lubenskogo vysshogo nachalnogo uchilisha (1814-1914). [Centenary of the Lubensk Higher Primary School (1814-1914)]. Poltava, 289 [in Russian].
3. Borisenko, V. (1980). Borotba demokratchnih sil za narodnu osvitu na UkraYinI v 60-90-h rokakh HIIH st. [The struggle of democratic forces for public education in Ukraine in the 60-90s of the XIX century.]. Kyiv: «*Naukova dumka*», 154 [in Ukrainian].
4. Kryzhanovska, O. (1997). Istoriia masonstva v Ukraini: Informatsino-dovidkovyi slovnyk. [History of Freemasonry in Ukraine: Information and reference dictionary.]. Kyiv, 126 [in Ukrainian].
5. Lavrovskiy, N. (1854). O drevne-russkikh uchilishchah. [About ancient Russian schools.]. Harkov, 198 [in Russian].
6. Pavlovskiy, I. (1906). K istorii Poltavskogo dvoryanstva 1802-1902 gg. [To the history of the Poltava nobility in 1802-1902.]. Poltava, 3, 121 [in Russian].

7. Pavlovskiy, I. (1914). Poltavtsyi, ierarhi, gosudarstvennyie i obschestvennyie deyateli i blagotvoriteli. [Poltava residents, hierarchs, statesmen and public figures and benefactors]. Poltava, 279 [in Russian].

8. Prokopenko, L. (2008). Heneza ta rozvytok derzhavnoi osvithoi polityky v Ukraini (pochatok IX - XX st.): monohrafiia. [Genesis and development of state educational policy in Ukraine (IX - early XX century): monograph]. Donetsk: *DRIDU NADU*, 488 [in Ukrainian].

9. Samoilenko, H. (1996). Samoilenko O. H., Samoilenko S. H. Rozvytok osvity ta nauky v NIzhini v XVIII - XX st. [Development of science education in Nizhyn in the XVIII - XX centuries]. Nizhin, III, 25 [in Ukrainian].

10. Serhiienko, H. (1980). Dekabrysty i Shevchenko. [Decembrists and Shevchenko]. Kiev: Naukova dumka, 187 [in Ukrainian].

11. Stupak, F. (1997). Diialnist blahodiinykh tovarystv Kyieva druhoi polovyny XIX - pochatku XX stolittia. [Activities of charitable societies of Kyiv in the second half of the XIX - beginning of the XX century]. avtoref. dys...k. i. n.: 07.00.01. Kyivskiy natsionalnyi un-t im. T. H. Shevchenka. Kyiv, 23 [in Ukrainian].

12. Stuparyk, B. (1994). Z istorii stanovlennia himnaziinoi osvity. [З історії становлення гімназійної освіти]. *Ukrainskyi osvithnii zhurnal*. Kyiv, 1, 56-67 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується проблема становлення та функціонування початкових навчальних закладів на Лівобережній Україні у 1805-1860 рр. Проаналізовано роль Міністерства освіти, яке залишило за собою контрольні функції, а утримання початкових навчальних закладів переклало на плечі громадськості.

Висвітлюється позиція консервативної частини суспільства, яка не підтримувала освітні ініціативи і позицію

прогресивної частини громадськості, яка брала на себе левову частку фінансування у справі відкриття, функціонування та розвитку повітових та приходських училищ на Лівобережній Україні у досліджуваній період.

Розкривається головна умова існування навчальних закладів, яка полягала у їх матеріальному забезпеченні. Авторка згадує імена меценатів, які активно впливали на розвиток освітнього процесу, жертвували на користь училищ значні кошти, книги, навчальні приладдя, меблі, медикаменти, помешкання тощо.

Згадується роль національних меншин у становленні та функціонуванні початкових навчальних закладів на Лівобережній Україні у досліджуваній період. Зокрема, висвітлюється ініціатива ніжинських греків, які переймалися освітніми проблемами своїх співвітчизників.

У статті висвітлюється роль почесних опікунів та наглядачів повітових училищ, які нерідко ставали їх постійними меценатами. Переймаючись господарськими проблемами, вони намагались покращити умови навчання своїх підопічних. Вказуються факти, які свідчать про їх безкорисливу благодійну справу, яка полягала у постійних пожертвуваннях.

Розглядається двостороннє фінансування початкових навчальних закладів, яке полягало у наданні матеріальної допомоги від почесних опікунів (наглядачів) навчальних закладів, а також приватних осіб.

Ключові слова: початкові навчальні заклади, повітові училища, почесний опікун, пожертвування, меценати, громадська ініціатива.

АННОТАЦИЯ

В статье исследуется проблема становления и функционирования начальных учебных заведений на Левобережной Украине в 1805-1860 гг. Проанализирована роль Министерства образования, которое оставило за собой

контрольные функции, а содержание начальных учебных заведений перевело на плечи общественности.

Освещается позиция консервативной части общества, которая не поддерживала образовательные инициативы и позицию прогрессивной части общественности, которая брала на себя львиную долю финансирования в деле открытия, функционирования и развития уездных и приходских училищ на Левобережной Украине в исследуемый период.

Раскрывается главное условие существования учебных заведений, которое заключалось в их материальном обеспечении. Автор вспоминает имена меценатов, которые активно влияли на развитие образовательного процесса, жертвовали в пользу училищ значительные средства, книги, учебные пособия, мебель, медикаменты, ремонт и тому подобное.

Упоминается роль национальных меньшинств в становлении и функционировании начальных учебных заведений на Левобережной Украине в исследуемый период. В частности, освещается инициатива нежинских греков, которые занимались образовательными проблемами своих соотечественников.

В статье освещается роль почетных опекунов и надзирателей уездных училищ, которые нередко становились их постоянными меценатами. Задаваясь хозяйственными проблемами, они пытались улучшить условия обучения своих подопечных. Указываются факты, свидетельствующие об их бескорыстном, благотворительном деле, которое заключалось в постоянных пожертвованиях.

Рассматривается двустороннее финансирование начальных учебных заведений, которое заключалось в предоставлении материальной помощи от почетных опекунов (наблюдателей) учебных заведений, а также частных лиц.

Ключевые слова: начальные учебные заведения, уездные училища, почетный опекун, пожертвования, меценаты, общественная инициатива.

УДК 08:002.1]:316.774-021.3(477)

DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-105-123>

DOCUMENT IN SOCIAL COMMUNICATIONS

ДОКУМЕНТ В СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЯХ

ДОКУМЕНТ В СОЦИАЛЬНЫХ КОММУНИКАЦИЯХ

Наталія Барановська,

*доктор історичних наук,
старший науковий*

*співробітник, Лауреат премії
імені М. І. Костомарова НАН
України*

*natalia.baranovska@gmail.com
[https://orcid.org/0000-0002-
7918-6981](https://orcid.org/0000-0002-7918-6981)*

Natalia Baranovska,

*Doctor in Historical Sciences
(Dr. Hab. in History), Senior*

*Researcher, Winner of the Award
of M.I. Kostomarov of NAS of
Ukraine,*

*natalia.baranovska@gmail.com
[https://orcid.org/0000-0002-
7918-6981](https://orcid.org/0000-0002-7918-6981)*

Галина Січкаренко,

*доктор історичних наук,
професор кафедри*

*документознавства та
інформаційної діяльності*

*gsich54@gmail.com
[https://orcid.org/0000-0003-
3292-4681](https://orcid.org/0000-0003-3292-4681)*

*Державний
Університет Телекомунікацій,
вул. Солом'янська, 7, м. Київ,
Україна, 03110*

Halyna Sichkarenko,

*Doctor in Historical Sciences,
Professor of Department of*

*Documentation Science and
Information*

*activitygsich54@gmail.com
[https://orcid.org/0000-0003-
3292-4681](https://orcid.org/0000-0003-3292-4681)*

*State University of
Telecommunications, 7,
Solomenska st., Kyiv, Ukraine,
03110*

Тетяна Стоян,

доктор історичних наук,
професор, завідувач кафедри
міжнародних і регіональних
студій stoyan.ta@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6047-166X> Національний
педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, вул.
Пирогова, 9, Київ, Україна,
01601

Tetiana Stoian,

Doctor in Historical Sciences,
Head of the Department
of International and Regional
Studies stoyan.ta@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6047-166X> National
Pedagogical
Dragomanov University,
Pyrohova str., 9. Ukraine, Kyiv,
01601

ABSTRACT

The effective functioning of social communications in the new conditions of the mass distribution of information and communication technologies, where unverified or false information is often present, is impossible without the development of such a traditional form as documentary publications. The purpose of the article is to summarize the experience of Ukraine in the formation of a policy of documentary communication through the publication of collections of archival documents in the last decade to provide society with the most objective information in the most diverse spheres of its life. The research methodology is based on comparison strategies, typology, principles of historicism, social approach. The logic of the presentation of the material is based on the problem-historical principle. The scientific novelty of the research is due to the fact that the issues of analyzing the place and role of documentary publications as a component of the system of social communications have not yet become the subject of special research. It is shown that the volume of documentary materials published in the last decade is quite large and has created thematic blocks with a wide chronology. The significant contribution of documentary collections prepared in the regions dedicated, in particular, to topics that have developed only in the days of independence, has been noted. It can be stated that historians and

archivists in general cope with the task of showing an objective picture of historical events, which is the main thing in effective social communication. At the same time, the state of social communications has significant reserves for its development in the preparation of documentary publications that meet the urgent information needs of the population and for dispelling clichés and myths about important historical events, and where there is especially informational influence external to Ukraine.

Keywords: *document, documentary publications, social communications, documentary communication, information resources, history of Ukraine.*

Постановка проблеми. В умовах формування інформаційного суспільства в Україні відбуваються складні та неоднозначні процеси, пов'язані з інформатизацією всіх сфер життя. Це ставить перед науковцями завдання осмислення сутності й особливостей формування інформаційних потоків і їх значення для соціальних комунікацій.

Все більшої ваги для кожної людини набуває вміння роботи з інформацією, вміння шукати, аналізувати та критично її оцінювати. Поряд з правдивою інформацією, все більше з різних причин поширюється неперевірена або неправдива інформація, що призводить до маніпуляції свідомістю людей. Для України це має особливо значення, адже вона вже сьомий рік знаходиться в стані інформаційної війни. Між тим, інформаційна грамотність населення досить невисока. У 2019 р., за даними Міністерства цифрової трансформації України, 37,9% українців мали цифрові навички на рівні нижче середнього, а 15,1% взагалі не володіють ними (Миськевич, 2019).

Наведене актуалізує потребу в насиченні національного інформаційно-комунікаційного простору об'єктивною виваженою інформацією. Перш за все, це відбувається за допомогою публікації документальних джерел і залучення їх до соціальної комунікації через засоби масової інформації,

інтернет спільноти, освітньо-наукову сферу, громадські та державні заходи тощо. Виступаючи необхідним засобом вираженої соціальної комунікації, підґрунтям аргументованого конструктивного діалогу, документ доноситься до читача й краще висвітлюється в тематичних збірниках, де в контексті певних історичних подій документні свідчення наповнюються більш глибоким змістом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Достатня увага вітчизняних і зарубіжних дослідників приділяється питанням соціальної комунікації, і лише деякі з них вивчають як окремий її вид комунікацію документну. Питання аналізу місця і ролі документальних видань як складової в системі соціальної комунікації ще не стали предметом спеціальної розвідки. У загальному плані ці питання розглядаються у працях Г.Г. Почепцова (Почепцов, 2001), Г.М. Швецової-Водка (Швецова-Водка, 2014) та ін.

Метою статті є узагальнення досвіду України щодо формування політики документної комунікації через видання збірників архівних документів в останнє десятиліття для надання суспільству об'єктивної інформації в найрізноманітніших сферах його життєдіяльності.

Завданнями: з'ясувати місце та значення документних видань в системі соціальних комунікацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «документ» і «комунікація» є об'єктом дослідження багатьох наук: соціології, політології, журналістики, культурології, психології, лінгвістики, а також відносно молодій науці, що активно розвивається – документознавства.

У роботах з теорії комунікації докладно розглядаються основні комунікативні поняття, види, системи та моделі комунікації. Провідним типом комунікації виступає соціальна комунікація, як обмін між людьми або іншими соціальними суб'єктами цілісними знаковими повідомленнями, у яких відображені інформація, знання, ідеї, емоції тощо, обумовлений цілим рядом соціально значимих оцінок, конкретних ситуацій,

комунікативних сфер і норм спілкування, прийнятих у даному суспільстві (Почецов, 2001). Провідне місце в системі соціальної комунікації займає підсистема документної комунікації. Процес поширення документної інформації в суспільстві називається соціальною документною комунікацією.

Поняття «документ», як базова складова соціальної комунікації, не має усталеного визначення і його розуміння змінювалось в різні періоди в різних галузях науки (Швецова-Водка, 2014; Січкаренко, 2018). З середини ХХ ст. в документознавчій термінології воно трактувалось у вузькому (К.Г. Мітяєв) і широкому (О.П. Коршунова) значенні, що було відображено у «Великій радянській енциклопедії» й «Українській радянській енциклопедії». На початку 1990-х рр. використовується найширше значення, за яким документом вважається будь-який матеріальний об'єкт, що містить інформацію: від письмового документа, твору мистецтва до зразків мінералів, промислових виробів. Документознавці перші відмовились від такого тлумачення терміну, обмеживши його атрибутивними елементами: інформативність і матеріальний носій. Наразі застосовуються різні визначення документу, то надаючи йому найширше значення, то звужуючи розуміння до одного виду документа. Ми будемо розуміти його у вузькому значенні (від лат. *documentum* - зразок, свідотство, доказ) як відображений в письмовій формі носій інформації, що засвідчує наявність фактів, які мають певне значення.

Документ як соціальне явище виникає для збереження та передачі інформації, отже існує в такій комунікації (зв'язку між об'єктами реального світу), в якій від одного суб'єкта (відправник) до іншого (споживач) передається документна інформація (тобто інформація, що міститься в документі). Документна соціальна комунікація відбувається в просторі і часі, надаючи суспільству правдиву інформацію про його розвиток. Документна комунікація завжди цілеспрямована, її мета – повідомити необхідні дані, спонукати до дії, а також запобігти дезінформації.

Через обмежений обсяг статті автори звужують коло дослідження збірниками документів з історії України, опублікованими в останнє десятиліття. В основу логіки викладу матеріалу автори поклали проблемний принцип, що дозволяє розкрити основні теми і напрямки опублікованих збірників документів.

В останнє десятиліття українські історики продовжують приділяти основну увагу питанням, які замовчувались або занадто політизувались у радянський період, а також тим, що знаходяться в центрі соціально-політичних комунікацій як в середині країни, так і за її межами.

Розглядаючи в історичній ретроспективі ієрархію документальних видань, необхідно відзначити, що на першому місці завжди стояли збірники, які узагальнювали законодавчу діяльність Верховної Ради та виконавчих структур держави, дослідження джерельної бази Архівного фонду Національної академії наук України. Колективом акторів Інституту архівознавства Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського здійснено видання документальної серії «Джерела з історії науки в Україні» – збірники документів та інших джерел з історії НАН України. Упродовж 1993–2012 рр. публікувались матеріали про діяльність Академії у 1918–1955 рр. Нещодавно творчий доробок цього колективу поповнився новим науковим виданням – «Історія Національної академії наук України. 1956–1960» у двох частинах (Історія НАН, 2015). Де значну інформативну цінність становлять розсекречені архівні документи із фондів ЦДАГО України, які репрезентують науково-дослідну роботу установ Академії за закритою тематикою. Представлені у збірнику і документи, що розкривають міжнародні зв'язки Академії, які в означений період помітно інтенсифікувались. Наукові коментарі, оформлені у вигляді енциклопедичних статей, розширюють і доповнюють інформативний зміст архівних документів.

З часу набуття Україною незалежності стало можливим об'єктивне, на документальних засадах вивчення та

висвітлення такої героїчної сторінки як козаччина. Це питання знаходиться в центрі соціальних комунікацій не лише науковців і освітян, але і широкого загалу населення. Про соціальний запит на цю проблему свідчить видання протягом 2000–2019 рр. за участі зарубіжних центрів українознавства восьми томів корпусу документів архіву Коша Нової Запорозької Січі за 1734–1775 рр. (Архів Коша, 2019). На цих документах історики підготували видання, присвячено подіям Коліївщини 1768–1760 рр. (Коліївщина, 2019). Ці сприяло поглибленню широкої соціальної комунікації стосовно цих вижливих подій.

Значна увага продовжує приділятися такої важливій події, яка знаходиться в центрі суспільних дискусій, соціальних комунікацій, як революція 1917–1921 рр. На прикладі видання збірників документів про громадянську війну чітко простежується зміна акцентів і підходів істориків до висвітлення проблем в порівнянні з радянським часом, коли події подавались однобічно, переважно лише з позицій більшовиків в більш виваженому й об'єктивному ключі (Українська революція, 2016; Велика війна, 2015).

У формуванні сучасного інформаційно-комунікаційного простору важливе місце посідають документальні збірники про військові події напередодні та під час Другої світової війни. В останнє десятиліття розробка цього питання з різних аспектів відбувалась досить активно (Настрої та поведінка Чернігівщини, 2012; Настрої та поведінка Поділля, 2013; Спалені села, 2013; Війна очима дітей, 2013; Журнали, 2015; Джерела до історії, 2015).

В період становлення державної незалежності набуло особливої актуальності таке болюче і спірне питання історії України, деформоване радянською ідеологією, як правдиве висвітлення маловідомих сторінок, що стосуються українського руху опору, діяльності Української Повстанської Армії в часи Другої світової війни. Для забезпечення національного примирення, єдності української нації та перспектив її розвитку, конструктивної соціальної комунікації

необхідно було вивчити та донести до широкого загалу документи і матеріали, що стосуються історії ОУН та УПА. У 1999 р. було видано початкові матеріали вивчення цієї проблеми, а пізніше і повноцінні збірники документів (ОУН і УПА, 2015).

У період, що розглядається, продовжувалось дослідження та видання документів, присвячених голоду 1932–1933 рр. в окремих районах і селищах (Колективізація, 2013). Опубліковано також документальні свідчення про суспільно-політичну ситуацію в цей період так і про цинізм вищої влади (Партійно-радянське). Можна констатувати з жалем, що як голод періодів 1921–1923 рр. та 1946–1947 рр. поки не знайшли такого масштабного висвітлення.

Цікавим напрямком публікацій збірників як засобу документної комунікації стали видання присвячені культурній складовій розвитку суспільства (Історична пам'ять, 2013–17). Серед них в епіцентрі інформаційного простору – мовне питання (Українська ідентичність, 2013). Важлива роль належить історії церков України. Видання документів стосуються різних аспектів діяльності церков і регіонів, зокрема Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві, Дніпропетровської єпархії Руської православної церкви, Галицької митрополії, Свято-Преображенського Максаківського монастиря (Документальна спадщина, 2011; Документальна спадщина, 2015; Державно-церковні відносини, 2011; Фундація, 2011).

Окремий сектор інформаційно-комунікаційного простору, створеного документальними виданнями, складають збірники про конкретні трагічні події, де присутні недосліджені раніше аспекти. Йдеться про трагедії Куренівську 1961 р. (Куренівська трагедія, 2012) та Чорнобильську 1986 р. На цій ниві працювали як академічні установи, так і державні та відомчі архіви, зокрема архівісти СБУ (Чорнобиль, 2017; Чорнобильське дос'є КГБ, 2019; Чорнобильське дос'є КГБ, 2020).

Важливий внесок до документної комунікації вносять збірники підготовлені та опубліковані в регіонах на базі місцевих архівів. Вони присвячені різним тематичним напрямкам та періодам історії України, зокрема й таким, що отримали свій розвиток саме в часи незалежності. Йдеться, зокрема, про дослідження епохи Середньовіччя та ранньомодерної доби (Луцька замкова книга, 2013; Акти Волинського воєводства, 2014; Акти Полтавського полкового суду, 2017; З історії Херсонської губернії, 2013). Адже ті, що видавались в регіонах у часи радянської влади, мали чітко визначене політичне забарвлення. Великий матеріал з історії регіонів для наповнення інформаційно-комунікаційного простору та поглиблення вивчення проблеми дав період Другої світової війни та боротьба з інакодумством у до- та післявоєнний час (Українське повсякдення, 2014; Херсонщина, 2011; Життя в окупації, 2014; Історична пам'ять, 2013-2017).

Що ж стосується сучасності, то низка областей вже зробили свій внесок у популяризацію конкретно-історичного матеріалу (Полтавській області, 2013) чим збагатили формування науково обґрунтованої соціальної комунікації.

Висновки. Отже, показано, що документна комунікація відноситься до важливої сфери соціальної комунікації. Суб'єктами її виступають є окремі люди, групи людей, суспільство в цілому; об'єктом - повідомлення, інформація, що міститься в документі. Учасники документної комунікації переслідують соціально значимі цілі - пізнавальну, спонукальну, експресивну, критичну. В якості комунікаційного каналу виступає матеріальна складова документа, що дозволяє не тільки передати фактичну інформацію, але і зберегти її незмінною у просторі та часі; наявність такого каналу становить специфіку документної комунікації. В документальній комунікації України відбуваються важливі зміни. Обсяг документів, виданих в останнє десятиліття, досить об'ємний і створив тематичні блоки з дуже широкою

хронологією. Він наповнювався особливо актуальними, болючими та спірними питаннями історії України, які були деформовані радянською політичною системою або замовчувались. Наприклад, голод у міжвоєнний і післявоєнний періоди

До видання збірників документів активно залучалися крім академічних інститутів, особливо Інституту історії України НАН України, центральні та обласні архіви, громадські організації, зарубіжні дослідники та установи, а також дослідники голодомору в областях, районах, селищах. Таким чином, історики й архівісти загалом справляються з завданням показу об'єктивної картини історії суспільства та вносять вагомий внесок в соціальну комунікацію.

Разом з тим, можна констатувати, що у розвитку національної документної комунікації є значні резерви щодо відповіді на актуальні інформаційні запити населення, які б розкривали питання, які обговорюються, дискутуються, або насичені міфами. Наприклад, до річниці Волинської трагедії інформаційно-комунікаційний соціальний простір наповнюється коментарями журналістів, де явно бракує документальної складової. Так, Уряд Другої Речі Посполитої (1918–1939) щодо Західної України проводив політику беззастережної полонізації, яка в історичній перспективі мала метою її національну інкорпорацію в Польщу. У цьому питанні особлива роль відводилася польським парамілітарним організаціям та союзам. Історіографія проблеми діяльності польських парамілітарних організацій на Волині як у вітчизняних так і польських істориків майже відсутня (Синяк, 2018). В цілому, наведене можна розглядати як суспільний запит історикам, на який можна чесно відповісти лише спираючись на документи. Звертаємо увагу на те, що практичним питанням побудови стратегії соціальної комунікації з актуальних питань історії варто приділяти більшу увагу і на державному рівні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Акти Волинського воєводства кінця XV–XVI ст. Київ, 2014. 154 с.
2. Акти Полтавського полкового суду 1668–1740 рр. Зб. актових док. Кн.1. Київ, 2017.
3. Архів Коша Нової Запорозької Січі: корпус документів 1734–1775 Т. 8. Київ, 2019. 896 с.
4. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. У 2 кн. Кн.2: Мовою документів і свідчень. Київ, 2015. 800 с.
5. Війна очима дітей: Зб. архівних док. Харків, 2013. 220 с.
6. Документальна спадщина Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві XVI–XVIII ст. : Зб. док. Київ, 2011. 559 с.
7. Документальна спадщина Свято-Преображенського Максаківського монастиря XVII–XVIII ст.: зб. док. Київ, 2015. 174 с.
8. Державно-церковні відносини та становище Дніпропетровської єпархії Руської православної церкви (1945–1953 рр.): зб. док. Кн.1. Дніпропетровськ, 2011. 384 с. Кн.2. 384 с.
9. Джерела до історії партизанського з'єднання ім. Ф.М. Михайлова: Зб. док. Київ, 2015. 440 с.
10. Життя в окупації. Славути і Славутичина в 1941–1943 рр. Зб. док. Київ, 2014. 208 с.
11. Журнали бойових дій військ 3-го та 4-го Українських фронтів. Жовтень 1943–1944: Зб. док. Херсон, 2015. 80 с.
12. З історії Херсонської губернії. 1803–1920 рр.: Зб. док. Херсон, 2013. 104 с.
13. Історична пам'ять Дніпропетровщини: події, факти, імена: зб. статей та док. У 5 т. Дніпропетровськ, 2013–2017.
14. Історія Національної академії наук України. 1956–1960 у 2 ч.: Ч 2. Додатки. Київ, 2015. 1064 с.
15. Коліївщина: 1768–1769 роки у документальній та мемуарній спадщині. Т.1: Документи архіву Коша Нової Запорозької. Київ, 2019. 494 с.

16. Колективізація та голодомор на Славутчині 1928-1933: зб. док. К.–Хм., 2013. 416 с.
17. Куренівська трагедія 13 березня 1961 р. у Києві: причини, обставини, наслідки. Док. і матеріали. Київ, 2012. 548 с.
18. Луцька замкова книга 1560–1561 рр. Луцьк, 2013. 733 с.
19. Миськевич Т. Цифрова нерівність у сучасному суспільстві: український вимір світових тенденцій. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. Випуск 3. 2019. С. 92.
20. Настрої та поведінка населення Поділля в умовах сталінської революції «згори». 1928–1940: Зб. док. та матер. Київ, 2013. 528 с.
21. Настрої та поведінка населення Чернігівщини в умовах сталінської революції «згори». 1928–1938: Зб. док. та матер. Чернігів, 2012. 464 с.
22. ОУН і УПА в 1945 році: Зб. док. і матер. В 2 ч. Київ, 2015. 371 с.
23. Партійно-радянське керівництво УСРР під час голодомору 1932–1933 рр.: Вожді. Працівники. Активісти. Зб. док. та матер. Київ, 2013. 444 с.
24. Полтавській області – 75 років: зб. док. та матер. Полтава, 2013. 260 с.
25. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. Київ: Ваклер, 2001. 656 с.
26. Синяк С. Джерела до історії діяльності польських парамілітарних організацій на Волині 1921-1939 рр. *Український історичний збірник*. Вип. 2. 2018. С. 286.
27. Січкаренко Г. Г. Документні джерела інформації: навч. пос. Переяслав-Хм.: Домбровська Я. М., 2018. 212 с.
28. Спалені села і селища Чернігівщини в 1941–1943 роках: злочини проти цивільного населення. Зб. док. і матер. Чернігів, 2013. 224 с.
29. Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847–1914): Зб. док. і матер. Київ, 2013. LXII; 810 с.

30. Українське повсякдення ранньомодерної доби: зб. док. Вип.1: Волинь XVI ст. Київ, 2014. 776 с.
31. Українська революція 1917–1921 рр. на Придніпров’ї: зб. док. і матер. Дніпро, 2016. 372 с.
32. Фундація Галицької Митрополії у світлі дипломатичного листування Австрії та Святого Престолу 1807–1808 рр.: Зб. док. Львів, 2011. 190 с.
33. Херсонщина на початку Великої Вітчизняної війни (червень-вересень 1941 р.): Добірка док. Херсон, 2011. 64 с.
34. Чорнобиль. Документи Оперативної групи ЦК КПУ (1986-1988). Київ, 2017. 830 с.
35. Чорнобильське досьє КГБ. Суспільні настрої. ЧАЕС у поставарійний період: зб. док. про катастрофу на ЧАЕС. Київ, 2019. 1200 с.
36. Чорнобильське досьє КГБ: від будівництва до аварії: Зб. док. про катастрофу на Чорнобильській АЕС. Київ, 2020. 688 с.
37. Швецова-Водка Г. Загальна теорія документа і книги. Київ, 2014. 405 с.

REFERENCES

1. Akty Volyns'koho voyevodstva kintsya XV–XVI st. (2014). [Acts of the Volyn voivodeship of the end of the XV – XVI centuries]. Kyiv, 154 [in Ukrainian].
2. Akty Poltavs'koho polkovoho sudu 1668–1740 rr. (2017). Zb. aktovykh dok. [Acts of the Poltava regimental court of 1668-1740]. Kn.1. Kyiv [in Ukrainian].
3. Arkhiv Kosha Novoyi Zaporoz'koyi Sichi: korpus dokumentiv 1734–1775 [Archive of the Kosha of the New Zaporozhian Sich: corpus of documents 1734–1775]. (2019), Kyiv, 8, 896 [in Ukrainian].
4. Velyka viyna 1914–1918 rr. i Ukrayina [The Great War of 1914–1918 and Ukraine] (2015). U 2 kn. Kn.2: Movoyu dokumentiv i svidchen'. Kyiv, 800 [in Ukrainian].

5. Viyna ochyma ditey (2013): Zb. arkhivnykh dok. [War through the eyes of children: Coll. archival doc]. Kharkiv, 220 [in Ukrainian].

6. Dokumental'na spadshchyna Svyato-Mykhaylivs'koho Zolotoverkhoho monastyrya u Kyievi XVI–XVIII st. : 3b. dok. [Documentary heritage of St. Michael's Golden-Domed Monastery in Kyiv in the XVI-XVIII centuries] (2011). Kyiv, 559 [in Ukrainian].

7. Dokumental'na spadshchyna Svyato-Preobrazhens'koho Maksakivs'koho monastyrya XVII–XVIII st.: zb. dok. (2015). [Documentary heritage of the Holy Transfiguration Maksakov Monastery of the XVII-XVIII centuries: coll. Dock]. Kyiv, 174 [in Ukrainian].

8. Derzhavno-tserkovni vidnosyny ta stanovyshche Dnipropetrovs'koyi yeparkhiyi Rus'koyi pravoslavnoyi tserkvy (1945–1953 pp.): zb. dok. (2011). [State-church relations and the position of the Dnipropetrovsk eparchy of the Russian Orthodox Church (1945–1953 pp.): Coll. Dock]. Kn.1. Dnipropetrovs'k, 384, Kn.2, 384 [in Ukrainian].

9. Dzherela do istoriyi partyzans'koho z'yednannya im. F.M.Mykhaylova: Zb. dok. (2015). [Sources for the history of the guerrilla unit. FM Mikhailov: Coll. Dock]. Kyiv, 440 [in Ukrainian].

10. Zhyttya v okupatsiyi. Slavuta i Slavutchyna v 1941–1943 rr. Zb. dok. (2014). [Life under occupation. Slavuta and Slavutchina in 1941–1943. dock.]. Kyiv, 208 [in Ukrainian].

11. Zhurnaly boyovykh diy viys'k 3-ho ta 4-ho Ukrayins'kykh frontiv. Zhovten' 1943-1944: Zb. dok. (2015). [Journals of combat operations of the troops of the 3rd and 4th Ukrainian fronts. October 1943-1944: Coll. Dock]. Kherson, 80 [in Ukrainian].

12. Z istoriyi Khersons'koyi huberniyi. 1803-1920rr.: Zb. dok. (2013). [From the history of the Kherson province. 1803-1920: Coll. Dock]. Kherson, 104 [in Ukrainian].

13. Istorychna pam'yat' Dnipropetrovshchyny: podiyi, fakty, imena: zb. statey ta dok. [Historical memory of Dnipropetrovsk region: events, facts, names: coll. articles and doc]. U 5 t. (2013-2017). Dnipropetrovs'k [in Ukrainian].

14. Istoriya Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrayiny. 1956–1960 u 2 ch.: (2015). Ch 2. Dodatky. Kyiv, 1064 [in Ukrainian].

15. Koliyivshchyna: 1768-1769 roky u dokumental'niy ta memuariy spadshchyni. T.1: Dokumenty arkhivu Kosha Novoyi Zaporoz'koyi. (2019). Kyiv, 494 [in Ukrainian].

16. Kolektyvizatsiya ta holodomor na Slavutchyni 1928-1933: zb. dok. [Koliyivshchyna: 1768-1769 in documentary and memoir heritage]. (2013). K.–Khm., 416 [in Ukrainian].

17. Kurenivs'ka trahediya 13 bereznia 1961 r. u Kyievi: prychny, obstavyny, naslidky. Dok. i mater. (2012). [Kureniv tragedy on March 13, 1961 in Kyiv: causes, circumstances, consequences. Dock. and materials]. Kyiv, 548 [in Ukrainian].

18. Luts'ka zamkova knyha 1560–1561 rr. (2013). [Lutsk Castle Book of 1560–1561]. Luts'k, 733 [in Ukrainian].

19. Mys'kevych, T. 2019. Tsyfrova nerivnist' u suchasnomu suspil'stvi: ukrayins'kyy vymir svitovykh tendentsiy. [Myskevych T. Digital inequality in modern society: the Ukrainian dimension of world trends]. *Ukrayins'kyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiynykh nauk*, 3, 92 [in Ukrainian].

20. Nastroyi ta povedinka naselennya Podillya v umovakh stalins'koyi revolyutsiyi «zhory». 1928–1940: Zb. dok. ta mater. (2013). [Moods and behavior of the population of Podolia in the Stalinist revolution «from above». 1928–1940: Coll. dock. and mater]. Kyiv, 528 [in Ukrainian].

21. Nastroyi ta povedinka naselennya Chernihivshchyny v umovakh stalins'koyi revolyutsiyi «zhory». 1928–1938: Zb. dok. ta mater. (2012). [Moods and behavior of the population of Chernihiv in the Stalinist revolution «from above». 1928–1938: Coll. dock. and mater]. Chernihiv, 464 [in Ukrainian].

22. OUN i UPA v 1945 rotsi: Zb. dok. i mater. (2015). [OUN and UPA in 1945: Coll. dock. and mater]. V 2 ch. Kyiv, 371 [in Ukrainian].

23. Partiyno-radyans'ke kerivnytstvo USRR pid chas holodomoru 1932–1933 pp. (2013): Vozhdi. Pratsivnyky. Aktyvisty. Zb. dok. ta mater. [Party-Soviet leadership of the USSR during the

Holodomor of 1932-1933 pp.: Leaders. Employees. Activists. Coll. dock. and mater]. Kyiv, 444 [in Ukrainian].

24. Poltavs'kiy oblasti – 75 rokiv (2013): zb. dok. ta mater. [Poltava region - 75 years: Coll. dock. and mater]. Poltava, 260 [in Ukrainian].

25. Pocheptsov, H. H. (2001). *Teoryya komunikatsiyi*. Kyiv.

26. Synyak, S. (2018). *Dzherela do istoriyi diyal'nosti pol's'kykh paramilitarnykh orhanizatsiy na Volyni 1921-1939 rr.* [Sinyak S. Sources to the history of Polish paramilitary organizations in Volhynia 1921-1939]. *Ukrayins'kyi istorychnyy zbirnyk*, 2, 286 [in Ukrainian].

27. Sichkarenko, H. H. (2018). *Dokumentni dzherela informatsiyi: navch. pos.* [Sichkarenko H. H. Documentary sources of information]. Pereyaslav-Khm.: Dombrovs'ka Ya. M., 212 [in Ukrainian].

28. *Spaleni sela i selyshcha Chernihivshchyny v 1941–1943 rokakh: zlochyny proty tsyvil'noho naseleennya*. Zb. dok. i mater. (2013). [Burned villages and settlements of Chernihiv region in 1941–1943: crimes against civilians. Coll. dock. and mater]. Chernihiv, 224 [in Ukrainian].

29. *Ukrayins'ka identychnist' i movne pytannya v Rosiys'kiy imperiyi: sproba derzhavnoho rehulyuvannya (1847–1914)*: Zb. dok. i mater. (2013). [Ukrainian identity and the language issue in the Russian Empire: an attempt at state regulation (1847-1914): Coll. dock. and mater]. Kyiv, LKhII; 810 [in Ukrainian].

30. *Ukrayins'ke povsyakdennya rann'omodernoyi doby: zb. dok.* (2014). [Ukrainian everyday life of the early modern era: collection. dock.]. Vyp.1: Volyn' XVI st. Kyiv, 776 [in Ukrainian].

31. *Ukrayins'ka revolyutsiya 1917–1921 pp. na Prydniprov'yi: zb. dok. i mater.* (2016). [Ukrainian Revolution 1917–1921 pp. on the Dnieper: Coll. dock. and mater.]. Dnipro, 372 [in Ukrainian].

32. *Fundatsiya Halyts'koyi Mytropoliyi u svitli dyplomatychnoho lystuvannya Avstriyi ta Svyatoho Prestolu 1807–1808 rr.*: Zb. dok. (2011). [Foundation of the Galician Metropolis in the light of diplomatic correspondence between Austria and the Holy See 1807-1808: Coll. dock.]. L'viv, 190 [in Ukrainian].

33. Khersonshchyna na pochatku Velykoyi Vitchyznyanoyi viyny (cherven'-veresen' 1941 r.): Dobirka dok. (2011). [Kherson region at the beginning of the Great Patriotic War (June-September 1941]: A selection of doc). Kherson, 64 [in Ukrainian].

34. Chornobyl'. Dokumenty Operatyvnoyi hrupy TsK KPU (1986-1988). (2017). [Chernobyl. Documents of the Task Force of the Central Committee of the Communist Party (1986-1988)]. Kyiv, 830 [in Ukrainian].

35. Chornobyl's'ke dos'ye KGB. Suspil'ni nastroyi. ChAES u postavariynnyy period: zb. dok. pro katastrofu na ChAES. (2019). [Chornobyl dossier of the KGB. Public sentiment. ChNPP in the post-accident period: Coll. dock. about the Chernobyl disaster]. Kyiv, 1200 [in Ukrainian].

36. Chornobyl's'ke dos'ye KGB: vid budivnytstva do avariyi: Zb. dok. pro katastrofu na Chornobyl's'kiy AES. (2020). [Chornobyl KGB dossier: from construction to the accident: Coll. dock. about the Chernobyl disaster]. Kyiv, 688 [in Ukrainian].

37. Shvetsova-Vodka, H. (2014). Zahal'na teoriya dokumenta i knyhy. [Shvetsova-Vodka G. General theory of document and book]. Kyiv, 405 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Ефективне функціонування соціальних комунікацій в новітніх умовах масового поширення інформаційно-комунікаційних технологій, де нерідко присутня неперевірена або неправдива інформація, неможливе без розвитку такої традиційної його форми як документальні видання. Метою статті є узагальнення досвіду України щодо формування політики документної комунікації через видання збірників архівних документів в останнє десятиліття для надання суспільству максимально об'єктивної інформації в найрізноманітніших сферах його життєдіяльності. Методологія дослідження ґрунтується на стратегіях порівняння, типології, принципах історизму, соціального підходу. В основу логіки викладу матеріалу покладено

проблемно-історичний принцип. Наукова новизна розвідок пов'язана з тим, що питання аналізу місця й ролі документальних видань як складової системи соціальних комунікацій досі не стало предметом спеціального дослідження. Показується, що обсяг документальних матеріалів, виданих в останнє десятиліття, досить великий і створив тематичні блоки з широкою хронологією. Відзначений вагомий внесок документальних збірників, підготовлених в регіонах, присвячених зокрема темам, що отримали свій розвиток лише в часи незалежності. Можна констатувати, що історики й архівісти загалом справляються з завданням показу об'єктивної картини історичних подій, що є головним в ефективній соціальній комунікації. Разом з тим, стан соціальних комунікацій має значні резерви в своєму розвитку для підготовки документальних видань, які б відповідали нарізним інформаційним запитам населення та розвіювали кліше і міфи стосовно важливих історичних подій, і де є особливо наявним зовнішній щодо України інформаційний вплив.

Ключові слова: документ, документальні видання, соціальні комунікації, документна комунікація, інформаційні ресурси, історія України.

АННОТАЦІЯ

Эффективное функционирование социальных коммуникаций в новых условиях массового распространения информационно-коммуникационных технологий, где нередко присутствует непроверенная или ложная информация, невозможно без развития такой традиционной его формы как документальные издания. Целью статьи является обобщение опыта Украины по формированию политики документной коммуникации через издание сборников архивных документов в последнее десятилетие для предоставления обществу максимально объективной информации в самых разнообразных сферах его жизнедеятельности. Методология исследования

основана на стратегиях сравнения, типологии, принципах историзма, социального подхода. В основу логики изложения материала положен проблемно-исторический принцип. Научная новизна исследований связана с тем, что вопросы анализа места и роли документальных изданий как составляющей системы социальных коммуникаций до сих пор не стали предметом специального исследования. Показывается, что объем документальных материалов, изданных в последнее десятилетие, достаточно велик и создал тематические блоки с широкой хронологией. Отмечен весомый вклад документальных сборников подготовленных в регионах посвященных в частности темам, которые получили свое развитие только во времена независимости. Можно констатировать, что историки и архивисты в целом справляются с задачей показа объективной картины исторических событий, что есть главным в эффективной социальной коммуникации. Вместе с тем, состояние социальных коммуникаций имеет значительные резервы для своего развития в деле подготовки документальных изданий, отвечающих назревшим информационным запросам населения и для развеивания клише и мифов о важных исторических событиях, и где особенно имеют место внешнее по отношению к Украине информационное воздействие.

Ключевые слова: документ, документальные издания, социальные коммуникации, документная коммуникация, информационные ресурсы, история Украины.

УДК 811.161.2'0(092)

DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-124-144>

**VASYL SIMOVYCH'S CONTRIBUTION
INTO THE HISTORY OF UKRAINIAN LINGUISTICS**

**ВНЕСОК ВАСИЛЯ СИМОВИЧА
В ІСТОРІЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВОЗНАВЧОЇ НАУКИ**

**ВКЛАД ВАСИЛИЯ СИМОВИЧА
В ИСТОРИЮ УКРАИНСКОЙ ЯЗЫКОВЕДЧЕСКОЙ
НАУКИ**

Людмила Довбня,

кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри
української лінгвістики та
методики навчання; доцент
кафедри педагогіки, теорії та
методики початкової освіти
ljudmila_d@ukr.net ORCID ID:
orcid.org/0000-0001-5353-3327
Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
м. Переяслав,
вул. Сухомлинського, 30,
Київська обл., Україна, 08401

Ljudmila Dovbnia,

Ph. D in Philological sciences,
Associate Professor at the
Department of Ukrainian
Linguistics and Methods of
Teaching; Associate Professor at
the Department of Pedagogy,
Theory and Methods of Primary
Education *ljudmila_d@ukr.net*
ORCID ID: orcid.org/0000-
0001-5353-3327
Hryhoriy Skovoroda University
in Pereyaslav, Pereyaslav, 30,
Sukhomlynskooho Str., Kyiv
region, Ukraine, 08401

Тамара Товкайло,

кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри
української лінгвістики і
методики навчання
tovkaylo_t@ukr.net ORCID ID:

Tamara Tovkaylo,

Ph. D in Philological sciences,
Associate Professor at the
Department of Ukrainian
Linguistics and Methods of
Teaching *tovkaylo_t@ukr.net*

orcid.org/0000-0001-7142-3164 ORCID ID: orcid.org/0000-

Університет Григорія

0001-7142-3164

Сковороди в Переяславі,

Hryhoriy Skovoroda University

м. Переяслав,

in Pereyaslav, Pereyaslav, 30,

вул. Сухомлинського, 30,

Sukhomlynskoho Str., Kyiv

Київська обл., Україна, 08401

region, Ukraine, 08401

ABSTRACT

The article analyses linguistic legacy of an outstanding figure, who was involved in the establishment and flourishing of Ukrainian Studies, V. Simovych. Regardless of time and contradictory scientific proclamations, the importance of his research-based statements is still relevant and needs to be further professionally examined. In particular, there is not enough scientific exploration concerning the use of Czech structuralism achievements for Ukrainian linguistic needs; certain issues of historical phonetics and morphology; some aspects of the native language studying methodology, such as its communicative nature, all of these are of importance nowadays.

The aim of the article is to demonstrate the place and role of V. Simovych's linguistic legacy of Ukrainian linguistics and linguodidactics development.

The prominent scientist's linguistic activities can be interpreted in connection with the History of Ukrainian (historical phonetics, historical morphology, history of standard language) and Modern Ukrainian (lexicology, stylistics, language culture, orthography etc.).

The linguist's scientific viewpoint on the differentiation of the notions «phonetics» and «phonology», in which he clearly distinguishes the nature and functions of these level units, is extra important. Simovych's idea about simultaneous functioning of two spellings in Ukrainian: a traditional Cyrillic one and a new one based on Roman alphabet, was not realized.

V. Simovych's scientific interests sphere included phonetics, orthography, language culture, morphology, historical lexicology and history of Ukrainian. Ukrainian spelling periodization developed by V. Simovych is worth experts' attention.

V. Simovych stood up for the systematic approach in language, emphasizing that all language facts are the consequences of historic processes which function as patterns. He analyses phonetics in connection with the language laws and considers morphological facts as systematic phenomena. Hence his interpretation of historical processes which is a modern approach in linguistics indeed.

In V. Simovych's scientific activities the most fruitful period was Czechoslovakian, during this period the scientist manifested himself not only as Ukraine patriot but also as a powerful linguist. He disapproved of linguistic russophilia, which he understood as not direct borrowings, but through Russian, that mutilated the phonetic, orthographic and grammatic forms of the word.

Scientist's works on historical morphology of Ukrainian, such as the aspects of establishment and development of nouns and adjectives, are worth to be studied.

As to adjective history, he notes that a soft type developed later than a strong one.

Linguodidactics was one of the aspects of V. Simovych's scientific research. The scientist is an author of the manuals «Advice for correctors» (1916), «Short Ukrainian spelling» (1917), «How to become literate in Ukrainian» (1919), which were published for general population. In the manuals the issues of practical phonetics, spelling and grammar were considered. The researcher had an original approach to Ukrainian grammar teaching at school: he emphasized that it was not necessary to thoughtlessly memorize grammar rules, because you should form the skills of conscious practical material learning. This thought is consonant to the modern communicative approach in language learning.

An integral part of scientist's intellectual legacy are the works on the analyses of Ukrainian belles-lettres. The linguist gave competent comments on language and literature features of the authors whose works testify to the level of society development in the first half of the 20th century. Valuing the linguistic activities of an outstanding scientist, it is worth noting that his works are a

powerful impulse for Ukrainian linguistics development as V. Simovych paid due attention to the retrospective as well as perspective aspects of the science. His research was concentrated on the issues of phonetics, orthography, lexicology, language culture, morphology, historical lexicology and the Ukrainian language history.

Keywords: *history of Ukrainian linguistics, establishment and development of Ukrainian linguistics, structuralism, Ukrainian spelling, normalizing, onomastic works, terms creation, linguodidactics.*

Постановка проблеми. До когорти славетних постатей, які мають причетність до становлення й розвою україністики, входить потужною і глибокою філологічною спадщиною В. Сімович. Людина з почуттям високого патріотизму і неабияких мовознавчих здібностей зайняла гідну нішу в історії української лінгвістичної науки. Попри час і суперечливі наукові констатації, вагомість його наукових суджень залишається актуальною до сьогодні і потребує подальших фахових досліджень. «З огляду на потребу нормалізації сучасного українського правопису та огранення норм народнорозмовного мовлення з особливою актуальністю постає питання аналізу кращих традицій, що історично склалися в лінгвістичній спадщині світочів нації...» (Довбня, Товкайло, 2020: 240).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти мовознавчого доробку В. Сімовича були об'єктами наукових інтересів українських учених. Серед них – В. Зубченко (Зубченко, 2014), Н. Карікова (Карікова), П. Ковалів (Ковалів, 1953), Л. Тарновецька (Тарновецька), Ю. Шевельов (Шевельов, 1991) та ін. Їм, зокрема, належить огляд окремих фахових здобутків В. Сімовича у сферах фонетики, правопису, лексикології, термінотворення, історії української мови, лінгводидактики тощо.

Визначення не вирішених раніше частин проблеми.

До сьогодні залишаються недостатньо висвітленими в науковій літературі окремі питання історичної фонетики та морфології, аспекти методики навчання рідної мови, зокрема її комунікативна спрямованість, які є на часі й нині.

Мета статті – висвітлити місце і роль філологічних надбав В. Сімовича в історії української мовознавчої науки.

Постановка завдання. Поставлена мета передбачала виконання таких завдань:

- подати загальну характеристику мовознавчої спадщини В. Сімовича;
- визначити персональний внесок дослідника в історію становлення та розвитку вітчизняної філологічної думки;
- проаналізувати найвагоміші фахові здобутки вченого у філологічній сфері.

Виклад основного матеріалу. В історії української мовознавчої думки особливою науковою цінністю вирізняються лінгвістичні здобутки вченого-філолога, доктора філософії, видатного громадського діяча, дійсного члена Наукового товариства імені Шевченка, педагога-наставника Василя Івановича Сімовича (Вернивої В., Сімартича, Васагена). Поверненню цієї непересічної особистості на терени україністики науковці завдячують професорці Львівського університету Л. Гумецькій, котра вперше представила широкому загалові життєпис видатного вченого.

9 березня 1880 р. на Тернопільщині в родині інтелігентів народився В. Сімович. Хлопець рано залишився сиротою і змушений був здобувати освіту самотужки: у 1891 – 1899 рр. навчався в гімназії Станиславова, у 1899 – 1904 рр. здобував освіту на філософському факультеті Чернівецького університету. «В. Сімович був улюбленим студентом Степана Смаль-Стоцького, взаємини з яким були настільки дружніми, що останній довірив Сімовичу хатнє виховання своїх синів – Романа й Нестора» (Шевельов, 1991: 6).

В. Сімович засвідчив своє лінгводидактичне покликання в 1911 р. працею «Декілька слів про науку граматику української мови в наших середніх школах». 1913 р. став знаменним у науковому сходженні молодого дослідника. Саме тоді він захистив дисертацію доктора філософії на тему: «Дієслово в писаннях Йоаникія Галятівського», виконану під керівництвом С. Смаль-Стоцького.

«Чернівецький період життя Сімовича заповнювало вчителювання в міській учительській семінарії та активна участь в українському політичному житті (у ті роки він був технічним редактором газет «Гасло» і «Селянин» (1902–1904 рр.), зорганізував видавництво «Січ» (1901–1902 рр.), редагував книжки для молоді, газету «Буковина» (1904–1906 рр.), разом із С. Смаль-Стоцьким організував «університет для селян» у Чернівцях (1909–1911 рр.), був директором театральних вистав і т. ін.). У цей же період Василь Сімович одружився (1909 р.) з Ізидорою Ільницькою, яка теж учителювала» (Карікова).

У 1920-і рр. вчений, перебуваючи в Берліні, займався педагогічною і видавничою діяльністю. Після переїзду до Чехії 1923 р. отримав посаду професора Українського Високого Педагогічного Інституту імені М. Драгоманова, що у Празі. 1926 р. був для В. Сімовича досить продуктивним. Саме тоді науковець очолив університет, яким керував до 1930 р., і долучився до діяльності Празького лінгвістичного гуртка та займався організацією українських наукових з'їздів, у яких брав активну участь.

Цього ж року, повернувшись на Батьківщину, науковець долучається до роботи Львівського Товариства «Просвіта», бере участь у формуванні збірників праць «ЗНТ імені Шевченка» та «Сьогодні й минуле». Фахова кар'єра В. Сімовича в Україні складалася успішно: спочатку він завідувач кафедри української мови Львівського університету, згодом – декан філологічного факультету. Мав перспективи очолити названий заклад освіти, проте Друга світова війна внесла свої корективи.

Великим науковим планам ученого не судилося здійснитися. 13 березня 1944 р. раптовий серцевий напад обірвав життя В. Сімовича.

Мовознавча спадщина В. Сімовича високо поцінована поколіннями вдячних нащадків. Вона стала предметом фахового аналізу багатьох дослідників, серед яких – М. Білоус, О. Горбач, Н. Гуйванюк, Л. Гумецька, О. Кацімон, П. Ковалів, Ю. Редько, В. Русанівський, О. Суперанська, Л. Тарновецька, З. Терлак, Л. Ткач, П. Чучка, Ю. Шевельов та ін.

Лінгвістичну діяльність непересічного вченого можна інтерпретувати у двох наукових площинах: історії української мови (історичної фонетики, історичної морфології, історії літературної мови), сучасної української мови (лексикології, стилістики, культури мови, правопису тощо). «В. Сімович найбільше цікавився фонологією української мови і завжди в приватній розмові підкреслював, що він більше фонолог, ніж граматист узагалі. Однак більшість його досліджень зв'язані з історичним розвитком української мови та він ніколи не оминав питань правопису» (Ковалів, 1953: 25–26). Учений приділяв значну увагу лінгвістичному аналізу творів, а також у своїх культурологічних працях звертався до ментально-духовного простору І. Франка, Лесі Українки, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, Б. Лепкого та ін.

У науковій діяльності В. Сімовича особливо плідним був період із 1928 по 1939 рр., оскільки саме тоді дослідник реалізовував мовознавчі ідеї Празького лінгвістичного гуртка на українськомовному матеріалі, надав власне тлумачення українських морфологічних явищ і створив розвідки з історії та сучасності українського мовознавства. «В. Сімович був першим українським фонологом празького напрямку, але сполучав ідеї структуралізму з гумбольдтіянсько-потєбнянським підходом до мови як вияву духовності нації (про це свідчить його праця «Рідна мова й інтелектуальний розвій дитини», що висвітлює і досі актуальні питання з соціолінгвістики)» (Сімович).

Результатом реалізації поглядів ученого, сформованих під впливом чеської мовознавчої науки на українськомовному ґрунті, стали такі розвідки: «Українське що» (1928 р.), «Українські іменники чоловічого роду на -о» (1929 р.), «Українські чоловічі ймення осіб на -но» (1929 р.), «Історичний розвиток українських чоловічих хресних імен» (1929 р.), «Правописні системи Драгоманова» (1932 р.), «Йосиф Іречек і українська мова» (1932 р.), «Zur Frage e / o im Ukrainischen», «До морфології українських прикметників» (1933 р.), «Про поголосне українське л» (1936 р.), «Проблема гармонії складів в морфології слов'янських мов» (1938 р.).

«Застосувавши поняття структурного закону до аналізу історичних змін у фонетичній і морфологічній будові української мови, він обґрунтував її право на самостійний розвиток. Не всі погляди вченого прийняті науковою громадськістю, але його методологія у дослідженні та поясненні мовних явищ піднесли українське мовознавство на вищий щабель. Наукова праця В. Сімовича проходила у зв'язку із західноєвропейським мовознавством» (Зубченко, 2014: 64).

Надважливою є наукова позиція вченого щодо диференціації понять фонетики й фонології, де він чітко розрізняє суть і функції одиниць цих рівнів. Нереалізованою залишилася ідея В. Сімовича про паралельне функціонування в українській мові двох правописів: традиційного кириличного та нового, створеного на основі латиниці.

Коло наукових інтересів В. Сімовича охоплювало такі сфери: фонетику, орфографію, культуру мови, морфологію, історичну лексикологію та історію української мови. Маючи неабияку обізнаність у психолого-педагогічній сфері, лінгвіст створює словник термінів до праці С. Канюка «Дидактика. Доповнена основами логіки» (1911 р.). Подальшим етапом наукової діяльності дослідника стали праці «Поука для коректорів» (1916), «Коротенька українська правопись» (1917 р.), «Як стати по українському грамотним» (1919 р.).

Заслуговує на увагу фахівців створена В. Сімовичем періодизація українського правопису, яка охоплює 5 етапів:

X–XIV ст. – відбиття фонетичних процесів в орфографії;

XVI–XVII ст. – надмірний вплив церковнослов'янізмів на правописні норми народної мови;

XVIII ст. – протиборство фонетичного історичного правописних принципів;

XIX ст. – правописні норми максимичівки, кулішівки, драгоманівки;

XX ст. – нормалізація української орфографії 1919 р., 1927 р., 1933 р.

Наукова і громадянська позиція В. Сімовича становила єдине ціле: «В передмові до своєї «Граматики української мови» він писав: «Моя думка така, що краще хай завалиться вся науковість правопису, коли він має спиняти грамотність межи народом». І так завжди: наука для життя, наука з життя. Про ту ж граматику він писав: «Не такі часи, щоб можна собі сісти спокійно, обкластися з усіх боків матеріалами та списувати з них книжку», – і сподівався, що «колись буде можна перевчити й переправити» (Шевельов).

В. Сімович відстоював системність у мові, акцентуючи на тому, що всі мовні факти є наслідками історичних процесів, які діють як певні закономірності. Він аналізував фонетику з огляду на дію звукових законів, морфологічні факти розглядав як явище системне. Звідси – потрактування ним історичних процесів, що було дійсно новітнім підходом у мовознавчій науці. Ю. Шевельов у своїй праці «Незаступна втрата» зазначав: «Розуміння мови як системи, як цілісної структури, де всі елементи органічно пов'язані один з одним, де, як в організмі, найменша зміна одного повинна спричинити зміну, переорієнтування або переосмислення інших», і де «кожну зміну в мові можна пояснити, тільки зрозумівши її в усій системі мови» (Сімович, 2005, т. 1: 428), «...дозволило В. Сімовичу застосувати фонологічну систему до пояснення історичних змін у мові й саме цим сказати «справді нове слово в українському мовознавстві» (Карікова).

Наукова спадщина В. Сімовича була високо поцінована Ю. Шевельовим, який класифікував його праці за трьома напрямками: «перший – це роботи з історичної морфології й фонетики української мови включно з розвідками, присвяченими українській ономастиці («Українське що» (1928 р.), «Zur Frage e/o im Ukrainischen» (1932 р.), «До морфології українських прикметників» (1933 р.), «Про поголошене українське л» (1936 р.), «Українські іменники чоловічого роду на -о» (1929 р.), «Українські чоловічі ймення осіб на -но» (1931 р.), «Історичний розвиток українських чоловічих хресних імен» (1931 р.); другий – роботи з історії української граматики й правопису («Грамматика Лучкая» (1931 р.), «Правописні системи Драгоманова» (1932 р.), «Йозеф Їречек і українська мова» (1931 р.); третій – стилістичні праці («Спроби перекладів святого письма в творах Галатовського» (1930 р.), «Дещо про Шевченкову архаїзовану мову» (1939 р.), «“Недосвіт” у Шевченка» (1941 р.). Окремо, поза циклами, Ю. Шевельов ставить статтю «Рідна мова й інтелектуальний розвій дитини» (1934 р.), яка, на його думку, є важливою «для розуміння загальномовознавчих поглядів Сімовича» (Сімович, 2005, т. 1: 427–428). Усі названі праці, в основі яких «виразно лежить фонологічна метода», за словами Ю. Шевельова, «забезпечують йому [Сімовичеві] тривале місце в розвитку нашого мовознавства» (Сімович, 2005, т. 1: 427-428)» (Карікова).

У науковій творчості В. Сімовича особливо плідним був чехословацький період, під час якого вчений проявив себе не лише як патріот України, а і як потужний мовознавець. Він засуджував мовне москвофільство, під яким розумів запозичення з інших мов не безпосередньо, а через російську, спотворюючи цим фонетичну, правописну і граматичну форми слова.

Наукова далекоглядність ученого засвідчена в його баченні надлишковості в українській мові дієприкметників із суфіксами -ач, -яч, -уч, -юч, які становлять собою кальку з

російської. Дослідник зазначає: «...ніяким чином не можна сказати (чи написати) н.пр., так: будемо підтримувати усіма маючимися засобами або техніка з розмовляючими фільмами..., а можна сказати тільки так: засобами, що є в наших руках; фільмами, що розмовляють. Скорочувати відносні речення дієприкметниками, дарма що це не раз дуже вигідно – не треба й не можна» (Сімович, 1924: 11). Норми сучасної української мови засвідчили наукову зрілість В. Сімовича, оскільки нині такі утворення замінюються підрядними реченнями.

Учений акцентує особливу увагу на кальках, що з'явилися під впливом російської мови. Зокрема, він наводить приклад російського *относительно* і надає слушні рекомендації щодо вживання його еквівалентів, а також зауважує на потребі вилучення з мовного вжитку дієслів «страждального стану (*passivum*, *стадательный залогъ*)» (Сімович, 1924: 16) і заміни їх дієсловами активного стану. Окремі рекомендації вчений надає стосовно вживання дієслівних форм на *-но*, *-то*. Так, дослідник указує, що вони не потребують допоміжного дієслова *бути* у формі минулого часу.

«В. Сімович справедливо вважає справжніми варваризмами поширену в українському мовленні практику використання російської синтаксичної конструкції дієслівної неособової форми з орудним відмінком: замість мною складено проекта треба вживати я склав проект, замість владою його було призначено на комісара – влада призначила його комісаром тощо... Цінними є спостереження В. Сімовича над вживанням прийменникових конструкцій» (Карікова).

Заслужують на увагу наукові розвідки вченого з історичної морфології української мови, зокрема аспекти становлення й розвитку іменників і прикметників. Учений мотивує специфіку появи іменників на *-о* тим, що вони виникали в той же час, що й форми на *-но*, *-ло* і за аналогією до них (Сімович, 1929). До цієї групи належать і найпоширеніші словотворчі типи українських прізвищ.

Щодо прикметникової сфери він зауважує, що м'який різновид розвинувся пізніше від твердого (Сімович, 1933).

«...В. Сімович знайшов ключ до етимологізації багатьох сучасних українських прізвищ, і цей ключ може служити й сучасним дослідникам антропонімії. У розвідці «Українські чоловічі ймення осіб на -но» ... вчений відзначає, що поява власних імен згаданого типу не в'яжеться ні з яким фонетичним законом української мови. Подібні форми є також в інших слов'янських мовах. Словотвірний аналіз сучасних літературних форм на -но та їх діалектних виявів в українській мові дозволяє В. Сімовичу дійти висновку: первісним значенням суфікса -но, який утворював іменники середнього роду від прикметникових, іменникових та дієслівних основ, було позначення характеристики, прикмети, заняття. Саме ця функціональна особливість привела до використання суфікса -но у різних здрібнених формах хресних імен, а згодом – до витворення самостійного словотворчого форманта -хно, який сьогодні засвідчуємо в багатьох українських прізвищах типу Михно, Дахно, Сахно.

Ономастичні праці В. Сімовича – це зразок досконалого історичного, етимологічного аналізу мовних явищ. Учений чи не перший з українських мовознавців дослідив власні особові назви саме в лінгвістичному аспекті» (Тарновецька).

Одним з аспектів наукових досліджень В. Сімовича була й лінгводидактика. Учений є автором навчальних посібників: «Поука для коректорів» (1916 р.), «Коротенька українська правопись» (1917 р.), «Як стати по українському грамотним» (1919 р.), розрахованих на широкий загал. У них висвітлювалися питання практичної фонетики, правопису, граматики. Дослідник мав оригінальний підхід до вивчення граматики української мови в школі: він наголошував на тому, що не варто бездумно зазубрювати граматичні правила, а слід формувати навички свідомого опанування практичного матеріалу. Ця теза суголосна із сучасним комунікативним підходом до вивчення мов.

До сьогодні не втрачає актуальності праця В. Сімовича «Рідна мова й інтелектуальний розвій дитини» (1934 р.), де автор акцентує увагу на важливості рідної мови в інтелектуальному розвитку школярів: «Для дитини є та мова, якою вона думає, підставою, що на ній виростають нові й нові враження, в ній вона сприймає кожну незначну для неї думку, залучуючи до тої мовної будови, хоч вона й невелика, нові й нові прибудови...» (Сімович, 2005, т. 1: 296). Школа ж, у якій панує чужа мова, випускає бездуховну молодь.

Невід'ємною частиною інтелектуального доробку вченого є праці, присвячені аналізу українського красного письменства. Слушними є відгуки науковця про мовно-літературну ідіоспецифіку авторів, творча спадщина яких засвідчує рівень мовного розвитку суспільства першої половини ХХ ст. Це, зокрема, стосується творів Б. Лепкого: «В перших своїх творах Лепкий користувався тою мовою, що вироблялася в Галичині, не цурався нарічевих галицьких форм у відміні, вживав радо фразеології, що її вживає галицька інтелігенція, але дедалі позбувався нарічевих явищ, силкуючись наблизитися до мови Наддніпрянщини. Та тут уражає знов філолога деяке, так сказати б, перенаддніпрянщення, наслідком якого в Лепкого появляються форми, котрих мова наша ніде не знає (ньої – замість неї; кожній, кожня, кожне – замість кожний, кожна, кожне; так само: рідній, хоч синій)» (Сімович, 2005, т. 2: 330).

Аналізуючи мовну палітру творів П. Куліша, дослідник зазначав, що він «...творив нові слова згідно з законами сучасної української мови, згідно з її духом та її вимогами..., щоб видумане ним слово мало прикмети української мови, щоб воно не робило вражіння чогось штучного, українській мові непритаманного» (Сімович, 2005, т. 1: 336).

Слід констатувати, що В. Сімович входив до когорти видатних постатей ХХ ст., котрі залишили по собі вагомий внесок в історію становлення та розвитку української мовознавчої думки.

Висновки. Глибоко поцінуюючи лінгвістичну діяльність видатного вченого, слід зауважити, що його праці є потужним поштовхом для розвитку української мовознавчої науки, оскільки В. Сімович приділяв належну увагу як ретроспективному, так і перспективному її аспектам. У фокусі його дослідницької уваги перебували питання фонетики, орфографії, лексикології культури мови, морфології, історичної лексикології та історії української мови. Заслугове на увагу фахівців створена В. Сімовичем періодизація українського правопису.

З наукового доробку вченого варто виокремити лінгводидактичні напрацювання, присвячені ролі рідної мови у становленні особистості. Особливу увагу вчений приділяв комунікативному підходу у вивченні мови, і час підтвердив актуальність його поглядів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Довбня Л.Е., Товкайло Т.І. Постать Івана Франка в історії української мовознавчої науки. *Соціум. Документ. Комунікація. Серія «Історичні науки»*. 2020. Вип. 10. С. 240-260.
2. Зубченко В.М. До правописних питань у працях Василя Сімовича. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Філологічні студії*. 2014. Вип.11. С. 62-70.
3. Карікова Н.М. Дві статті від одного автора (Про спроби Юрія Шевельова дати належну оцінку мовознавчому доробку Василя Сімовича). URL: <http://surl.li/acsuu>
4. Ковалів П. Василь Сімович. Вінніпег: Тов-во Просвіта, 1953. 39 с.
5. Сімович Василь Іванович. URL: <http://surl.li/acsuv>
6. В. Сімович, До морфології українських прикметників. *Slavia*. XII. Praha, 1933. S. 62–70.
7. Сімович В. На теми мови. Прага-Берлін: Нова Україна, 1924. 46 с.

8. Сімович В. Праці: у 2 т. Т. 1: Мовознавство / упорядкування і передмова Л. Ткач. Чернівці: Книги – XXI, 2005. 520 с.
9. Сімович В. Праці: у 2 т. Т. 2: Літературознавство. Культура / упорядкування Л. Ткач, О. Івасюк за участю Р. Пилипчука, Я. Погребенник; передмова Ф. Погребенника. Чернівці: Книги – XXI, 2005. 904 с.
10. Сімович В. Українські йменники чоловічого роду на -о в історичному розвитку й освітленні. Прага, 1929. 70 с.
11. Тарновецька Л.О. Мовознавча спадщина В. Сімовича і сучасність. URL: <http://surl.li/acsuw>
12. Шевельов Ю. Василь Сімович як мовознавець. URL: <https://zbruc.eu/node/90444>
13. Шевельов Ю. Життя і праця Василя Сімовича. *Слово*. 1991. Ч. 23. С. 6–7.

REFERENCES

1. Dovbnya, L.E., & Tovkaylo, T.I. (2020). Postat' Ivana Franka v istoriyi ukrayins'koyi movoznavchoyi nauky [The historical figure of Ivan Franko in Ukrainian linguistic science]. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiya. Seriya «Istorychni nauky»*, 10, 240-260 [in Ukrainian].
2. Zubchenko, V.M. (2014). Do pravopysnykh pytan' u pratsyakh Vasylya Simovycha [On spelling issues in Vasyl Simovych's works]. *Naukovyy visnyk Kryvoriz'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Filolohichni studiyi*, 11, 62-70 [in Ukrainian].
3. Karikova, N.M. Dvi statti vid odnogo avtora (Pro sproby Yuriya Shevel'ova daty nalezhnu otsinku movoznavchomu dorobku Vasylya Simovycha) [Two articles by one author (On Yuri Shevelyov's attempts to give a proper assessment of Vasyl Simovych's linguistic works)]. Retrieved from <http://surl.li/acsuu> [in Ukrainian].
4. Kovaliv, P. (1953). *Vasyl' Simovych [Vasyl Simovych]*. Vinnipeh: Tov-vo Prosvita [in Ukrainian].

5. Simovych Vasyl' Ivanovych [Vasyl Ivanovych Simovych]. Retrieved from <http://surl.li/acsuv> [in Ukrainian].
6. Simovych, V. (1933). Do morfolohiyi ukrayins'kykh prykmetnykiv [To the morphology of Ukrainian adjectives]. *Slavia*, XII. Praha, 62–70 [in Ukrainian].
7. Simovych, V. (1924). *Na temy movy* [On language topics]. Praha-Berlin: Nova Ukrayina, 46 [in Ukrainian].
8. Simovych, V. (Ed.). (2005). Pratsi: u 2 t. T. 1: Movoznavstvo [Works: in 2 vols. Vol. 2: Literary Studies. Culture.]. Chernivtsi: Knyhy – XXI, 520 [in Ukrainian].
9. Simovych, V. (Ed.). (2005). Pratsi: u 2 t. T. 2: Literaturoznavstvo. Kul'tura [Works: in 2 vols. Vol. 1: Linguistics]. Chernivtsi: Knyhy – XXI, 904 [in Ukrainian].
10. Simovych, V. (1929). *Ukrayins'ki ymennyky cholovichoho rodu na -o v istorychnomu rozvytku y osvittleni* [Ukrainian masculine nouns on -o in historical development and coverage]. Praha, 70 [in Ukrainian].
11. Tarnovets'ka, L.O. Movoznavcha spadshchyna V. Simovycha i suchasnist' [V. Simovych's Linguistic legacy of and modern times]. Retrieved from <http://surl.li/acsuw> [in Ukrainian].
12. Shevel'ov, Yu. Vasyl' Simovych yak movoznavets' [Vasyl Simovych as a linguist]. Retrieved from <https://zbruc.eu/node/90444> [in Ukrainian].
13. Shevel'ov, Yu. (1991). Zhyttya i pratsya Vasylya Simovycha [Vasyl Simovich's life and work]. *Slovo*, 23, 6–7 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті аналізується мовознавча спадщина славетної постаті, яка має причетність до становлення й розвою україністики, В. Сімовича. Попри час і суперечливі наукові констатації, вагомість його наукових суджень залишається актуальною до сьогодні і потребує подальших фахових досліджень. Зокрема, недостатньо висвітленими в науковій літературі є питання застосування надбань чеського структуралізму в українському мовознавчому контексті,

окремі питання історичної фонетики та морфології, аспекти методики навчання рідної мови, зокрема її комунікативна спрямованість, які є на часі й нині.

Мета статті – висвітлити місце і роль філологічних надбань В. Сімовича в поступальному русі українського мовознавства й лінгводидактики.

Лінгвістичну діяльність непересічного вченого можна інтерпретувати у двох наукових площинах: історії української мови (історичної фонетики, історичної морфології, історії літературної мови) та сучасної української мови (лексикології, стилістики, культури мови, правопису тощо).

Надзвичайною є наукова позиція вченого щодо диференціації понять фонетики й фонології, де він чітко розрізняє суть і функції одиниць цих рівнів. Нереалізованою залишилася ідея В. Сімовича про паралельне функціонування в українській мові двох правописів: традиційного кириличного та нового, створеного на основі латиниці.

Коло наукових інтересів В. Сімовича охоплювало такі сфери: фонетику, орфографію, культуру мови, морфологію, історичну лексикологію та історію української мови. Заслугує на увагу фахівців і створена вченим періодизація українського правопису.

В. Сімович відстоював системність у мові, акцентуючи на тому, що всі мовні факти є наслідками історичних процесів, які діють як певні закономірності. Він аналізує фонетику з огляду на дію мовних законів, морфологічні факти розглядає як явище системне. Звідси – потрактування ним історичних процесів, що було дійсно новітнім підходом у мовознавчій науці.

У науковій творчості В. Сімовича особливо плідним був чехословацький період, під час якого вчений проявив себе не лише як патріот України, а і як потужний мовознавець. Він засуджував мовне москвофільство, під яким розумів запозичення з інших мов не безпосередньо, а через російську, спотворюючи цим фонетичну, правописну і граматичну форми слова.

Заслужують на увагу наукові розвідки вченого з історичної морфології української мови, зокрема аспекти становлення й розвитку іменників і прикметників.

Стосовно прикметникової історії він зауважує, що м'який різновид розвинувся пізніше від твердого.

Одним з аспектів наукових досліджень В. Сімовича була й лінгводидактика. Учений є автором навчальних посібників: «Поука для коректорів» (1916), «Коротенька українська правопись» (1917), «Як стати по українському грамотним» (1919), – розрахованих на широкий загал. У них висвітлювалися питання практичної фонетики, правопису, граматики. Дослідник мав оригінальний підхід до вивчення граматики української мови в школі: він наголошував на тому, що не варто бездумно зазубрювати граматичні правила, а слід формувати навички свідомого опанування практичного матеріалу. Ця теза суголосна із сучасним комунікативним підходом до вивчення мов.

Невід'ємною частиною інтелектуального доробку вченого є праці, присвячені аналізу українського красного письменства. Слушними є відгуки науковця про мовно-літературну ідіоспецифіку авторів, творча спадщина яких засвідчує рівень мовного розвитку суспільства першої половини ХХ ст. Глибоко поцінуючи лінгвістичну діяльність видатного вченого, слід зауважити, що його праці є потужним поштовхом для розвитку української мовознавчої науки, оскільки В. Сімович приділяв належну увагу як ретроспективному, так і перспективному її аспектам. У фокусі його дослідницької уваги перебували питання фонетики, орфографії, лексикології, культури мови, морфології, історичної лексикології та історії української мови.

Ключові слова: історія української мовознавчої науки, становлення і розвиток українського мовознавства, структуралізм, український правопис, унормування, ономастичні напрацювання, термінотворення, лінгводидактика.

АННОТАЦІЯ

В статті аналізується лінгвістичеcьке насліддя известного ученого, имеющего отношение к становлению и развитию украиистики, В. Симовича. Несмотря на время и противоречивые научные констатации, значимость его научных суждений остается актуальной до сих пор и требует дальнейших профессиональных исследований. В частности, недостаточно освещенным в научной литературе является вопрос применения достижений чешского структурализма в украинском языковедческом контексте, отдельные вопросы исторической фонетики и морфологии, аспекты методики обучения родному языку, в частности, ее коммуникативная направленность.

Цель статьи – показать место и роль филологических достижений В. Симовича в поступательном движении украинского языкознания и лингводидактики.

Лингвистическую деятельность талантливого ученого можно интерпретировать в двух научных аспектах: истории украинского языка (исторической фонетики, исторической морфологии, истории литературного языка) и современного украинского языка (лексикологии, стилистики, культуры речи, орфографии и т.д.).

Важной является научная позиция ученого относительно дифференциации понятий фонетики и фонологии, где он четко разграничивает сущность и функции единиц этих уровней. Нереализованной осталась идея В. Симовича о параллельном функционировании в украинском языке двух типов правописания: традиционного кириллического и нового, созданного на основе латиницы.

Круг научных интересов В. Симовича охватывал такие лингвистические разделы: фонетику, орфографию, культуру речи, морфологию, историческую лексикологию и историю украинского языка. Заслуживает внимания специалистов и созданная ученым периодизация украинского правописания.

В. Симович отстаивал системность в языке, акцентируя на том, что все языковые факты являются следствием исторических процессов, которые действуют как определенные закономерности. Он анализирует фонетику, учитывая действие языковых законов, морфологические факты рассматривает как явление системное. Отсюда – трактовка им исторических процессов, которая засвидетельствовала новый подход в языковедческой науке.

В научном творчестве В. Симовича особенно плодотворным был чехословацкий период, во время которого ученый проявил себя не только как патриот Украины, но и как мощный языковед. Он осуждал языковое москвофильство, под которым понимал заимствования из других языков не непосредственно, а через русский, искажая этим фонетическую, орфографическую и грамматическую формы слова.

Заслуживают внимания научные исследования ученого по исторической морфологии украинского языка, в частности, аспекты становления и развития имен существительных и прилагательных.

Относительно истории прилагательного он отмечает, что мягкая разновидность появилась после твердой.

Одним из аспектов научных исследований В. Симовича была лингводидактика. Ученый является автором учебных пособий: «Руководство для корректоров» (1916), «Краткое украинское правописание» (1917), «Как стать по-украински грамотным» (1919), – рассчитанных на широкую общественность. В них освещались вопросы практической фонетики, орфографии, грамматики. Исследователь предложил оригинальный подход к изучению грамматики украинского языка в школе: он подчеркивал, что не стоит бездумно зазубривать грамматические правила, а следует формировать навыки сознательного освоения практического материала. Этот тезис созвучен с современным коммуникативным подходом к изучению языков.

Неотъемлемой частью интеллектуального наследия ученого являются труды, посвященные анализу языка украинских писателей. Ценными являются отзывы ученого о литературной идиоспецифике авторов, творческое наследие которых свидетельствует об уровне речевого развития общества первой половины XX в. Высоко оценивая лингвистическую деятельность выдающегося ученого, следует отметить, что его труды являются мощным толчком для развития украинской языковедческой науки, поскольку В. Симович уделял должное внимание как ретроспективным, так и перспективным ее аспектам. В фокусе его исследовательского внимания находились вопросы фонетики, орфографии, лексикологии, культуры речи, морфологии, исторической лексикологии и истории украинского языка.

Ключевые слова: история украинской языковедческой науки, становление и развитие украинского языкознания, структурализм, украинское правописание, нормирование, ономастические наработки, терминообразование, лингводидактика.

УДК 378.147:002.1]:005.3

DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-145-170>

**TRAINING OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF
DOCUMENTATION MANAGEMENT AND
INFORMATION ACTIVITY: HISTORICAL
PREREQUISITES AND PROSPECTS**

**ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СФЕРИ
ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УПРАВЛІННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ СФЕРЫ
ДОКУМЕНТАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
УПРАВЛЕНИЯ И ИНФОРМАЦИОННОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ
И ПЕРСПЕКТИВЫ**

*Алла Зленко,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри
документознавства та
методики навчання,
zlenko.am@ukr.net;
<https://orcid.org/0000-0002-5586-3984>
Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
м. Переяслав,
вул. Сухомлинського, 30,
Київська обл., Україна, 08401*

*Alla Zlenko,
Candidate of Historical
Sciences, Associate Professor
Department of Documentation
and teaching methods,
zlenko.am@ukr.net;
<https://orcid.org/0000-0002-5586-3984>
Hryhoriy Skovoroda University
in Pereyaslav, Pereyaslav,
30, Sukhomlynskoho Str.,
Kyiv region, Ukraine, 08401*

Андрій Іващенко,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри
документознавства
та методики навчання
socgum_phdpu@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8175-7766>
Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
м. Переяслав, вул.
Сухомлинського, 30,
Київська обл., Україна, 08401

Andrey Ivashchenko,
candidate of Pedagogic Sciences
Associate Professor of Depart-
ment of Documentation
socgum_phdpu@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8175-7766>
Hryhoriy Skovoroda University
in Pereyaslav, Pereyaslav,
30, Sukhomlynskooho Str.,
Kyiv region, Ukraine, 08401

ABSTRACT

The article considers the historical preconditions and prospects of professional training of specialists in the field of documentation management and information activities. The modern system of management documentation was preceded by a long period of development and formation associated with changes in socio-economic and socio-political conditions, the relevant historical forms of organization of management processes and its documentation. In turn, the complexity of record-keeping and document-making processes, the development of the document-information market formed the requirements for a document-specialist who would have a universal modern education: possessed knowledge, skills in document science and information activities, and skillfully operated in practice acquired management competencies. The formation of a modern system of documentation management and training of specialists in the relevant field in Ukraine took place in line with the general historical processes of development of our state.

The peculiarities of educational programs of higher education institutions that train applicants in the specialty 029 «Information, library and archival affairs» are analyzed. It is noted that the

analysis of educational programs of higher education institutions in the capital and the region shows that modern freelance students receive quality knowledge through clear new educational programs, innovative technologies, open access to information via the Internet and social institutions - libraries and archives. Future professionals are trained to work with information through new electronic tools, banks and databases. The introduction of electronic document management, the experience of leading countries, new technologies significantly increases professional requirements, encourages constant updating and improving the training of Ukrainian document specialists.

In the conclusions it is generalized that document science as a science and as an academic discipline was initiated in the process of development of two branches of practical activity - office work and archival business, within which the logical development of the theory directly depended on practice; at all stages of the transformation of their historical path was directly dependent on the socio-economic demands of society and the improvement of the management segment of document science; The need for highly qualified specialists in the field of document science in the modern labor market is constantly growing, which explains the large number of free economic zones in which high-quality training of document specialists in unique educational programs.

Keywords: *document science, information business, library business, archival business, applicants for higher education, institutions of higher education.*

Постановка проблеми. Сучасній системі документаційного забезпечення управління передував тривалий період розвитку та становлення, пов'язаний із змінами соціально-економічних та суспільно-політичних умов, відповідними історичними формами організації управлінських процесів та його документаційного забезпечення. В свою чергу, ускладнення діловодно-документознавчих процесів, розвиток документно-інформаційного ринку сформуvalи вимоги до

фахівця документаознавця, який би мав універсальну сучасну освіту: володів знаннями, навичками з документознавства та інформаційної діяльності, а також вмів оперувати на практиці здобутими під час навчання управлінськими компетентностями.

Формування сучасної системи документаційного забезпечення управління та підготовки фахівців відповідного профілю в Україні відбувалось в руслі загальних історичних процесів розвитку нашої держави. Початок підготовки фахівців для сфери документаційного забезпечення управління було покладено в 60-х роках ХХ ст. Підготовка фахівців у радянський період здійснювалась на базі повноцінної історичної освіти. Як констатує Дубова С.В. у своєму дисертаційному дослідженні, підготовка фахівців за спеціальністю «Документознавство, організація управлінської праці і діловодства у державних закладах» була сконцентрована в Москві, а Україна не мала власної системи освіти за цим напрямом (Дубова, 2010).

Важливим етапом розвитку документознавчої освіти і науки, як зазначає В. Бездрабко, стали 1990 – 2000-і роки. Розпад Радянського Союзу прямо й опосередковано зруйнував радянську модель організації та функціонування науки. За нових обставин відбувається потужний розвиток документознавства як наукової та навчальної дисципліни. Створюються та розповсюджуються формальні структури, зокрема науково-дослідницькі центри (інститути, лабораторії, кабінети та ін.), фахова періодика, формується система відповідної освіти (Бездрабко, 2010).

Разом з тим, значна кількість нормативно-правових актів, прийнятих в роки незалежності України щодо документаційного забезпечення державного управління, а також розвиток документознавчої науки стали чинниками введення в 1995 р. спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». Динаміка процесів розвитку

документознавчої освіти в Україні з 1995 року і до сьогодні, характеризується широким спектром профілів закладів вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичні передумови становлення і розвитку професійної підготовки документознавців є багатогранною проблемою. Серед українських дослідників, які вивчають питання особливостей становлення та розвитку документознавчої освіти, слід відзначити праці В. Бездрабко (Бездрабко, 2010; 2020), С. Кулешова (Кулешов, 2020), Г. Швецової-Водки (Швецова-Водка 2018), Ю. Палехи (Палеха, 2004), А. Соляник (Соляник, 2017), В. Спрінсяна (Спрінсян, 2011), Я. Калакури та Ю. Ковтанюка (Калакура & Ковтанюк, 2019), О. Тур (Тур, 2019), Т. Яворської (Яворська, 2018) та інших. У наукових працях вчених досліджено різні аспекти цієї проблеми. Проте, означена проблема і надалі залишається актуальною, оскільки вивчення особливостей розвитку професії документознавця, запитів стейкхолдерів та вимог ринку праці вимагає постійного підвищення рівня професійної підготовки документознавців.

Мета статті полягає у визначенні історичних передумов виникнення, узагальненні досвіду підготовки фахівців-документознавців у закладах вищої освіти на сучасному етапі, з'ясуванні їх особливостей та окресленні перспектив розвитку професії документознавця.

Для розв'язання визначених завдань були використані такі дослідницькі методи: проблемно-хронологічний, який дозволив розглянути процес становлення та розвитку документознавчої освіти України в історичній послідовності відповідно до соціально-економічних та політичних умов; системно-структурний метод, що дав змогу проаналізувати теоретичні концепції наукових пошуків вчених та практичні здобутки навчальних закладів у формуванні змісту освіти документознавців; порівняння, зіставлення та інтерпретація отриманих результатів для визначення особливостей змісту освіти документознавців.

Виклад основного матеріалу. Більше п'ятдесяти закладів вищої освіти в Україні готують фахівців за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна й архівна справа». На сьогодні тільки у Києві та регіоні в понад 10 університетах, з-поміж яких і Університет Григорія Сковороди в Переяславі, здійснюється підготовка фахівців з документознавства та інформаційної діяльності. І хоча підготовка здійснюється за однією спеціальністю, всі освітні програми вирізняються не лише своєю назвою, а в першу чергу унікальністю, наповненням освітніх програм компонентами та широким спектром працевлаштування випускників.

Цікавий досвід з підготовки фахівців з документознавства накопичений в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Освітня програма «Архівістика та управління документацією» підготовка за якою здійснюється на кафедрі архівознавства та спеціальних галузей історичної науки має на меті: надати освіту з архівної справи та управління документацією з широким доступом до працевлаштування, сформувати фахові компетентності для реалізації професійних завдань у галузі архівної та інформаційної справи, документознавства, вмінь здійснювати управління документаційними процесами та аналітико-синтетичне опрацювання інформації, експертизу цінності документів, їх облік, систематизацію, описування, вивчення та зберігання з метою подальшого наукового та суспільного використання, підготувати фахівців із особливим інтересом до архівів та архівної справи, знанням їх джерельно-інформаційного потенціалу, з можливостями подальшого навчання для здобуття освітнього ступеня магістра. Особливості освітньої програми полягають в тому, що вона націлена на підготовку фахівців для архівної галузі та сфери управління документацією, передбачає співпрацю з роботодавцями, практичні заняття у державних архівних установах Києва. Перспективи для працевлаштування: бакалавр інформаційної, бібліотечної та архівної справи може

працювати організатором діловодства, архівістом, менеджером офісу, інформаційним аналітиком, помічником керівника, референтом в архівних, інформаційних та бібліотечних установах різного рівня, спеціалізації та форм власності, органах державної влади та місцевого самоврядування, у друкованих та електронних засобах масової інформації, на підприємствах, у громадських організаціях, соціальних і культурних закладах (Сайт Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2021).

Кафедра менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова є випусковою для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна й архівна справа». У рамках цієї спеціальності користуються попитом освітні програми: «Документно-інформаційний супровід кадрової роботи» та «Документування інформаційної діяльності в галузі освіти». Випускники цієї спеціальності отримують кваліфікації: професіонал у галузі інформації та інформаційного аналізу. Спеціаліст з питань кадрової роботи та державної служби. (Сайт Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2021).

Ще однією випусковою для здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна й архівна справа» є кафедра бібліотекознавства та інформології Київського університету імені Бориса Грінченка. Основною метою освітньої програми «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» є: підготовка кадрів для інформаційної, бібліотечної та архівної сфери, з урахуванням загальних і професійних компетентностей, основним компонентом яких є складові соціокультурного, освітнього та наукового рівнів, які дозволять мобільно реагувати на потреби практики та вимоги роботодавців у процесі підготовки професійних кадрів нової формації (Сайт Київського університету імені Бориса Грінченка, 2021).

До прикладу, Державним університетом телекомунікацій надається можливість вступити на одну з освітніх програм – «Інформаційна аналітика та зв'язки з громадськістю» чи «Документознавство та інформаційна діяльність» за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна й архівна справа» першого (бакалаврського) рівня та освітню програму другого (магістерського) рівня «Управління інформаційно-комунікаційною діяльністю». Студенти кафедри документознавства та інформаційної діяльності отримують знання й практичні навички з електронного документообігу, управління інформаційно-документаційними системами, рекламної діяльності та копірайтингу, роботи прес-служби та мас-медіа сучасного світу. Для забезпечення якості проведення занять створена сучасна навчально-лабораторна база «Віртуальний офіс» (Сайт Державного університету телекомунікацій, 2021).

До когорти столичних вишів, що здійснюють підготовку за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна й архівна справа» належить Національний транспортний університет. На кафедрі інформаційно-аналітичної діяльності та інформаційної безпеки здійснюється підготовка студентів в рамках освітніх програм: «Управління документаційними процесами та науково-технічний переклад» та «Управління інформаційно-аналітичною діяльністю та комунікації з громадськістю» першого (бакалаврського) рівня та освітня програма другого (магістерського) рівня «Консолідована інформація». Конкурентні переваги освітніх програм: головні акценти зроблено на управлінні інформаційно-аналітичною діяльністю у сфері бізнесу, державних установ; методах організації електронного документообігу, «електронного урядування»; технологіях документних комунікацій у соціальних системах; інформаційній діяльності в органах влади та управління; інформаційному пошуку; методах створення і використання інформаційних ресурсів; передбачено надбання знань і навичок використання найбільш ефективних форм і методів організації

та здійснення комунікації організації (фірми) з громадськістю в сучасних умовах ринкових відносин і демократії; гарантоване робоче місце, адже фахівці з інформаційної аналітики, які здатні ефективно здійснювати інформаційне забезпечення управління, управляти інформацією і комунікаціями як в організації, так і за її межами, потрібні на будь-якому підприємстві, в органі державного управління і місцевого самоврядування (Сайт Національного транспортного університету, 2021).

Так, на кафедрі документознавства та інформаційно-аналітичної діяльності Київського національного університету культури і мистецтв, в межах спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна й архівна справа» здійснюється підготовка за освітньою програмою «Документознавство, менеджмент державної влади та місцевого самоуправління», де окрім документознавчо-інформаційному циклу дисциплін особлива увага приділяється теорії й практиці державного управління, PR-технологіям. Викладання на кафедрі побудовано за проблемно-дисциплінарним принципом, що дає можливість студентам знайомитися з найширшим спектром курсів. Педагоги кафедри викладають за авторськими програмами не лише базові фахові дисципліни, але й різні професійно та практично орієнтовані курси. Практичні навички студенти отримують у спеціалізованих аудиторіях та під час переддипломної, виробничої, навчальної, ознайомчої практик, керівництво якими здійснюють викладачі кафедри. Студенти беруть активну участь у фаховій проектній діяльності, результатом якої є презентації, виставки, публікації. Спеціалізації кафедри дозволяють випускникам здобути кваліфікацію документознавця, інформаційного аналітика, викладача фахових дисциплін, рекламного менеджера, спіндоктора, антикризового менеджера тощо. Сфери професійної діяльності випускників кафедри – органи державного, муніципального управління і самоврядування, судової та правоохоронної системи, науково-дослідні установи,

центри вивчення громадської думки; вищі навчальні заклади; кадрові, консалтингові, рекламні, інформаційні агентства; заклади публічної сфери; центри медіа-аналітики та медіа-експертизи тощо (Сайт Київського національного університету культури і мистецтв, 2021).

У Національній державній академії керівних кадрів культури кафедрою культурології та інформаційних комунікацій, здійснюється підготовка здобувачів в межах спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна й архівна справа» за освітньо-професійними програмами першого (бакалаврського) рівня «Бібліотечно-інформаційна діяльність», «Документно-інформаційні системи та ресурси» та другого (магістерського) рівня «Документознавство та інформаційна діяльність», «Бібліотекознавство та інформаційна діяльність». Основний фокус освітніх програм та спеціалізацій – формування та розвиток професійної компетентності для здійснення діяльності в галузі бібліотекознавства та інформаційної діяльності та галузі документознавства, архівознавства та інформаційної діяльності (Сайт Національної державної академії керівних кадрів культури, 2021).

Кафедра історії та документознавства Національного авіаційного університету забезпечує професійну підготовку фахівця у сфері документування управління та інформаційних технологій, який здатен працювати як організатор і виконавець у галузі інформаційної діяльності в державній і недержавній адміністративній сферах; спілкуватися з різними людьми в організації; розуміти бізнес-вимоги, вміти інтерпретувати закономірності, бачити взаємозв'язки; коректно доносити інформацію; взаємодіяти з розробниками і керівниками компанії; відповідати за сучасну організацію документопотоків, технічні засоби обробки внутрішньої та зовнішньої документації; проводити експертизу та оцінку ефективності діяльності учасників ринкових відносин щодо доцільності та достатності інформаційного забезпечення; забезпечувати функціонування інформаційно-комунікаційних систем;

здійснювати пошук інформації з використанням глобальних інформаційних мереж, пошук інформації з використанням автоматизованих інформаційно-пошукових та довідникових систем; використовувати інформаційні та комунікаційні технології у створенні аналітичних продуктів. Фаховий рівень підготовки дає можливість випускнику реалізувати себе на ринку праці як: фахівець з інформаційної діяльності; професіонал у галузі інформації та інформаційний аналітик; офіс-адміністратор; організатор діловодства; документознавець; управлінець інформаційно-аналітичних структур; спеціаліст кадрової служби; секретар-референт, HR-менеджер, керівник відділу інформації та комунікації з громадськістю органів державної влади та місцевого самоврядування; фахівець зв'язків з громадськістю та ЗМІ; керівник інформаційно-аналітичного центру як самостійного суб'єкта господарювання, так і структурного підрозділу будь-якої державної та комерційної установи; менеджер у сфері надання інформації; експерт із суспільно-політичних питань; спічрайтер тощо (Сайт Національного авіаційного університету, 2021).

«Управління інформаційними комунікаціями» – таку назву має освітня програма зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна й архівна справа» за якою здійснюється підготовка на кафедрі державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування. Фахівці даного профілю можуть працювати: документознавцем; менеджером інформації; інформаційним консультантом; аналітиком інформаційних ресурсів; керівником/спеціалістом служби документаційного забезпечення управління; організатором діловодства (в державних установах, системі судочинства та ін.); адміністратором бази даних; головним адміністратором; аналітиком інформаційних служб, центрів, фірм; референтом/помічником керівника; архівістом, бібліотекарем; бібліографом; менеджером інформаційного, рекламного

агентства; спеціалістом служби науково-технічної інформації; інспектором з контролю за виконанням доручень та ін. (Сайт Національного університету водного господарства та природокористування, 2021).

У 2021 році розширила перелік спеціальностей за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти і кафедра документознавства та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі. Саме цього року в рамках спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна й архівна справа» розроблено освітньо-професійну програму «Документаційне забезпечення управління та інформаційна діяльність» для підготовки фахівців за освітнім рівнем «бакалавр». Окрім того на кафедрі з 2012 року здійснювалась підготовка здобувачів за спеціальностями 015 «Професійна освіта (Документознавство)» та «Професійна освіта (Видавничо-поліграфічна справа)», а з 2020 року «Професійна освіта (Цифрові технології)».

Принцип студентоцентризму спонукає колектив кафедри документознавства та методики навчання збалансувати високий рівень первинної професійної підготовки та вміння самонавчатися з фундаментальною підготовкою, яка дозволяє нарощувати необхідні фахові знання, формує здатність працювати у багатофункціональному швидкозмінному інформаційно-технологічному середовищі. Кафедра постійно піклується про високу фахову підготовку здобувачів вищої освіти: забезпечує системний моніторинг розвитку галузі професійної освіти та документно-інформаційних комунікацій; організовує спільні дослідження викладачів і студентів, присвячені найбільш актуальним проблемам професійної освіти, документознавства, видавничо-поліграфічної справи та цифрових технологій; займається пошуком і впровадженням у освітній процес інновацій та сучасних технологій (електронне навчання, автоматизований контроль, тренінги); розробляє й видає актуальні навчальні посібники з дисциплін, що формують зміст освітніх програм.

Метою впровадження освітніх програм за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти кафедри є забезпечення фундаментальної теоретичної і практичної підготовки висококваліфікованих фахівців здатних до науково-педагогічної діяльності, фахового моделювання освітнього процесу, розв'язання актуальних проблем у сфері професійної та документознавчої освіти, проведення та презентації досліджень у науковій та професійній сферах; здатних працювати за новітніми принципами й технологіями, готовими до самоорганізації, генерування і реалізації нових ідей, постійного самовдосконалення.

Освітній процес забезпечено фаховою літературою, посібниками, методичними рекомендаціями, програмами з курсів як обов'язкової, так і вибіркової складової. Викладачі і студенти кафедри беруть активну участь у наукових конференціях, організовують науково-практичні семінари, круглі столи, інтелектуальні змагання, навчальні екскурсії.

Науково-педагогічні працівники кафедри активно впроваджують у навчальний процес креативні методики, форми і засоби навчання (лекції, панельні дискусії, круглі столи, ділові ігри, тренінги тощо), щорічно оновлюють навчально-методичне забезпечення освітніх компонентів, удосконалюють методи навчання з використанням сучасних мультимедійних засобів. Особлива увага в освітньому процесі приділяється професійно-практичній підготовці здобувачів вищої освіти.

Випускники кафедри документознавства та методики навчання – це висококваліфіковані і конкурентоспроможні на ринку праці фахівці, здатні до розв'язання складних спеціалізованих задач і практичних проблем у професійній освіті та виробничій діяльності в сфері документознавства, видавничо-поліграфічної справи та цифрових технологій (Сайт Університету Григорія Сковороди в Переяславі, 2021).

Вивчення еволюції навчальних планів та освітніх програм з підготовки фахівців за спеціальністю 029 «Інформаційна,

бібліотечна й архівна справа» свідчить про перехід від бібліотечно-бібліографічного змісту підготовки до документно-інформаційного їх наповнення.

Здійснений аналіз освітніх програм закладів вищої освіти столиці та регіону свідчить про те, що сучасні студенти ЗВО отримують якісні знання завдяки чітким новим освітнім програмам, інноваційним технологіям, відкритому доступу до інформації через Інтернет та соціальні інститути – бібліотеки та архіви тощо. Майбутніх фахівців навчають працювати з інформацією за допомогою нових електронних засобів, банків та баз даних. Впровадження електронного документообігу, досвіду провідних країн, нових технологій значно підвищує професійні вимоги, спонукає до постійного оновлення і покращення підготовки українських документознавців.

Досліджуючи дану проблему варто звернути увагу і на численні публікації з означеної теми вітчизняних науковців. Так, Ю. Палеха у своїй статті «Основні чинники впливу на вузівську підготовку документознавців» (Палеха, 2004) розглянув різні чинники, які впливають на фахову підготовку документознавців. До прикладу, історію становлення документознавства та документознавчої освіти, зокрема чинники, що впливали на її подальший розвиток, досліджено С. Кулешовим (Кулешов, 2020). Також питання історії становлення документознавчої спеціальності, розвитку її нормативної бази, формування основних вимог до випускників закладів вищої освіти вивчав М. Слободяник (Слободяник, 2011; 2012). Науковець одним з перших визначив специфіку підготовки документознавців за рівнем вищої освіти «магістр».

Важливість якісної підготовки документознавців для задоволення потреб інформаційного суспільства обґрунтував В. Спрінсян (Спрінсян, 2011). У своєму науковому доробку Г. Малик (Малик, 2013) описує особливості компетентнісних профілів документознавця, запропонованих українськими й закордонними науковцями, аргументовано репрезентує власне бачення компетентнісного профілю документознавця.

А. Пелешишин і Н. Вовк (Пелешишин & Соляник, 2017), С. Литвинська (Литвинська, 2017; 2019), Н. Масі (Масі, 2017) та інші досліджували проблему підвищення вимог до фахової підготовки документознавців, використання у процесі їхнього навчання сучасних інформаційних технологій.

Про роль вищих навчальних закладів у підготовці фахівців документознавчої сфери, а також формування у них фахових компетентностей іде мова у працях О. Тур, Л. Ющенко і В. Базар, Яворської (Тур, 2019; Ющенко & Базар, 2019; Яворська, 2018).

Кухтяк О. висвітлено специфіку професійної підготовки бакалаврів інформаційної, бібліотечної та архівної справи в умовах реформування спеціальності та сучасної освітньої парадигми, виконано аналіз змісту професійної підготовки, охарактеризовано стан розробленості навчально-методичного забезпечення як засобу професійної підготовки бакалаврів інформаційної, бібліотечної та архівної справи, обґрунтовано положення методологічних підходів до розроблення навчально-методичного забезпечення (Кухтяк, 2018).

До проблеми становлення документознавства, формування системи фахової підготовки документознавців у закладах вищої освіти, аналізу протиріч розбудови спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» звернулася В. Бездрабко (Бездрабко, 2020).

Потреба у висококваліфікованих фахівцях документознавчої сфери в умовах сучасного ринку праці досить висока. Потрібні фахівці, що вміють професійно опрацьовувати документно-інформаційні масиви й ресурси. Сучасна спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» поєднує у собі рівноправні змістові складові професійної підготовки – документну (документознавство), інформаційну (інформаційна діяльність), бібліотечну та архівну справу спрямовані на підготовку широкого кола спеціалістів документно-інформаційної (документнокомунікаційної) галузі суспільства – майбутніх

працівників адміністративних органів державної влади та місцевого самоврядування, помічників керівників підприємств, установ та організацій, спеціалістів кадрових підрозділів, служб діловодства, професіоналів у галузі інформації та інформаційного аналізу, архівної, бібліотечної, музейної справи й кінопрограм, референтів, PR-технологів, спеціалістів консалтингових і рекламних компаній, координаторів ділових проєктів і презентацій тощо.

Висновки. Отже, узагальнивши результати здійсненого нами дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх документознавців у закладах вищої освіти, можемо констатувати, що: документознавство як наука і як навчальна дисципліна було започатковане в процесі розвитку двох галузей практичної діяльності – діловодства й архівної справи, у межах яких логічний розвиток теорії безпосередньо залежав від практики; на всіх етапах трансформації їх історичного шляху безпосередньо була узалежнена від соціально-економічних запитів суспільства та вдосконалення управлінського сегменту документознавства; потреба у висококваліфікованих фахівцях документознавчої сфери в умовах сучасного ринку праці постійно зростає, що і пояснює достатньо велику кількість ЗВО в яких здійснюється якісна підготовка документознавців за унікальними освітніми програмами.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бездрабко В. Діловодство – документальне забезпечення управління – керування документальними процесами: термінологічні межі та розмежування значень. *Вісн. Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв*. 2010. № 1. URL: <http://surl.li/acsuy>
2. Бездрабко В. В. Актуальні проблеми документознавства в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2020. № 1. С. 39-44.
3. Дубова С. В. Підготовка документознавців для сфери державного управління в Україні (1995-2008 рр.). Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Київ. 2010.

4. Калакура Я. С., Ковтанюк Ю. С. Архівний менеджмент в умовах електронного урядування. *Архіви України*. 2019. Вип. 3. С. 18-57.

5. Кулешов С., Барабаш В. Документознавство як наукова і навчальна дисципліна в сучасній Україні: які шляхи розвитку? *Соціум. Документ. Комунікація* : зб. наук. статей. Серія «Історичні науки», 2020. № 9. С. 131-149.

6. Кухтяк О.Я. Інноваційні підходи до науково-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи. *Молодь і ринок*. 5(160), С.179-184. 2018.

7. Литвинська С., Герасимчук І., Гуменюк С. Динаміка розвитку професії «Документознавець» в Україні. *Матеріали IV Всеукраїнської науковопрактичної конференції «Документо-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми та перспективи»*. Полтава, 2019. С. 18-24.

8. Малик Г.Д. Компетентнісний профіль документознавця. *Вісник Харківської державної академії культури*. Харків, 2013. Вип. 41. С. 82-92.

9. Масі Н.І. ІТ-компанії одеського регіону: впровадження впровадження ІТ-продуктів. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : зб. матеріалів Х Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 14–15 вересня 2017 року. Полтава : Сімон, 2017. С. 243-252.

10. Палеха Ю.І. Основні чинники впливу на вузівську підготовку документознавців. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2004. Т. 11. С. 168-172.

11. Пелешишин А.М., Вовк Н. С. Особливості розробки проекту стандарту магістра зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : зб. матеріалів Х Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 14–15 вересня 2017 року. Полтава : Сімон, 2017. С. 70-73.

12. Слободяник М.С. Становлення та розвиток вищої документознавчої освіти в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. Київ : ДАКККиМ, 2011. № 3. С. 4-5.

13. Слободяник М.С. Компетентнісний підхід до підготовки магістрів зі спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI ст.* : Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса, 13-15 вересня 2012. Одеса : Одеський політехнічний університет, 2012. С. 16-29.

14. Соляник А.А. Сучасні проблеми стандартизації інформаційної освіти в Україні. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : зб. матеріалів X Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 14–15 вересня 2017 року. Полтава : Сімон, 2017. С. 15-19.

15. Спрінсян В.Г. Підготовка документознавців, інформаційних аналітиків – нагальна потреба інформаційного суспільства. *Моделювання регіональної економіки*. Івано-Франківськ, 2011. С. 283-289.

16. Тур О. Професійна підготовка майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності в контексті сучасних вимог. *Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Документо-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми та перспективи»*. Полтава, 2019. С. 12-17.

17. Швецова-Водка Г. Н. Ноосферная тематика в документологии. *Научные и технические библиотеки*. 2018. № 9. С. 92-105.

18. Ющенко Л.О., Базар В.О. Формування професійних компетентностей фахівців спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у ЗВО I-II рівнів акредитації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. Київ, 2019. № 4. С. 84-90.

19. Яворська Т. Інформаційна складова в структурі професійних компетентностей майбутніх документознавців.

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. Київ, 2018. № 4. С. 64-70.

Електронні ресурси

Сайти

Кафедра архівознавства та спеціальних галузей історичної науки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. URL: <http://surl.li/acsuz>

Кафедра менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. URL: <http://surl.li/acsva>

Кафедра бібліотекознавства та інформології, Київський університет імені Бориса Грінченка. URL: <http://surl.li/acsvb>

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності, Державний університет телекомунікацій. URL: <http://surl.li/acsvc>

Кафедра інформаційно-аналітичної діяльності та інформаційної безпеки, Національний транспортний університет. URL: <http://surl.li/acsvd>

Кафедра документознавства та інформаційно-аналітичної діяльності, Київський національний університет культури і мистецтв. URL: <http://surl.li/acsvf>

Кафедра культурології та інформаційних комунікацій, Національна державна академія керівних кадрів культури. URL: <http://surl.li/acsvg>

Кафедра історії та документознавства, Національний авіаційний університет. URL: <http://surl.li/acsvh>

Кафедра державного управління, документознавства та інформаційної діяльності, Національний університет водного господарства та природокористування. URL: <http://surl.li/acsvi>

Кафедра документознавства та методики навчання Університет Григорія Сковороди в Переяславі. URL: <http://surl.li/pmzp>

REFERENCES

1. Bezdrabko, V. (2010). *Dilovodstvo – dokumentatsiine zabezpechennia upravlinnia – keruvannia dokumentatsiinymy*

protsesamy: terminolohichni mezhi ta rozmezhuvannia znachen. [Record keeping – documentation management – management of documentation processes: terminological boundaries and delimitation of values]. *Visn. Derzh. akad. kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*, 1 [in Ukrainian].

2. Bezdrabko, V. (2020). Aktualni problemy dokumentoznavstva v Ukraini. [Current problems of document science in Ukraine]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 1, 39-44 [in Ukrainian].

3. Dubova, S. (2010). *Pidhotovka dokumentoznavtsiv dlia sfery derzhavnoho upravlinnia v Ukraini (1995-2008 rr.)* [Training of document specialists for the sphere of public administration in Ukraine (1995-2008)]. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata istorychnykh nauk. Kyiv [in Ukrainian].

4. Kalakura, Ya. & Kovtaniuk, Yu. (2019). Arkhivnyi menedzhment v umovakh elektronnoho uriaduvannia. [Archival management in terms of e-government]. *Arkhivy Ukrainy*, 3, 18-57 [in Ukrainian].

5. Kuleshov, S. & Barabash, V. (2020). Dokumentoznavstvo yak naukova i navchalna dystsyplina v suchasnii Ukraini: yaki shliakhy rozvytku? [Documentation as a scientific and educational discipline in modern Ukraine: what are the ways of development?] *Sotsium. Dokument. Komunikatsiia : zb. nauk. statei. Seriia «Istorychni nauky»*, 9, 131-149 [in Ukrainian].

6. Kukhtiak, O. (2018). Innovatsiini pidkhody do naukovometodychnoho zabezpechennia profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv informatsiinoi, bibliotechnoi ta arkhivnoi spravy. [Innovative approaches to scientific and methodological support of professional training of future specialists in information, library and archival affairs]. *Molod i rynok*, 5(160), 179-184 [in Ukrainian].

7. Lytvynska, S., Herasymchuk, I. & Humeniuk, S. (2019). Dynamika rozvytku profesii «Dokumentoznavets» v Ukraini. [Dynamics of development of the profession «Documentary» in Ukraine]. *Materialy IV Vseukrainskoi naukovopraktychnoi*

konferentsii «Dokumento-informatsiini komunikatsii v umovakh hlobalizatsii: stan, problemy ta perspektyvy». Poltava, 18-24 [in Ukrainian].

8. Malyk, H. (2013). Kompetentnisnyi profil dokumentoznavtsia. [Competence profile of the document expert]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*. Kharkiv, 41, 82-92 [in Ukrainian].

9. Masi, N. (2017). IT-kompaniyi odes'koho rehionu: vprovadzhennya ITproduktiv [IT companies in the Odessa region: the introduction of IT products]. *Informatsiyna osvita ta profesiino-komunikatyvni tekhnolohiyi XXI stolittya: zb. materialiv X Mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, Odesa, 14–15 veresnya 2017 r. Poltava: Simon, 243-252 [in Ukrainian].

10. Palekha, Yu. (2004). Osnovni chynnyky vplyvu na vuzivsku pidhotovku dokumentoznavtsiv. [The main factors influencing the university training of document scientists]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 11, 168-172 [in Ukrainian].

11. Peleshchyshyn, A. & Vovk, N. (2017). Osoblyvosti rozrobky proektu standartu mahistra zi spetsialnosti 029 «Informatsiina, bibliotechna ta arkhivna sprava». [Features of the draft master's standard in the specialty 029 «Information, library and archival affairs»]. *Informatsiina osvita ta profesiino-komunikatyvni tekhnolohii KhKhI stolittia : zb. materialiv Kh Mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, Odesa, 14-15 veresnia 2017 roku. Poltava : Simon, 70-73 [in Ukrainian].

12. Slobodianyuk, M. (2011). Stanovlennia ta rozvytok vyshchoi dokumentoznavchoi osvity v Ukraini. [Formation and development of higher documentation education in Ukraine]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*. Kyiv : DAKKKiM, 3, 4-5 [in Ukrainian].

13. Slobodianyuk, M. (2012). Kompetentnisnyi pidkhid do pidhotovky mahistriv zi spetsialnosti «Dokumentoznavstvo ta informatsiina diialnist». [Competence approach to the preparation of masters in the specialty «Documentation and information activities»]. *Informatsiina osvita ta profesiino-komunikatyvni*

tekhnologii KhKhI st. : Materialy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Odesa, 13-15 veresnia 2012. Odesa: Odeskyi politekhnichnyi universytet, 16-29 [in Ukrainian].

14. Solyanyk, A. (2017). Suchasni problemy standartyzatsiyi informatsiynoyi osvity v Ukrayini [Modern issues of standardization of information education in Ukraine]. *Informatsiyna osvita ta profesiyno-komunikatyvni tekhnolohiyi XXI stolittya: zb. materialiv X Mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, Odesa, 14-15 veresnya 2017 r. Poltava: Simon, 15-19 [in Ukrainian].

15. Sprinsian, V. (2011). Pidhotovka dokumentoznavtsiv, informatsiinykh analitykiv – nahalna potreba informatsiinoho suspilstva. [Training of document specialists, information analysts is an urgent need of the information society]. *Modeliuvannia rehionalnoi ekonomiky*. Ivano-Frankivsk, 283-289 [in Ukrainian].

16. Tur, O. (2019). Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv iz dokumentoznavstva ta informatsiinoi diialnosti v konteksti suchasnykh vymoh. [Professional training of future specialists in document science and information activities in the context of modern requirements]. *Materialy IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Dokumentoinformatsiini komunikatsii v umovakh hlobalizatsii: stan, problemy ta perspektyvy»*. Poltava, 12-17 [in Ukrainian].

17. Shvetsova-Vodka, H. (2018). Noosfernaia tematyka v dokumentolohyy. [Noosphere topics in documentology]. *Научные y tekhnicheskyye byblyoteky*, 9, 92-105 [in Ukrainian].

18. Yushchenko, L. & Bazar, V. (2019). Formuvannia profesiinykh kompetentnostei fakhivtsiv spetsialnosti «Informatsiina, bibliotechna ta arkhivna sprava» u ZVO I-II rivniv akredytatsii. [Formation of professional competencies of specialists in the specialty «Information, library and archival affairs» in the free economic zones of I-II levels of accreditation]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*. Kyiv, 4, 84-90 [in Ukrainian].

19. Yavorska, T. (2018). Informatsiina skladova v strukturi profesiinykh kompetentnostei maibutnikh dokumentoznavtsiv.

[Information component in the structure of professional competencies of future documentologists]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*. Kyiv, 4, 64-70 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто історичні передумови та перспективи професійної підготовки фахівців сфери документаційного забезпечення управління та інформаційної діяльності. Сучасній системі документаційного забезпечення управління передував тривалий період розвитку та становлення, пов'язаний із змінами соціально-економічних та суспільно-політичних умов, відповідними історичними формами організації управлінських процесів та його документаційного забезпечення. В свою чергу, ускладнення діловодно-документознавчих процесів, розвиток документно-інформаційного ринку сформували вимоги до фахівця документознавця, який би мав універсальну сучасну освіту: володів знаннями, навичками з документознавства та інформаційної діяльності, а також вміло оперував на практиці здобутими під час навчання управлінськими компетентностями. Формування сучасної системи документаційного забезпечення управління та підготовки фахівців відповідного профілю в Україні відбувалось в руслі загальних історичних процесів розвитку нашої держави.

Проаналізовано особливості освітніх програм закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку здобувачів за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна й архівна справа». При цьому зазначено, що здійснений аналіз освітніх програм закладів вищої освіти столиці та регіону свідчить про те, що сучасні студенти ЗВО отримують якісні знання завдяки чітким новим освітнім програмам, інноваційним технологіям, відкритому доступу до інформації через Інтернет та соціальні інститути – бібліотеки та архіви тощо. Майбутніх фахівців навчають працювати з інформацією за допомогою нових електронних засобів, банків

та баз даних. Впровадження електронного документообігу, досвіду провідних країн, нових технологій значно підвищує професійні вимоги, спонукає до постійного оновлення і покращення підготовки українських документознавців.

У висновках узагальнено, що документознавство як наука і як навчальна дисципліна було започатковане в процесі розвитку двох галузей практичної діяльності – діловодства й архівної справи, у межах яких логічний розвиток теорії безпосередньо залежав від практики; на всіх етапах трансформації їх історичного шляху безпосередньо була узалежнена від соціально-економічних запитів суспільства та вдосконалення управлінського сегменту документознавства; потреба у висококваліфікованих фахівцях документознавчої сфери в умовах сучасного ринку праці постійно зростає, що і пояснює достатньо велику кількість ЗВО в яких здійснюється якісна підготовка документознавців за унікальними освітніми програмами.

Ключові слова: документознавство, інформаційна справа, бібліотечна справа, архівна справа, здобувачі вищої освіти, заклади вищої освіти.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены исторические предпосылки и перспективы профессиональной подготовки специалистов сферы документационного обеспечения управления и информационной деятельности. Современной системе документационного обеспечения управления предшествовал длительный период развития и становления, связанный с изменениями социально-экономических и общественно-политических условий, соответствующими историческими формами организации управленческих процессов и их документационного обеспечения. В свою очередь, осложнения делопроизводственных-документоведческих процессов, развитие документо-информационного рынка сформировали требования к специалисту документоведа, который должен

иметь универсальное современное образование: владеть знаниями, навыками документоведения и информационной деятельности, а также умело оперировал на практике полученными во время обучения управленческими компетенциями. Формирование современной системы документационного обеспечения управления и подготовка специалистов соответствующего профиля в Украине происходило в русле общих исторических процессов развития нашего государства.

Проанализированы особенности образовательных программ высших учебных заведений, осуществляющих подготовку соискателей по специальности 029 «Информационная, библиотечная и архивное дело». При этом отмечено, что осуществленный анализ образовательных программ высших учебных заведений столицы и региона свидетельствует о том, что современные студенты получают качественные знания благодаря четким новым образовательным программам, инновационным технологиям, открытому доступу к информации через Интернет и социальные институты – библиотеки и архивы и тому подобное. Будущих специалистов обучают работать с информацией с помощью новых электронных средств, банков и баз данных. Внедрение электронного документооборота, опыта ведущих стран, новых технологий значительно повышает профессиональные требования, побуждает к постоянному обновлению и улучшению подготовки украинских документоведов. В заключении обобщено, что документоведение как наука и как учебная дисциплина было основано в процессе развития двух отраслей практической деятельности – делопроизводства и архивного дела, в рамках которых логическое развитие теории напрямую зависело от практики; на всех этапах трансформации их исторического пути непосредственно была зависимость от социально-экономических запросов общества и совершенствования управленческого сегмента документоведения; потребность в

высококвалифицированных специалистах документоведческой сферы в условиях современного рынка труда постоянно растет, что и объясняет достаточно большое количество высших учебных заведений в которых осуществляется качественная подготовка документоведов по уникальным образовательным программам.

Ключевые слова: *документоведение, информационное дело, библиотечное дело, архивное дело, соискатели высшего образования, учреждения высшего образования.*

УДК 784.13

DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-171-190>

**INFORMATION CULTURE IN THE CONTEXT OF THE
DEVELOPMENT OF MODERN MEDIA SPACE AND
NETWORK COMMUNICATIONS**

**ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ
РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МЕДІАПРОСТОРУ ТА
МЕРЕЖЕВИХ КОМУНІКАЦІЙ**

**ИНФОРМАЦИОННАЯ КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТЕ
РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО
МЕДИАПРОСТРАНСТВА И СЕТЕВЫХ
КОММУНИКАЦИЙ**

Олена Ісакіна,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії та
документознавства,
isaykina.od@ukr.net
<https://orcid.org/0000-001-6370-7546>*

*Національний авіаційний
університет проспект
Любомира Гузара, 1, м. Київ,
Україна 03058*

Olena Isaikina,

*Ph.D in Historical
Sciences, Associate Professor of
the Department of History and
Documentation
science,isaykina.od@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6370-7546> National Aviation
University, 1, Liubomyra
Huzara ave., Kyiv, Ukraine,
03058*

ABSTRACT

The publication is devoted to the study of information culture in the context of the development of modern media space and network communications. In the conditions of intensive information exchanges, the media space has become an important component of the functioning and development of modern society, because it transforms the human consciousness through the whole set of

channels of formation, transmission and storage of information. Modern communication society is characterized by the constant increase, acceleration, consolidation and globalization of communications, the number of which is constantly growing, changing, more and more people are involved in the communication process, the relationship between individual communications is becoming wider. The development of social networks is actively modifying communication, outlining new forms of contact between content producers and consumers, the subjects of network communication are increasingly becoming users themselves.

The article analyzes the statistical indicators of the number of Internet users and users of social networks in the world and in Ukraine. It is proved that in recent years (including due to limitations caused by the COVID-19 pandemic) the rapid development of social networks as a means of information exchange has reached such a scale that it can be considered a new stage in the formation of intrasystem network communications. That is why there is a need to significantly improve the overall culture, both individuals and social groups as a whole, and most importantly its information component - information culture.

It is concluded that the culture of the information society has a number of features - the network principle of operation and distribution, virtual nature, short-term, spontaneous form of information. Within this culture, the meaning and role of the individual objectively change. Therefore, we should not forget about the possibility of negative impact of new information trends on existing cultural and moral values, as well as on humanity as a whole. Expanding the possibilities of access to information, it is necessary to take into account that the information itself is not useful as such, it becomes useful only when it is logically understood and transformed into fruitful knowledge.

Keywords: *media space, network communication, information culture, information, information society, social network, fake.*

Постановка проблеми й актуальність дослідження. З другої половини ХХ століття набула особливої актуальності проблема фундаментального значення інформаційних процесів для соціально-культурних явищ сучасного суспільства, що відчуло вагомий вплив новий медійних реалії та мережевої залежності. Інформація стала індикатором рівня технологічного розвитку і, водночас, вектором розгортання напрямів загальноцивілізаційного розвитку людства. Віртуалізований мережевий простір забезпечив формування нової симулятивної реальності, яка здатна витіснити реальну дійсність із життя суспільства, формуючи натомість нові наративи, стереотипи, цінності, здатні впливати на суспільну свідомість.

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій нагально потребує цілеспрямованої підготовки особистості до вмілого і безпечного користування ними – розвитку інформаційної культури, яка б виступала як предмет, засіб і результат соціальної активності, відображала характер і рівень практичної діяльності людей. Оволодіння навичками інформаційної культури – це шлях до формування самостійного мислення, уміння приймати рішення в складних нестандартних ситуаціях, розуміння свого місця і своєї ролі у суспільстві та у світі в цілому.

У статті ми ставимо за мету висвітлення особливостей трансформації медіапростору в добу мережевих технологій та виявлення особливостей формування й розвитку інформаційної культури сучасного суспільства.

Аналіз основних досліджень. Переважна більшість вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень, представлених у статтях, публікаціях науково-практичних конференцій, навчальних посібниках, дисертаційних роботах та монографіях, присвячено проблемі інформаційної культури особистості, що пов'язано із усвідомленням особливої культурної цінності інформації в сучасному світі.

Дослідження мережових комунікації має вагомі напрацювання в аспекті комунікативістики, масової комунікації, як мережевого середовища та інструменту цифрових трансформацій усіх сфер соціуму. Вагому роль щодо реальних показників користувачів Інтернет та соціальних мереж, відіграють незалежні дослідження зафіксовані у звітах Digital та GlobalLogic.

Спроби проаналізувати генезис інформаційної культури, виявити її історичну й соціальну обумовленість були зроблені в працях Белякова К., Онопрієнко С., Шопіної І. (Белякова, Онопрієнко & Шопіна, 2018), Близнюк М. (Близнюк, 2000), Воронкової В. (Воронкова, 2014), Новицької Н. (Новицька, 2017), Палехи Ю., Палехи О., Горбань І. (Палеха, Палеха & Горбань, 2020).

Виклад основного матеріалу. У багатьох країнах світу період кінця ХХ – початку ХХІ століття визначається формуванням передумов для широкомасштабного переходу до інформаційного суспільства, де економічний розвиток, соціальні зміни, якість і спосіб життя у значною мірою залежать і від наукового знання, і від способів використання інформації на основі інформаційно-комунікативних технологій. Технологічна революція останнього десятиліття втілилася в інтеграції різних способів комунікації в інтерактивні інформаційні мережі. Зростаюча роль медіапростору в сучасному світі спонукала підвищений інтерес дослідників щодо вивчення цього феномену з наукової точки зору.

В умовах інтенсивних інформаційних обмінів медіапростір перетворився на важливу складову функціонування та розвитку сучасного суспільства, оскільки він через всю сукупність каналів формування, передачі та зберігання інформації трансформує людську свідомість. Сучасне комунікаційне суспільство характеризується постійним примноженням, прискоренням, ущільненням і глобалізацією комунікацій, кількість яких невпинно зростає, змінюється, все більше людей залучається до комунікаційного

процесу, взаємозв'язки між окремими комунікаціями стають все ширшими (Ісайкіна & Зленко, 2019: 6).

Розповсюдження «мережевого» мислення значною мірою позначається на повсякденному житті кожної людини: домінуючі функції і процеси все більше і більше стають організованими за типами мереж, які становлять нову соціальну морфологію сучасних спільнот. Завдяки своїм широким можливостям інтернет-технології справляють значний соціалізаційний вплив на особистість. Комунікативна активність суспільства нині все більше зміщується в бік віртуального спілкування за допомогою мережі Інтернет з її здатністю діяти на широкі кола користувачів, розширювати кордони свого впливу для просування товарів та послуг (Ісайкіна & Зленко, 2020: 109).

Розвиток соціальних мереж активно модифікує комунікацію, окреслюючи нові форми контакту виробників контенту зі споживачами. Кросмедійний підхід дозволяє аудиторії активно долучитися до медіавиробництва та самій продукувати контент кожен читач може виконувати функції коментатора, репортера, фотокореспондента чи редактора сервісу, розширювати інтерпретацію контенту в процесі міжособистісного спілкування шляхом обміну думками, новинами, інформацією, відео, фото, музикою, лінками, досвідом і знаннями. Отож суб'єктами мережевої комунікації дедалі більше стають самі користувачі, а не лише медіа.

За прогнозами експертів міжнародних компаній We Are Social і Hootsuite, до середини 2021 року у соцмережах зареєструється більше половини населення світу (Цифрові технології 2020).

Як зазначається у звіті Digital 2020, станом на початок 2020 року Інтернет використовують понад 4,5 мільярда людей, тоді як кількість користувачів соціальних мереж перетнула позначку в 3,8 мільярда. Станом на початок 2020 року інтернетом користувалося на 7% (298 мільйонів нових користувачів) більше порівняно з січнем 2019 року (Цифрові технології 2020).

За даними дослідження Дослідницького холдингу Factum Group Ukraine Інтернетом регулярно користуються 71% українців (22,96 млн), у 21 млн осіб є Інтернет вдома (65%) (Mind).

Інтернет:
ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ

Південь країни досяг показника у 11%. Найбільша кількість користувачів серед осіб віком від 25-34 років (25%). Друге місце по користуванню займають користувачі віком від 35 до 44 років – 21%. 18% – особи віком від 45 до 54, підлітки та молодь віком від 15 до 24 років складають лише 15%. 12% – віком від 55 до 64 років та 8% особи старші 65 років. Серед користувачів 44% мають середній дохід, 40% – нижче середнього та 7% – мають низький рівень доходу. 6% користувачів мають дохід вище середнього і лише 1% мають високий рівень доходу. Повну вищу освіту мають 36%, неповну вищу – 5%, середню спеціальну – 40%, повну середню мають – 16% та 3% мають неповну середню освіту (Mind).

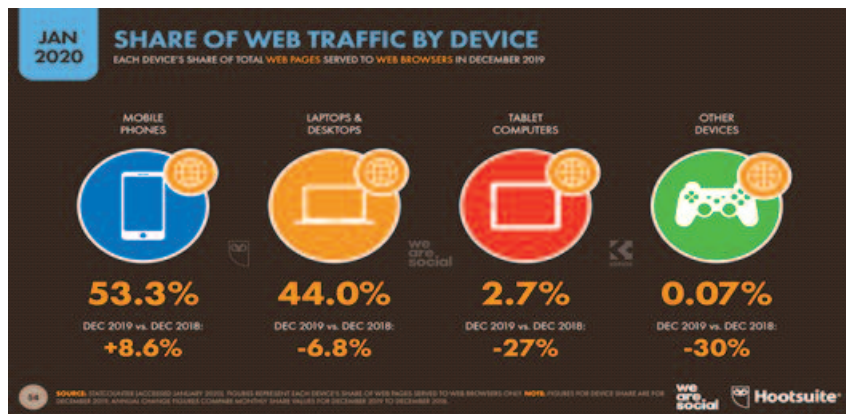
Соціально-демографічна структура «регулярних» інтернет-користувачів

Водночас приблизно 3,2 мільярда людей залишаються без інтернет-зв'язку. З них більше мільярда людей живуть у Південній Азії та 870 мільйонів у країнах Африки.

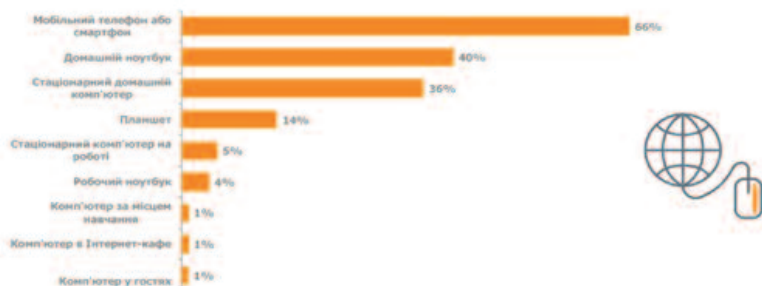
За даними дослідження, у 2020 р. середньостатистичний користувач Інтернету щодня проводив онлайн 6:43 годин. Цей час варіюється в залежності від країни. Користувачі на Філіппінах проводять в середньому 9 годин і 45 хвилин на день в Інтернеті, в Японії – 4 години і 22 хвилини на день. Загалом 92% світових користувачів Інтернету зараз підключаються через мобільні пристрої, як наслідок, 53,3% всіх веб-запитів припадає на смартфони. Проте, 44% - на ПК і ноутбуки, 2,7% -

на планшети і ще 0,07% - на інші гаджети (Цифрові технології 2020).

За даними дослідження Дослідницького холдингу Factum Group Ukraine в Україні мобільний телефон або смартфон використовують 66% користувачів, домашній ноутбук – 40%, стаціонарний домашній комп'ютер використовують 36%, а планшет лише 14% (Mind).

Типи доступу «регулярних» інтернет-користувачів

Кількість користувачів соцмереж у світі 2020 року зросла на 9% або 321 мільйон нових користувачів в порівнянні з минулим роком. Найпопулярнішою мережею є Facebook - у неї 2,449 млрд активних користувачів на місяць. Друге місце

посідає YouTube (2 млрд), третє - WhatsApp (1,6 млрд). Значні темпи приросту аудиторії показує TikTok, проте 500 млн з 800 млн його користувачів знаходяться в Китаї. Серед інших соціальних платформ швидше за все зростає Reddit: він за рік додав 30% і зараз налічує 430 млн користувачів/місяць. Кількість користувачів Pinterest зросла на 29% до 332 млн щомісячних активних користувачів в січні 2020 року (Цифрові технології 2020).

За даними GlobalLogic українська аудиторія соціальних мереж з початку 2020 року до початку 2021 року збільшилася на 7 мільйонів осіб. Кількість українців в Instagram зросла на 22%, а у Facebook - на 7%. Наразі ними користуються 14 і 16 млн українців відповідно. До початку 2021 року нова соціальна мережа TikTok досягла 16% користувачів з України, її зростання становило 500%. Найпопулярнішою соцмережею залишається YouTube з охопленням 96% користувачів в Україні, які у середньому на сайті проводять майже 40 хвилин на день (Interfax Україна).

Однією з найважливіших причин такого зростання дослідники називають карантинні обмеження, спричиненні пандемією COVID-19.

Стрімкий розвиток соціальних мереж, як засіб інформаційного обміну, протягом останніх років набув таких масштабів, що його можна вважати новим етапом у формуванні внутрішньосупільної системи мережових комунікацій. Соціальні мережі вперше стали засобами обміну інформацією між людьми, контроль за змістом якої з боку держави є в правовому, техніко-технологічному плані є суттєво обмеженим. Саме тому виникає потреба значного підвищення загальної культури, як окремої особистості, так і соціальних груп в цілому, а головне її інформаційної складової – інформаційної культури.

Сьогодні, можливості глобального інформаційного суспільства дозволили розвиток людської комунікації не зважаючи на місце проживання, регіон, країну, континент,

надавши їй світового масштабу. Мережева комунікація є чинником переорієнтації свідомості людини на нові фундаментальні соціальні цінності - свободи доступу всіх людей до інформації і знань, не залежно від країни, національності, віри, економічного та соціального статусу. В умовах нових комунікаційних можливостей індивідуальні запити визначають основу особистих потреб. Мережі стають просторовою структурою життєдіяльності - архітектурою соціуму.

Інформоване населення є ключовою умовою демократії, унаслідок чого серед основних обов'язків масмедіа перед суспільством виділяють правдивість, точність, збалансованість; обстоюється думка про те, що медіа загалом повинні бути плюралістичними, доступними для різних груп і репрезентативними для різних поглядів, зокрема, меншості (Ісайкіна, 2019: 123).

В таких умовах саме інформаційна культура виступає фактором розвитку суспільних відносин у напрямку побудови держави, заснованої на принципах додержання інформаційних прав і свобод людини і громадянина, толерантності суб'єктів інформаційних правовідносин в процесі їх взаємодії, пріоритетності інноваційного компоненту під час удосконалення системи державного управління.

Як чинник інформаційної цивілізації інформаційна культура втілюється в культурі формування інформаційних потреб, впровадження і використання інформаційних технологій, удосконалення інформаційної діяльності, відповідних правовідносин тощо. На теоретичному рівні як новітній прояв інформаційної культури починають виділяти так звану «е-культуру» - культуру суспільства, в якому панують інформаційні технології телекомунікаційні мережі (Беляков, Онопрієнко & Шопіна, 2018: 8).

Аналіз підходів до сутності інформаційної культури, які сформувалися в філософії, культурології, економіці та інших галузях знань дає змогу переконатися, що розуміння цього

феномену в різних науках має свої відмінності, обумовлені як впливом системоутворюючих категорій цих наук, так і завданнями, які ставили перед собою дослідники. Спільним для розглянутих вище підходів є розуміння інформаційної культури як складової загальної культури в суспільстві, а також визнання детермінаційних зв'язків між рівнем інформаційної культури і розвитком певної сфери професійної активності особистості. Відмінності у сприйнятті досліджуваного феномену стосуються перш за все широкого чи вузького охоплення ознак інформаційної культури: від навичок володіння окремими інформаційними технологіями (комп'ютерної грамотності) до опанування знаннями та навичками майже у всіх сферах людської діяльності (Беляков, Онопрієнко & Шопіна, 2018: 17).

Інформаційна культура є складовою частиною загальної культури. Вона, представляє сукупність знань, навичок і правил, створених в області інформаційної діяльності, що дозволяють споживачу інформації вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, знаходити і використовувати необхідні йому матеріали (документи) незалежно від їх місцезнаходження. Вона має на увазі володіння основами знань в області методів і технології роботи з інформацією, вміння організувати її пошук, відбір, обробку, аналіз і синтез.

Інформаційна культура виявляється в певних аспектах. Зокрема:

- вправність відносно отримання інформації з різних джерел, інтерпретації її в зрозумілому вигляді й ефективному застосуванні;
- оволодіння навичками аналітичної обробки інформації;
- розуміння специфіки інформаційних потоків;
- обізнаність відносно нормативно-правової бази, що регулює інформаційні процеси;
- навички щодо застосування інформаційних та технічних засобів.

Інформаційна культура розуміється як здатність суспільства ефективно використовувати інформаційні ресурси та засоби інформаційних комунікацій і застосовувати передові досягнення в галузі розвитку засобів інформатизації та інформаційних технологій. Вона передбачає концентрацію уваги не тільки на технологічних, але і в рівній мірі - на гуманітарних аспектах інформатизації, пов'язаних, насамперед, з соціальним характером процесу передачі інформації, з його орієнтацією на людину, на розвиток і вільний доступ до інформації як загальнолюдського надбання та умові пристосування до навколишнього середовища (Воронкова, 2014: 198).

В умовах формування інформаційного суспільства інформаційна культура стає його невід'ємною складовою, необхідною умовою для успішної діяльності у будь-якій сфері. Інформаційна культура є складною багаторівневою системою, яка складається з: інформаційної культури особи; – корпоративної інформаційної культури (різних соціальних організацій); – інформаційної культури суспільства; – інформаційної культури держави (Новицька, 2017).

Науковці виділяють наступні критерії інформаційної культури особистості:

- вміння формулювати свої потреби в інформації;
- ефективно здійснювати пошук необхідної інформації серед великої кількості різноманітних джерел;
- аналізувати інформацію та продукувати якісно нову;
- створювати власні інформаційно-пошукові системи;
- відбирати й оцінювати інформацію;
- володіти комп'ютерною та інфомедійною грамотністю, здібністю до мережевого спілкування та (Близнюк, 2000: 85).

Інформаційна культура суспільства – поняття, що характеризує світ з погляду збільшення кількості й різноманітності інформації та каналів її розповсюдження, а також розвиток міждержавних комунікаційних каналів,

створення глобальної інформаційної інфраструктури і комунікативних систем з миттєвою передачею консолідованої інформації при одночасному зростанні її значення та збільшенні робочої сили працівників, задіяних у збиранні, обробленні, захисті та поширенні інформації в часі та просторі (Палеха, Палеха & Горбань, 2020).

Корпоративна інформаційна культура – складова загальної корпоративної культури, що визначає якість обміну інформацією та знаннями в організації та лежить в основі побудови системи управління знаннями в корпорації.

Інформаційна культура держави (інформаційна культура управлінської діяльності) – система базових компонентів культури суспільства пов'язаних з інформатизацією управлінської діяльності, що включає культуру правил організації подання, сприймання та використання інформації, культуру правил суспільних відносин із використанням мережі Інтернет та культуру суспільних правовідносин із застосуванням інформаційних технологій (Новицька, 2017).

Інформаційні технології несуть зміни не тільки у внутрішню політику самих різних за рівнем розвитку країн світу, але і у відносини між людьми. Змінюється сам формат відносин, мало того він зміщується в інформаційну сферу переходячи в мережу Інтернет.

Отже теоретичне осмислення суспільної моралі сучасного соціуму без врахування ролі нових інформаційних технологій стає просто неможливим. Саме інформаційні технології є тією ланкою, що забезпечує взаємозв'язок між людьми, різними соціальними групами, між громадянським суспільством та владою, включаючи сферу підготовки та поширення інформації. Інформаційне суспільство, як і будь-яке інше суспільство потребує соціального скерування, зокрема на рівні державного управління.

Частка мережевих комунікацій в Україні становить на сьогодні чи не найбільший і найвагоміший сегмент інформаційного простору держави, адже нині в мережі

представлено більшість державних органів, урядових і громадських організацій, бізнес-структур. Спільним для них є те, що в умовах зовнішньої інформаційної агресії всі вони є потенційними жертвами таких засобів впливу, як: тролінг, фейк, спам, флуд, офтоп, бот тощо, які можуть містити численні заклики антидержавницького характеру, або ж спонукання до масових протестних рухів. Крім того, соціальні мережі є своєрідною базою даних, тому постійно перебувають у зоні ризику вірус-атак (СІКС, 2016).

Саме в соціальних мережах, де присутність державних органів України є незначною, а дія правових інструментів, які орієнтовані на інформаційну сферу, малоефективна (у першу чергу, через відставання від сучасного технологічного прогресу), вартують особливої уваги прояви інформаційної агресії. Окрім того, українські користувачі отримавши нові інформаційні можливості ще не завжди проявляють свою громадянську свідомість, яка особливо важлива під час інформаційних протистоянь (Проблеми суспільної безпеки).

Слід зазначити, що будь-яка, навіть позитивна, проте, фейкова інформація у наслідку негативно впливає на споживача та є неприпустимим явищем у сучасному медіапросторі, яке вимагає ефективних запобіжних заходів як на державному, так і на індивідуальному рівнях. До того ж, не варто забувати про самоконтроль та навички аналітичної обробки інформації. Для протидії поширенню та спростуванню оприлюднених фейків, варто завжди критично оцінювати та перевіряти інформацію, яку отримуєте та поширюєте, достовірною її можна вважати лише тоді, коли вона була підтверджена офіційними джерелами.

Висновки. Отже, культура інформаційного суспільства володіє цілим рядом особливостей – мережовим принципом функціонування і поширення, віртуальним характером, короткочасною, спонтанною формою подачі інформації. У межах даної культури об'єктивно змінюється значення і роль особистості. Тому не слід забувати про можливість негативного

впливу нових інформаційних тенденцій на вже існуючі культурні та моральні цінності, а також на людство в цілому. Розширюючи можливості доступу до інформації, необхідно враховувати, що сама по собі інформація не має корисності як такої, корисності вона набуває тільки при її логічному осмисленні та перетворенні у плідне знання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Беляков К., Онопрієнко С., Шопіна І. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір. Монографія. Київ: КВІЦ, 2018. 169 с.
2. Близнюк М. Формування інформаційної культури особистості. Київ, 2000.
3. Воронкова В. Формування інформаційної культури особистості як умова успішної адаптації людини до життя в інформаційному суспільстві. *Гілея : науковий вісник: зб. наук. праць*. Київ: Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2014. Вип. № 86 (7). С. 198-203.
4. Ісайкіна О. Медіакомунікації як інструмент маркетингу соціальних мереж. *Соціум. Документ. Комунікація*: зб. наук. статей. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 7. С.123-141.
5. Ісайкіна О., Зленко А. Лексика українських масмедіа: монографія. Переяслав-Хмельницький: «Видавництво К С В», 2019. 188 с.
6. Ісайкіна О., Зленко А. Особливості комунікативної активності в мережевому суспільстві. *Соціум. Документ. Комунікація*: зб. наук. статей. Переяслав-Хмельницький, 2020. Вип. 9. С. 109.
7. Новицька Н. Щодо визначення сутності поняття «інформаційна культура». *Соціологія права*. Вип 1-2 (20-21), 2017.
8. Палеха Ю., Палеха О., Горбань І. Інформаційна культура, Київ : «Ліпа-К», 2020. URL <http://dilo.kiev.ua/books/73-nformacyna-kultura.html>

Communication: Communication: a collection of scientific articles.]. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi, 9, 109 [in Ukrainian].

6. Novyts'ka, N. (2017). Shchodo vyznachennya sutnosti ponyattya «informatsiyna kul'tura» [Regarding the definition of the essence of the concept of «information culture»]. *Sotsiologhiya prava* [Sociology of law], 1-2 (20-21) [in Ukrainian].

7. Palekha, Yu., Palekha, O. & Horban', I. (2020). *Informatsiyna kul'tura* [Information culture], Kyiv : «Lira-K». Retrieved from <http://dilo.kiev.ua/books/73-nformacyyna-kultura.html>

8. *Problemy suspil'noyi bezpeky v protsesi rozvytku sotsial'nykh merezh* [Problems of public safety in the development of social networks]. Retrieved from <http://surl.li/abscm>

9. *Suchasne informatsiynе komunikatsiynе seredovyshche yak prostir transformatsiyi ukrayins'koyi natsional'noyi identychnosti: monohrafiya* (2016). [Modern information and communication environment as a space of transformation of Ukrainian national identity: monograph] / Yu.M. Polovynchak; Nats. b-ka Ukrayiny im. V. Vernads'koho. Kyiv, 293 [in Ukrainian].

10. Tsyfrovi tekhnolohiyi 2020 [Tsyfrovi tekhnolohiyi 2020]. Retrieved from <https://wearesocial.com/digital-2020>

11. Interfax Україна. Retrieved from <https://ua.interfax.com.ua>

12. Made for minds. Retrieved from <http://surl.li/abovz>

13. Mind. Retrieved from <http://surl.li/haby>

АНОТАЦІЯ

Публікація присвячена дослідженню інформаційної культури в контексті розвитку сучасного медіапростору та мережеских комунікацій. В умовах інтенсивних інформаційних обмінів медіапростір перетворився на важливу складову функціонування та розвитку сучасного суспільства, оскільки він через всю сукупність каналів формування, передачі та зберігання інформації трансформує людську свідомість. Сучасне комунікаційне суспільство характеризується постійним примноженням, прискоренням, ущільненням і глобалізацією комунікацій, кількість яких невпинно зростає,

змінюється, все більше людей залучається до комунікаційного процесу, взаємозв'язки між окремими комунікаціями стають все ширшими. Розвиток соціальних мереж активно модифікує комунікацію, окреслюючи нові форми контакту виробників контенту зі споживачами, суб'єктами мережесих комунікації дедалі більше стають самі користувачі.

У статті проаналізовано статистичні показники кількості інтернет-користувачів та користувачів соціальних мереж у світі та Україні. Доведено, що за останні роки (у тому числі й через обмеження спричинені пандемією COVID-19) стрімкий розвиток соціальних мереж, як засобу інформаційного обміну, набув таких масштабів, що його можна вважати новим етапом у формуванні внутрішньосупільної системи мережесих комунікацій. Саме тому виникає потреба значного підвищення загальної культури, як окремої особистості, так і соціальних груп в цілому, а головне її інформаційної складової – інформаційної культури.

Зроблено висновки, що культура інформаційного суспільства володіє цілим рядом особливостей – мережесих принципом функціонування і поширення, віртуальним характером, короткочасною, спонтанною формою подачі інформації. У межах даної культури об'єктивно змінюється значення і роль особистості. Тому не слід забувати про можливість негативного впливу нових інформаційних тенденцій на вже існуючі культурні та моральні цінності, а також на людство в цілому. Розширюючи можливості доступу до інформації, необхідно враховувати, що сама по собі інформація не має корисності як такої, корисності вона набуває тільки при її логічному осмисленні та перетворенні у плідне знання.

Ключові слова: медіапростір, мережесих комунікація, інформаційна культура, інформація, інформаційне суспільство, соціальна мережа, фейк.

АННОТАЦИЯ

Публикация посвящена исследованию информационной культуры в контексте развития современного медиaprостранства и сетевых коммуникаций. В условиях интенсивных информационных обменов медиaprостранство превратилось в важную составляющую функционирования и развития современного общества, поскольку оно через всю совокупность каналов формирования, передачи и хранения информации трансформирует человеческое сознание. Современное коммуникационное общество характеризуется постоянным приумножением, ускорением, уплотнением и глобализацией коммуникаций, количество которых постоянно растет, меняется, все больше людей вовлекается в коммуникационные процессы, взаимосвязи между отдельными коммуникациями становятся все шире. Развитие социальных сетей активно модифицирует коммуникацию, очерчивая новые формы контакта производителей контента с потребителями, субъектами сетевой коммуникации все больше становятся сами пользователи.

В статье проанализированы статистические показатели количества интернет-пользователей и пользователей социальных сетей в мире и Украине. Доказано, что за последние годы (в том числе и из-за ограничений вызванных пандемией COVID-19) стремительное развитие социальных сетей, как средства информационного обмена, приобрело таких масштабов, что его можно считать новым этапом в формировании внутриобщественной системы сетевых коммуникаций. Именно поэтому возникает необходимость повышения общей культуры, как отдельной личности, так и социальных групп в целом, а главное ее информационной составляющей - информационной культуры.

Сделаны выводы, что культура информационного общества обладает целым рядом особенностей - сетевым принципом функционирования и распространения, виртуальным характером, кратковременной, спонтанной

формой подачи информации. В рамках данной культуры объективно изменяется значение и роль личности. Поэтому не следует забывать о возможности негативного влияния новых информационных тенденций на уже существующие культурные и моральные ценности, а также на человечество в целом. Расширяя возможности доступа к информации, необходимо учитывать, что сама по себе информация не имеет полезности как таковой, полезности она приобретает только при ее логическом осмыслении и преобразовании в плодотворное знание.

Ключевые слова: медиaprостранство, сетевая коммуникация, информационная культура, информация, информационное общество, социальная сеть, фейк.

УДК 005.32

DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-191-208>

**ORGANIZATION OF INFORMATION ACTIVITY IN THE
MANAGEMENT: DEVELOPMENT TRENDS AND
INFLUENCE FACTORS**

**ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
УПРАВЛІННІ:
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ**

**ОРГАНИЗАЦИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УПРАВЛЕНИИ: ТЕНДЕНЦИИ
РАЗВИТИЯ И ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ**

Катерина Климова,
канд. істор. наук, доцент
кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
kateryna_klymova@ukr.net
ORCID ID 0000-0003-4573-
7586

Державний університет
телекомунікацій
вул. Солом'янська, 7,
Київ, 03110, Україна

Kateryna Klymova,
candidate of historical sciences,
Associate Professor of the
Department of Documentation
and Information Activity
kateryna_klymova@ukr.net
ORCID ID 0000-0003-4573-
7586

State University of
Telecommunications
7 Solomenska street, 03680 Kyiv,
Ukraine

ABSTRACT

In modern conditions, the organization of information activities in management undergoes significant modifications and requires analysis of trends and identification of promising areas of its development. The main trends in the organization of information activities in the field of management are the growing role and importance of organizational principles in the information preparation and implementation of management strategic plans and

projects; dependence of organizational bases of information support of management from the legislative and normative base in the field of information, documentation and information activity; the regulatory framework for management information activities has a strong legal basis, and it is the laws that determine the legal field for the development of regulations that cover all aspects of working with documented management information; the organization of information activities in management covers all stages of the life of documents and is closely related to the archiving of documented management information; subordination of information and documentation support of management to the purposes and tasks of policy - the state, policy of establishment / enterprise / organization; expanding the subject field of organizational principles of information activities in terms of democratization of public life and ensuring access to public information; rapid adaptation to technical changes and the latest technologies for the creation and operation of documented information; the growing role of the scientific foundations of the organization of information activities, an important factor of which is the activities of scientific institutions, university departments; the impact of international experience on the organizational principles of information and documentation management; emergence of new structures - subjects of information activity - information intermediaries; intensification of activity of information and information-analytical divisions of institutions; influence of legal issues of functioning and use of information, guaranteeing observance of property rights to information, providing access to open information at the disposal of state bodies, local self-government bodies, separate institutions / organizations.

Key words: *organization of information activity, information and documentation support of management; trends in the organization of information activities in management*

Актуальність дослідження обумовлена сукупністю взаємопов'язаних факторів. По-перше, відзначимо зростання

ролі управління та ускладнення управлінських процесів, які впливають на організацію інформаційної діяльності у сфері менеджменту. Реалізація *управлінської стратегії* на всіх ієрархічних рівнях можлива за умови потужного інформаційного забезпечення, а відтак і наукових засад його організації. Сучасний рівень управлінських процесів актуалізує вивчення тенденцій розвитку організаційних засад інформаційної діяльності та факторів, які впливають на формування оптимальної моделі організації інформаційно-документаційного забезпечення управління. Розроблення управлінської стратегії на всіх рівнях має включати питання *керування інформаційно-документаційними процесами*, яке є *складовою та функцією управління*, адже створення якісних управлінських документів, широке залучення інформаційних ресурсів впливають на управлінські рішення, які приймаються. Створена управлінська інформація потребує належної організації, щоб упорядкований інформаційний масив став потужною базою для прийняття управлінських рішень. Належна організація інформаційної діяльності є важливим інструментом ефективності управління.

По-друге, констатуємо важливі зміни у *політичній, соціально-економічній, культурній сферах*. Реорганізація та створення нових установ і організацій, розширення кола питань, які вони вирішують, розв'язання проблем, що виникають в управлінні обумовили зростання обсягів управлінської інформації та документації. Це, в свою чергу, актуалізує питання формування оптимальної моделі організації інформаційної діяльності та модифікації державної політики у сфері інформації.

По-третє, сучасна модель управління характеризується впровадженням *новітніх технологій*, швидкою зміною технічних, технологічних процесів, програмного забезпечення в роботі з управлінською інформацією. Набули поширення документаційно-інформаційні системи, які включають документовану інформацію на традиційних та електронних

носіях, сформувалася *електронна інформаційна система* «Електронний уряд». Діджиталізація, впровадження електронного документообігу та систем електронної взаємодії між органами виконавчої влади актуалізують питання нових форм і методів організації інформаційної діяльності в управлінні.

По-четверте, процеси *інтеграції* та *глобалізації*, розвиток мережі Інтернет суттєво *вплинули* на організацію інформаційної діяльності в усіх сферах, включаючи й управління. Вплив інтеграційних процесів на тенденції в організації інформаційної діяльності є одним із аспектів предметної сфери нашого дослідження.

По-п'яте, організація інформаційної діяльності охоплює *усі стадії роботи з управлінською інформацією* – від її фіксації (створення управлінської документованої інформації) до зберігання в архіві. Ретроспективна (архівна) інформація є важливим джерелом для прийняття управлінських рішень і входить до сфери інформаційної діяльності в управлінні.

По-шосте, тенденції розвитку організації інформаційної діяльності в управлінні не стали об'єктом наукових студій. *Проблемні підходи* до висвітлення окремих тем в наукових дослідженнях, програмах навчальних дисциплін у закладах вищої освіти ще не набули достатнього розвитку і поширення. Окремі проблемні аспекти зазначеної теми, а саме, теоретичні основи організації інформаційної діяльності в управлінні, її складові та соціально-психологічні чинники знайшли висвітлення в наукових публікаціях (Кулицький, 2002). Однак, на сьогодні відсутня узагальнююча праця, яка б всебічно охоплювала весь *спектр проблемних питань* стосовно організації інформаційної діяльності в управлінні: чинники впливу на організацію інформаційного забезпечення менеджменту, модифікація форм і методів роботи з управлінською інформацією, складові організації інформаційної діяльності у специфічній сфері управління, зарубіжні моделі організації інформаційного супроводу

управління, пріоритетні напрями і перспективи розвитку організації інформаційної діяльності та ін.

Мета роботи: визначити та охарактеризувати основні тенденції в організації інформаційної діяльності в управлінні (враховуючи різні ієрархічні рівні управління) та розкрити фактори, які обумовлюють ці тенденції.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення, компаративістики, структурування, які надали можливість розкрити основні тенденції організації інформаційного забезпечення управління.

Важливою тенденцією в організації інформаційної діяльності в управлінні є **зростання ролі і значення організаційних засад** в інформаційній підготовці та реалізації управлінських стратегічних планів і проєктів. Суттєвим фактором впливу на розробку стратегій управління всіма сферами життєдіяльності суспільства, а відтак і організації інформаційного забезпечення управління, безперечно, є зміни у соціально-політичній, економічній сферах.

Організація інформаційної діяльності в управлінні має враховувати **особливості сфери управління: ієрархічність** (управління різних ієрархічних рівнів: загальнодержавне управління, управління галуззю, регіональне/місцеве управління, управління установою/підприємством/організацією) та **специфіку інформаційних потреб** управлінської сфери (інформація необхідна для прийняття управлінських рішень, інформація для реалізації управлінських рішень і контролю за їх виконанням).

На всіх етапах організації інформаційної діяльності в управлінні усталенню тенденцією було **узалежнення організаційних засад** інформаційного забезпечення управління від **законодавчо-нормативної бази у сфері інформації, документації та інформаційної діяльності**. Фактором, який визначав тісний взаємозв'язок організації інформаційної діяльності з законами та нормативними актами

(загальнодержавними, галузевими) була жорстка регламентація сфери управління на всіх ієрархічних рівнях. Розбудова власної нормативно-правової бази у сфері управління та інформаційної діяльності була обумовлена зміною політичного устрою країни, демократичними процесами у суспільно-політичному житті. Законодавчі акти України регулюють сферу інформації та документації – закони «Про інформацію», «Про державну таємницю», «Про доступ до публічної інформації».

Законодавчим актом, який став *правовим полем* організації інформаційної діяльності в управлінні є Закон України «Про інформацію». Закон регулює відносини щодо створення, одержання, збирання, зберігання, використання, поширення, захисту інформації та організації всіх видів інформаційної діяльності. Базовий закон визначив основні *напрями інформаційної політики*, які враховуються в організації інформаційної діяльності: гарантування *рівних можливостей* щодо роботи з інформацією, забезпечення *відкритості, прозорості* діяльності суб'єктів інформаційних відносин, створення інформаційних систем і мереж, розвиток електронного урядування, сприяння *міжнародному співробітництву* в інформаційній сфері, входження країни до світового інформаційного простору (Про інформацію, 1992, ст. 3). Закон зобов'язує владні структури створювати спеціальні підрозділи чи призначати відповідальних осіб для забезпечення доступу до управлінської інформації. Закон також визначає статус учасників інформаційних відносин.

Положеннях закону про інформацію лягли в основу Закону України «Про державну таємницю», який регулює суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці (відомості у сфері оборони, економіки, зовнішніх відносин, державної безпеки, розголошення яких може завдати шкоди інтересам країни), питаннями засекречування, розсекреченням і охороною державної таємниці в цілях захисту національної безпеки, а також допуском до державної таємниці. Закон визначає компетенції

державних органів і посадових осіб у сфері охорони державної таємниці. Статтями цього закону керуються державні інституції та їх посадові особи, які створюють, отримують, зберігають документацію, віднесену до державної таємниці. При організації діяльності з інформацією, що містить державну таємницю, керуються спеціальними нормативними актами. Секретні підрозділи установ/організацій тісно співпрацюють з аналогічними структурами державних архівів, в питаннях архівування документів, що містять державну таємницю.

Відносини у сфері інформації та інформаційної діяльності регулюються також Законом України «Про доступ до публічної інформації». Публічною інформацією є *задокументована* (будь-якими засобами, на будь-яких носіях) *інформація*, отримана, або створена у процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків. В організації інформаційної діяльності в управлінні керуються визначеним законом порядком здійснення і забезпечення права юридичних і фізичних осіб на доступ до інформації, яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень або розпорядників публічної інформації та зазначеними в законі механізмами реалізації права на доступ до публічної інформації. Закон характеризує службову інформацію, до якої віднесена внутрішньоміська службова кореспонденція, доповідні записки, рекомендації, пов'язані з розробкою напрямів діяльності установи, а також інформація зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності у сфері оборони держави, яка не належить до державної таємниці. Положення цього закону враховані при розробленні Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення *документів* та інших матеріальних носіїв, що містять службову інформацію (інструкція затверджена Постановою Кабінету Міністрів України 2016 р.).

Організація інформаційної діяльності в управлінні тісно пов'язана з питаннями ***архівування задокументованої управлінської інформації***. Закон України «Про Національний

архівний фонд та архівні установи» визнає органічний зв'язок управлінської інформації на стадіях оперативного функціонування та архівного зберігання. Державні архіви відіграють важливу роль в унормуванні роботи з управлінською інформацією на лише в архівних підрозділах чи державних архівах, але й на стадії створення та оперативного функціонування управлінських документів. Укрдержархів як спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства вносить пропозиції Міністерству юстиції України щодо формування державної політики у сфері діловодства і забезпечує її реалізацію; контролює діяльність служб діловодства; організовує науково-методичне та інформаційне забезпечення діяльності служб діловодства (Про Національний архівний фонд та архівні установи, 1994). Моніторинг діяльності установ/організацій, здійснюваний архівами щодо належної організації інформаційно-документаційної діяльності є важливим фактором ефективності управління. Відповідальність за збереження управлінської інформації державних установ архівне законодавство покладає у тому числі й на уповноважені архівні установи, які мають право перевіряти стан роботи з управлінськими документами в державних установах, розробляти нормативні акти (правила, стандарти, інструкції, переліки документів із зазначення строків зберігання) з питань керування інформаційно-документаційними процесами, організовувати передавання до архіву або вилучення для знищення управлінських документів.

Новий проєкт Закону України «Про Національні архівні інформаційні ресурси, управління документацією та архівами» (громадське обговорення якого відбулося 18 травня 2021 р.) розширює предметну сферу правового регулювання, включаючи керування документаційними процесами. Актуальним постає питання щодо повноважень суб'єктів (структур документаційно-інформаційного забезпечення управління та архівних установ) в організації інформаційної

діяльності на всіх етапах роботи з документованою управлінською інформацією.

Згідно з вітчизняним законодавством, найважливіші нормативні акти у сфері управління та інформаційної діяльності затверджуються постановами Кабінету Міністрів України. Серед них – Положення про систему електронної взаємодії органів виконавчої влади, Порядок надсилання електронною поштою службових документів, Порядок утворення та діяльності комісій з проведення експертизи цінності документів, Типова інструкція з діловодства, Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі, Типовий порядок здійснення електронного документообігу в органах виконавчої влади. Розбудова вітчизняної бази правового регулювання інформаційної діяльності є основним чинником кардинальних змін в організації роботи з управлінською інформацією. Положення Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» лягли в основу затверджених розпорядженнями Кабінету Міністрів України Концепції формування *системи національних електронних інформаційних ресурсів* (Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів, 2003) та Концепції розвитку електронного урядування (Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні, 2010)

Розробка нормативно-правових актів, удосконалення нормативно-правової бази завжди були і є пріоритетами державної політики у кожній сфері суспільного життя. Саме **вплив державної політики** є визначальним фактором ще однієї тенденції організації інформаційної діяльності в управлінні – **підпорядкування інформаційного та документаційного забезпечення менеджменту цілям і завданням політики** – державної, політики установи/підприємства/організації. Відзначимо широку палітру напрямів реалізації державної політики у сфері організації управлінської інформаційної діяльності: прийняття законів, що регламентують засади

політики держави у сфері інформації та документації; створення при державних установах підрозділів, відповідальних за організацію інформаційної діяльності; делегування архівним установам повноважень щодо унормування роботи з інформацією на всіх стадіях життя управлінських документів; фінансування з державного бюджету робіт із впровадження новітніх технологій у сферу інформаційної діяльності; фінансова підтримка наукових інституцій, які розробляють теоретичні, методичні засади організації та ведення інформаційної діяльності; гармонізація міжнародних стандартів у сфері інформації та документації, розроблених ISO та прийняття національних аналогів. Важливими факторами впливу на *державну політику* щодо організації інформаційної діяльності в управлінні були зміни в апараті управління, зростаючі вимоги раціоналізації процесів управління, впровадження новітніх технологій в роботу з управлінською інформацією. Організація інформаційної діяльності в управлінні забезпечувала прозорість документування управлінських дій, відповідність управлінських документів напрямам і характеру діяльності установ.

Демократизація суспільно-політичного життя, розширення доступу до публічної інформації стали важливим фактором ще однієї тенденції в організації інформаційної діяльності – *розширення предметного поля організаційних засад* інформаційної діяльності, зокрема, *організація презентації відкритих даних* про структури установ/організацій, положення про їхню діяльність, питання фінансування, власне, весь набір відкритих даних, регламентованих законодавством. У 2020 р. в Україні набрала чинності Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів (Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів, 2009).

Усталеною тенденцією в організації інформаційної діяльності в усіх сферах життєдіяльності, у тому числі й в

управлінні, є **швидке пристосування до технічних змін і новітніх технологій** створення та функціонування документованої інформації. Розвиток технологій, програмного забезпечення формують нові підходи до організації інформаційної діяльності, впливають на нормативну базу, яка регулює цю діяльність. Цим пояснюється стабільність розроблення та затвердження різного роду концепцій, інструкцій, положень, порядків стосовно впровадження нових технологій в інформаційну діяльність.

Ознакою сучасних тенденцій інформаційної діяльності в управлінні є **зростання ролі наукових засад її організації**. Важливим фактором впливу на поглиблення цієї тенденції є діяльність наукових інституцій, університетських кафедр, проблематикою наукових студіювань яких є державне управління, галузевий менеджмент, наприклад, менеджмент в архівній справі (Білушак, 2017; Калакура, 2018), HR-менеджмент. Розробляючи загальні проблеми управління, до предметної сфери досліджень науковці включають питання організації інформаційної діяльності в управлінні. До пріоритетних напрямів наукових досліджень, на нашу думку, слід віднести вивчення *впливу сучасних тенденцій в управлінні* на організацію інформаційної діяльності, а саме: модифікація організаційних засад інформаційно-документаційної діяльності в умовах електронного урядування та впровадження систем електронної взаємодії.

Інформатизація суспільства, глобалізаційні та інтеграційні процеси мали наслідком появу **нових тенденцій** у досліджуваній сфері діяльності. Характеризуючи сучасні тенденції організації інформаційної діяльності в управлінні, відзначимо потужний **вплив міжнародного досвіду** щодо організаційних засад інформаційно-документаційного забезпечення менеджменту. Здобутки різних країн у сфері організації інформаційного забезпечення управління враховують при розробленні міжнародних стандартів, регламентів. Впровадження нових національних стандартів, їх

гармонізація з міжнародними стандартами, актуалізувалися з прийняттям Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) серії стандартів, що унормовують сферу інформації, документації, інформаційної діяльності. З 1990-х рр. важливу роль у вирішенні проблем організації інформаційної діяльності в управлінні почав відігравати досвід Європейського Союзу, що обумовлено визначенням *стратегічного вектору* у сфері інформаційної діяльності – входження України в електронний цифровий простір ЄС. Директиви ЄС щодо захисту даних, захист прав інтелектуальної власності, електронна комерція та використання електронної печатки, електронного підпису, електронної позначки часу та ін., впливають на організацію, методи і форми інформаційної діяльності. Отже, глобалізація та інтеграційні процеси модернізували організацію інформаційної діяльності в управлінні, яка стала апелювати до зарубіжного передового досвіду, світових практик унормування роботи з управлінською інформацією на найвищому ієрархічному рівні – міжнародному, що обумовило гармонізацію національної нормативно-правової бази з міжнародними правовими актами.

Зростання *обсягів інформації* та *урізноманітнення її джерел* стали важливим фактором **в організації інформаційної діяльності** управлінської сфери. До характерних її *тенденцій* слід віднести *появу нових* структур – **суб'єктів інформаційної діяльності** – інформаційних посередників (інформаційних/інформаційно-аналітичних установ, консалтингових структур), які забезпечують інформацією управлінські структури різного рівня.

Сучасними тенденціями в організації інформаційної діяльності в управлінні слід назвати **активізацію діяльності** інформаційних та **інформаційно-аналітичних підрозділів установ**. Їх діяльність зосереджена на збиранні, аналізі, узагальненні як зовнішньої так і внутрішньої інформації (управлінська інформація конкретної установи), організації інформаційного забезпечення діяльності установи, формування

баз і банків даних. Інформаційно-аналітичні відділи тісно співпрацюють з усіма структурами установи, зокрема, загальним відділом/департаментом документаційного забезпечення управління, кадровою службою, бухгалтерією та ін.

Ще один фактор, який впливає на сучасні тенденції в організації інформаційної діяльності в управлінні та визначає політику у цій сфері – *посилена увага до правових питань функціонування та використання інформації*. Вітчизняні правові акти та законодавство зарубіжних країн відносно управлінської інформації зосереджуються на питаннях *права власності* на інформацію, *доступу* до інформації (інформацію з обмеженим доступом Закон України «Про інформацію» поділяє на *конфіденційну, таємну та службову* інформацію (Про інформацію, 1992, ст. 21), *забезпечення конфіденційності* інформації про *приватне життя* (при організації роботи з інформацією щодо управління кадрами – особовими справами, реєстрами особи, які ведуться в електронній формі), права інтелектуальної власності. Структури, відповідальні за організацію інформаційної діяльності в управлінні, мають ***діяти відповідно до вітчизняних законодавчих норм і міжнародних конвенцій та декларацій*** (Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, Загальна декларація прав людини) та гарантувати дотримання прав власності на інформацію, забезпечувати доступ до відкритої інформації, що знаходиться в розпорядженні державних органів, дотримуватися прав інтелектуальної власності на інформацію.

Висновки. Основними тенденціями в організації інформаційної діяльності в управлінні є такі: зростання ролі організаційних засад в реалізації управлінських стратегічних планів, узалежнення організаційних засад інформаційного забезпечення управління від законодавчо-нормативної бази у сфері інформації, документації та інформаційної діяльності, організація інформаційної діяльності в управлінні охоплює всі

стадії життя управлінських документів, підпорядкування інформаційного та документаційного забезпечення менеджменту цілям і завданням політики, розширення предметного поля організаційних засад інформаційної діяльності в умовах демократизації суспільного життя та забезпечення доступу до публічної інформації, швидке пристосування до технічних змін і новітніх технологій створення та функціонування документованої інформації, зростання ролі наукових засад організації інформаційної діяльності, вплив міжнародного досвіду на організаційні засади інформаційно-документаційного забезпечення менеджменту, поява нових суб'єктів інформаційної діяльності та активізація діяльності інформаційних та інформаційно-аналітичних підрозділів установ, вплив правових питань функціонування та використання інформації. Подальше дослідження цих тенденцій, визначення перспектив розвитку організаційних засад інформаційної діяльності у зазначеній сфері сприятимуть формуванню оптимальної моделі організації, яка забезпечить ефективне управління на загальнодержавному, регіональному, галузевому, місцевому рівнях та на рівні конкретної установи/організації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України Про інформацію. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650. URL : <http://surl.li/acsvl>
2. Закон України Про Національний архівний фонд та архівні установи. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 15. URL : <https://cutt.ly/0QXSRU6>
3. Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів : розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.05.2003 р. № 259-р. URL : <https://cutt.ly/IQXSIG9>
4. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р., № 2250 – р // Урядовий кур'єр. 2011. 05 січ. № 1/ URL : <https://cutt.ly/iQXSAeq>

5. Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів. Конвенцію ратифіковано із заявами Законом 20.05.2020. URL : <https://cutt.ly/jQXSDGW>

6. Білушак, Т.М. (2017). *Менеджмент архівної діяльності : Навчальний посібник*. Львів : Львівська політехніка.

7. Калакура, Я.С. (2018). *Менеджмент в архівній справі : Конспект лекцій*. Київ.

8. Кулицький, С.П. (2002). *Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління. Навчальний посібник*. Київ: МАУП.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy Pro informaciyu. *Vidomosti Verxovnoyi Rady` Ukrainy*. 1992. # 48. St. 650. [Law of Ukraine On Information // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1992. № 48. Art. 650]. Retrieved from <http://surl.li/acsvl>

2. Zakon Ukrainy Pro Nacional`nyj arxivnyj fond ta arxivni ustanovy. *Vidomosti Verxovnoyi Rady Ukrainy*. 1994. № 15. [Law of Ukraine On the National Archival Fund and Archival Institutions: Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1994. № 15]. Retrieved from <https://cutt.ly/0QXSURU6>

3. Pro zatverdzhennya Konceptiyi formuvannya systemy nacional`nyh elektronnyh informacijnyx resursiv : rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05.05.2003 r. 259-r. [About the statement of the Concept of formation of system of national electronic information resources: the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 05.05.2003 № 259-r.]. Retrieved from <https://cutt.ly/IQXSIG9>

4. Pro shvalennya Konceptiyi rozvy`tku elektronного urядuvannya v Ukraini : rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 grudnya 2010 r., 2250 – r // Uryadovyj kuryer. 2011. 05 sich. 1 [On approval of the Concept of e-government development in Ukraine: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 13, 2010, № 2250-r]. Retrieved from <https://cutt.ly/iQXSAeq>

5. Konvenciya Rady Yevropy pro dostup do oficijnyh dokumentiv. Konvenciyu ratyfikovano iz zayavamy Zakonom 20.05.2020. [Council of Europe Convention on access to official documents. The Convention was ratified by applications by the Law of 20.05.2020]. Retrieved from <https://cutt.ly/jQXSDGW>

6. Biluschak, T.M. (2017) *Menedzhment arkhivnoi diial'nosti : Navch. posib.* [Management of archival activity : Tutorial]. L'viv : L'vivs'ka politekhnika [in Ukrainian].

7. Kalakura, Ya.S. (2018). *Menedzhment v arkhivnij spravi : Konspekt leksij.* [Management in archival affairs : lecture notes]. Kyiv [in Ukrainian].

8. Kulytskyi, S.P. (2002). *Osnovy orhanizatsii informatsiinoi diialnosti u sferi upravlinnia. Navchalnyi posibnyk.* [Organization basics of the informational activity in the sphere of management. Educational manual]. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

В сучасних умовах організація інформаційної діяльності в управлінні зазнає суттєвих модифікацій і потребує аналізу тенденцій і визначення перспективних напрямів її розвитку. Основними тенденціями в організації інформаційної діяльності сфери управління є зростання ролі і значення організаційних засад в інформаційній підготовці та реалізації управлінських стратегічних планів і проектів; узалежнення організаційних засад інформаційного забезпечення управління від законодавчо-нормативної бази у сфері інформації, документації та інформаційної діяльності; нормативна база управлінської інформаційної діяльності має потужну правову основу, і саме закони визначають правове поле розроблення нормативних актів, які охоплюють всі аспекти роботи з документованою управлінською інформацією; організація інформаційної діяльності в управлінні охоплює всі стадії життя документів та має тісний зв'язок з питаннями архівування задокументованої управлінської інформації; підпорядкування інформаційного та документаційного забезпечення менеджменту цілям і завданням політики – державної,

політики установи/підприємства/організації; розширення предметного поля організаційних засад інформаційної діяльності в умовах демократизації суспільного життя та забезпечення доступу до публічної інформації; швидке пристосування до технічних змін і новітніх технологій створення та функціонування документованої інформації; зростання ролі наукових засад організації інформаційної діяльності важливим фактором якого є діяльність наукових інституцій, університетських кафедр; вплив міжнародного досвіду на організаційні засади інформаційно-документаційного забезпечення менеджменту; поява нових структур – суб'єктів інформаційної діяльності – інформаційних посередників; активізація діяльності інформаційних та інформаційно-аналітичних підрозділів установ; вплив правових питань функціонування та використання інформації, гарантування дотримання прав власності на інформацію, забезпечення доступу до відкритої інформації, що знаходиться в розпорядженні державних органів, органів місцевого самоврядування, окремих установ/організацій.

Ключові слова: організація інформаційної діяльності, інформаційно-документаційне забезпечення управління; тенденції в організації інформаційної діяльності в управлінні

АННОТАЦИЯ

В современных условиях организация информационной деятельности в управлении претерпевает существенных модификаций и требует анализа тенденций и определения перспективных направлений ее развития. Основными тенденциями в организации информационной деятельности сферы управления является возрастание роли и значения организационных основ в информационной подготовке и реализации управленческих стратегических планов и проектов; зависимость организационных основ информационного обеспечения управления законодательно-нормативной базы в сфере информации, документации и

информационной деятельности; нормативная база управленческой информационной деятельности имеет мощную правовую основу, и именно законы определяют правовое поле разработки нормативных актов, которые охватывают все аспекты работы с документированной управленческой информацией; организация информационной деятельности в управлении охватывает все стадии жизни документов и имеет тесную связь с вопросами архивирования документированной управленческой информации; подчинение информационного и документационного обеспечения управления целям и задачам политики - государственной, политики учреждения / предприятия / организации; расширение предметного поля организационных основ информационной деятельности в условиях демократизации общественной жизни и обеспечения доступа к публичной информации; быстрое приспособление к техническим изменениям и новейшим технологиям создания и функционирования документированной информации; возрастание роли научных основ организации информационной деятельности, важным фактором которого является деятельность научных учреждений, университетских кафедр; влияние международного опыта на организационные основы информационно-документационного обеспечения управления; появление новых структур – субъектов информационной деятельности – информационных посредников; активизация деятельности информационных и информационно-аналитических подразделений учреждений; влияние правовых вопросов функционирования и использования информации, обеспечение соблюдения прав собственности на информацию, обеспечение доступа к открытой информации, находящейся в распоряжении государственных органов, органов местного самоуправления, отдельных учреждений / организаций.

Ключевые слова: организация информационной деятельности, информационно-документационное обеспечение управления; тенденции в организации информационной деятельности в управлении

УДК 303.436.2:316.77(477.41)(045)

DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-209-237>

**INTERSECTORAL PROJECTS OF THE STATE
ARCHIVES OF KYIV REGION AS A MEANS OF
COMMUNICATION WITH THE LOCAL COMMUNITY**

**МІЖСЕКТОРАЛЬНІ ПРОЄКТИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ
КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ З
МІСЦЕВОЮ ГРОМАДОЮ**

**МЕЖСЕКТОРАЛЬНЫЕ ПРОЕКТЫ
ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА КИЕВСКОЙ
ОБЛАСТИ КАК СРЕДСТВО КОММУНИКАЦИИ С
МЕСТНОЙ ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ**

Тетяна Курченко,

*кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри
історії та*

*документознавства,
t.kurchenko@ukr.net,
[https://orcid.org/0000-0003-](https://orcid.org/0000-0003-2704-6482)*

*2704-6482 Національний
авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, ave., Kyiv, Ukraine, 03058
м. Київ, Україна 03058*

Tetiana Kurchenko,

*Ph.D in Historical
Sciences, Associate Professor of
the Department of History and
Documentation science*

*t.kurchenko@ukr.net,
[https://orcid.org/0000-0003-](https://orcid.org/0000-0003-2704-6482)
2704-6482 National Aviation
University, 1, Liubomyra Huzara*

University, 1, Liubomyra Huzara

ave., Kyiv, Ukraine, 03058

Ольга Юрченко,

*кандидат історичних наук
доцент кафедри історії та
документознавства,*

*yurchenko155@ukr.net
[https://orcid.org/0000-0001-](https://orcid.org/0000-0001-9181-5886)*

*9181-5886 Національний
авіаційний університет,
проспект Любомира Гузара, 1
м. Київ, Україна, 03058*

Olga Yurchenko,

*Ph.D. in Historical Sciences,
Associate Professor of the
Department of History and
Documentation science*

*yurchenko155@ukr.net
[https://orcid.org/0000-0001-](https://orcid.org/0000-0001-9181-5886)
9181-5886 National Aviation*

*University, 1, Liubomyra
Huzara ave., Kyiv, Ukraine,
03058*

ABSTRACT

The article conveys the relevant problem, namely, initiation of communication of the archives of Ukraine with the local communities aimed at popularization of the archival information as exemplified by the project activity of the State Archives of Kyiv Region. In the context of today's administrative territorial reformation, it is especially important to promulgate the regional information resource and encourage the local communities to use it. Equally important task is to transform the local archives into a planner of the information and social space for the territorial community.

The authors have established that the State Archives of Kyiv Region always implement project activity in practice. From 2018 up to and including 2020, the team of the main archive institution of Kyiv Region participated in 10 intersectoral projects, namely, «Ukrainian Statehood: Revival. 100 Years» (2018), «Historical Kyiv Region, the Testament Land of the Kobzar» (2019), «Beekeeping of Polissia: the Archaic Tradition in the Modern Environment» (2020) and many others. Individual regional projects, «My Heart Belongs to Ukraine» (2018) and «НенОСТі лусту» (2019) were initiated by the team of the State Archives of Kyiv Region. According to the article, successful implementation of the projects first and foremost depends on establishment of the efficient cooperation between the archives and various institutes of social memory, establishments, public authorities, movements, funds, mass media, etc., that enables deeper and fuller discovery of the archive fund valuables and introduces the historical and cultural heritage of Ukraine to the people. From 2018 to 2020, the partners of the State Archives of Kyiv Region included dozens of museums, cultural associations, artistic groups. The projects were successfully completed due to assistance of the central authorities and local governments, the State Archival Service of Ukraine, and the archive community of Kyiv Region.

Achievements of the State Archives of Kyiv Region in implementation of the intersectoral projects generally prove both

efficiency and long-term benefits of this activity. Cooperation and collaboration of the State Archives of Kyiv Region with the local communities and institutions of Kyiv Region may be considered the best way to achieve the ultimate goal of the archive projects, to raise awareness of the citizens of Ukraine about archive information resource and exercise the people's rights to the information as prescribed by the Constitution and the laws of the country.

Keywords: *archive institution, the State Archives of Kyiv Region, local community, social communication, project, project activity.*

Постановка проблеми. На початку нового тисячоліття людство остаточно усвідомило, що увійшло у нову історичну фазу існування світової цивілізації, у якій головними продуктами виробництва є інформація та знання. Інформаційне суспільство – це суспільство нових можливостей і нових викликів. Сучасні цифрові технології, новітні канали комунікації, постійно зростаючий попит на інформацію та інформаційні продукти, без сумніву, відкривають нові можливості для всіх соціальних інституцій, чия діяльність пов'язана із формуванням, зберіганням та використанням інформації. В той же час парадигма їх діяльності все активніше зміщується в сторону активного використання та популяризації власних інформаційних ресурсів, розширення старих та налагодження нових каналів комунікації з суспільством задля адресного просування інформації. В умовах постіндустріального суспільства архівні, бібліотечні, музейні установи мали зламати традиційні уявлення про характер своєї роботи, що формувались століттями, і почати «перезавантаження» та оптимізацію своєї діяльності. В першу чергу це стосується налагодження діалогу із суспільством та оптимізації комунікаційної діяльності.

Архівні установи України містять потужний інформаційний потенціал, який, як ніколи, є актуальним та затребуваним суспільством. На цьому факті наголошено у

«Стратегічній програмі розвитку архівної справи України на середньострокову перспективу (2019-2023 рр.)» схваленій Нормативно-методичною комісією Укрдержархіву 18 квітня 2019 р. У документі підкреслюється, що «документальні ресурси українських архівів за обсягами концентрації, місткістю та унікальністю багатоаспектного інформаційного потенціалу – один із базових сегментів системи державних і світових інформаційних ресурсів» та зазначається, що «прикметною ознакою нинішньої духовно-інтелектуальної ситуації в українському суспільстві є зміни в його потребах щодо ретроспективної документної інформації» (Стратегічна програма розвитку архівної справи України на середньострокову перспективу (2019-2023 рр.), 2019). Ця обставина покладає на архівні установи обов'язок якомога активніше розвивати комунікацію із громадськістю, з метою просування інформації, що міститься в архівних документах та організації доступу до них із використанням усіх наявних на даний момент комунікативних каналів та засобів.

Серед новітніх напрямів історичного пізнання, що привели до істотних змін у ієрархії культурних та соціально-психологічних поглядів українців нині помітне місце займає вивчення «мікроісторії», що не мала належного вивчення за радянських часів і в перші роки української незалежності. Інформація про життя регіональних громад набуває також особливої актуальності в контексті адміністративно-територіальної реформи, що нині переживає українське суспільство. Державні архіви областей України, що містять інформаційні ресурси регіонального значення, мають зараз слушну нагоду актуалізувати власний місцевий інформаційний ресурс в масштабі не тільки власної громади, але у загальнонаціональному інформаційному просторі. Але для цього вони мають, перш за все, стати центрами тяжіння обласних громад, формувати і поширювати свої інформаційні продукти у тісному взаємозв'язку із місцевими органами влади, культурними товариствами, освітніми установами та іншими

інститутами соціальної пам'яті, такими як музеї та бібліотечні установи. Гарні можливості налагодити продуктивну комунікацію із місцевою громадою і сформувавши цікавий і актуальний інформаційний продукт дає проєктна діяльність архівних установ. Міжсекторальні проєкти архівів, що згуртовують навколо конкретних інформаційних ресурсів адресну зацікавлену аудиторію, уможлиблюють об'єднання зусиль багатьох учасників проєкту навколо використання архівних документів місцевого значення та їх популяризації.

Проєктна діяльність вже давно стала органічною складовою інформаційної діяльності Державного архіву Київської області (далі ДАКО). Документи архіву охоплюють період з 1682 до 2017 р. і відображають політичне, економічне та культурне життя м. Києва, Київської губернії, Київської області та України загалом. Станом на 1 січня 2018 р. інформаційний ресурс ДАКО налічував 7077 фондів, 2450562 од. зб., а також 23079 од.зб. фотодокументів за період 1916-2017 рр. (Офіційний сайт Державного архіву Київської області). Три документи з його колекції відносяться до унікальних документів НАФ України.

Колектив архіву докладає усіх зусиль до організації використання інформації документного ресурсу установи усіма доступними засобами, в тому числі використовуючи проєктну діяльність. Архівні проєкти ДАКО є добре відомими за межами архівної спільноти Київщини. Досвід ДАКО з організації міжсекторальних проєктів може бути корисним як для більшості архівних установ, так і для інших установ соціальної пам'яті, що формують, зберігають та створюють умови для використання історико-культурної спадщини українського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність проблеми організації соціальної комунікації регіональних архівних установ з використанням сучасних інструментів та засобів обумовлює інтерес до неї науковців.

Різнопланові аспекти проблеми соціальних комунікацій інститутів соціальної пам'яті доволі повно представлені в науковій літературі. На даний момент значна кількість науковців зосереджується на проблемі комунікації архівних установ в мережі Інтернет, соціальних мережах, цифрових комунікаціях, що спрямовані на оптимізацію комунікаційної функції архівів. Зокрема, комунікація архівних установ в сучасних умовах висвітлюється в роботах Г. Боряка (Боряк, 2002), А. Кисельової (Кисельова, 2004), Л. Божук (Божук, 2015; Божук, 2016), Л. Божук та Т. Клиніної (Божук & Клиніна, 2019), М. Палієнко (Палієнко, 2015), І. Тюрменко (Тюрменко, 2015; Тюрменко, 2016;) та багатьох інших дослідників. Аналізу цифрових комунікацій в архівній сфері присвячені відповідні розділи монографії І. Тюрменко, М. Рогожі, Л. Божук, Т. Курченко, Л. Халецької (Тюрменко & Рогожа, 2017). Можна стверджувати, що на сьогоднішній день онлайн комунікації архівів з використанням цифрових технологій постійно перебуває у центрі уваги науковців.

Значно менше публікацій присвячено комунікації інститутів соціальної пам'яті із місцевими громадами, конкретним засобам та формам їх взаємозв'язку. Так, перетворенню дитячих бібліотек у центри взаємодії з громадами присвячено роботи Tiurmenko I., L. Khaletska, T. Klynina (Tiurmenko & Khaletska, 2019), I. Tiurmenko, L. Bozhuk, L. Khaletska, I. Struk (Tiurmenko & Bozhuk, 2019), проектна діяльність бібліотек відображена у розділі колективної монографії «Соціальні комунікації інформаційного суспільства: теоретичні та прикладні аспекти», авторами якого є науковці І. Тюрменко та Л. Халецька (Тюрменко & Халецька, 2020:109-127). Проектну діяльність музейних установ частково узагальнено в роботі «Музей: менеджмент і освітня діяльність» (2009). Загальні аспекти проектної діяльності в архівній сфері висвітлені в роботі Tiurmenko, L. Bozhuk, Y. Smolnikov, & Y. Syerov (Tiurmenko & Bozhuk, 2020). Слід зазначити, що досвід проектної діяльності окремих архівних установ

України, та обласних архівів, зокрема, ще не узагальнювався в наукових публікаціях.

Ряд авторів наукових публікацій висловлюється на користь взаємодії різних інститутів соціальної пам'яті: архівів, музеїв, бібліотек для спільного поширення та використання інформаційного потенціалу документних фондів. В дисертаційному дослідженні О. Рибачка (Рибачок, 2018), працях Т. Білушак, М. Комової, Ж. Мини (Білушак & Комова, 2016), Н. Вовк, А. Пелешишина (Вовк & Пелешишин, 2019), С. Зворського (Зворський, 2018) пропонується розробити конкретні заходи та наскрізні проекти для організації спільної діяльності архівів та бібліотек, сформувати об'єднані онлайн-платформи інформаційних ресурсів, об'єднати зусилля для обміну досвідом та створення ефективної системи доступу громадян країни до історико-культурної спадщини. Отже, проблема взаємодії архівних установ із місцевими громадами, запровадження проектів, до реалізації яких було б залучено різні інформаційні установи та об'єднання громадян є актуальною, цікавою, але недостатньо розробленою у науковій літературі.

Мета статті полягає в узагальненні досвіду проектної діяльності Державного архіву Київської області та популяризації його серед архівної спільноти.

Виклад основного матеріалу. Архівам України, що є складовою системи інформаційних установ держави належить провідне місце у формуванні, зберіганні та поширенні інформаційного контенту ретроспективних документів. В арсеналі інформаційної діяльності архівних установ є достатньо напрацьованих інформаційно-комунікаційних засобів, як традиційних, так і таких, що довели свою ефективність останнім часом. Серед засобів соціокультурної комунікації архівів належне місце займає проектна діяльність. Проекти можуть виступати як самостійний засіб інформаційної діяльності архівів, так і входити до складу більш масштабних програм із широким складом учасників. Особливе місце

належить проектам, що сприяють розвитку регіонального партнерства зі збереження історико-культурної спадщини. Організація проектів у співпраці з органами державної влади, музеями, бібліотеками, освітніми та громадськими установами, краєзнавчими осередками, популяризація архівних інформаційних ресурсів з історії регіону сприяють формуванню історичної пам'яті, національно-культурної ідентичності. Завдяки міжсекторальним проектам архіви виступають також в якості організаторів соціального простору громад, підвищують свою соціальну значущість.

Обласним архівним установам належить чільне місце у процесі згуртування місцевих громад. Державний архів Київської області чітко усвідомлює свої особливі завдання і обов'язки перед мешканцями Київщини. Про це свідчать численні проекти за участю місцевої громади та активна участь архіву у загальних масштабних починаннях місцевого та загальнодержавного рівня.

Так, в листопаді 2018 р. Державний архів Київської області став одним із майданчиків для проведення заходів проекту до 85 роковини Голодомору 1932-1933 рр. в Україні. В рамках реалізації проекту, учасником якого був Державний архів Київської області, 22.11.2018 для учнівської молоді м. Біла Церква, що навчається у Малій академії наук, архівом було організовано науково-практичну конференцію «Голодомор 1932-1933 років-геноцид українського народу: в документах і фактах». 23.11. 2018 для жителів Макарівецького району Київщини було організовано захід під загальною назвою «Краще б мені ніколи не бачити цього» із презентацією виставки архівних документів «Голодомор 1932-1933рр. у документах Державного архіву Київської області». Організатори надали можливість кожному відвідувачу через призму архівних документів усвідомити і осмислити масштаби трагедії у всіх сферах життя і не дати забути ці уроки. 20 листопада на базі ДАКО було проведено круглий стіл «Винищення голодом. Пам'ять нації», де предметом

обговорення стали причини і наслідки Голодомору в Україні. На початку роботи круглого столу присутнім була представлена презентація документів в електронному форматі «Голодомор 1932-1933 років. Огляд джерельної бази Державного архіву Київської області». Захід відбувся за участю представників Державної архівної служби України, центральних державних архівів України, Державного архіву Черкаської області, музейних установ, науковців та краєзнавців.

2018 рік приніс архіву участь у ще одному проєкті під загальною назвою «Українська державність: Відродження. 100 років». Цей проєкт дав архіву можливість не лише вшанувати визначну подію в житті української державності, а й представити широкій громадськості комплекси документів із фондів архіву, що віддзеркалили поступ України до незалежності. В рамках проєкту ДАКО була розвинена активна виставкова діяльність. До організації і презентації виставок було залучено представників владних районних структур, музейних та бібліотечних закладів, зацікавлену громадськість, представників ЗМІ. Так, 23 серпня 2018 р. місцеву громаду м. Ірпінь було залучено до відкриття виставки «1917-1921: український вимір», підготовленої Державним архівом Київської області та присвяченої 100-річчю Української революції 1917-2021 років. 28 серпня, за сприяння архівного відділу Ірпінської міської ради, під час засідання секції вчителів освітньої галузі суспільствознавства та історії Приірпіння відбулась презентація зазначеної виставки широкому загалу. В цілому за період роботи виставки її відвідало більше ніж 500 жителів м. Ірпінь та околиць сіл. 20 вересня 2018 р. в м. Вишгород під патронатом Вишгородської районної державної адміністрації також відбулась презентація фотодокументальної виставки з нагоди 100-річчя революційних подій в Україні. Ця ж виставка 25 жовтня була презентована архівом в Поліському районному історико-краєзнавчому музеї для місцевої громади Полісся (Офіційний сайт Державного архіву Київської області, 2018).

Завершальним акордом проекту стало проведення 27 лютого 2019 р. в Державному архіві Київської області засідання круглого столу «Діяльність Директорії: відродження та занепад УНР», присвяченого 100-річчю державотворення Української народної республіки. Метою заходу було поєднання поглядів на події Української революції 1917-1921 рр. відомих істориків, дослідників, архівістів та молоді – студентів, старшокласників, членів наукових молодіжних товариств.

25 квітня 2018 року стартував регіональний проєкт «З відданістю Україні в серці». Проєкт було започатковано ДАКО на семінарі під назвою «Пам'ятаємо Героїв АТО» для керівників архівних установ Київської області, представників громадських організацій учасників АТО, військових капеланів, волонтерів. Його метою було ознайомитись із стратегією діяльності архівних установ щодо збереження та примноження Національного архівного фонду документами учасників Антитерористичної операції. 17 жовтня в ДАКО було проведено семінар з питань реалізації регіонального проєкту щодо збору інформації та документів учасників Антитерористичної операції. За час реалізації проєкту архівними установами Київщини була забезпечена широка інформаційна кампанія щодо висвітлення даного напрямку діяльності у місцевих засобах масової інформації, на офіційних вебсайтах архівних установ та, як окрема рубрика, на сайтах районних державних адміністрацій, міських рад Київської області. Для виконання даного завдання архівні установи, координуючи свою діяльність з ДАКО, організували співпрацю з місцевими органами державної влади та місцевого самоврядування, музеями та бібліотеками, громадськими організаціями та волонтерами, які здійснювали активну допомогу та підтримку учасників АТО. Окремо необхідно виділити співпрацю архівістів з самими учасниками АТО та членами сімей загиблих, щодо можливості передавання документів особового походження про участь в АТО для

створення окремих архівних фондів та документальних колекцій. За підсумками роботи на жовтень 2018 р. архівними установами Київщини було зібрано 156 анкет-запитальників та здійснені заходи щодо документального оформлення 5 архівних фондів (колекцій) від волонтерів та учасників АТО. Нині даний архівний проєкт не завершено. Він постійно перебуває у полі зору керівництва та співробітників ДАКО, адже його метою є поповнення НАФ України суспільно важливими документами щодо захисту незалежності України в ході Антитерористичної операції та згуртування навколо цього відповідального завдання архівної спільноти та небайдужих громадян.

Навесні 2019 р. ДАКО започаткував масштабний історико-документальний і громадський проєкт «НепрOSTі листи», присвячений Дню пам'яті та примирення та 75-й річниці вигнання нацистських окупантів з України. Метою проєкту було вшанування пам'яті жертв Другої світової війни на Київщині та організація заходів, в результаті яких передбачалось урочисте вручення копій листів остарбайтерів сьогоденнім адресатам. Невдовзі співorganizаторами і партнерами проєкту стали: Київська обласна державна адміністрація, Центральний державний кінофотофон оархів ім. Г.С.Пшеничного, Всеукраїнський проєкт «Пам'ять нації», архівні відділи районних державних адміністрацій та міських рад Київської області, Національний історико-краєзнавчий заповідник «Переяслав», Національний музей-заповідник «Битва за Київ у 1943 році», КЗ КОР «Білоцерківський краєзнавчий музей», Макарівський районний історико-краєзнавчий музей, Воєнно-історичний музей «Інформаційно-просвітницький центр» (Калинівка). Проєкт «НепрOSTі листи» об'єднав архівістів, музейників, істориків-краєзнавців Київщини у кропіткій праці з розшуку та повернення листів остарбайтерів, що не були доставлені восени 1943-го і знаходяться на зберіганні у ДАКО.

Вже 26 березня 2019 р. в Державному архіві Київської області відбулася настановна нарада робочої групи, яка розпочала роботу над розділом проєкту «НепрOSTі листи-пошук адресатів». Під час зустрічі учасники – представники архівних відділів районних державних адміністрацій і міських рад, а також освітніх, бібліотечних та музейних установ Київщини отримали від директора державного архіву Софії Каменєвої настановну інформацію. Вона наголосила на важливому історико-культурному значенні проєкту, його меті, етапах реалізації та ключових заходах. Учасники взяли участь у практичному семінарі з питань методики роботи з особистими документами та проведення пошуку осіб, яким будуть вручатися листи їхніх рідних, що перебували у 1942–1945 роках на примусових роботах у Німеччині. Координатор проєкту начальник відділу використання інформації документів ДАКО Наталія Бацак запропонувала до обговорення робочою групою ряд питань щодо практичної реалізації колективного пошуку інформації в архівних документах та складання на її основі бази даних прізвищ оstarбайтерів по населених пунктах Київської області. Другу частину зустрічі учасники проєкту присвятили практичній роботі з документами. Був розпочатий пошук інформації в листуванні оstarбайтерів з Білої Церкви, Борисполя, Броварського, Вишгородського, Іванківського, Обухівського та Переяслав-Хмельницького районів. 7 травня 2019 р. в приміщенні виставкового залу ДАКО було відкрито виставку документів із фондів архіву, де було презентовано документи періоду німецької окупації Київщини, копії листів оstarбайтерів, що вже 75 років знаходились у фондах архівної установи, але не були презентовані належним чином. Відкриття виставки мало широкий громадський резонанс. Під час презентації виставки перші копії 25 листів оstarбайтерів з Київщини було вручено їх нащадкам. Проєкт «НепрOSTі листи» нині реалізовано у Бориспільському, Броварському, Іванківському, Макарівському та Переяслав-Хмельницькому районах Київської області. В контексті реалізації проєкту архівом було організовано «живі» заходи із залученням

студентської та учнівської молоді (13.05.2019: студентами та викладачами історико-філософського факультету Коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка, студентами-документознавцями та викладачами кафедри історії та документознавства НАУ; 15.05. 2019 зустріч із вчителями та учнями 10-х класів Вишнівської ЗОШ №4) тощо. В травні 2020р. архів презентував онлайн виставку «Остарбайтери Київщини: документи» Зазвичай, вручення копій листів, відбувається за сприяння і участі голів райдержадміністрацій, представників Державної архівної служби України, рад ветеранів, ЗМІ, широкої громадськості і перетворюється на зворушливий «неформальний» захід, де є місце суму і сльозам Так, 26.06.2019 р. в м. Переяслав-Хмельницькому під час вручення копій 13 листів жителям району була присутня 93-літня жителька затопленого села Андруші, якій архівісти вручили копію її власного листа, написаного багато десятиліть тому (Офіційний сайт Державного архіву Київської області, 2019).

До популяризації та висвітлення ходу реалізації проєкту архівна спільнота Київщини активно долучає ЗМІ. Завідувач архівного сектору Миронівської районної державної адміністрації Жовтоноженко Н. І. спільно з місцевою телекомпанією організувала зйомки телесюжету про архівно-музейний проєкт «НепрOSTі листи» із записом інтерв'ю з колишнім остарбайтером, жителькою с. Тарасівка Миронівського району та онукою колишніх остарбайтерів з с. Пустовіти. Подібний сюжет був також записаний за участі працівників архівного відділу Бориспільської міської ради. 13 архівних відділів та секторів міських рад та райдержадміністрацій включили матеріали проєкту до фотодокументальних виставок до Дня Пам'яті і примирення 2019 р. В місцевій пресі було оприлюднено 7 публікацій з приводу реалізації проєкту (Про підсумки діяльності архівних установ Київської області у 2019 році та їх завдання на 2020 рік, 2020:8).

Нині проєкт ще не завершено, ведеться пошукова робота, що координується ДАКО. Щоквартальні та річні підсумки реалізації проєкту заслуховуються на засіданнях колегії ДАКО. До участі в проєкті долучаються все нові і нові добровільні помічники. Сподіваємось, що його реалізація принесе багато відкриттів, і про цей надзвичайно цікавий комплекс архівних документів часів Другої світової війни дізнається якомога більше українців.

Не менш цікавим проєктом в якому взяв участь колектив Державного архіву Київської області був архівно-музейний проєкт 2019 р. «Історична Київщина-заповітна земля Кобзаря». Організаторами цього проєкту виступили Державний архів Київської області, Вишгородський історико-культурний заповідник, Центральний державний історичний архів України, Центральний державний архів-музей літератури та мистецтв України, Яготинський історичний музей. Основною цільовою аудиторією проєкту була молодь. 9 березня відбулась зустріч архівістів ДАКО із творчою молоддю, що навчається у Васильківському міському Центрі дитячої та юнацької творчості. 22 березня архів приймав школярів середньої школи №4 м. Києва. 27 березня в рамках проєкту в ДАКО було проведено зустріч з Почесною громадянкою с. Шевченкове, головою ГО «Поступ жінок-мироносиць», керівником «Мистецького спецназу», заслуженим працівником культури України Зоєю Ружин. У виставковому залі ДАКО відбулась змістовна та емоційно насичена розмова про культурні традиції українського народу, увічнення пам'яті Т.Г.Шевченка та сучасні реалії. Прозвучало поетичне слово самої З.Ружин та Б.Олійника, співалися пісні на її вірші. Працівник державного архіву Рена Коваленко представила учасникам і гостям проєкту архівні комплекси ХІХ століття, що відображають генеалогію родини Тараса Шевченка, його особисте життя та творчий шлях. Окрім історичних архівних документів, гостям була представлена найбільша в Київській області колекція стародавніх «Кобзарів», предмети пов'язані з іменем Т.

Шевченка із затоплених сіл Київщини, а також мистецькі твори, друковані видання та музейні експонати із колекцій Вишгородського історико-культурного заповідника, Яготинського історичного музею, приватних колекцій Василя Михальчука, Дмитра Піркла, Зої Ружин та Інни Бессалової. На зустрічі були присутні студенти другого курсу історичного факультету Київського університету ім. Б.Грінченка, представники громадськості м. Києва, які мали можливість також ознайомитись із виставкою «Історична Київщина-заповітна земля Кобзаря». 28 березня виставку відвідали члени клубу Святошинського району «Активне довголіття». Їх чекала зустріч із працівниками ДАКО, екскурсія. Учасники заходу прийняли жваву участь в обговоренні фактів біографії Кобзаря та питань історичної місії поета, демонструючи глибоке розуміння цієї проблематики. Протягом трьох тижнів майже 500 представників різних груп та вікових категорій мали можливість ознайомитись із матеріалами виставки, послухати розповіді та коментарі архівістів щодо представлених архівних документів.

Резонансним заходом, співорганізатором якого був ДАКО, є реалізований проєкт «Дивоцвіт Україна», тривалістю з 1 по 8 квітня 2019 р. На одному культурно-просвітницькому майданчику були представлені духовно-мистецькі національні традиції, що йдуть від візантійських джерел і втілені у різних жанрах: живописі, архітектурі, ткацтві, вишивці, музично-вокальному мистецтві. Такий вражаючий синтез став можливим завдяки співпраці державного архіву та Всеукраїнського громадського об'єднання «Поступ жінок-мироносиць». Архівну складову проєкту «Дивосвіт України» представили у своїх виступах співробітники відділу використання інформації документів державного архіву. Начальник відділу Наталя Бацак охарактеризувала представлену на виставці унікальну колекцію фотографій та креслень дерев'яних і мурованих храмів Київщини – частину з близько шести сотень документів про пам'ятки архітектури

Київської області, що були створені під керівництвом відомого київського архітектора Юрія Денисова наприкінці ХХ ст. Співробітник відділу Артур Мочалін проаналізував архівні документи, котрі розкривають мало відомі сторінки духовно-релігійного життя Київщини ХІХ ст. Навколо цього виставкового проєкту об'єдналися представники громадських і культурних організацій, ключові особи Центрального державного архіву Громадських об'єднань, Центрального державного архіву кінофотофонодокументів імені Г. Пшеничного, Державного архіву м. Києва, представники Національного авіаційного університету, студентська молодь коледжу Київського університету ім. Бориса Грінченка.

Минулий 2020 р., попри всі проблеми і негаразди, пов'язані із загальнонаціональною пандемією COVID-19, був вкрай плідним для ДАКО на цікаві і продуктивні проєкти. 27 лютого в обласному архіві презентували архівно-музейний проєкт «Київщина: діалоги часів.1761-1932» присвячений 88-річчю з дня утворення Київської області. Робота над проєктом об'єднала зусилля ДАКО, Центрального державного історичного архіву України, м. Київ та Вишгородського державного історико-культурного заповідника, що є постійним партнером архіву. Архівно-музейний проєкт було реалізовано у вигляді потужної виставки із фондів обох архівів, під час якої було представлено оригінали і копії майже 50 документів з 1735 року до 1932 року, в яких прослідковується історія Київщини з часів існування Київського намісництва, Київської губернії до створення Київської області в 1932 р., колекція карт із фондів Державного архіву Київської області та Центрального державного історичного архіву України, представлено документи, що стосуються опису Київської губернії ХVІІІ ст. – ХІХ ст. Дуже актуальними у світлі сучасної адміністративно-територіальної реформи було представлення документів що стосувались реформування Київщини на початку 20-х років. Зокрема це протокол засідання адміністративно – територіальної комісії Київської губернії 1922 р., інформація

про райони, залишені за проектом районування 1925 р., проект створення Київського округу 1925 р. тощо. У вітальному слові очільника Державної архівної служби України А. Хромова, що відмітив актуальність проекту та даного виставкового заходу, було також наголошено на необхідності подальшого розвитку координації та інтеграції зусиль не лише між архівами, але й між іншими учасниками комунікативних процесів. Директор Центрального державного історичного архіву України, м. Київ Ольга Музичук також наголосила на ефективності міжархівної кооперації. Директор Вишгородського державного історико-культурного заповідника Влада Литовченко розповіла про набутий досвід участі у спільних різноманітних проектах з архівними установами, і у т.ч. з Державним архівом Київської області, та підкреслила велике значення таких просвітницьких проектів для мешканців Київського регіону (Офіційний сайт Державного архіву Київської області, 2020). Планується, що даний проект буде презентовано мешканцям Київщини у вигляді пересувних фотодокументальних виставок та інших заходів культурно-просвітницького характеру, до участі в яких буде залучено мистецькі колективи.

Архівні фонди ДАКО є напрочуд багатими на документи, що несуть інформацію про визначних осіб України чий життєвий шлях пов'язаний з Київщиною. Вже 5 років ДАКО співпрацює з благодійною організацією Фонд Максима Рильського «Троянди й виноград». Їх співпраця реалізується у пошуку і оприлюдненні документів, що висвітлюють життя та творчість світоча української культури. ДАКО є також співучасником проекту «Відновлення пам'яті М.К. Скибицького», військового інженера, вихідця з Київщини, що у 1824 році прибув до Південної Америки та вступив добровольцем до війська Симона Болівара. Сьогодні він є шанованою постаттю у історії Перу, а його життєвий шлях є предметом детального вивчення. В рамках співпраці по спільному проекту 13 листопада 2019 р. в Державному архіві Київської області відбулася зустріч директора Державного

архіву Київської області Соф'ї Каменевої з Президентом Інституту історичних досліджень Сухопутних військ Республіки Перу паном Енріке Гаргуевичем Годой та дослідником Інституту історичних досліджень Сухопутних військ Республіки Перу паном Марсіала Анхель Сільва. Науковці з Перу мали можливість ознайомитись із оригіналами історичних документів, а 14 листопада відбулася передача копій історичних документів ДАКО Перуанській стороні. Без сумніву, обмін документами свідчить про те, що Україна і Перу мають спільне минуле, яке зміцнює спільні зв'язки між двома країнами, а також сприяє створенню позитивного іміджу не лише архівів, а й всієї країни.

Нині головна архівна установа Київщини активно долучилася до проєкту загальнонаціонального рівня «Бортництво Полісся: архаїчна традиція в сучасному вимірі». Цей проєкт було ініційовано Вишгородським історико-культурним заповідником і здійснено за підтримки Українського культурного фонду. Проєктні заходи реалізуються у співпраці ДАКО з Державною архівною службою України, з Центральним державним архівом вищих органів влади і управління України, з Центральним державним архівом кіно- і фонодокументів імені Пшеничного, за підтримки Державних архівів Рівненської і Житомирської областей. До нього також долучилася низка музейних закладів: Національний музей архітектури і побуту України, Національний історико-архітектурний заповідник «Переяслав», Рівненський краєзнавчий музей, Олевський краєзнавчий музей, Сарненський історико-етнографічний музей, і музей «Українське село», які містять експозиції бортництва.

Одним з найяскравіших заходів в рамках Національного проєкту було відкриття 10 жовтня 2020 р. на території Національного музею архітектури і побуту України фотовиставки «Бортъ. Життя. Полісся», на якій вперше в Україні в одному місці було зібрано фото та документи з низки українських архівів та знімки, зроблені під час науково-

дослідницьких експедицій до місць сучасного побутування бортництва Київської, Рівненської та Житомирської областей. Фінальним акордом Національного проєкту буде створення віртуального музею бортництва з віртуальними філіями, до якого також увійдуть оцифровані матеріали, представлені на фотовиставці. Крім того планується, за пропозицією директора ДАКО С. А. Каменєвої, заархівувати матеріали фотовиставки і розмістити їх у вигляді окремого архівного фонду у колекції архівної установи. Цей проєкт є вдалим симбіозом міжсекторального, музейно-архівного співробітництва. Завдяки співпраці з різними архівними та музейними установами авторам проєкту вдалося дослідити еволюцію бортництва, зібрати максимальну кількість фотоматеріалів про бортництво і бджільництво в Україні.

Висновки. Отже, одним із ефективних засобів соціальної комунікації ДАКО є його проєктна діяльність. Завдяки проєктам архів отримує можливість активно впливати на інформаційний простір регіону, популяризувати власні інформаційні ресурси. Найбільший суспільний резонанс та глибину реалізації мають його міжсекторальні проєкти, до організації та співучасті в яких долучаються органи державної влади, архівні, музейні та бібліотечні спільноти Київської та інших областей, культурні товариства. В період з 2018 до кінця 2020 рр. ДАКО долучився до виконання 10 подібних проєктів загальнонаціонального та регіонального рівня. Деякі з зазначених проєктів було ініційовано саме колективом Державного архіву Київської області. Креативність, наполегливість та поступовість у реалізації проєктів, широкий діапазон інформаційних заходів на їх підтримку роблять досвід колективу ДАКО цікавим та гідним популяризації як в масштабах Київщини так і за її межами.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Білушак Т., Комова М., Мина Ж. Віртуальний інформаційний простір архівних та бібліотечних установ.

Інформація, комунікація, суспільство 2016: матеріали 5-ої Міжнародної наукової конференції ІКС-2016, 19-21 травня 2016 року, Україна, Львів, Славське / Національний університет «Львівська політехніка», Кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2016. С. 322-325.

2. Божук Л. Інформаційні діяльність державних архівів України в умовах розвитку суспільства відкритого доступу. Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 3 грудня 2015 року, Україна, Полтава. Полтава : Видавництво Полтавського НТУ, 2016. С.121-125.

3. Божук Л. Інформаційні ресурси і сервіси Інтернет в роботі архівів України. Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 10-12 вересня 2015 року, Україна, Одеса. Одеса : ФОП-Гаража, 2015. С.160-172.

4. Божук Л., Клиніна Т. Національна історико-культурна спадщина: новітні засоби збереження та використання. Інформація, комунікація, суспільство 2019: матеріали 8-ї Міжнародної наукової конференції ІКС-2019, 16-18 травня 2019 року. Україна, Львів, Славське / Національний університет «Львівська політехніка», Кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 162-164.

5. Боряк Г. Електронні архівні публікації в Інтернеті: проблеми репрезентації інформаційних ресурсів. *Архіви України*, 2002, №4-6. С.141-169.

6. Вовк Н., Пелешин А. Концепція створення онлайн-платформи для обміну міжнародним досвідом зі збереження бібліотечних та архівних фондів. *Вісник Книжкової палати*. 2019. №4. С.38-42.

7. Зворський С. Актуалізація взаємодії архівів і бібліотек – вимога часу. *Архіви України*. 2018. №5. С.7-21.
8. Кисельова А. Українські архівні ресурси в Інтернет. Рукописна спадщина та книжкова спадщина України. *Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів*. Вип.9. Київ : НБУВ. 2004. С.238-247.
9. Музей: менеджмент і освітня діяльність. Упор. Г. Аартс, З. Мазурик. Львів : Літопис, 2009. 224 с.
10. Офіційний сайт Державного архіву Київської області. URL: <https://dako.gov.ua/> (дата звернення 25.01.2021).
11. Палієнко М. Репрезентативність вебсайтів архівних установ та їх роль у розширенні доступу до архівної інформації. Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 7-9 квітня 2015 року, Україна, Київ /Національний авіаційний університет. Кафедра історії та документознавства. Київ : Талком, 2015. С.214-217.
12. Про підсумки діяльності архівних установ Київської області у 2019 році та їх завдання на 2020 рік. Матеріали розширеної колегії ДАКО від 20.02.2020. 10с. З власного архіву члена Колегії ДАКО Курченко Т. Є.
13. Рибачок О. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки XX – 10-ті роки XXI ст.). Автореф. дис. ... канд. іст. наук. 27 00 02. Київ, 2018. 21 с.
14. Соціальні комунікації інформаційного суспільства: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / під заг.ред. А. Г. Гудманяна, С. М. Ягодзінського. Київ : Талком, 2020. 260 с.
15. Стратегічна програма розвитку архівної справи України на середньострокову перспективу (2019-2023 pp.). URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/strateg_prog_rozv_arch_spav.pdf (дата звернення 25.01.2021)

16. Тюрменко І. Історико-культурна спадщина на вебсайтах системи державних архівів областей України: стратегія доступу. *Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Історія. 2016. №3 (130). С.70-75.

17. Тюрменко І., Халецька Л. Обласні бібліотеки України для дітей як соціокомунікаційні центри громад. Соціальні комунікації інформаційного суспільства: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / під заг. ред. А.Г. Гудманяна, С.М. Ягодзінського. Київ : Талком. 2020. С. 108-127.

18. Тюрменко І. Підходи до розроблення політики збереження цифрової історико-культурної спадщини на вебсайтах державних архівів областей України. Інформація, комунікація, суспільство 2015 : матеріали 4-ої Міжнародної наукової конференції ІКС-2015, 20-23 травня 2015 року, Україна, Львів, Славське / Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», Кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. С. 234-235.

19. Тюрменко І., Рогожа М., Божук Л., Курченко Т., Халецька Л. Соціально-етичні основи збереження цифрової історико-культурної спадщини: монографія. Київ : Талком. 2017. 172 с.

20. Tiurmenko I., Bozhuk L., Smolnikov Y. (2020) Digital communications of Ukraine archival institutions. In: Serov Y. (eds). Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN 2020). Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN 2020). Vol. 2616. pp. 296-307. In CEUR Workshop Proceedings CEUR-W. ISSN: 16130073. <http://ceur-ws.org/Vol-2616/> <http://ceur-ws.org/Vol-2616/paper25.pdf>.

21. Tiurmenko I., Bozhuk L., Khaletska L. Communication library mechanisms for children's social integration/. 1st International Conference on Cyber Hygiene and Conflict Management in Global Information Networks (CMiGIN (CyberConf 2019). Lviv, 2019, volum 2588, pp. 533-544. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2588/paper45.pdf>.

22. Tiurmenko I., Khaletska L., Klynina T. Libraries of Ukraine for Children as Sociocultural Centres of Community. 1st International Children's Libraries Symposium Proceedings 14-17 November 2018, Nevşehir / Turkey. Ankara, 2019. P.315-328.

REFERENCES

1. Bilushchak, T., Komova, M. & Myna, Zh. (2016). *Virtualnyi informatsiinyi prostir arkhivnykh ta bibliotechnykh ustanov* [Virtual information space of archival and library institutions]. Informatsiia, komunikatsiia, suspilstvo 2016: materialy 5-oï Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii IKS–2016, 19-21 travnia 2016 roku, Ukraina, Lviv, Slavske / Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika», Kafedra sotsialnykh komunikatsii ta informatsiinoï diialnosti. Lviv : Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 322-325 [in Ukrainian].

2. Bozhuk, L. (2016). *Informatsiini diialnist derzhavnykh arkhiviv Ukrainy v umovakh rozvytku suspilstva vidkrytoho dostupu* [Information activity of the state archives of Ukraine in the conditions of development of the society of open access]. Dokumentno-informatsiini komunikatsii v umovakh hlobalizatsii: stan, problemy i perspektyvy: materialy I Vseukrainskoi naukovo–praktychnoi internet-konferentsii, 3 hrudnia 2015 roku, Ukraina, Poltava. Poltava : Vydavnytstvo Poltavskoho NTU, 121-125 [in Ukrainian].

3. Bozhuk, L. (2015). *Informatsiini resursy i servisy Internet v roboti arkhiviv Ukrainy. Informatsiina osvita ta profesiino–komunikatyvni tekhnolohii XXI stolittia* [Information resources and Internet services in the work of the archives of Ukraine. Information education and professional communication technologies of the XXI century]. Materialy VIII Mizhnarodnoi naukovo–praktychnoi konferentsii, 10-12 veresnia 2015 roku, Ukraina, Odesa. Odesa : FOP-Harazha, 160-172 [in Ukrainian].

4. Bozhuk, L. & Klynina, T. (2019). *Natsionalna istoryko-kulturna spadshchyna: novitni zasoby zberezhenia ta vykorystannia* [National historical and cultural heritage: the latest means of preservation and use]. Informatsiia, komunikatsiia,

suspilstvo 2019: materialy 8-i Mizhnarodnoi naukovoï konferentsiï IKS-2019, 16-18 travnia 2019 roku. Ukraina, Lviv, Slavske / Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika», Kafedra sotsialnykh komunikatsii ta informatsiinoï diïalnosti. Lviv : Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky, 162-164 [in Ukrainian].

5. Boriak, H. (2002). Elektronni arkhivni publikatsii v Interneti: problemy reprezentatsii informatsiinykh resursiv [Electronic archival publications on the Internet: problems of representation of information resources]. *Arkhivy Ukrainy*, 4-6, 141-169 [in Ukrainian].

6. Vovk, N. & Peleshchyshyn, A. (2019). Kontseptsiiia stvorennia onlain-platfomy dlia obminu mizhnarodnym dosvidom zi zberezhennia bibliotechnykh ta arkhivnykh fondiv [The concept of creating an online platform for the exchange of international experience in the preservation of library and archives]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 4, 38-42 [in Ukrainian].

7. Zvorskyi, S. (2018). Aktualizatsiia vzaïemodii arkhiviv i bibliotek – vymoha chasu [Updating the interaction of archives and libraries is a matter of time]. *Arkhivy Ukrainy*, 7-21 [in Ukrainian].

8. Kyselova, A. (2004). Ukrainski arkhivni resursy v Internet [Ukrainian archival resources on the Internet. Manuscript heritage and book heritage of Ukraine]. *Rukopysna spadshchyna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy: Arkheohrafichni doslidzhennia unikalnykh arkhivnykh ta bibliotechnykh fondiv*. Vyp.9. Kyiv : NBUV, 238-247 [in Ukrainian].

9. *Muzei: menedzhment i osvitnia diïalnist* [Museum: management and educational activities] (2009). Upor. H. Aarts, Z. Mazuryk. Lviv : Litopys, 224 [in Ukrainian].

10. *Ofitsiinyi sait Derzhavnoho arkhivu Kyivskoi oblasti* [Official site of the State Archives of Kyiv region]. URL: <https://dako.gov.ua/> (data zvernennia 25.01.2021) [in Ukrainian].

11. Paliienko, M. (2015). Reprezentatyvnist vebseitiv arkhivnykh ustanov ta yikh rol u rozshyrenni dostupu do arkhivnoi informatsii [Representativeness of archival institutions' websites and their role in expanding access to archival information]. *Istoryko-kulturna*

spadshchyna: zberezhennia, dostup, vykorystannia: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 7-9 kvitnia 2015 roku, Ukraina, Kyiv /Natsionalnyi aviatsiyni universytet. Kafedra istorii ta dokumentoznavstva. Kyiv : Talkom, 214-217 [in Ukrainian].

12. *Pro pidsumky diialnosti arkhivnykh ustanov Kyivskoi oblasti u 2019 rotsi ta yikh zavdannia na 2020 rik* [On the results of the activities of archival institutions of the Kyiv region in 2019 and their tasks for 2020]. Materialy rozshyrennoi kolehii DAKO vid 20.02.2020. 10s. Z vlasnoho arkhivu chlena Kolehii DAKO Kurchenko T. Ye [in Ukrainian].

13. Rybachok, O. (2018). *Mizhnarodni intehrovani tsyfrovi resursy dokumentalnoi kulturnoi spadshchyny arkhiviv, bibliotek, muzeiv: etapy stvorennia, stratehii rozvytku (80-ti roky XX – 10-ti roky XXI st.)* [International integrated digital resources of documentary cultural heritage of archives, libraries, museums: stages of creation, development strategies (80s of the XX - 10s of the XXI century)]. Avtoref. dys. ... kand. ist. nauk. 27 00 02. Kyiv, 21 [in Ukrainian].

14. *Sotsialni komunikatsii informatsiinoho suspilstva: teoretychni ta prykladni aspekty: monohrafiia* [Social communications of the information society: theoretical and applied aspects: monograph] (2020) / pid zah.red. A. H. Hudmaniana, S. M. Yahodzinskoho. Kyiv : Talkom, 260.

15. *Stratehichna prohrama rozvytku arkhivnoi spravy Ukrainy na serednostrokovu perspektyvu (2019-2023 rr.)* [Strategic program for the development of archival affairs in Ukraine for the medium term (2019-2023)]. Reserved from: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/strateg_prog_rozv [in Ukrainian].

16. Tiurmenko, I. (2016). Istoryko-kulturna spadshchyna na veb-saitakh systemy derzhavnykh arkhiviv oblastei Ukrainy: stratehiia dostupu [Historical and cultural heritage on the websites of the system of state archives of the regions of Ukraine: access strategy]. *Visnyk Kyivskoho Natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriia: Istoriia*, 3(130), 70-75 [in Ukrainian].

17. Tiurmenko, I. & Khaletska, L. (2020). *Oblasni biblioteki Ukrainy dlia ditei yak sotsiokomunikatsiini tsentry hromad. Sotsialni komunikatsii informatsiinoho suspilstva: teoretychni ta prykladni aspekty. aspekty: monohrafiia* [Regional libraries of Ukraine for children as socio-communication centers of communities. Social communications of the information society: theoretical and applied aspects: monograph] / pid zah. red. A.H. Hudmaniana, S.M. Yahodzinskoho. Kyiv : Talkom, 108-127 [in Ukrainian].

18. Tiurmenko, I. (2015). *Pidkhody do rozroblennia polityky zberezhenia tsyfrovoi istoriko-kulturnoi spadshchyny na veb saitakh derzhavnykh arkhiviv oblastei Ukrainy* [Approaches to the development of a policy for the preservation of digital historical and cultural heritage on the websites of the state archives of the regions of Ukraine]. *Informatsiia, komunikatsiia, suspilstvo 2015 : materialy 4-oї Mizhnarodnoi naukovoї konferentsii IKS2-015, 20-23 travnia 2015 roku, Ukraina, Lviv, Slavske / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika», Kafedra sotsialnykh komunikatsii ta informatsiinoї diialnosti. Lviv : Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 234-235* [in Ukrainian].

19. Tiurmenko, I., Rohozha, M., Bozhuk, L., Kurchenko, T. & Khaletska, L. (2017). *Sotsialno-etychni osnovy zberezhenia tsyfrovoi istoriko-kulturnoi spadshchyny: monohrafiia* [Socio-ethical bases of preservation of digital historical and cultural heritage: monograph]. Kyiv : Talkom, 172 [in Ukrainian].

20. Tiurmenko, I., Bozhuk, L. & Smolnikov, Y. (2020). Digital communications of Ukraine archival institutions. In: Serov Y. (eds). *Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN 2020). Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN 2020). Vol. 2616. pp. 296-307. In CEUR Workshop Proceedings CEUR-W. ISSN: 16130073. <http://ceur-ws.org/Vol-2616/> <http://ceur-ws.org/Vol-2616/paper25.pdf>* [in English].

21. Tiurmenko, I., Bozhuk, L. & Khaletska L. (2019). *Communication library mechanisms for children's social integration/. 1st International Conference on Cyber Hygiene and*

Conflict Management in Global Information Networks (CMiGIN (CyberConf 2019). Lviv, 2588, 533-544. Reserved from <http://ceur-ws.org/Vol-2588/paper45.pdf> [in English].

22. Tiurmenko, I., Khaletska, L. & Klynina, T. (2019). Libraries of Ukraine for Children as Sociocultural Centres of Community. 1st International Children's Libraries Symposium Proceedings 14-17 November, Nevşehir / Turkey. Ankara, 315-328 [in English].

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито актуальну проблему організації комунікації архівів України з місцевими громадами з метою популяризації архівної інформації на прикладі проєктної діяльності Державного архіву Київської області. Особливо нагальним, в контексті сучасної адміністративно-територіальної реформи, є оприлюднення регіонального інформаційного ресурсу та залучення місцевих громад до його використання. Не менш важливим завданням є перетворення місцевих архівів на організатора інформаційного та соціального простору територіальної громади.

Авторами статті було з'ясовано, що в практичній роботі ДАКО активно використовується проєктна діяльність. За період з 2018 по 2020 рр., включно, колектив головної архівної установи Київщини взяв участь у 10 міжсекторальних проєктах, таких як: «Українська державність: Відродження. 100 років» (2018), «Історична Київщина - заповітна земля Кобзаря»(2019), «Бортництво Полісся: архайчна традиція в сучасному вимірі»(2020) та багатьох ін. Окремі регіональні проєкти – «З відданістю Україні в серці» (2018) та «НепрOSTі листи» (2019) було ініційовано саме колективом ДАКО. В статті зазначається, що успішна реалізація проєктів в першу чергу залежить від налагодження архівами ефективної взаємодії з різними інститутами соціальної пам'яті, установами, органами влади, рухами, фондами, ЗМІ тощо, що дає можливість більш глибокого та ефективного розкриття змісту архівних фондів та долучення громадян до історико-культурної спадщини

України. Партнерами ДАКО в період 2018-2020 рр. стали десятки музейних закладів, культурних товариств, мистецьких колективів. Проекти були успішно реалізовані завдяки підтримці органів центральної та місцевої влади, Державної архівної служби України, архівній спільноті Київщини.

Досягнення Державного архіву Київської області у реалізації міжсекторальних проектів в цілому свідчать про ефективність та перспективність такої виду діяльності. Організацію взаємодії та співпраці ДАКО із місцевими громадами та інституціями Київщини можна вважати найбільш оптимальним шляхом досягнення кінцевої мети архівних проектів – наближення архівного інформаційного ресурсу до громадян України та реалізації їх прав на інформацію, задекларовану Конституцією та законами держави.

Ключові слова: архівна установа, Державний архів Київської області, місцева громада, соціальна комунікація, проєкт, проєктна діяльність.

АННОТАЦІЯ

В статье раскрывается актуальная проблема организации коммуникации архивов Украины с местной общественностью с целью популяризации архивной информации на примере проектной деятельности Государственного архива Киевской области. Особо актуальным, в контексте современной административно-территориальной реформы, является обнародование регионального информационного ресурса и привлечение местной общественности к его использованию. Не менее важной задачей является превращение местных архивов в организатора информационного и социального пространства территориальной общины.

Авторами статьи было установлено что в работе ДАКО активно используется проектная деятельность. За период с 2018 по 2020 гг., включительно, коллектив главного

архивного учреждения Киевицины принял участие в 10 межсекторальных проектах, таких как «Украинская государственность: Возрождение. 100 лет» (2018), «Историческая Киевица - заветная земля Кобзаря» (2019), «Бортничество Полесья: архаическая традиция в современном измерении» (2020) и многих других. Отдельные региональные проекты – «С преданностью Украине в сердце»(2018) и «НепрОСТые письма»(2019) были инициированы именно коллективом ДАКО. В статье отмечается, что успешная реализация проектов в первую очередь зависит от налаживания архивами активного взаимодействия с различными институтами социальной памяти, организациями, органами власти, движениями, фондами, СМИ и т.д., что дает возможность более глубокого и эффективного раскрытия содержания архивных фондов и приобщения граждан к историко-культурному наследию Украины. Партнерами ДАКО в период 2018-2020гг. стали десятки музейных учреждений, культурных сообществ, художественных коллективов. Проекты были успешно реализованы благодаря поддержке органов центральной и местной власти, Государственной архивной службы Украины, архивной общественности Киевицины.

Достижения Государственного архива Киевской области по реализации межсекторальных проектов в целом свидетельствует об эффективности и перспективности такого рода деятельности. Организация взаимодействия и сотрудничества ДАКО с местными общинами и организациями Киевицины можно считать наиболее оптимальным путем достижения конечной цели – приближения архивного информационного ресурса к гражданам Украины и реализации их прав на информацию, задекларированную в Конституции и законах государства.

Ключевые слова: архивное учреждение, Государственный архив Киевской области, местная общественность, социальная коммуникация, проект, проектная деятельность.

УДК 004.774.6Блог:316.77=811.111

DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-238-254>

BLOGS AS NEW MEANS IN MODERN COMMUNICATION

БЛОГИ ЯК НОВІ ЗАСОБИ В СУЧАСНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

БЛОГИ КАК НОВЫЕ СРЕДСТВА В СОВРЕМЕННОЙ КОМУНИКАЦИИ

Марина Навальна,

*доктор філологічних наук,
професор кафедри
журналістики та мовної
комунікації
mnavalna@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5064-3122> Національний
університет біоресурсів і
природокористування
України, м. Київ, вул. Героїв
Оборони, 15, Україна, 03041*

Maryna Navalna,

*Doctor in Philological Sciences,
Professor of Department of
Journalism and Language
Communication
mnavalna@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5064-3122> National University
of Life and Environmental
Sciences of Ukraine, 15, Heroiv
Oborony St., Kyiv, Ukraine,
03041*

АНОТАЦІЯ

Інформаційна сфера останнього десятиліття реалізувалася в інтеграції різних способів комунікації в інтерактивні інформаційні мережі. Об'єднання в одній системі текстів, зображень, символів та звуків в глобальній мережі і за умови доступного і недорогого доступу, кардинально змінює характер соціальних комунікацій.

Історія журналістики має свої етапи розвитку: від давніх до сучасних форм, від знаків до сучасних інформаційних технологій. Якщо попередні століття відповідним чином

описані і проаналізовані дослідниками, то нові засоби комунікації потребують окремих досліджень.

У пропонованій студії здійснено спробу проаналізувати блоги як нові засоби в сучасній комунікації.

Блогерство – вирізняється від журналістики тим, що в ньому домінантною є комунікативна функція, що в традиційних засобах масової комунікації є лише під час прямого ефіру на радіо, телебаченні, але часто цензурована інформація модератором, редактором, який визначає кого, коли випустити в ефір.

У розвідці акцентується увага на тому, чи є блог видом нової журналістики чи новим журналістським жанром, який увійшов у масову комунікацію.

У статті як прикладний аспект розглянуто десять найпопулярніших українських блогерів в Instagram за результатами аналізу інтернет-видань.

Зроблено висновки, що блоги є потужними виробниками інформації і, як наслідок, кореляторами мережових інформаційних потоків.

Блогерство і журналістика – два види масової інформаційно-комунікаційної діяльності, між якими є спільне й відмінне, але обидва види мають моральну відповідальність за контент.

Інтернет-сайти та соціальні мережі систематично подають рейтинги найпопулярніших блогів. У таких випадках подають автора, його вік, кількість підписників, теми і коротку історію автора, зазвичай подають деталі приватного життя блогерів. Така структура подачі матеріалу приваблює увагу споживача інформації.

Ключові слова: блог, особистий блог, тематичний блог, історичні етапи журналістики, комунікація, нові медіа, нові комунікаційні технології, Інтернет.

Formulation of the problem. On the scale of all mankind, the development of a new communication system and new media

continues, they are often seen as a union of interactive communication technologies and digital broadcasting, in which the Internet becomes the main mediator. This process acts as a basis for changing the conditions of interaction, it is not just a technical or technological, but also a socio-cultural process. Therefore, new media came into the focus of sociological research and today they are analyzed in the concepts of transformation of modern society as ones of the key factors. The communicative revolution of the XX century provided audiovisual culture with a historical rematch over written discourse. The noble alphabetical order first in movies and radio, then in television yields to sensual, non-reflective communication. The technological transformation of no less scale took place at the turn of the century. It is embodied in the integration of various ways of communication in interactive information networks. In other words, supertext and metalanguage are formed, combining written, oral, and audiovisual means of communication for the first time in history.

The information scope of the last decade has been realized in the integration of various ways of communication into interactive information networks. Combining texts, images, symbols and sounds in one system in a global network and providing accessible and inexpensive access, dramatically changes the nature of social communication.

The history of mass media development is not only the history of technical innovations, but their formation is also connected with grand social innovations. Mass media is a relatively new social institution, its function is to produce and disseminate knowledge in the broadest sense of the word. The most significant characteristics of this relatively new institution are: 1) like most modern institutions, the mass media is an institutional and organizational unity; 2) the institute of mass media performs a special, unique function of creating an informative analogue of society by building a definite picture of the world, as well as covering the functioning of other social institutions; 3) acting as a leader of public opinion, the institution of mass communication by virtue of its mobilizing

potential – the ability to influence large groups of people plays a special role in the modern political process. The stages of development of mass media are most closely connected with the changes of society. The urbanization, rising living standards and increasing leisure time, the formation of a modern bureaucracy and other global socio-cultural processes would be impossible in the absence of mass media, which are not only one of the symbols of the modern world but also a very active catalyst for social change.

The term «new media» first appeared at the end of the last century. Until the 1980s, the basis for the media – periodicals, radio and television were analog and print media. However, with the rapid development of digital, network, computer, information, gaming, technologies and communications, the media have undergone significant transformations. Based on new, digital media, directly related to the evolution of computers and the Internet, widely implemented in various fields, they have become more interactive than traditional, which also differed significantly from them. However, at the beginning of the emergence of new media, the term was often understood as the actual process of emergence and progress of digital and network technologies and communications.

Among a number of new means of popularity, blogging is gaining popularity as an voluntary, informal, unbiased information through social networks, Internet media, and Internet versions of traditional mass media. Therefore, there is a need of a detailed study of this new means of communication.

Analysis of recent research and publications. The issues are studied by Y. Kiss in the article «Blog is an informal journalism» (Kissa, 2020); L. Eckhard in the article «Blogging is a civic journalism or rumors» (Eckhard, 2010). M. Semenchenko called blogging a journalism without journalists (Semenchenko, 2011). O. Ivanova in her dissertation research «Professionalizing online-journalism in the blogosphere» considers blog journalism as a subgroup of online journalism, identifies the internal structure of the professional group of blog journalists, assesses the features of this structure, form and development tendencies (Ivanova, 2011).

The topic of blogging and journalism is covered by B. V. Potiatynyk in the book «Internet-journalism in the aspect of anonymity of blog authors, compliance with legal and ethical norms» (Potiatynyk, 2011). The study of the content of blogs in Ukraine, the emergence of new media bloggers continue to interest researchers in various aspects.

Research methodology. The study used methods of collecting information, describing reality based on observations, as well as the method of analyzing information material.

The purpose of the study is to understand the status of new communications in the modern socio-cultural space, in particular to identify and determine the features of blogs, the benefits of blogging, to reveal the conditions of its identity with journalism.

Presentation of the main research material. The journalism is a professional activity in the mass media, which is taught in higher education institutions, it is professional work in media, or work under an employment or other agreement or contract, a kind of literary work, the main work of collecting, recording, analyzing and presenting information in journalistic genres about socially significant facts, events, phenomena and their evaluation in order to form public opinion, and adjust the influence of decisions and actions of the government, a means of communication between the state and society.

The blogs are not mass media, simply because they do not communicate between the state and society. Blogs are a means of communication. They become mass when they have more than a thousand audience. The mass media (press, radio, television, news agencies, Internet media) as social institutions of society have their own specific social functions, are morally and legally responsible for their content. The professional journalists work in the editorial offices (about half of them have a higher professional journalistic education, the other half have a humanitarian higher education and are able to professionally create interesting text, images, audio, video materials). Every traditional media strives to have real professionals as employees.

Anyone who has something to say can blog. The platform for blogging is the Internet, social networks and online media. There are online media that have author's blogs. There are independent author's blogs of journalists on social networks. Some blogger journalists believe that their democratic freedoms are being suppressed in newsrooms, while in blogs they have more freedom of expression and, of course, they are right. However, such blogs are popular if they are run not only by a well-known author, but also by an interesting interlocutor, an outstanding individual with a modern mindset.

In online media, online versions of traditional media, some blogs are run by professional journalists to feel the taste of recognition, the audience's reaction to their material, expand the audience of their fans, perform a communicative function in the media, find new ideas, interesting topic, relevant topic or problem, to obtain new additional information that can later be used in the material of the traditional media.

Most bloggers are not professional journalists, but people of different professions who want to communicate, express their opinion, which they do in their blogs. Of course, the content of blogs-diaries is not journalism, it is a completely different kind of creativity, some researchers call this type of activity blogging. If the information, the opinion of the blogger is uninteresting, not socially significant, that does not relate to current issues of a social group in society, then such blog is doomed to oblivion. The popularity of the blog also depends on the accuracy of assessments, clarity of opinion, relevance of positions, style of presentation, which impresses readers. The journalists are taught this in higher education, and some bloggers achieve this on their own, making their blogs the most viewed. A huge number of personal blogs have nothing to do with journalism also because they do not perform or constantly violate the social and psychological functions of the media: information, regulation, integration, education, control, education, recreation, hedonistic (pleasure), emotional relaxation, utilitarian, contact, social orientation, affiliation (belonging to a group).

The opinion of popular bloggers coincides with the opinion of hundreds, thousands of visitors of their blogs, they feel and express it. And this is common with a journalist who understands the novelty, social significance of facts, events, phenomena and is able to distinguish them from others. Blogging is somewhat different from journalism in its predominant communicative function, which in traditional media is only available live on radio and television, but information is often censored by a moderator, an editor, who determines who to broadcast and when to do it.

According to the content, there are two classes of blogs: personal blogs, it is better to call them electronic diaries, and thematic blogs. There are loner blogs that are not affiliated with any blogging associations, but there are blogging networks. As S. Kvit notes, «One of the main trends in the development of thematic blogs today is to join blogging networks for joint promotion. It is easier to increase the readership, profits, citation index, etc. under a single brand» (Kvit, 2020). The motives for uniting bloggers are different. For some, blogging networks help increase their readership, and for others, they help increase profits. After all, most blogging networks are commercial. Blogs with thousands of audiences, information for which only several people help to collect and process, in their organization of work resemble the editorial office of the Internet media. Such blogs, thanks to high-quality, original, unbiased, verified information, later became online media. One can say about such bloggers that they made themselves journalists and created a job for themselves and others.

The blogs promote democracy, socialization of the audience, development of freedoms, including freedom of speech, freedom of the media, freedom of access to information, freedom of expression, freedom of evaluation, freedom of mass communication. The blogs, like the media, are different. There are blogs – ordinary personal diaries for the author's self-expression, and there are blogs that contain real journalistic materials.

Thus, the blogs can be used as a platform to publish journalistic material when it is not possible to publish it in

traditional media. The blogs attract the attention of the audience as uncontrolled, interactive, high-speed media. After all, even in the Internet media there are graduation editors who filter the information and they decide: whether the material sees the world or not, put the materials after reading, which delays the flow of content to the audience. Of course, the key to a blog's popularity can be its reputation as a source of accurate, unbiased, in a word, highly moral information. Such blogs can compete with well-known media corporations. According to the research, if you do not take into account the blogs of journalists on the Internet, there will be almost no blogs that exist at the level of professional journalism.

We will describe 10 most popular Ukrainian bloggers on Instagram (10 most popular, 2020), according to the definition of an Internet resource. In such cases, the authors, their age, number of subscribers, topics and a short history of the author are shown. Here is a description of ten leaders by number of subscribers. All bloggers have over one million subscribers.

Sofia Stuzhuk – 5, 6 million subscribers

Sofia Stuzhuk, 25, has the most followed account among all well-known Ukrainian bloggers. In the blog, she talks about her life, motherhood experience, and shares beauty secrets. The famous insta-mama has both her fans who support her in everything, and haters who often criticize. At the end of 2019, the childbirth by the famous blogger shocked the network. The girl gave birth at home and showed the whole process on video. This act provoked a heated discussion on the Internet, because such births are not certified in Ukraine and, according to midwives, carry deadly risks for both women and children. Sofia is raising three children from Dmytro Stuzhuk, who recently died of coronavirus. Six months ago, after 6 years of marriage, the couple decided to divorce.

Elena Venum – 4.3 million subscribers

Elena Venum became famous on Instagram after she actively shared with subscribers tips on beauty, weight loss, healthy eating and makeup. In 2016, the girl began filming vines, which further attracted the attention of the audience. In summer, the blogger

became a mother for the first time. Blogger Daryl is a father of the girl.

Sasha Pustovit – 1, 8 million subscribers

Sasha Pustovit is a blogger from Ivano-Frankivsk. In 2018, the girl graduated from medical school with a degree in dentistry, but chose a different path in life. In 2015, the girl married presenter and vlogger Igor Pustovit. A year later they had a son Danilo, and 2 years later the couple had a son Eugene. Recently, 25-year-old Sasha made her dream come true and opened a beauty salon. In the blog, she talks about motherhood, health, beauty and simply shares a part of her life with subscribers.

Yulia Verbynets – 1.7 million subscribers

Yulia Verbynets is another well-known blogger from Ivano-Frankivsk. At a very young age, the girl was able to turn her hobby into an income, so at the age of 17 she collaborates with famous brands, travels and enjoys life.

Tetiana Parfilieva – 1,7 million subscribers

26-year-old Tetiana Parfilieva is a well-known blogger who attracts the attention of her subscribers with her pretty appearance and charisma. The girl runs a lifestyle blog in which she shares her life with fans. It is worth noting that Tetiana has her own business – clothing store Cherry Land Shop, showrooms, which are actively developing in Kyiv, Kharkiv, Dnipro and Zhytomyr. She also models for her own showroom. Tania met her husband Ivan when they were in the 9th grade. The lovers have been together for a long time and in 2019 became husband and wife. The blogger's Instagram account is filled with stylish and romantic photos.

Dasha Kvitkova – 1,6 million subscribers

Dasha Kvitkova is the winner of the reality show “The Bachelor” on STB TV channel. In the finale, she was chosen by TV presenter Nikita Dobrynin. The couple sincerely fell in love with each other on the project, so immediately after the show ended, they began to develop their relationship outside the cameras. The couple often traveled and shared their lifestyle with subscribers. In early 2020, Nikita Dobrynin proposed to Dasha during a vacation in Bali.

Instagram users really liked this fabulous finale, so even more people started following the girl. On August 12, a wedding took place in one of the most fashionable restaurants in Kyiv. This is the first time in the history of the Ukrainian version of the “Bachelor” the hero married a girl he chose in the finale of a reality show. Dasha Kvitkova radiates joy and happiness in her blog, so she attracts subscribers with her charisma and sincere smile.

Katia Yakymchuk – 1.5 million subscribers

A young blogger from Lutsk has long been the heroine of tabloid articles, as a 19-year-old girl bought a Porsche Cayenne and a house. Despite such a large number of subscribers, the girl has a lot of haters who accuse her of fraud. In her Instagram, the girl launched an author’s course that teaches how to make money. Yes, in her profile Katia noted that in October her students earned 270 thousand hryvnias, but some students of this course note that in fact the blogger extorts money from her subscribers and shares information, which can be easily found on the Internet. Now the girl is 20 years old, in addition to the car and the house, she also has 4 stores that she opened and a pretty good income thanks to the giveaways.

Tetiana Samburska – 1.3 million subscribers

Tetiana Samburska is a smiling and sincere girl from Ivano-Frankivsk, who always radiates joy and happiness on her Instagram pages. The girl often shares the photos of her family, so those who follow her are well acquainted with her parents, sister and niece. The girl often shows love to her closest ones and thanks her parents for giving her life and constantly taking care of her and helping her. In 2017, Tania’s parents bought her first car, so recently the girl surprised her parents by buying them a jeep. At the age of 18, Tania opened her own beauty studio. And it was the parents who contributed to this. In the blog Samburska shares life moments, and also pleases subscribers with numerous giveaways. In 2019, the girl married her lover Ihor, who does not like publicity, does not have his Instagram, but makes the blogger very happy, because the girl often dedicates poignant posts to her lover.

Tetiana Prentkovych – 1, 2 million subscribers

Tetiana Prentkovych is not only a successful blogger, but also the mother of her son Ivan and a businesswoman. She started developing her blog back in 2012. According to her, her husband created a profile for her. Then the red-haired girl from Ternopil with a husky dog and tattoos on her body began to attract the attention of fans. Together with her husband Orest, the couple opened their first business – an Asian restaurant Tiger. Later, Tania began to outgrow Ternopil, so she moved with her family to Kyiv, where she set up her own PPrentkovych agency. However, after some time in Kyiv the famous couple Tania Prentkovych and Orest Murii shocked the subscribers by announcing that they were divorcing. Despite numerous scandals on Instagram and the Internet, both have found happiness and are now sharing happy moments of life with their fans again.

Alina Frendii – 1.1 million subscribers

Alina Frendii is a well-known blogger from Ternopil. The girl is known for her style, so she interested the audience with her stylish outfits. Despite this, supporters watched closely the love story of Alina and Petro Zastavnyi, the son of the former mayor of Ternopil. In 2018, the lovers had a magnificent wedding in Ternopil, and later moved to Kyiv. Alina founded her own clothing brand TOTE, and later made fans happy with the news of her pregnancy. Now happy parents are raising their son Yan, and Alina often shares the secrets of motherhood with her subscribers. She also shares style tips and beautiful photos from travelling.

The Internet-resources constantly provide information about popular or new blogs (Top, 2021).

The Internet-resources produce topics for successful blogs (Top 25, 2021). For example, among the most common are: reviews, articles-manuals, beginner's guide, recipes, news, tips, travel, fitness, self-defense, do-it-yourself, video games, gardening, photography, selections of interesting websites, learning tools, language learning, web design, interior designer, sports, animals, self-improvement, self-employment, public speaking, modest life,

exchange of stories, etc. But these suggestions usually have no negative comments on the creativity of bloggers, time constraints, and so on. Therefore, we see in the issue of blogging a number of debatable issues for further discussion.

Conclusion. The blogs provide journalists with a quick connection with the audience, here they communicate with readers, encourage them to open dialogue. The blogs affect the quality of traditional media. Blogging and journalism are two heterogeneous types of mass information and communication activities, between which there is much in common and different, but the same moral responsibility for content.

The blogs are powerful producers of information and, as a consequence, correlators of network information flows.

The websites and social networks systematically provide rankings of the most popular blogs. In such cases, the authors, their age, number of subscribers, topics and a short history of the author are shown, and details of the private life of bloggers are usually displayed.

We see the prospects of the research in the further study of blogs as a communication activity, in particular the latest means that attract the attention of listeners and viewers.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. 10 найпопулярніших українських блогерів в Instagram: що про них відомо. 4 листопада 2020. URL: https://lifestyle.24tv.ua/10-naypopulyarnishih-ukrayinskih-blogeriv-novini-shou-biznesu_n1450510.

2. 25 кращих тем для нового блогу. 9 червня 2021 URL: <https://www.imena.ua/blog/25-topics-for-a-new-blog/>.

3. Артамонова І. Тенденції становлення та перспективи розвитку інтернет-журналістики в Україні. Донецьк : Лебідь, 2009. 416 с.

4. Голубовський Р. Місцева жовта преса. URL: <http://blog.golubovsky.com/chuck-norris-ontario/#more-3968>.

5. Городенко Л. Новітні медіа: мережеві інформаційно-комунікаційні ресурси; [монографія]. Київ : Академія Української Преси, 2010. 172 с.

6. Городенко Л. Теорія мережевої комунікації; [монографія]. Київ : Академія Української Преси, 2011. 387 с.

7. Екгард Л. В. Блогерство – гражданская журналистика или сплетни. *Вестн. Воронеж. гос. ун-та*. 2010. С. 220-223.

8. Иванова О. М. Профессионализация интернет-журналистики в блогосфере: автореф. канд дисс. социол. наук. Москва, 2011. URL: <http://www.dissercat.com/content/professionalizatsiya-internet-zhurnalistiki-v-blogosfere>.

9. Квіт С. М. Нові медіа. Масові комунікації. URL: http://libfree.com/199901197_zhurnalistikanovi_mediya.htmlhttp://libfree.com/199901197_zhurnalistikanovi_mediya.html.

10. Кісса Ю. Блоги – це неформальна журналістика. URL: (<http://www.personal-trening.com/blog>).

11. Коваленко О. Д. Розвиток IP-технологій та нові можливості (громадянської) журналістики. URL: <http://diploma.j-school.kiev.ua/blog/kovalenko-olenadyplom2006/>.

12. Потятиник Б.В. Інтернет-журналістика. Львів : ПАІС, 2011. С. 21-25.

13. Семенченко М. Про low-cost журналістику. День. 2011, 9 грудня. С. 1. URL: www.day.kiev.ua/220432/.

14. Топ-4 цікавих українських блоги. 9 червня 2021. URL: <https://p-p.com.ua/news/top-4-tsikavykh-ukrainskykh-blogy/>.

15. New media URL: http://en.wikipedia.org/wiki/New_media#cite_note-3.

REFERENCES

1. 10 naipopuliarnishykh ukrainskykh bloheriv v Instagram: shcho pro nykh vidomo (2020). [10 most popular Ukrainian bloggers on Instagram: what do we know about them]. 4 lystopada. Retrieved from https://lifestyle.24tv.ua/10-naypopulyarnishih-ukrayinskih-blogeriv-novini-shou-biznesu_n1450510 [in Ukrainian].

2. 25 krashchykh tem dlia novoho blohu (2021). [25 best topics for new blog]. 9 chervnia Retrieved from <https://www.imena.ua/blog/25-topics-for-a-new-blog/> [in Ukrainian].
3. Artamanova, I. (2009). Tendentsii stanovlennia ta perspektyvy rozvytku internet-zhurnalistyky v Ukraini [Tendencies and prospects for the development of online- journalism in Ukraine]. Donetsk : Lebid, 416 [in Ukrainian].
4. Holubovskiy, R. Mistseva zhovta presa (2021). [Local tabloids]. Retrieved from <http://blog.golubovsky.com/chuck-norris-ontario/#more-3968> [in Ukrainian].
5. Horodenko, L. (2010). Novitni media: merezhevi informatsiino-komunikatsiini resursy; [monohrafiia] [Modern media: network informational and communicative resources; monograph]. Kyiv : Akademiia Ukrainskoi Presy, 172 [in Ukrainian].
6. Horodenko, L. (2011). Teoriia merezhevoi komunikatsii; [monohrafiia] [Theory of network communication; monograph]. Kyiv : Akademiia Ukrainskoi Presy, 2011. 387 [in Ukrainian].
7. Ekhard, L. (2010). V. Bloherstvo – hrazhdanskaia zhurnalistika ili spletni [Blogging is a civic journalism or rumors]. Vestn. Voronezh. hos. Un-ta, 220–223 [in Ukrainian].
8. Ivanova, O. M. (2011). Professionalyzatsiia internet-zhurnalistyky v blohosfere [Professionalizing online-journalism in the blogosphere]: avtoref. kand dyss. sotsyol. nauk. Moskva, 2011. Retrieved from <http://www.dissercat.com/content/professionalizatsiya-internet-zhurnalistyky-v-blohosfere> [in Ukrainian].
9. Kvit, S. M. (2021). Novi media. *Masovi komunikatsii* [New media. Mass communication]. Retrieved from http://libfree.com/199901197_zhurnalistikanovi_mediyyi.htmlhttp://libfree.com/199901197_zhurnalistikanovi_mediyyi.html [in Ukrainian].
10. Kissa, Y. Blohy – tse neformalna zhurnalistyka (2020). [Blog is an informal journalism]. Retrieved from <http://www.personal-trening.com/blog> [in Ukrainian].

11. Kovalenko, O. D. Rozvytok IP-tekhnologii ta novi mozhlyvosti (hromadianskoi) zhurnalistyky [Development of IP-technology and new possibilities (civic) journalism]. Retrieved from <http://diploma.j-school.kiev.ua/blog/kovalenko-olenadypлом2006/> [in Ukrainian].
12. Potiatynyk, B.V. (2011). Internet-zhurnalistyka [Internet-journalism]. Lviv : PAIS, 2011, 21–25 [in Ukrainian].
13. Semenchenko M. (2011). Pro low-cost zhurnalistyku [About low-cost journalism]. Den. 2011, 9 hrudnia, 1. Retrieved from www.day.kiev.ua/220432/ [in Ukrainian].
14. Top-4 tsikavykh ukrainskykh blohy [Top 4 interesting Ukrainian blogs]. 9 chervnia 2021. Retrieved from <https://p-p.com.ua/news/top-4-tsikavykh-ukrainskykh-blohy/> [in Ukrainian].
15. New media (2020). Retrieved from http://en.wikipedia.org/wiki/New_media#cite_note-3 [in Ukrainian].

ABSTRACT

The information scope of the last decade has been realized in the integration of various ways of communication into interactive information networks. Combining texts, images, symbols and sounds in one system in a global network and providing accessible and inexpensive access, dramatically changes the nature of social communication.

The history of journalism has its stages of development: from ancient to modern forms, from signs to modern information technologies. If the previous centuries are properly described and analyzed by the researchers, the new means of communication require more study.

The proposed study attempts to analyze blogs as new means in modern communication.

Blogging is somewhat different from journalism in its predominant communicative function, which in traditional media is only available live on radio and television, but information is often censored by a moderator, an editor, who determines who to broadcast and when to do it.

The study focuses on whether a blog is a form of new journalism or a new journalistic genre that has entered mass communication.

The article as an applied aspect considers ten most popular Ukrainian bloggers on Instagram based on the results of the analysis of online publications.

It is concluded that the blogs are powerful producers of information and, as a consequence, correlators of network information flows.

Blogging and journalism are two types of mass information and communication activities, between which there are common and different, but both types have a moral responsibility for the content.

The websites and social networks systematically provide rankings of the most popular blogs. In such cases, the authors, their age, number of subscribers, topics and a short history of the author are shown, and details of the private life of bloggers are usually displayed. It attracts the attention of the consumer of information.

Keywords: *blog, personal blog, thematic blog, historical stages of journalism, communication, new media, new communication technologies, Internet.*

АННОТАЦИЯ

Информационная сфера последнего десятилетия реализовалась в интеграции различных способов коммуникации в интерактивные информационные сети. Объединение в одной системе текстов, изображений, символов и звуков в глобальной сети и с доступным и недорогим доступом, кардинально меняет характер социальных коммуникации.

История журналистики имеет свои этапы развития: от древних до современных форм, от знаков к современным информационным технологиям. Если предыдущие века соответствующим образом описаны и проанализированы учеными, то новые средства коммуникации требуют отдельных исследований.

В предлагаемой студии предпринята попытка проанализировать блоги как новые средства в современной коммуникации.

Блоггерство – отличается от журналистики тем, что в нем доминантной является коммуникативная функция, в традиционных средствах массовой коммуникации только во время прямого эфира на радио, телевидении, но часто поддающаяся цензуре информация модератором, редактором, который определяет кого, когда выпустить в эфир.

В статье акцентируется внимание на том, есть ли блог видом новой журналистики или новым журналистским жанром, который вошел в массовую коммуникацию.

В статье как прикладной аспект рассмотрен десять самых популярных украинских блоггеров в Instagram по результатам анализа интернет-изданий.

Сделаны выводы, что блоги являются мощными производителями информации и, как следствие, – коррелятор сетевых информационных потоков.

Блоггерство и журналистика – два вида массовой информационно-коммуникационной деятельности, между которыми есть общее и отличное, но оба вида имеют моральную ответственность за контент.

Интернет-сайты и социальные сети систематически подают рейтинги самых популярных блогов. В таких случаях подают автора, его возраст, количество подписчиков, темы и короткую историю автора, обычно подают детали частной жизни блоггеров. Такая структура подачи материала привлекает внимание потребителя информации.

Ключевые слова: *блог, личный блог, тематический блог, исторические этапы журналистики, коммуникация, новые медиа, новые коммуникационные технологии, Интернет.*

УДК 021-028.27:004.738.5]-044.332

DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-255-269>

ADAPTATION OF LIBRARIES TO THE REALITIES OF DIGITAL SPACE

АДАПТАЦІЯ БІБЛІОТЕК ДО РЕАЛІЙ ЦИФРОВОГО ПРОСТОРУ

АДАПТАЦИЯ БИБЛИОТЕК К РЕАЛИЯМ ЦИФРОВОГО ПРОСТРАНСТВА

Алла Овсієнко,

*викладач кафедри
документознавства та
методики навчання*

ovsienko_alla@ukr.net

ORCID: 0000-0002-0905-9725

*Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401*

Alla Ovsienko,

*Lecturer of Document Sciences
and Teaching Methodology
Department*

ovsienko_alla@ukr.net

ORCID: 0000-0002-0905-9725

*Hryhoriy Skovoroda University
in Pereyaslav, Pereyaslav,
30, Sukhomlynskooho Str.,
Kyiv region, Ukraine, 08401*

ABSTRACT

Today, it is impossible to stop the rapid spread of gadgets, readers, mobile phones as a means of access to Internet resources, including library content on the World Wide Web. It is also impossible to change the situation towards the actualization of e-reading, the general fact is that the most effective information and library services to the population is achieved by creating electronic libraries. Electronic libraries can consist of collections of electronic documents (digitized traditional materials, or created directly in electronic form), and be a system with a unified approach to the production, storage, organization of various information.

The paper describes the main elements of digitization of the library as a component of the information society developing.

Library sites are the gateway to the library, its business card in the Internet space. Accounts in social networks and blogs dramatically increase the interactivity of information exchange and traffic to library sites, in general, increase interest in the library from existing and potential users.

The global reorientation of priorities in the work of library and information institutions, in connection with the creation of an electronic library, is obvious, it is aimed at the development of network technologies, electronic resources, information services, library cooperation.

Digital libraries, electronic collections, electronic backup systems, online public access catalogs, ezine databases, and other IPs have become popular means of accessing information sources. The creation of electronic, digital libraries contributes to the globalization of the global information community, opens fundamentally new conditions for access to remote IP and ensures equal rights of users to obtain the necessary information.

The article analyzes the intensity of the Internet's influence on reference and bibliographic services for library users, and the need for reorganization of reference and bibliographic services, changes in the traditional functions of bibliography.

Keywords: *digital libraries, internet, library, digitization of libraries, electronic library, information technologies, modern software.*

Постановка проблеми. Розвиток інтернет технологій відкрив для бібліотек новий рівень можливостей для обслуговування користувачів. Під інтернет технологіями зазвичай мають на увазі будь-які технології, які забезпечують використання можливостей інтернету для зберігання, передачі і обробки інформації. За допомогою цих технологій в бібліотеках створюються автоматизовані інформаційні системи, онлайніві електронні каталоги, бази даних,

електронні бібліотеки, бібліотечні сайти, блоги. Сучасні програмні засоби, побудовані з використанням web-технологій, дозволяють полегшити пошук інформації, підвищити якість і швидкість її надання, залучити додаткових користувачів, підвищити популярність бібліотечних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми впровадження сучасних інформаційних технологій у роботу бібліотек досліджували: І. Торкін (Торкін, 2003), Н. Зборовська (Зборовська, 2007), М. Альфоров (Альфоров, 2013) та інші дослідники, але їх дослідження потребують подальшого розвитку та розкриття деяких питань. Н. Зборовська під віртуальною виставкою розуміє електронну виставу форматі «Power Point» – електронної презентації. Автор пропонує таку виставку при відповідному звуковому оформленні і наявності мультимедійного проектора застосовувати як ілюстративний матеріал на комплексних заходах: літературних вечорах, днях інформації. До переваг створення віртуальних виставок як форми бібліотечного обслуговування вона відносить: можливість індивідуальний самостійної роботи читача з поданими матеріалами, нетрадиційну подачі матеріалу, наочність, структурування матеріалу (Красножон, 2011: 46-51). І. Торкін описує досвід організації віртуальної виставки на сайті Національної бібліотеки України для дітей, яка пропонує користувачам оцифровані видання, що представляє творчість видатних українських та російських художників ілюстраторів. Після вибору потрібного видання користувач може побачити в зменшеному вигляді всі його сторінки і скласти про нього попередні враження. Кожне зображення пов'язане гіперпосиланням зі сторінкою, де його можна детальніше роздивитися і прочитати. Зображення представлено в jpg-форматі. М. Альфоров аналізує віртуальні (розміщені в Інтернеті) виставки творів мистецтва (Красножон, 2011: 46-51).

Отже, застосування інформаційних технологій у бібліотеках розповсюджується сьогодні досить широко та охоплює різні процедури розвитку. Однак більшість

дослідників зосереджують свою увагу на окремих послугах не розглядаючи комп'ютерні бібліотечні системи та переваги їх впровадження в комплексі.

Мета статті є вивчення практичного застосування нових технологій, комп'ютерних бібліотечних систем для автоматизації роботи бібліотек та виведення їх на новий рівень.

Виклад основного матеріалу. В сучасних соціально-економічних умовах розвитку суспільства постійно зростає соціальний ефект бібліотечної діяльності. Сьогодні бібліотека є тією установою, яка консолідує громадськість щодо вирішення соціально значущих проблем і бере участь у становленні громадянського суспільства в країні. Однією з прогресивних форм взаємодії бібліотек з різними структурами та користувачами є соціальне партнерство, яке дозволяє учасникам як позиціонувати свої інтереси серед місцевої громади, так і ураховувати інтереси її членів.

Глибоке усвідомлення бібліотекарями неминучості і життєвої необхідності кардинальних змін, розуміння ними того, що майбутнє бібліотек пов'язано не з консервацією вчорашніх, а з орієнтацією на сьогоднішні і завтрашні «цифрові» підходи до інформаційної діяльності, який поєднується зі здатністю і бажанням ці зміни здійснювати, і є тією платформою, на якій можливо створити бібліотеки завтрашнього дня.

Трансформація інформаційного масиву в цифрову епоху привела до глобальних змін всієї системи інформаційних комунікацій. В Інтернеті в безкоштовному цілодобовому доступі представлені гігантські обсяги даних: щоденні новини та кулінарні рецепти, результати спортивних змагань і класичні твори художньої літератури, періодичних видань, довідники і словники, музичні твори і кінофільми та ін. (Степанов, Бібліотека в цифровому).

Мережа створила якісно інші можливості для професійного інформаційного обслуговування (доступ в режимі 24/7). Відкриті можливості не забарилися скористатися

як різні бізнес-структури, так і окремі громадяни. У числі конкурентів бібліотек безкоштовні інтернет-колекції, наукові репозиторії (архіви), проекти інформаційних інтернет-гігантів (Степанов, Бібліотека в цифровому).

Бібліотеки втратили унікальність послуг, що надають у зв'язку з монополією в інформаційному обслуговуванні.

Потенційні послуги, які може забезпечити бібліотека:

- безкоштовний мобільний доступ до будь-якого виду інтелектуального контенту, представленого в цифровій формі (книги, періодика, аудіо, відео, гри і т.д.);
- отримання висококваліфікованої консультативної допомоги при зверненні до інформаційних ресурсів всіх можливих видів і форматів;
- надання простору для живого людського спілкування – інтелектуального дозвілля (Степанов, Бібліотека в цифровому).

Оскільки в цифровому середовищі інтелектуальна робота в більшості випадків вимагає звернення до ресурсів або інструментів глобальних комп'ютерних мереж, будь-яка бібліотека має надавати безкоштовний доступ до Інтернету в якості стандартної обов'язкової послуги. Широкосмуговий доступ повинен надаватися як на читацьких комп'ютерах, так і на особистих пристроях користувачів в приміщенні бібліотеки з використанням бездротового зв'язку. У цифрову епоху бібліотека повинна сприйматися як місце, в якому будь-який громадянин може безкоштовно скористатися Інтернетом.

Ключовою умовою реалізації інформаційної функції бібліотеки у цифровому середовищі є:

- отримання бібліотеками права на «видачу» контенту в цифровій формі за межі бібліотеки при гарантії надійного захисту видаються джерел від подальшого копіювання та нелегального поширення.
- формування організаційно-технічної інфраструктури, що забезпечує процес звернення цифрових ресурсів через бібліотеки (Степанов Бібліотека в цифровому).

Технічна реалізація звернення цифрових ресурсів. Саме «кластери», а не самі бібліотеки здійснюють технічне обслуговування цифрової складової фонду. Кластери розміщують на серверах придбані матеріали, які читачі бібліотек віддалено або при особистому відвідуванні завантажують для відтворення на власних пристроях. Функції спеціалізованого програмного забезпечення:

- ідентифікація читача;
- генерація захищеної копії файлу;
- зіставлення числа ліцензій на придбані бібліотекою джерела з числом читачів, які можуть одночасно отримати до них доступ;
- контроль закінчення часу користування ресурсом;
- можливість постачальникам контенту самостійно завантажувати свою продукцію на сервер.

Приклади існуючих «кластерів»: OverDrive (overdrive.com) – спеціалізується на поставках англomовного електронного контенту для бібліотек усього світу, він є одним з найбільш глобальних. Onleihe (onleihe.net) – один з найбільш значущих сервісів німецької компанії DiViBib. Крім бібліотек Німеччини, сервіс також пропонується для бібліотек Швейцарії, Австрії, Італії та Данії. NumiLog (numilog.com) – компанія, що пропонує цифровий контент на французькою та англійською мовами, eReolen (ereolen.dk) – данський проект, що функціонує з осені 2011 року (Степанов, Бібліотека в цифровому).

У цифровому середовищі, де все більше проявляється дефіцит живого людського спілкування, бібліотеки можуть позиціонувати себе в якості простору для інтелектуального дозвілля, який може стати візитною карткою бібліотек. Форми реалізації творчої активності: дискусійні клуби, літературні вечори, лекції з актуальної проблематики, інтелектуальні ігри – все це може позиціонуватися як послуги, що надаються саме бібліотеками.

Критерієм вироблення специфічного «бібліотечного почерку» в сфері дозвілля має стати залучення відвідувачів до пізнавальної діяльності, яка виражається, в тому числі, і в читанні.

Сучасний бібліотекар – це висококваліфікований фахівець, який володіє не тільки традиційними бібліотечними технологіями та методиками, а й, в повній мірі, вміє використовувати інформаційні технології роботи (Ібрагимов, Інтернет в допомогу).

Важливим елементом системи підвищення кваліфікації у працівників бібліотеки є міжінституційна співпраця. В умовах цифровізації та поширення електронних технологій, одним із пріоритетних напрямів підвищення кваліфікації працівників, стала взаємодія з Науково-учбовим центром прикладної інформатики НАН України, на базі якого проведено цикл лекцій і тренінгів за спеціалізованими навчальними програмами з основ інформатики, комп'ютерної техніки та інтернет-технологій (Іванова & Білінець, 2009: 42-46).

Соціальні медіа – вид масмедіа, які використовують набір онлайнових технологій, що дозволяють користувачам спілкуватися між собою, до них відносяться: соціальні мережі, блоги та мікроблоги, інтернет-спільноти, спільні проекти, геосоціальні сервіси, відеохостінги, віртуальні ігри. На головній сторінці більшості бібліотечних сайтів можна побачити іконки соціальних медіа, що додає бібліотеці популярності та інтерактивності. Соціальні медіа відкрили перед бібліотеками нові можливості.

Як наслідок, активний розвиток Інтернет-технологій змінює медіа-простір, ставлячи перед суспільством нові виклики та окреслюючи нові перспективи, які доводиться брати до уваги, щоб не залишитися в минулому. Результати досліджень компанії GfK Ukraine продемонстрували стрімке зростання аудиторії українського Інтернету. На жителів сіл припадає лише 27% користувачів Інтернету, тому саме за рахунок цієї аудиторії може бути в перспективі ріст проникнення (Ісайкіна, 2019:128).

Нерозривно пов'язані з Інтернетом соціальні мережі, які зуміли підкорити користувачів всього світу. Соціальні мережі – це не тільки засіб для спілкування з друзями, але і мультимедійна майданчик. 87% користувачів, крім того що вони щось пишуть, читають або коментують, переглядають і викладають фотографії, 82% дивляться або викладають відео, 78% слухають музику, 57% грають в онлайн-ігри і 52% використовують програми. Один зі світових трендів інтернету, який проявляється і в нашій країні, – це те, що Інтернет стає все більш мобільним, українці регулярно виходять в Інтернет з мобільних пристроїв (Кочеткова, 2009: 68-73).

В Україні робота щодо створення цифрових бібліотек (або оцифрування окремих розділів бібліотечних фондів великих бібліотек) триває, в основному, на відомчому (галузевому) рівні. При цьому неодноразово відзначалося, що в Україні спроби реалізації проектів створення електронних бібліотек не мають загальносистемного характеру й тому в більшості випадків не відповідають потребам сучасного суспільства.

Відсутня централізована взаємодія та належна координація робіт з проектами. Не вирішено завдання правового, методичного, технологічного, організаційного та фінансового характеру, що є вкрай необхідним для забезпечення створення цифрових бібліотек в Україні. Однак, незважаючи на це, оцифровування бібліотечних фондів нашої держави відбувається (Кочеткова, 2009: 68-73).

Наприклад, масиви нормативно-законодавчих актів України, розміщені у відповідних розділах Єдиного вебпорталу органів виконавчої влади, вебпорталах Верховної Ради України, певних міністерств, відомств та установ, фактично є електронними бібліотеками. Роботи з оцифрування своїх фондів проводять фактично всі великі бібліотеки України. Значна кількість бібліотек, у першу чергу, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Національна парламентська бібліотека України, Державна науково-технічна бібліотека України, Національна наукова медична бібліотека

України, бібліотеки вищих навчальних закладів на своїх вебсайтах надають доступ до власних електронних каталогів та фондів, наводять активні посилання на значний перелік електронних бібліотек України та інших країн (Кочеткова, 2009: 68-73).

В Україні регулярно проводяться конференції та семінари, присвячені створенню та функціонуванню електронних бібліотек. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) – найбільша бібліотека України та головний науково-інформаційний центр держави, яка входить до числа десяти найбільших національних бібліотек світу, – ще в 1980-90-х роках започаткувала проведення комплексу теоретичних (науково-дослідних) і практичних робіт, тематика яких була безпосередньо пов'язана з обробкою, зберіганням та використанням величезних обсягів електронної інформації, науково-теоретичними основами створення електронних бібліотек. НБУВ з 1994 р. поповнює електронний каталог, з 1998 – загальнодержавну реферативну базу даних «Україніка наукова», здійснює цілеспрямоване комплектування своїх фондів електронними документами. Серед корпоративних проєктів НБУВ такі: «Наукова електронна бібліотека України» (з 1998 р.); Портал «Наукова періодика України» (з 2006 р.); «Система наукових електронних видань України «Бібліотека – суспільству»» (з 2003 р.).

Інтернет портал бібліотеки щодня відвідує більше 15 тис. користувачів. Найактивніше відбувається процес створення цифрових (електронних) бібліотек в освітянській галузі. У ній серед основних завдань «розширення мережі електронних бібліотек навчальних закладів та наукових установ», задля виконання якого створено електронні бібліотеки законодавчих та нормативних актів, бібліотеки наукової та академічної інформації, бібліотеки для учнів і студентів, триває робота над новими проєктами. Значна кількість університетів та академій розгорнули проєкти створення власних цифрових бібліотек (Кочеткова, 2009: 68-73).

У 2020 р. на роботі бібліотек України не могла не позначитися ситуація, яка склалася внаслідок епідемії, спричиненою пандемією COVID - 19. З 18 березня, відповідно з прийнятими протиепідемічними заходами в умовах карантину на території України та додатковими обмежувальними заходами на території міста Києва, відповідно із розпорядженням Президії НАН України і наказами дирекції Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського було переведено на дистанційний режим роботи. Незважаючи на заходи, впроваджені в Україні у зв'язку із карантинном, у бібліотеках країни було налагоджено безперервне отримання поштових відправлень обов'язкового примірника зі всієї країни і бандеролі від зарубіжних партнерів по документообміну (Пестрецова & Білько, 2020: 96-92).

Висновки. Отже, розпочався процес автоматизації всіх процесів людської діяльності. Цей процес поширюється на бібліотеки й охопив всю їх діяльність. Зважаючи на цивілізаційний розвиток, поцифрування фондів стає чи не найактуальнішим напрямом подальшого еволюціонування інформаційного суспільства знань, а електронні бібліотеки – вимогою часу. Найбільші книгарні випробовують і впроваджують різні технології створення електронних архівів і бібліотек.

Бібліотека в існуючому вигляді не потрібна цифровому суспільству. Бібліотечна спільнота повинна негайно визначитися з тим, якими цінностями в світі цифрових комунікацій мають бібліотеки. На даний час бібліотеки перетворились на центри різноманітної інформації. Особливу роль з роботі бібліотеки відіграє глобальна мережа Інтернет, оскільки вона дає можливість поширити діяльність за межами бібліотеки, створити електронні каталоги та картотеки, а також виставляти їх в мережі Інтернет, проводить віртуальні виставки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Алферов М.І. Вибрані праці. Нанотехнології. Магістр-прес, 2013. 268 с.

2. Зборовська Н. Сучасна масова література в Україні як загальнокультурна проблема. *Слово і час*. 2007. № 6. С. 3-8
3. Ибрагимов, Р.Э. Интернет в помощь библиотекарю: взгляд молодого специалиста URL: <http://www.uraledu.ru/node/26421>.
4. Іванова М.В., Білінець Н.Г. Підвищення кваліфікації в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського в умовах цифровізації. Цифрові бібліотеки як ознака ХХІ століття. *Світосгляд*. № 6. 2009. С. 42-46. URL: <http://surl.li/асхсо>
5. Ісайкіна О.Д. Медіакомунікації як інструмент маркетингу соціальних мереж. *Соціум. Документ. Комунікація*: зб. наук. статей. Вип. 7. Переяслав-Хмельницький, 2019. С.123-141.
6. Кочеткова А. Цифрові бібліотеки як ознака ХХІ століття. *Світосгляд*. № 6. 2009. С.68-73. URL: <http://surl.li/асхсг>
7. Красножон В. Комп'ютерні технології в інформаційно-бібліотечній роботі. Основні аспекти та прогресивні технології діяльності бібліотек. Київ. 2011. С.46-51.
8. Пестрецова Л.А., Білько Є.М. Онлайн-архіви періодики: міжнародний досвід створення цифрових колекцій журналів мод. Бібліотека. Наука. Комунікація. *Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації*. Матеріали міжнародної наукової конференції. Київ, 6-8 жовтня 2020. С. 92-96. URL: <http://surl.li/асхсо>
9. Степанов В.К. Бібліотека в цифровому просторі: занепад і руйнування або початок нової історії. URL: <http://surl.li/асхсв>
10. Торлін І. Г. Віртуальна експозиція на сайті Державної бібліотеки для дітей. Бібліотеки та асоціації в мінливому світі: нові технології та нові форми співробітництва. Крим. 2003. Т. 2. С. 849-851.

REFERENCES

1. Alferov, M. (2013). Vybrani pratsi [Selected works]. Nanotekhnolohii. Mahistr-pres. 268 [in Ukrainian].
2. Zbovska, N. (2007). Suchasna masova literatura v Ukraini yak zahalnokulturna problema [Modern mass literature in Ukraine as a general cultural problem]. *Slovo i chas*. 6, 3-8 [in Ukrainian].

3. Ibragimov, R. Internet v pomosch bibliotekaryu: vzglyad molodogo spetsialista. [Internet to help the librarian: the view of a young specialist] URL: <http://www.uraledu.ru/node/26421> [in Russian].

4. Ivanova M., & Bilinets N., (2009). Pidvyshchennia kvalifikatsii v Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho v umovakh tsyfrovizatsii [Advanced training in the National V.I. Vernadsky Library of Ukraine in terms of digitization]. *Svitohliad*. 6. 42-46. Retrieved from <http://surl.li/acxco> [in Ukrainian].

5. Isaykina, O. (2019). Mediakomunikatsiyyi yak instrument marketynhu sotsial'nykh merezh [Media communications as a tool for marketing social networks]. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiya: zb. nauk. statey* [Society. Document. Communication: a collection of scientific articles], 7, Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi, 123-141 [in Ukrainian].

6. Kochetkova, A. (2009). Tsyfrovi biblioteky yak oznaka KhKhI stolittia. Svitohliad [Digital libraries as a sign of the XXI century]. 6. 68-73. Retrieved from <http://surl.li/acxcr> [in Ukrainian].

7. Krasnozhon, V. (2011). Kompiuterni tekhnolohii v informatsiini-bibliotechni roboti [Computer technologies in information and library work]. *Osnovni aspekty ta prohresyvni tekhnolohii diialnosti bibliotek*. Kyiv, 46-51 [in Ukrainian].

8. Pestretsova, L., & Bilko Ye. (2020). Onlain-arkhivy periodyky: mizhnarodnyi dosvid stvorennia tsyfrovyykh kolektsii zhurnaliv mod [Online periodical archives: international experience in creating of digital collections of fashion magazines]. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Rozvytok bibliotechno-informatsiinoho potentsialu v umovakh tsyfrovizatsii*. 92-96. Retrieved from <http://surl.li/acxco> [in Ukrainian].

9. Stepanov, V. Biblioteka v tsyfrovomu prostori: zanepad i ruinuvannia abo pochatok novoi istorii [The library in the digital space: the decline and destruction or the beginning of a new history]. Retrieved from <http://surl.li/acxcw> [in Ukrainian].

10. Torlin, I. (2003). Virtualna ekspozytsiia na сайti Derzhavnoi

biblioteki dlia ditei [Virtual exposition on the website of the State Library for Children]. Biblioteki ta asotsiatsii v minlyvomu sviti: novi tekhnolohii ta novi formy spivrobitnytstva. Krum, 849-851 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Сьогодні вже неможливо зупинити швидке розповсюдження гаджетів, рідерів, мобільних телефонів як засобів доступу до ресурсів Інтернет, у тому числі до бібліотечного контенту глобальної мережі. Неможливо також змінити ситуацію у бік актуалізації електронного читання, загально визначним є той факт, що найбільш ефективно інформаційно-бібліотечне обслуговування населення досягається шляхом створення електронних бібліотек. Електронні бібліотеки можуть складатися з колекцій електронних документів (оцифрованих традиційних матеріалів, або створених відразу в електронному вигляді), та систем з уніфікованим підходом до виробництва, зберігання, організації різноманітної інформації.

У роботі описані основні елементи оцифрування бібліотеки як складової інформаційного суспільства, що розвивається.

Бібліотечні сайти – це ворота в бібліотеку, її візитна картка в інтернет просторі. Акаунти у соціальних мережах та блоги різко підвищують інтерактивність обміну інформацією і відвідуваність бібліотечних сайтів, в цілому підвищують інтерес до бібліотеки з боку існуючих і потенційних користувачів.

Глобальна переорієнтація пріоритетів у роботі бібліотечно-інформаційних установ, у зв'язку зі створенням електронної бібліотеки, є очевидною, вона спрямовується на розвиток мережесих технологій, електронних ресурсів, інформаційного сервісу, бібліотечної кооперації.

Цифрові бібліотеки, електронні колекції, системи електронного резерву, онлайніві каталоги публічного доступу,

бази даних електронних журналів та інші ІР стали популярними засобами доступу до джерел інформації. Створення електронних, цифрових бібліотек сприяє глобалізації світового інформаційного співтовариства, відкриває принципово нові умови доступу до віддалених ІР і забезпечує рівні права користувачів на отримання необхідної інформації.

У статті проаналізовано інтенсивність впливу Інтернету на довідково-бібліографічне обслуговування користувачів бібліотек, та необхідність реорганізації довідково-бібліографічних служб, зміни у традиційних функціях бібліографії.

Ключові слова: цифрові бібліотеки, інтернет, бібліотека, оцифрування бібліотеки, електронна бібліотека, інформаційні технології, сучасні програмні засоби.

АННОТАЦИЯ

Сегодня уже невозможно остановить быстрое распространение гаджетов, ридеров, мобильных телефонов как средства доступа к ресурсам Интернет, в том числе в библиотечного контента глобальной сети.

Невозможно также изменить ситуацию в сторону актуализации электронного чтения, заголовнозначным является тот факт, что наиболее эффективное информационно-библиотечное обслуживание населения достигается путем создания электронных библиотек. Электронные библиотеки могут состоять из коллекций электронных документов (оцифрованных традиционных материалов, или созданных сразу в электронном виде), та систем с унифицированным подходом к производству, хранению, организации разнообразной информации.

В работе описаны основные элементы оцифровки библиотеки как составляющей информационного общества которое развивается.

Библиотечные сайты – это ворота в библиотеку, ее визитная карточка в Интернет пространстве. Аккаунты в социальных сетях и блоги резко повышают интерактивность обмена информацией и посещаемость библиотечных сайтов, в целом повышают интерес к библиотеке со стороны существующих и потенциальных пользователей.

Глобальная переориентация приоритетов в работе библиотечно-информационных учреждений, в связи с созданием ЭБ, очевидна, она направляется на развитие сетевых технологий, электронных ресурсов, информационного сервиса, библиотечной кооперации.

Цифровые библиотеки, электронные коллекции, системы электронного резерва, онлайн-каталоги публичного доступа, базы данных электронных журналов и другие ИР-стали популярными средствами доступа к источникам информации. Создание электронных, цифровых библиотек способствует глобализации мирового информационного сообщества, открывает принципиально новые условия доступа к удаленным ИР и обеспечивает равные права пользователей на получение необходимой информации.

В статье проанализированы интенсивность воздействия Интернета на справочно-библиографическое обслуживание пользователей библиотек и необходимость реорганизации справочно-библиографических службу, изменения в традиционных функциях библиографии.

Ключевые слова: *цифровые библиотеки, Интернет, библиотека, оцифровки библиотеки, электронная библиотека, информационные технологии, современные программные средства.*

УДК 005.92

DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-270-293>

**CONSOLIDATION OF INFORMATION AS THE BASIS
OF THE DEVELOPMENT OF THE INFORMATION
SOCIETY OF THE XXI CENTURY**

**КОНСОЛІДАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОСНОВА
РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА XXI
СТОЛІТТЯ**

**КОНСОЛИДАЦИЯ ИНФОРМАЦИИ КАК ОСНОВА
РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА XX
ВЕКА**

Тетяна Сидоренко,

кандидат філологічних наук,

завідувач кафедри

документознавства

та інформаційної діяльності

vtm76@ukr.net

[https://orcid.org/0000-0002-](https://orcid.org/0000-0002-3143-6769)

3143-6769

Державний університет

телекомунікацій

вул. Солом'янська, 7.

м. Київ, Україна, 01001

Tetyana Sidorenko,

candidate of philological

sciences,

Head of the Department of

Documentation

and information activities

vtm76@ukr.net

[https://orcid.org/0000-0002-](https://orcid.org/0000-0002-3143-6769)

3143-6769

State University of

Telecommunications

street Solomyanska, 7.

m. Kyiv, Ukraine, 01001

ABSTRACT

The article analyzes the dominant role of consolidated information as a basis for the development of the information society of the XXI century.

It is determined that the modern information society needs reliable information in connection with the use of not just

information flows to establish the facts, but the use of data to ensure quality information and analytical activities of any institution; create and sell information products and services demanded by consumers; carry out a comprehensive analysis of the intellectual capital of the institution in order to optimize its activities.

It is noted that the new field of scientific knowledge - consolidated information – is poorly studied and contains a number of debatable issues.

It is established that the field of consolidated information is closely related to computer science – a fundamental science that develops a methodology for creating information support for the management of any object on the basis of computer information systems.

The concepts of «information» and «consolidation» are described. Information – information and data that can be stored on physical media or displayed electronically. Consolidation means the processing of information material, the arrangement of data in chronological order or on other formal grounds. Consolidation can result in the publication of collections from individual industries, the adoption of appropriate decisions at the level of all branches of government or a particular organization.

It is noted that the «consolidated information» has an English equivalent – Competitive Intelligence. Consolidated information is knowledge that has been selected, analyzed, evaluated, possibly restructured, and reformatted to serve day-to-day, decision-making, and information needs of clients or social groups.

Data consolidation is a class of software products designed for the preparation of reports in groups of companies for internal (management, accounting) and external consumers (in particular, government agencies).

No institution can function effectively in conditions of fierce competition without the latest, complete, reliable, relevant information, which is the basis for creating information products of consolidated information in modern society.

It is established that in the works of foreign scientists consolidated information is called competitive intelligence, business intelligence, business intelligence. These concepts mean the process of finding and transforming data into information and knowledge, in particular about business, to solve problems through informal decision-making; tracking data that is in the public domain, about competitors and the formation on the basis of information consolidation of a competitive model of organization development.

The use of the latest technologies involves the analysis of ways to protect consolidated information – methods of information security. It has been proven that violations of the integrity, confidentiality and access to competitive information can have a negative impact on consumers of the information product. It is after the transformation of knowledge into an information product that the question of information protection arises.

The conclusions outline the main achievements and trends in the development of consolidated information as the basis for the development of the information society. In particular, it is noted that the ways to optimize the development of the scientific field of consolidated information in the Ukrainian information society, taking into account foreign experience, remain relevant.

Keywords: *consolidated information, information society, information analyst, informatics, information-analytical activity, competitive intelligence, consolidated data, information security tools.*

Постановка проблеми. Сучасне інформаційне суспільство потребує релевантної інформації у зв'язку з використанням не просто інформаційних потоків для констатації чи підтвердження фактів, а застосування даних із метою забезпечити якісну інформаційно-аналітичну діяльність будь-якої установи, формуючи її структуру, напрямки роботи, взаємодію із зовнішніми факторами; створювати та реалізовувати затребувані споживачами інформаційні продукти та послуги, консолідувати різноаспектні відомості в

спеціалізовані документні ресурси й проблемно-орієнтовані бази даних і вилучати з них необхідні знання, опрацьовувати великі обсяги інформації із застосуванням традиційних та новітніх технологій; здійснювати комплексний аналіз інтелектуального капіталу установи з метою оптимізації її діяльності.

Інформаційні пошукові системи та аналітичне оброблення інформаційних потоків як технології сформувалися на перетині когнітивної психології, інформатики, історії, лінгвістики, семіотики й бібліотечної справи (Ланде, 2005: 78).

В інформаційному суспільстві вагома роль належить знанням. Інформація слугує каналом передавання знань – продуктів інтелектуальної діяльності. Розвиток сучасної інформаційної галузі - консолідованої інформації – вимагає професійно проінструктованого людського потенціалу. Н. Е. Кунанець зауважує, що в інформаційному суспільстві ключову роль відведено підготовці кадрів для забезпечення:

- інформаційно-економічної сфери;
- технічного-інформаційного напрямку (технологічне й апаратне забезпечення інформаційної діяльності);
- інформаційно-гуманітарного профілю (пошук, аналітико-синтетичне опрацювання даних, поширення, створення інформаційних матеріалів та надання інформаційних послуг завдяки комп'ютерним засобам та Internet-технологіям; мовне забезпечення інформаційних систем і баз даних) (Кунанець, 2009: 158).

Процес пошуку, акумуляції даних, оброблення та зберігання їх з метою подальшого використання в корисних цілях називають консолідацією інформації. Поняття «консолідована інформація» входить до активного вжитку серед вітчизняних науковців у зв'язку появою серед освітніх пропозицій навчання за спеціальністю «Консолідована інформація» чи освітньої компоненти, яка формує в студентів знання та компетенції з використанням основних методів та засобів, технологій інформаційного документування, способів

їхнього застосування, особливостей оброблення інформаційних потоків (консолідованої інформації) та формування інформаційних ресурсів, систем накопичення, збереження й оцінювання інформації; є одним із засобів формування аналітичного мислення.

Консолідована інформація - міжгалузєва сфера діяльності інформаційних аналітиків, здатних забезпечити генерацію нових знань та інформаційну підтримку під час прийняття рішень.

У європейській системі організації праці спеціалісти з консолідації інформації обіймають посади:

- керівника знаннями (knowledge leader);
- аналітика (analyst);
- менеджера по роботі з інформацією (information manager);
- редактора контенту (content editor);
- архітектора знань (knowledge architect);
- журналіста проектів (projects journalist);

В Україні серед типових посад професіонала з консолідованої інформації виокремлюють:

- заступник директора з управління інформаційними ресурсами;
- керівник інформаційної служби чи аналітичного відділу;
- управлінець відділу стратегічного планування й прогнозування;
- фахівець організаційного проектування;
- аналітик-консультант;
- спеціаліст із консалтингу.

Такі фахівці керують діяльністю, що пов'язана з інформаційним, інформаційно-аналітичним й аналітико-прогностичним забезпеченням; прийняттям управлінських рішень в організаціях будь-яких галузей і форм власності; процесом управління знаннями, контролем показників якості знань; захистом засобів менеджменту та інженерії знань, забезпеченням їхньої конфіденційності; локалізацією, ідентифікацією та пошуком інформаційних ресурсів;

керуванням знаннями, систематизацією і структуруванням інформації, документацій ними процесами, тиражуванням знань та створенням умов для доступу до них усіх працівників організації.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу поняття «консолідована інформація», її ролі в розбудові інформаційного суспільства XXI ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уперше консолідована інформація стала предметом дослідження в 70-х роках XX ст. у США (Міллер, 2003). Одержані з кількох джерел, оброблені й систематизовані знання, які в цілому достовірні, повні не містять ознак суперечливості, формують прийнятну інформаційну модель для вирішення проблемних питань і прийняття управлінських рішень стали називати *Competitive Intelligence* («конкурентна розвідка») – прототип сучасного вітчизняного поняття «консолідована інформація». Становлення й розбудова цього інформаційного напрямку - результат реагування суспільства на активну міжнародну економічну співпрацю, розвиток ділового партнерства за здорової конкуренції.

На сучасному етапі консолідовану інформацію як наукову галузь знань розглядають у таких аспектах: консолідована інформація невиробничої сфери, консолідована інформація виробничої сфери, консолідована інформація в структурах спеціального призначення, де частина даних подається під грифом «таємно».

Консолідована інформація в XXI столітті, доходить висновку Н. Е. Кунанець, – невід’ємний складник корпоративної культури бізнес-партнерства; перетворення даних, дібраних за допомогою програмного забезпечення, в інформацію й знання про бізнес, ухвалення завдяки їм конструктивних рішень (Кунанець, 2009: 158).

Окремі аспекти консолідованої інформації вже були предметом дослідження науковців. Так, проблеми консолідації бібліотек з іншими інформаційними установами, зокрема

аналітичними центрами, останнім часом активно вивчають українські дослідники: Т. М. Костирко (Костирко, 2008), Ю. В. Пасмор (Пасмор, 2013), В. С. Пашкова (Пашкова, 2008). Зокрема, В. С. Пашкова у своїх працях висвітлює питання організаційних заходів консолідації публічних бібліотек як професійних об'єднань. Ю. В. Пасмор аналізує консолідацію українських бібліотек із такими структурами, як видавництва, органи влади, місцевого самоврядування. Предметом дослідження Н. Е. Кунанець та В. В. Пасічника (Кунанець & Пасічник, 2013) є консолідована інформація виробничої й невиробничої сфер, структур спеціального призначення.

Спорадичні розвідки про етапи становлення консолідованої інформації як галузі знань і навчальної дисципліни зробили вітчизняні науковці Н. Е. Кунанець (Кунанець, 2009), Н. М. Кушнарєнко (Кушнарєнко, 2017), В. В. Пасічник (Пасічник, 2013), О. В. Матвієнко (Матвієнко, 2008), однак сутність консолідованої інформації як домінантної складової у розвитку інформаційного суспільства ще не була предметом комплексного аналізу вчених.

Мета статті полягає в аналізі консолідованої інформації як основи розвитку інформаційного суспільства XXI століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безпосередньо навколо поняття «консолідована інформація» станом на сьогодні тривають активні дискусії, оскільки як термін це словосполучення чітко не уніфіковано.

У наукових працях виділяють такі ознаки терміна: несуперечливе визначення, зафіксоване у словнику; однозначний у межах певної термінологічної системи або має тенденцію до однозначності; точний і не залежить від контексту; стилістично нейтральний; системний; не містить синонімів у межах однієї терміносистеми; стислий у плані вираження (Д'яков & Кияк, 2014: 46). Хоча часто в науці використовують багатослівні терміни, які точно позначають певне поняття. Слова-терміни не ізольовані одиниці загальнонаціональної мови, а частина словникового складу.

Окрім названих, І. М. Кочан виокремлює ще одну значущу для термінів ознаку – міжнародність. В інформаційно-комунікаційній сфері взаєморозуміння людей різних національностей не підлягає сумніву. А тому, уважає вчена, спільність термінології навіть за різного фонетичного та граматичного оформлення термінів у кожній окремій мові постає передумовою розуміння сутності справи, зокрема під час прийняття управлінських рішень, добору, аналізу та оброблення інформації, керування документаційними процесами (Кочан, 2017: 97).

Зі сферою консолідованої інформації тісно пов'язана інформатика. Сучасне тлумачення цього поняття впливає з оброблення інформації за допомогою технічних засобів та їх взаємодії з середовищем застосування (Макарова, 2001: 35). Інформатика, пише у своєму дослідженні Н. Е. Кунанець, - це інтегрована царина знань, яка поєднує сфери науки, техніки й виробництва за допомогою комп'ютерної техніки й телекомунікаційних засобів зв'язку в усіх напрямках людської діяльності (Кунанець, 2009: 159). Інформатика – базова галузь знань, предметом аналізу якої є розроблення методології створення інформаційного забезпечення управлінської діяльності на основі комп'ютерних інформаційних систем. Завдання інформатики – надати узагальнені знання про інформаційні системи, виявити закономірності їх побудови та функціонування (Макарова, 2001: 35). Поряд із цим такі її складники – комп'ютерні й технічні засоби, обчислювальні процеси та алгоритми, інформаційні ресурси – становлять комплекс прикладних наукових галузей, а саме «комп'ютерні науки», «обчислювальні науки» та «інформаційні науки». Історично склалося, що саме інформаційні науки займаються:

- дослідженням особливостей, які властиві інформаційним процесам;
- розробленням інформаційних моделей комунікацій, трансляції інформації у всіх галузях життєдіяльності;

– створенням інформаційних технологій і систем у конкретних предметних сферах, розробленням рекомендацій стосовно їх застосування.

Саме предметом дослідження інформаційних наук є взаємодія у сферах документознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства та консолідованої інформації. Аналізовані наукові галузі за основу мають інформаційні технології, що, за визначенням ЮНЕСКО, є комплексом наукових, технологічних, взаємозалежних дисциплін про методи ефективної організації роботи осіб, зайнятих у сфері опрацювання, акумуляції, збереження й захисту інформації; обчислювальну техніку й шляхи взаємодії між суб'єктами господарювання й виробничим обладнанням та передбачуваними супроводжувальними економічними, соціальними й культурними проблеми (Макарова, 2001: 15).

Із галуззю консолідованої інформації тісно пов'язане поняття «інформація». Інформаційна сфера, зокрема інформаційні ресурси, за сучасних умов стають системоутворювальним фактором життя та діяльності суспільства й держави в цілому. Закон України «Про інформацію» пропонує таке тлумачення: інформація (лат. information) - будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ЗУ «Про інформацію», 1992). В інформаційному суспільстві інформація слугує головним атрибутом, характеристикою будь-якого матеріального продукту; тими відомостями про суспільні події та явища, які передаються під час комунікації. Інформація – значуща складова економічного суспільства, фундаментальний ресурс установи. Інформаційний продукт завжди реінтегрується в матеріальний товар. Консолідація інформації відповідно в сучасному інформаційному суспільстві виступає елементом ринкових відносин, регулятором рівноваги в економічній сфері, фактором конкурентоспроможності без фізичного збільшення ресурсів. Консолідований інформаційний продукт впливає на

економічну сферу, яка відіграє домінуючу роль в інформаційному суспільстві XXI ст.

Заслужує на увагу в межах дослідження поняття «консолідація» (консолідований). Консолідація (з лат. consolidation – об'єдную, зрощую, а у пізньолат. варіанті – consolidate – об'єднання, згуртування) означає оброблення нормативного матеріалу, розташування його в хронологічному порядку або за іншими формальними ознаками. Результатом консолідації може стати видання збірників з окремих галузей, прийняття відповідних рішень на рівні всіх гілок влади чи конкретної організації.

Про консолідацію йдеться, коли окремі об'єкти поєднують у єдине ціле, розташовують за часовою або історичною появою, наявні дані групують згідно з переліком питань тощо (Пасмор, 2013: 149). Г. І. Калитич трактує консолідацію як діалектичний метод аналітико-синтетичної трансформації інформаційних потоків, знань і мудрості для подальшого толерантного їх використання, прогнозування нових даних. Учений пропонує ряд заходів для отримання нових інформаційних ресурсів. Дослідник аналізує процеси становлення й впровадження тезисної, аналітичної та синтетичної форм методології ТАСС-моделювання як елемента наукового способу консолідації інформації, знань і мудрості. При чому кожен із складників виступає неформальним засобом оптимізації попереднього (Калитич, 2008: 57).

Консолідована інформація як самостійна наукова галузь в інформаційному суспільстві відносно недавно посіла свою нішу, тому її статус регулярно викликає дебати серед науковців, оскільки в розвитку інформаційних наук спостерігаються процеси, на яких наголошує О.В. Матвієнко: «Урізноманітнення функцій кожного з видів комунікаційної діяльності, безперервна зміна цих функцій під впливом швидкозмінюваних вимог життя...» (Матвієнко, 2008: 67).

«Консолідована інформація» має англomовний відповідник - Competitive Intelligence, яким у США активно

послугуються з початку 70-х років XX ст. С. Х. Міллер у своїх дослідженнях зазначає, що першим схарактеризував основи нового фаху – аналітика консолідованої інформації – Майкл Портер в монографії «Конкурентна розвідка: методи аналізу галузей і конкурентів». У Європі й Америці джерелом становлення консолідованої інформації як самостійної професії у сфері інформаційно-аналітичної діяльності учений вважає відкриття професійного товариства з підготовки кадрів та формулювання кваліфікаційних вимог до професії інформаційного аналітика. Організоване у 1986 році Товариство фахівців конкурентної розвідки (Society of Competitive Intelligence Professionals (SCIP)) налічувало 7000 членів з 64 країн світу (Міллер, 2003: 202).

На Симпозіумі ЮНЕСКО (12 – 15 вересня 1978 р. в Коломбо, Шрі Ланка), присвяченому аналізу й консолідації інформації, було погоджено таке визначення: поняття «дії з консолідації інформації» - використовується для упорядкування обов'язків, покладених на індивідів, департаменти або організації з оцінки й стиснення документаційних даних з метою забезпечення користувачів перевіреними й лаконічними новими масивами знань. Особи або групи індивідів, які виконують дії з консолідованої інформації, створюють підрозділ консолідації інформації.

Схоже, але більш детальне визначення пропонує Н. Е. Кунанець: «консолідована інформація - це знання, певним чином дібране, проаналізоване, оцінене, можливо, реструктуризоване й переформатоване для послугоування під час вирішення повсякденних питань, прийняття рішень на всіх рівнях влади, забезпечення інформаційних потреб клієнтів або соціальних груп, які самостійно не можуть ефективно й раціонально звертатися до цього знання, оскільки його складно відстежити в первинному варіанті через розпорошеність серед багатьох документів. Критерії відбору, оцінки, реструктуризації цього знання визначаються потенційними клієнтами» (Кунанець, 2009: 161). На нашу думку, термін «консолідована

інформація» охоплює одержані з кількох джерел та системно інтегровані різнотипні інформаційні ресурси, що характеризуються як достовірні й несуперечливі, послуговуючись ними можна вирішити проблемні питання, прийняти раціональні й конструктивні рішення.

Учений Ю. М. Канигін зазначає, що термін «консолідована інформація» – це таке оброблення даних, які не просто нестимуть певну інформацію, а змінять знання, уявлення користувача, як досягнути певної мети, бажаних результатів на підставі прийняття коректних рішень; розширення уявлення спостерігача відносно мети і способів її реалізації, тобто знання мають перейти в силу (Канигін, 2001: 76). Таке тлумачення явища консолідації інформації як поетапного перетворення знань у силу харківські фахівці вважають аналогом терміна «intelligence process/cycle», а поняття «консолідована інформація» – відповідником терміна «competitive intelligence» (Бондаренко & Соловійова, 2008).

У зв'язку з цим, на думку В. В. Пасічника виникає нова концепція: управлінська діяльність повинна ґрунтуватися на інформаційних продуктах консолідованої інформації (Пасічник, 2013: 34).

Важливість консолідації інформації як фундаменту інформаційного суспільства неможливо охарактеризувати без аналізу поняття «консолідація даних».

Консолідація даних - це клас програмних продуктів, призначених для підготовки звітності в компаніях і їхніх філіалах для внутрішніх (керівництво, бухгалтерія) і зовнішніх потреб (наприклад, державних органів). Процес консолідації інформації - перетворення даних в інформацію й знання про бізнес з метою супроводження й підтримки прийняття рішень. Фактично забезпечення бізнесу інформацією ґрунтується на об'єднанні таких складників - інформація, бізнес-процеси, програмні засоби, люди.

Інформаційні аналітики у кін. ХХ ст. увели в обіг термін «Business intelligence», який ще називають

«користувачецентристським процесом». Ним позначають шляхи дослідження інформації, її аналіз, вироблення професійної інтуїції й навиків, що сприяють ефективному й нестандартному вирішенню питань професіоналами бізнес-сфери, а також інструменти для отримання з відомостей необхідної для економіки інформації» (Кунанець, 2009: 159). 1996 р. цей термін конкретизували: інструменти для аналізу даних, написання звітів і запитів, які можуть допомогти бізнес-користувачам розібратися у великому масиві даних з метою виокремлення корисної інформації. Західні інформаційні аналітики періодично послуговуються поняттям «підстава для прийняття рішень» (Decision Support) як тотожним поняттю «консолідація інформації».

«Competitive Intelligence» - процес опрацювання доступних користувачам інформаційних джерел, у яких аналізуються головні тенденції розвитку бізнесу й наміри конкурентів, описуються ризики й вразливості в економічній галузі. У працях вітчизняних аналітиків трапляються еквіваленти цього поняття – «ділова розвідка», «бізнес-розвідка» (Міллер, 2003). Саме інформаційно-аналітичну роботу називають бізнес-розвідкою. Терміном «competitive intelligence» послуговуються як синонімом поняття «аналіз конкурентів» або організаційна складова, завданням якої є своєчасне виявлення ризиків і можливостей ринку, тобто методи аналізу інформації про потенційних конкурентів, окреслення перспектив та конкурентних переваг для розвитку підприємства.

За дослідженнями Н.Е. Кунанець, термін «Competitive Intelligence» фахівці перекладають як «конкурентна розвідка» або «консолідована інформація». Подвійне трактування пов'язане з багатозначністю англійського слова «intelligence» - перекладається українською як «розвідка» або «аналітика».

У сфері бізнес-аналітики використання терміна «intelligence» свідчить про подібність завдань і методів, які є в інструментарії державних спецслужб та економічних структур

інформаційного суспільства ХХІ ст. (Кунанець & Пасічник, 2013: 54).

Німецькі фахівці-практики в межах галузі консолідованої інформації використовують термін «менеджмент знань» (Міллер, 2003: 139).

Дещо звужено, стосовно лише економічної сфери, тлумачить поняття «конкурентна розвідка» В. Артем'єв. Учений під цим терміном розуміє процес перетворення даних на інформацію й знання про бізнес для вирішення проблем шляхом прийняття неформальних рішень; аналітичні методи пошуку відомостей, консолідації інформації та створення умов для доступу бізнес-фахівців до знань; здобуті шляхом детального аналізу даних і консолідованої інформації знання про бізнес (Артем'єв, 2003)

На думку Н. І. Борисова, «конкурентна розвідка – це маркетинговий хід для вивчення конкурентного середовища, що базується на дібранні відомостей про конкурентів для ухвалення правильних управлінських рішень з питання подальшої стратегії й тактики ведення бізнесу (Борисов, 2008).

На нашу думку, інформаційно-аналітична діяльність передбачає опрацювання великого обсягу інформації й виокремлення кількох шляхів вирішення конкретного питання для прийняття коректного, правильного рішення. Тобто інформаційний аналітик має не просто дібрати інформацію для керівників установи, а й синтезувати її, запропонувати стислий аналіз певної проблеми й шляхи вирішення питання.

За результатами дослідження Н. Е. Кунанець, «консолідована інформація» як прикладна наукова галузь виробничої, невиробничої сфер та консолідована інформація у системах спеціального призначення в сучасному інформаційному суспільстві затребувана конкретними споживачами кожного напрямку.

Потенційні споживачі виробничої сфери консолідованої інформації – бізнесові організації та керівники підприємств; невиробничого напрямку – державні службовці законодавчої,

виконавчої та судової гілок влади. Користувачами консолідованої інформації спеціального призначення виступають представники спецслужб (Кунанець, 2009: 159).

Використання новітніх технологій, спрямованих на підвищення ефективності роботи, передбачає аналіз всіх форм захисту консолідованої інформації, методів інформаційної безпеки, оскільки цілісність, конфіденційність і доступність інформації в результаті впливу на неї загроз природного або штучного характеру може зумовити завдання шкоди власникам і споживачам інформації (Матвієнко, 2008: 65). Відстежені дані, які інформаційні аналітики опрацьовують, систематизують, трансформують у знання, на основі чого створюються інформаційні продукти, дозволяють керівництву приймати виважені, конструктивні рішення, що вплинуть на розвиток організації в цілому. Саме після перетворення знань в інформаційний продукт постає питання про захист інформації.

В інформаційному суспільстві XXI століття для втаємничення конкурентозначимої інформації використовують методи захисту програмним, програмно-апаратним або апаратним способами (Кочан, 2017: 100), керівництво здійснює систематичний контроль за експлуатацією програмного й технічного забезпечення установи.

Висновки. Отже, жодна інституція в інформаційному суспільстві XXI ст. не може ефективно функціонувати в умовах гострої конкурентної боротьби без комплексного й детального аналізу ринкового середовища. Тільки маючи доступ до новітніх, достовірних, повноцінних даних, які в процесі опрацювання синтезуються в інформаційні ресурси та продукти консолідованої інформації, структура може бути конкурентоспроможною в ринкових умовах. Безперечно консолідація інформації слугує основою розбудови інформаційного суспільства XXI століття.

В умовах інформаційного суспільства історичні процеси впливають на створення чіткої моделі взаємодії між усіма

бізнес-споживачами, користувачами невинробничої сфери, фахівцями спецслужб завдяки отриманню доступу до консолідованої у вигляді інформаційних продуктів інформації.

Потреба в інформації формує попит на засоби передавання даних - інформаційно-комунікаційні технології – використання комп'ютерної техніки, зменшення вартості передавання інформації, убезпечення витоку або знищення інформаційного продукту. Сучасні технології консолідованої інформації потребують надійних засобів інформаційної безпеки.

На сьогодні актуальними залишаються шляхи оптимізації розвитку наукової галузі консолідованої інформації в умовах українського інформаційного суспільства, вивчення зарубіжного досвіду впровадження консолідації інформації в ринкових умовах інформаційного суспільного простору.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992. № 2657-ХІІ URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text
2. Артемьев В. Что такое Business Intelligence? *Открытые системы*. 2003. № 4. URL: www.osp.ru/os/2003/04/020.htm.
3. Бондаренко М. Ф., Маторин С. И., Соловьева Е. А. Информационному обществу – профессионалов в области информации (Business Intelligence и Knowledge Management на службе государству). Москва. URL: www.it2b.ru/it2b2.view3.page123.html
4. Борисов Н. И. Конкурентная разведка как инструмент конкурентной борьбы. Москва. URL: http://scip.org.ua/cons_inf.htm.
5. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ: Видавничий дім «КМ Academia», 2014. 218 с.
6. Информатика: учебник для студентов экономических специальностей высших учебных заведений / Под. ред. Н. В. Макаровой. Москва: Финансы и статистика, 2001. 768 с

7. Калитич Г. І. Консолідація інформації, знань і мудрості як проектування і основа гармонійного поступу України. *Наука, технології, інновації*. 2008. № 1. С.51-57.

8. Каныгин Ю. М. Индустрия информатики. Киев: Техника, 2001. 82с.

9. Костирко Т. М. Система бібліотечно-інформаційних ресурсів вищих навчальних закладів: концептуалізація регіональних механізмів функціонування: автореф. дис. ... канд. наук з соц. комунікацій: 27.00.03. Харків, 2008. 20 с.

10. Кочан І. М. Українське термінознавство сьогодні. *Studia philologica*. 2017. Вип. 9. С. 93-101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2017_9_17

11. Кунанець Н. Е. Консолідована інформація: сучасний фах освітньо-наукового напрямку інформаційних наук. *Інформаційні системи та мережі*: [збірник наукових праць] / відповідальний редактор В. В. Пасічник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2009. С. 157-169.

12. Кунанець Н. Е., Пасічник В. В. Вступ до фаху «Консолідована інформація» : Навчальний посібник. Львів : Львівська політехніка, 2013 196 с.

13. Кушнарєнко Н. М. Особливості викладання дисципліни «Сучасні проблеми розвитку документно-інформаційних систем». *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку*: матеріали міжнар. наук. конф. (23–24 листоп. 2017 р.). Харків, 2017. С. 156–159.

14. Ланде Д. В. Поиск знаний в Internet. Москва: Изд. дом «Вильямс», 2005. 116 с.

15. Матвієнко О. В. Специальність «Консолідована інформація» у системі інформаційної освіти України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2008. № 1. С. 63-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2008_1_11

16. Миллер С. Х. Конкурентная разведка: Уроки из окопов. Москва: Альпина Пабlishер, 2003. 336 с.

17. Пашкова В. С. Національні бібліотечні асоціації, 1876–2008: монографія. Харків: Акта, 2009. 336 с.

REFERENCES

1. Pro informatsiyu (1992). *Zakon Ukrayiny vid 02.10.1992. № 2657-XII [About information: Law of Ukraine]*. Kyiv. Retrieved from zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text [in Ukrainian].
2. Artemyev, V. (2003). *Chto takoe Business Intelligence? [What is Business Intelligence?]*. Kyiv, 4. Retrieved from www.osp.ru/os/2003/04/020.htm. [in Ukrainian].
3. Bondarenko, M. F., Matorin, S.I., & Solovieva, E.A. (2012). *Informatsionnomu obshchestvu – professionalov v oblasti informatsii Information society – professionals in the field of information*. Moscow. Retrieved from www.it2b.ru/it2b2.view3.page123.html [in Russian].
4. Borisov, N.I. (2014). *Konkurentnaya razvedka kak instrument konkurentnoy bor'by Competitive intelligence as a tool of competitive struggle*. Moscow. Retrieved from http://scip.org.ua/cons_inf.htm. [in Russian].
5. D'yakov, A.S., Kiyak, T.R., & Kudelko, Z.B. (2014). *Osnovy terminotvorenniya. Semantichni ta sotsiolinhvistychni aspekty □ Fundamentals of term creation. Semantic and socio-linguistic aspects*. Kyiv: Vydavnychy dim «KM Academia», 218 [in Ukrainian].
6. Makarova, N. V. (2001). *Informatika: uchebnik dlya studentov ekonomicheskikh spetsial'nostey vysshikh uchebnykh zavedeniy [Informatics: a textbook for students of economic specialties of higher educational institutions]*. Moscow: Finansy i statistika, 768 [in Russian].
7. Kalytych, H. I. (2008). *Konsolidatsiya informatsiyi, znan' i mudrosti yak proektuvannya i osnova harmoniynoho postupu Ukrayiny [Consolidation of information, knowledge and wisdom as design and the basis of harmonious progress of Ukraine]*. Kyiv, 1, 51-57 [in Ukrainian].
8. Kanygin, Yu. M. (2001). *Industriya informatiki [Informatics industry]*. Kyiv: Tekhnika, 82 in Ukrainian.
9. Kostyrko, T. M. (2008). *Systema bibliotechno-informatsiynykh resursiv vyshchykh navchal'nykh zakladiv:*

kontseptualizatsiya rehional'nykh mekhanizmiv funktsionuvannya: avtoref. dys. ... kand. nauk z sots. komunikatsiy [The system of library and information resources of higher educational institutions: conceptualization of regional mechanisms of functioning: author's ref. dis. ... cand. Sciences of Soc. communications]. Kharkiv, 20 [in Ukrainian].

10. Kochan, I. M. (2017). Ukrayins'ke terminoznavstvo s'ohodni [Ukrainian terminology today]. Kyiv, 9 93-101. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2017_9_17 [in Ukrainian].

11. Kunanets, N. E. (2009). *Konsolidovana informatsiya: suchasnyy fakh osvitr'n'o-naukovoho napryamu informatsiynykh nauk [Consolidated information: modern specialty of educational and scientific direction of information sciences].* Lviv: Vydavnytstvo L'vivs'koyi politekhniky, 157-169 [in Ukrainian].

12. Kunanets, N. E., & Pasichnyk, V. V. (2013). *Vstup do fakhu «Konsolidovana informatsiya»: Navchal'nyy posibnyk □ Introduction to the specialty «Consolidated Information»: Textbook.* Lviv: L'vivs'ka politekhnika, 196 [in Ukrainian].

13. Kushnarenko, N. M. (2017). *Osoblyvosti vykladannya dysypliny «Suchasni problemy rozvytku dokumentno-informatsiynykh system». Features of teaching the discipline «Modern problems of development of document and information systems».* Kharkiv, 156-159 [in Ukrainian].

14. Lande, D.V. (2005). *Poysk znanyy v Internet Search for knowledge in the Internet.* Moscow: Izd. dom «Vil'yams», 116 [in Russian].

15. Matvienko, O. V. (2008). *Spetsial'nist' «Konsolidovana informatsiya» u systemi informatsiynoyi osvity Ukrayiny Specificity of “Consolidated information” in the information system of Ukraine.* Kyiv, 1, 63-68. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2008_1_11 [in Ukrainian].

16. Miller, S. Kh. (2003). *Konkurentnaya razvedka: Uroky yz okopov Competitive intelligence: Lessons from the trenches.* Moscow: Al'pina Publisher, 336 [in Russian].

17. Pashkova, V. S. (2009). Natsional'ni bibliotekni asotsiatsiyi, 1876–2008: monohrafiya National Library Associations, 1876–2008: monograph. Kharkiv: Akta, 336 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано домінуючу роль консолідованої інформації як основи розвитку інформаційного суспільства XXI ст.

Визначено, що сучасне інформаційне суспільство потребує достовірної інформації у зв'язку з використанням не просто інформаційних потоків для констатації фактів, а застосування даних із метою забезпечити якісну інформаційно-аналітичну діяльність будь-якої установи; створювати та реалізовувати затребувані споживачами інформаційні продукти та послуги; здійснювати комплексний аналіз інтелектуального капіталу установи з метою оптимізації її діяльності.

Зазначено, що нова галузь наукових знань – консолідована інформація – маловивчена й містить ряд дискусійних питань.

Установлено, що зі сферою консолідованої інформації тісно пов'язана інформатика - фундаментальна наука, яка займається розробленням методології створення інформаційного забезпечення процесів управління будь-якими об'єктами на базі комп'ютерних інформаційних систем.

Описано поняття «інформація» та «консолідація». Інформація - відомості та дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Консолідація означає оброблення інформаційного матеріалу, розташування даних у хронологічному порядку або за іншими формальними ознаками. Результатом консолідації може стати видання збірників з окремих галузей, прийняття відповідних рішень на рівні всіх гілок влади чи конкретної організації.

Зазначено, що «консолідована інформація» має англomовний відповідник – Competitive Intelligence.

Консолідована інформація - це знання, певним чином дібране, проаналізоване, оцінене, можливо, реструктуризоване й переформатоване для послуговування під час вирішення повсякденних питань, прийняття рішень, задоволення інформаційних потреб клієнтів або соціальних груп.

Консолідація даних – це клас програмних продуктів, призначених для підготовки звітності в групах компаній для внутрішніх (керівництво, бухгалтерія) і зовнішніх споживачів (зокрема, державних органів).

Жодна інституція не може ефективно функціонувати в умовах гострої конкурентної боротьби, не маючи у своєму розпорядженні новітньої, повноцінної, достовірної, релевантної інформації, яка є основою створення інформаційних продуктів консолідованої інформації в сучасному суспільстві.

Установлено, що в працях зарубіжних науковців консолідовану інформацію називають конкурентною розвідкою, діловою розвідкою, бізнес-розвідкою. Під цими поняттями розуміють процес пошуку й перетворення даних на інформацію й знання, зокрема про бізнес, для вирішення проблем шляхом ухвалення неформальних рішень; відстеження даних, які у відкритому доступі, про конкурентів й формування на підставі консолідації інформації конкурентоспроможної моделі розвитку організації.

Використання новітніх технологій передбачає аналіз шляхів захисту консолідованої інформації – методів інформаційної безпеки. Доведено, що порушення цілісності, конфіденційності й доступ до конкурентозначимої інформації може негативно відобразитися на споживачах інформаційного продукту. Саме після перетворення знань в інформаційний продукт постає питання про захист інформації.

У висновках окреслено основні здобутки й тенденції розвитку консолідованої інформації як основи розвитку інформаційного суспільства. Зокрема зазначено, що

актуальними залишаються шляхи оптимізації розвитку наукової галузі консолідованої інформації в умовах українського інформаційного суспільства з урахуванням зарубіжного досвіду.

Ключові слова: консолідована інформація, інформаційне суспільство, інформаційний аналітик, інформатика, інформаційно-аналітична діяльність, конкурентна розвідка, консолідовані дані, засоби інформаційної безпеки.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализирована доминантная роль консолидированной информации как основы информационного общества XXI века.

Определено, что современное информационное общество требует достоверной информации в связи с использованием не просто информационных потоков для констатации фактов, а применение данных с целью обеспечить качественную информационно-аналитическую деятельность любого учреждения; создавать и реализовывать востребованы потребителями информационные продукты и услуги; осуществлять комплексный анализ интеллектуального капитала учреждения с целью оптимизации ее деятельности.

Отмечено, что новая область научных знаний – консолидированная информация – малоизученная и содержит ряд дискуссионных вопросов.

Установлено, что со сферой консолидированной информации тесно связана информатика – фундаментальная наука, которая занимается разработкой методологии создания информационного обеспечения процессов управления любыми объектами на базе компьютерных информационных систем.

Описаны понятия «информация» и «консолидация». Информация – сведения и данные, которые могут быть сохранены на материальных носителях или отражены в электронном виде. Консолидация означает обработку

информационного материала, расположение данных в хронологическом порядке или по другим формальным признакам. Результатом консолидации может стать издание сборников по отдельным отраслям, принятия соответствующих решений на уровне всех ветвей власти или конкретной организации.

Указано, что «консолидированная информация» имеет англоязычный аналог – *Competitive Intelligence*. Консолидированная информация – это знание, определенным образом подобранное, проанализировано, оценено, возможно, реструктуризировано и переформатировано для решения повседневных вопросов, принятия решений, удовлетворения информационных потребностей клиентов или социальных групп.

Консолидация данных – это класс программных продуктов, предназначенных для подготовки отчетности в группах компаний для внутренних (руководство, бухгалтерия) и внешних потребителей (в частности, государственных органов).

Ни одна организация не может эффективно функционировать в условиях острой конкурентной борьбы, не имея в своем распоряжении новой, полноценной, достоверной, релевантной информации, которая является основой создания информационных продуктов консолидированной информации в современном обществе.

Установлено, что в трудах зарубежных ученых консолидированную информацию называют конкурентной разведкой, деловой разведкой, бизнес-разведкой. Под этими понятиями понимают процесс поиска и преобразования данных в информацию и знания, в частности о бизнесе, для решения проблем путем принятия неформальных решений; отслеживание данных, в открытом доступе, о конкурентах и формирование на основании консолидации информации конкурентоспособной модели развития организации.

Использование новейших технологий предполагает анализ путей защиты консолидированной информации – методов информационной безопасности. Доказано, что нарушение целостности, конфиденциальности и доступ к конкурентозначимой информации может негативно отразиться на потребителях информационного продукта. Именно после преобразования знаний в информационный продукт возникает вопрос о защите информации.

В выводах обозначены основные достижения и тенденции развития консолидированной информации как основы информационного общества. В частности отмечено, что актуальными остаются пути оптимизации развития научной отрасли консолидированной информации в условиях украинского информационного общества с учетом зарубежного опыта.

Ключевые слова: *консолидированная информация, информационное общество, информационное аналитик, информатика, информационно-аналитическая деятельность, конкурентная разведка, консолидированные данные, средства информационной безопасности.*

УДК 002.1-028.27:35.072.1

DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-294-311>

**ELECTRONIC DOCUMENT FLOW AS AN INNOVATIVE
MECHANISM OF ORGANIZATION OF PUBLIC
ADMINISTRATION TOWARDS IMPROVEMENT OF
DECENTRALIZATION PROCESSES**

**ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ ЯК
ІННОВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ОРГАНІЗАЦІЇ
ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ
УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ**

**ЭЛЕКТРОННЫЙ ДОКУМЕНТООБОРОТ КАК
ИНОВАЦИОННЫЙ МЕХАНИЗМ ОРГАНИЗАЦИИ
ПУБЛИЧНОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ В
УСЛОВИЯХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ
ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ**

Людмила Шимченко,

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри документо-
знавства та методики на-
вчання,*

ShymchenkoL@ukr.net

*[https://orcid.org/0000-0002-
2165-1377](https://orcid.org/0000-0002-2165-1377),*

*Університет Григорія Сковоро-
ди в Переяславі, м. Пере-
яслав, вул. Сухомлинського, 30, 30, Sukhomlynskoho Str.,
Київська обл., Україна, 08401*

Liudmila Shymchenko,

*Ph.D. in Philosophical Science,
Associate Professor of Depart-
ment of Documentation sciences
and Methods of Teaching,*

ShymchenkoL@ukr.net

*[https://orcid.org/0000-0002-
2165-1377](https://orcid.org/0000-0002-2165-1377),*

*Hryhoriy Skovoroda University
in Pereyaslav, Pereyaslav,
Kyiv region, Ukraine, 08401*

ABSTRACT

*The study addresses the issue of the level of implementation
of electronic document flow in public administration as a*

component of improving the efficiency and transparency of public authorities. Electronic document flow is an effective tool for organizing and administering information, on the basis of which management processes are taken place. Input data processing, analytical processing of information, taking appropriate management decisions – all this takes place in the context of digital transformation in the form of electronic documents and through optimization mechanisms in the form of Electronic Document Flow Systems (EDFS). Since information flows are diverse, multifaceted and quantitatively large, then the information infrastructure, digital means for processing such information must be accordingly effective. The activities of public administration and local self-government bodies, solving problems of both state and regional levels are highly dependent on this.

The article draws attention to the legal and regulatory support for the introduction of electronic document flow in public administration and the need for timely legalization at the level of the Constitution of Ukraine changes in decentralization in relations between central and local authorities with strict unitary system of our state. Account should also be taking the peculiarities of decentralization such as providing territorial communities with multilevel self-government (financial, resource, functional, etc.) while preserving territorial integrity, but with the possibility of developing the regions.

Authorities, creating special web portals, provide an opportunity for citizens to enter the system of administrative and economic relations, to move from one service to another without the need to re-identify. Information and services are specially thematically grouped by life situations or by specific industries and in this form are provided to citizens in the form of various documents. Such informatization leads to a radical rethinking of the role and structure of authorities. Through simple interaction with the authorities and access to public information, official documents and decisions of administrative bodies, citizens are better informed and more willing to participate in the process of

resolving public affairs. Therefore, special attention should be paid to improving the forms of e-democracy, in particular – e-services, local referendums, participation in the petition procedure, etc. Accordingly, at the local level, in the context of the introduction of electronic document flow, it is necessary to streamline administrative procedures, to standardize administrative documents, to use electronic document flow systems in public administration, etc.

Given the relevance, versatility and complexity of the problem of electronic document management in public administration, it is necessary to further study the tools of organization and administration of information in terms of improving decentralization processes, study the tools of local referendums, training local community staff, developing civil society.

Keywords: *decentralization, electronic document circulation, electronic document circulation systems, public administration, electronic services, local referendums, territorial communities, electronic interaction of executive authorities.*

Постановка проблеми. У рамках реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом Україна продовжує процес децентралізації, розуміючи, що рівень життя, безпеки, здоров'я, освіти, комфорту й добробуту українців в великій мірі залежить від рівня взаємодії між органами влади, між громадянами та владою. Забезпечувати оперативний та вільний доступ населення до інформації і відкритою діалогію між громадськістю та державою допомагають нові технології, серед яких вирізняється комплексний розвиток електронного документообігу. Так як ефективність процесів децентралізації залежить і від швидкого вирішення завдань створення, відправлення, одержання, оброблення, передавання, зберігання електронних документів, то необхідним постає: вирішення ряду законодавчих, організаційних та технічних проблем, впровадження системи автоматизованого діловодства та засобів організації колективної роботи, використання СЕД, що і

повинно скоротити тривалість вирішення завдань, забезпечити більш продуктивну роботу органів влади, сприяти налагодженого двостороннього електронного зв'язку між громадськістю та органами влади, допомогти в отриманні необхідної інформації, проведенні консультацій та спільному прийнятті рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці застосування електронного документообігу в органах державної влади приділено багато уваги як українських, так і зарубіжних вчених та фахівців-практиків. Серед сучасних наукових досліджень, в яких започатковано аналіз проблеми використання електронного документообігу органами державної влади, слід відзначити праці Д. В. Дубової та С. В. Дубова (Дубова & Дубов, 2006), В. І. Ключевський (Ключевський, 2019), С. Г. Кулешов (Кулешов, 2012), Н. В. Грицяк, Соловйов С. Г. (Грицяк & Соловйов, 2015), О. В. Лаба (Лаба, 2012), В. П. Писаренко (Писаренко, 2020) та ін. У своїх працях ці та інші науковці досліджують теоретичні засади електронного документообігу, визначають місце та роль електронного документообігу в системі електронного урядування, вивчають проблеми ефективності функціонування систем електронного документообігу в місцевих органах виконавчої влади тощо. Водночас, оскільки тема є досить актуальною на даний час, то варто звернути особливу увагу на інструменти організації та адміністрування інформації в умовах удосконалення децентралізаційних процесів, вивчення інструментів місцевих референдумів та ін.

Метою статті є дослідження проблеми впровадження електронного документообігу як механізму організації публічного адміністрування в умовах проведення децентралізаційних процесів

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне управління України зазнає великих змін в епоху переходу від індустріального до інформаційного суспільств. Зміни охоплюють економічні, політичні та суспільні процеси,

базуються на кардинальному ресурсному показнику – інформації та нових цифрових технологіях. Електронний документообіг – одна із таких нових технологій, що забезпечує швидкість та надійність переміщення інформації у вигляді документу між державними органами влади, між громадянами і владними структурами, в межах суб'єктів бізнесу, на міждержавному рівні.

Системи електронного документообігу, а також інформаційні системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування в цілому – це не стільки комплекс норм та правил, скільки складний комплекс технічних та організаційних рішень. Технічне забезпечення, дотримання встановлених норм і правил забезпечують можливості державних органів управління виконувати швидко та ефективно покладені на них суспільством зобов'язання. Електронний документообіг сприяє швидкому та надійному виконанню цих зобов'язань, є гарантом безпеки інформації, закладеної в документах. Основним результатом комплексного впровадження системи електронного документообігу є створення необхідних передумов для формування єдиного інформаційного простору органів публічної влади. Це, у свою чергу, є основою для підвищення ефективності діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, особливо в умовах реформи децентралізації.

Оскільки децентралізація реально втілюється у життя, запроваджено нову систему районів, впорядковується розподіл повноважень між районами та ОТГ, громади отримали кошти, повноваження та ресурси, врегульовується система відносин між центральними та місцевими органами влади і, при цьому, основною функцією державного управління є прийняття управлінських рішень, що мають форму документів, то застосування електронного документообігу можна вважати інноваційним механізмом організації публічного менеджменту з метою реалізації концепції сервісної держави.

Варто погодитись з Ключевським В. І., що «під електронним документообігом у публічному управлінні будемо розуміти комплекс заходів, що здійснюється в органах державної та виконавчої влади, на основі використання сучасних цифрових технологій щодо створення, передавання, пошуку, виконання і контролю документів відповідно до набору процедурних правил, координації завдань між людьми та синхронізації даних» (Ключевський, 2019: 13).

Необхідністю швидкого запровадження електронного документообігу є те, що в органах влади обсяг роботи з паперовими документами є надзвичайно об'ємним, тривалим в часі, з використанням великої кількості працівників. Електронний формат, як більш швидкий і компактний, але потребує забезпечення відповідних передумов: долучення всіх суб'єктів документообмінних процесів до застосування нових технологій, розвиненість телекомунікаційної інфраструктури, серверного обладнання (або застосування «хмарних технологій»); наявність можливості і запиту суспільства, керівництва країною в запровадженні електронного документообігу як оптимізаційної процедури опрацювання документації та реінжиніринг адміністративних процесів; забезпеченість кваліфікованими ІТ-фахівцями; правова захищеність та унормування процедури електронного цифрового підпису, регламентація роботи з електронними документами; технічне та ліцензоване програмне забезпечення оснащення діловодів.

В умовах децентралізації для ефективного функціонування громад, інших державних виконавчих органів влади, подальшого впорядкування потребують адміністративні процедури; необхідно є стандартизація розпорядчих документів; впорядкуванню підлягає і організація однорідної та ефективної управлінської документації; вироблення єдиних правил по зберіганню паперових та електронних документів. Система відносин між органами державної влади та місцевого самоврядування потребує

удосконалення організації інформаційної взаємодії на базі електронного документообігу з використанням кваліфікованого електронного підпису; розробку стратегії розвитку інфраструктури електронного документообігу в органах влади на всіх рівнях; організаційне, правове, технологічне забезпечення електронного документообігу в органах влади та державного управління; оцінку часових та ресурсних показників розвитку інфраструктури електронного документообігу; вибір стандартів обміну інформацією для СЕД; пропозиції щодо координації використання стандартів документообігу на всіх рівнях взаємодії; створення міжвідомчих організаційно-адміністративних механізмів управління розвитком інфраструктури електронного документообігу в органах влади; забезпечення інформаційної безпеки електронного документообігу в органах влади на всіх рівнях управління (Копняк & Покин'єчерда, 2020).

Електронний документообіг регулюється законами («Про електронні документи та електронний документообіг», «Про обов'язковий примірник документів», «Про Національну програму інформатизації», «Про телекомунікації», «Про Національну систему конфіденційного зв'язку», «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «Про електронні довірчі послуги» та ін.), а також Постановами Кабінету Міністрів України. Так Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2016 р. № 468 внесла зміни до «Типової інструкції з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади» що стосуються впровадження системи електронної взаємодії органів виконавчої влади. У травні 2019 року набула чинності постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 375 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950 і від 17 січня 2018 р. № 55 – таким чином, Регламент Кабінету Міністрів та

постанову «Деякі питання документування управлінської діяльності було приведено у відповідність до Закону України «Про електронні довірчі послуги».

Оскільки для успішного електронного документообігу особливо важливим є використання систем електронного документообігу, то у жовтні 2017 року ухвалений, а з листопада 2018 року набрав чинності Закон України «Про електронні довірчі послуги» (ПЕДП, 2017). Приводячи у відповідність до чинного закону норми, було суттєво оновлено нормативні акти у сфері електронного документообігу, які стосуються органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій державної форми власності, введено поняття кваліфікованого електронного підпису (КЕП) замість ЕЦП.

Набули чинності постанови Кабінету Міністрів України: «Деякі питання організації електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів», «Деякі питання документування управлінської діяльності»; накази Державного агентства з питань електронного урядування України: «Про затвердження Вимог до форматів даних електронного документообігу в органах державної влади», «Про затвердження форматів електронних повідомлень та обміну даними системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів» тощо; затверджено Регламент взаємодії Системи електронної взаємодії органів виконавчої влади (версія 2.0) з системами електронного документообігу (Копняк & Покинйчерда, 2020).

На основі вказаних та інших нормативних документів забезпечується можливість ефективно використовувати електронний документообіг в органах влади України.

В 2015 році було впроваджено електронний документообіг в Адміністрації Президента, а Кабінет Міністрів запустив систему електронної взаємодії органів виконавчої влади. В 2016 році Кабмін перейшов на електронний документообіг із центральними органами виконавчої влади,

прискорюючи міжвідомчий обмін документами приблизно на 50%, а з 2017 року урядом ухвалюється регламент використання електронного підпису банками України та міністерством фінансів видається постанова про перехід бізнесу до подачі звітності в податкову в електронному вигляді. В 2018 році органам виконавчої влади було рекомендовано перейти на використання систем електронного документообігу, що допомагають працювати з е-документами. Безкоштовною платформою для такого переходу є система електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОВВ), що автоматизує процеси створення, надсилання, передачі, одержання, оброблення, використання, зберігання, знищення документів в електронній формі.

Системи автоматизації документообігу, які використовуються на цей час в Україні, є переважно продуктами вітчизняних та зарубіжних виробників. З українських розробок спеціалісти відзначають: СЕД Адміністрації Президента України (СЕД АПУ), АСКОД, «Megapolis.Документообіг», «ДОК ПРОФ 2.0», «Атлас ДОК» і «FossDoc» (ОССЕД, 2010). Система електронного документообігу Адміністрації Президента України впроваджена у дослідну експлуатацію з 1 лютого 2015 року, Верховна Рада України з січня 2022 року має забезпечити повний перехід на електронний документообіг. Також передбачається з 1 вересня 2021 року увесь документообіг органів державної влади перевести лише на електронний документообіг.

Спеціалісти відзначають про певну хаотичність у використанні СЕД органами влади впродовж останнього часу. Тому 09.09.2020 року урядом України було зроблено уточнення до Постанови «Деякі питання документування управлінської діяльності» від 17.01.2018 р. № 55 щодо забезпечення загальних правил створення, відправлення, передавання, одержання, опрацювання, використання та зберігання електронних документів та електронних копій паперових

документів, на які накладено ЕЦП, таких, що не містять інформацію з обмеженим доступом. Це дозволить:

- зменшити терміни підготовки та виконання документів;
- постійно забезпечувати відповідність законодавчій базі «місцевих» розпорядчих документів;
- скоротити кількість рутинних операцій обробки документів;
- сконцентрувати увагу на вирішенні змістовних завдань управління;
- забезпечити підвищення якості підготовки управлінських рішень;
- зменшити число «втрачених» документів;
- організовувати «відкриті» процеси створення та проходження документів, що гарантує контроль на будь-якій стадії та ін.

Оскільки основною метою децентралізації є наблизити владу до народу, забезпечуючи можливість швидко і якісно реагувати владі на запити населення, то електронний документообіг є в цьому процесі основним реалізатором зв'язку, гарантом швидкості, якості та безпечності документування. Держава гарантує надання електронних послуг, кількість яких щороку збільшується. 5 жовтня 2020 року Міністерство цифрової трансформації разом з президентом на івенті «Дія. Самміт» презентували 10 нових державних електронних послуг. Це перший масштабний «апгрейд» проекту «Цифрова держава», який стартував 7 лютого 2020 із запуску додатку державних онлайн-послуг «Дія». Сьогодні додатком «Дія» користуються п'ять мільйонів осіб. Україна стала першою в світі країною, яка запустила цифрові паспорти і стала четвертою країною в Європі, яка запустила цифрові водійські посвідчення та електронний технічний паспорт.

«Дія» включає в себе всі електронні послуги, які сьогодні існують в державі і кожна нова послуга додається саме на цей портал. За цей час послугами порталу з реєстрації, закриття

ФОП і зміни КВЕДів скористалися понад 100 тисяч разів. Відбувається створення в Україні спеціальної економічно-правової зони «Дія Сіті». Зареєстровані в цій зоні компанії отримують спеціальний пільговий податковий режим (увага на ІТ-аутсорсингових і для продуктових компаній). Сьогодні на порталі «Дія» доступні 27 державних послуг, а в особистому Електронному кабінеті громадянина доступна інформація з 6 реєстрів. З 5 жовтня на порталі з'явилися ще три нові послуги: будівельні; оновлена реєстрація ТОВ онлайн – найшвидша (30 хвилин) реєстрацію бізнесу у світі; Малятко онлайн (зараз це послуга доступна для 397пологових будинків по всій Україні – з початку року послугою скористались 20 тис. громадян)... (Некрасов, 2020).

17 травня 2021 року в рамках Всеукраїнського Форуму «Україна 30. Цифровізація» презентовано нові онлайн-послуги та електронні документи, доступні у застосунку та на порталі «Дія»: доступна автоматична реєстрація ФОП без участі реєстраторів – всі необхідні перевірки та внесення даних у реєстри здійснюються автоматично. Також уже запущені анонсовані раніше: послуга зі сплати ЄСВ для ФОП І-ІІ груп та послуга з подачі податкової декларації; запроваджена функція push-повідомлення, яка нагадуватиме про необхідність сплати податків;...можна сплатити податки на майно для фізичних осіб та подати декларації про прибуток. Відтепер у Дії доступна послуга реєстрації операторів потужностей ринку (будь-якого обладнання для виробництва, зберігання або транспортування харчових продуктів). Пізніше буде доступна також послуга із заміни потужностей та анулювання реєстрації. Всі ці послуги надаються повністю автоматично, без участі чиновників. Із 17 травня можна згенерувати статичний QR-код, який дозволяє ділитися необхідними документами онлайн; можлива реєстрація речових прав на нерухоме майно, внесення до Реєстру прав власності, набутих до 2013 року, та сплати адміністративного збору, зокрема при державній реєстрації прав на нерухомість; запущено послугу з онлайн-прописки, з

отримання пільгової іпотеки для внутрішньо переміщених осіб та послуга *Малятко* для громадян, що проживають на тимчасово окупованих територіях; із заміни посвідчення водія та щогодинної інформації з розділу «Штрафи» у застосунку (МПНЕП, 2021).

Проведення референдумів, що є формою прямої демократії, з використанням новітніх технологій – це один із меседжів передвиборчої програми Президента України В. О. Зеленського. Референдуми безсумнівно є вагомим інструментом народовладдя, що забезпечує громадянам їх конституційне право безпосередньо приймати важливі управлінські рішення по вирішенню найактуальніших питань місцевого значення. Проведення місцевих референдумів беззаперечно є суттєвим елементом реформи децентралізації, що гарантує зменшення впливу центру на прийняття локальних рішень. Нові електронні технології дають такі можливості, а часткову нормативну базу закладено в Законі України «Про всеукраїнський референдум» № 1135-IX, який Верховна Рада ухвалила 26 січня 2021 року (ЗУ, 2021).

Розробка нормативної бази по місцевих референдумах триває і врахуванню підлягають багато елементів, особливо безпековий – недопущення сепаратистських дій. Тому місцеві референдуми повинні бути ініціативою виключно територіальної громади та проводитись на її рівні, не стосуватись питань територіальної цілісності і суверенітету України. Надання можливостей проведення місцевих референдумів повинно відбуватися паралельно з укріпленням інституту громадянського суспільства та, таким чином, убезпечити територіальні громади від «перекосів» у застосуванні інструменту місцевого референдуму.

Висновки. Впровадження електронного документообігу в публічному управлінні є процесом поетапного застосування нових технологій як в системі адміністративного менеджменту, так і в сучасному діловодстві. Безсумнівно, що електронний документообіг привносить суттєві зміни в децентралізаційні процеси, забезпечуючи можливості уникнення негативу

корупції міжвідомчих відносин; сприяючи поліпшенню відносин влади та громадян; пришвидшуючи процедури документообігу; виводячи адміністративні відносини на новий рівень спілкування, довіри, функціонування.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ключевський В. І. Механізми впровадження електронного документообігу в місцевих органах виконавчої влади: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.; 25.00.02 / Херсон. нац. техн. ун-т; Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Одеса, 2019. 23 с.
2. Копняк К. В., Покинйчереда В. В. Електронний обіг в публічному управлінні: проблеми впровадження, переваги та перспективи. URL : <https://cutt.ly/3QXGtsE> (актуальність 20.06.2021)
3. МПНЕП – Мінцифри презентувало нові електронні послуги та документи в «Дію». URL : <https://cutt.ly/zQXGizL> (актуальність 2.07.2021)
4. Некрасов В. 10 нових електронних послуг: державний сервіс «Дія» отримав масштабний «апгрейд». Економічна правда 5 жовтня 2020 р. URL : <https://cutt.ly/oQXGpUw> (актуальність 30.06.2021)
5. ОССЕСД – Огляд сучасних систем електронного документообігу. URL: <https://cutt.ly/dQXGsDV> (актуальність 30.06.2021)
6. ЗУ – Про всеукраїнський референдум : Закон України від 26.01.2021 № 1135-IX. URL : <https://cutt.ly/BQXGfbY> (актуальність 27.06.2021)
7. ПЕДП – Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. (редакція від 13.02.2020) URL : <https://cutt.ly/jQXGjv7> (актуальність 28.06.2021)

REFERENCES

1. Kliutsevskiy, V. I. (2019). Mekhanizmy vprovadzhennia elektronnoho dokumentoobihu v mistsevykh orhanakh vykonavchoi

vlady [Mechanisms for implementing electronic document management in local executive bodies]. Extended abstract of candidate's thesis. Odessa, 23 [in Ukrainian].

2. Kopniak, K. V., Pokynchereda V. V. (2020). Elektronnyi obih v publichnomu upravlinni: problemy vprovadzhennia, perevahy ta perspektyvy [Electronic circulation in public administration: problems of implementation, advantages and prospects]. Retrieved from <https://cutt.ly/3QXGtsE> [in Ukrainian].

3. MPNTP – Mintsyfry prezentovalo novi elektronni posluhy ta dokumenty v «Diiu» [The Ministry of Finance presented new electronic services and documents in «Action»]. Retrieved from <https://cutt.ly/zQXGizL> [in Ukrainian].

4. Nekrasov, V. (2020) 10 novykh elektronnykh posluh: derzhavnyi servis «Diia» otrymav masshtabnyi «aphreid». [10 new electronic services: the state service «Action» received a large-scale «upgrade»]. Retrieved from <https://cutt.ly/oQXGpUw> [in Ukrainian].

5. OSSED – Ohliad suchasnykh system elektronnoho dokumentoobihu. [Review of modern electronic document management systems]. Retrieved from <https://cutt.ly/dQXGsDV> [in Ukrainian].

6. ZU – Pro vseukrainskyi referendum : Zakon Ukrainy vid 26.01.2021 № 1135-IX [On the All-Ukrainian Referendum: Law of Ukraine of January 26, 2021 № 1135-IX.]. Retrieved from <https://cutt.ly/BQXGfbY> [in Ukrainian].

7. Pro elektronni dovirchi posluhy : Zakon Ukrainy vid 05.10.2017 № 2155-VIII. (redaktsiia vid 13.02.2020) [On electronic trust services: Law of Ukraine dated 05.10.2017 № 2155-VIII. (edited on 02/13/2020)]. Retrieved from <https://cutt.ly/jQXGjv7> [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Публікація присвячена дослідженню рівня впровадження електронного документообігу в публічному управлінні як складової підвищення ефективності та прозорості діяльності

органів державної влади. Електронний документообіг виступає ефективним інструментом організації та адміністрування інформації, на основі якої і відбуваються управлінські процеси. Обробка вхідних даних, аналітичне відпрацювання інформації, прийняття відповідних управлінських рішень – все це відбувається в умовах цифрової трансформації у вигляді електронних документів та за допомогою оптимізаційних механізмів у вигляді Систем електронного документообігу (СЕД). Оскільки інформаційні потоки є різно-типовими, багатоаспектними і кількісно великими, то й інформаційна інфраструктура, цифрові засоби для опрацювання такої інформації повинні бути відповідно ефективними. Від цього в великій мірі залежить діяльність органів державного управління та місцевого самоврядування, вирішення проблем як державного, так і регіонального рівнів.

У статті звернуто увагу на нормативно-правове забезпечення запровадження електронного документообігу в публічному управлінні та вказано на необхідність своєчасного узаконення на рівні Конституції України змін по децентралізації у відносинах між центральними та місцевими органами влади при неухильному забезпеченні унітарного устрою нашої держави. Врахуванню підлягають і такі особливості децентралізації, як забезпечення територіальним громадам різнорівневого самоврядування (фінансового, ресурсного, функціонального та ін.) при збереженні територіальної цілісності, але з можливістю розвивати регіони.

Органи влади, створюючи спеціальні веб-портали, забезпечують можливість громадянам вступати в систему адміністративно-господарських відносин, переходити від однієї служби до іншої без необхідності знову посвідчувати свою особу. Інформація і послуги спеціально тематично групуються за життєвими ситуаціями або за конкретними галузями і в такому вигляді надаються громадянам у формі різноманітних документів. Така інформатизація приводить до

корінного переосмислення ролі і структури органів влади. Завдяки простій взаємодії з органами влади і доступу до публічної інформації, офіційних документів і рішень адміністративних органів, громадяни мають кращу поінформованість і з більшим бажанням беруть участь у процесі вирішення державних справ. Тому особлива увага повинна бути звернута на удосконалення форм електронної демократії, зокрема – електронні послуги, місцеві референдуми, долучення до петиційної процедури, тощо. Відповідно на місцевому рівні, в контексті впровадження електронного документообігу, необхідним постає: впорядкування адміністративних процедур, стандартизація розпорядчих документів, застосування систем електронного документообігу в публічному управлінні та ін.

Враховуючи актуальність, багатогранність та комплексність проблеми впровадження електронного документообігу в публічному управлінні, варто обумовити подальшу необхідність досліджень інструментів організації та адміністрування інформації в умовах удосконалення децентралізаційних процесів, вивчення інструментів місцевих референдумів, навчання персоналу територіальних громад, розбудова громадянського суспільства.

Ключові слова: децентралізація, електронний документообіг, системи електронного документообігу, публічне управління, електронні послуги, місцеві референдуми, територіальні громади, електронна взаємодія органів виконавчої влади.

АННОТАЦИЯ

Публикация посвящена исследованию уровня внедрения электронного документооборота в публичном управлении как составляющей повышения эффективности и прозрачности деятельности органов государственной власти. Электронный документооборот выступает эффективным инструментом организации и администрирования информации, на основе

которой и происходят управленческие процессы. Обработка входных данных, аналитическая обработка информации, принятие соответствующих управленческих решений, – все это происходит в условиях цифровой трансформации в виде электронных документов и с помощью оптимизационных механизмов в виде Систем электронного документооборота (СЕД). Поскольку информационные потоки есть разнотипичными, многоаспектными и количественно большими, то и информационная инфраструктура, цифровые средства для проработки такой информации должны быть соответственно эффективными. От этого в большой степени зависит деятельность органов государственного управления и местного самоуправления, решения проблем, как государственного, так и регионального уровней.

В статье обращено внимание на нормативно-правовое обеспечение внедрения электронного документооборота в публичном управлении и указано на необходимость своевременного узаконивания на уровне Конституции Украины изменений по децентрализации в отношениях между центральными и местными органами власти при неуклонном обеспечении унитарного уклада нашего государства. Учету подлежат и такие особенности децентрализации, как обеспечение территориальным обществам разноразноуровневого самоуправления (финансового, ресурсного, функционального и др.) при сохранении территориальной целостности, но с возможностью развивать регионы.

Органы власти, создавая специальные веб-порталы, обеспечивают возможность гражданам вступать в систему административно-хозяйственных отношений, переходить от одной службы к другой без необходимости опять удостоверять свое лицо. Информация и услуги специально тематически группируются за жизненными ситуациями или за конкретными отраслями и в таком виде предоставляются гражданам в форме разнообразных документов. Такая информатизация приводит к коренному переосмыслению роли

и структуры органов власти. Благодаря простому взаимодействию с органами власти и доступа к публичной информации, официальным документам и решениям административных органов, граждане имеют лучшую осведомленность и с большим желанием принимают участие в процессе решения государственных дел. Поэтому особенное внимание должно быть обращено на усовершенствование форм электронной демократии, в частности – электронные услуги, местные референдумы, приобщение к петиционной процедуре, и тому подобное. Соответственно на местном уровне, в контексте внедрения электронного документооборота, необходимым появляется: благоустройство административных процедур, стандартизация предписывающих документов, применения систем электронного документооборота в публичном управлении и др.

Учитывая актуальность, многогранность и комплексность проблемы внедрения электронного документооборота в публичном управлении, стоит обусловить последующую необходимость исследований инструментов организации и администрирования информации в условиях усовершенствования децентрализованных процессов, изучения инструментов местных референдумов, учёбы персонала территориальных обществ, перестройка гражданского общества.

Ключевые слова: децентрализация, электронный документооборот, системы электронного документооборота, публичное управление, электронные услуги, местные референдумы, территориальные общества, электронное взаимодействие органов исполнительной власти.

Криськов Андрій Анатолійович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри українознавства і філософії Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя

Рецензія на монографію

Бондаренко О. В. Міста Наддніпрянської України за імперської доби (1785–1917 рр.): історіографічний дискурс: монографія. Кропивницький: Видавець Лисенко В. Ф., 2021. 364 с.

Глобальні трансформації, що сьогодні відбуваються в усіх ключових сферах життя сучасного світу, змушують по-новому подивитися на чимало явищ, які є невіддільними компонентами світового історичного процесу. Якраз до таких явищ, поза всяким сумнівом, належить місто.

Виняткова роль міста у формуванні економічних, господарських, соціальних, політичних, культурних підвалин цивілізації ставить проблему вивчення закономірностей його творення й розвитку на одне з пріоритетних місць у світовій та українській історичній науці. Зусиллями науковців місто стало усвідомлюватися як складне соціально-історичне явище, котре потребує комплексного дослідження. Місто, сконцентрувавши в собі всі основні риси суспільства, є його своєрідною моделлю. Саме в містах найяскравіше позначається динаміка суспільного розвитку.

Історія міської цивілізації – неосяжне та вкрай цікаве й дивовижне явище, яке нероздільно пов'язане з державою та визначає її історію. Як відносно самостійне явище й активний чинник історичного процесу, місто безпосередньо впливало на окремі складники цивілізаційного розвитку та на історичний процес загалом. Тому всебічне, повне й об'єктивне дослідження міста є одним з ключових завдань історичної науки, актуальною науковою та науково-практичною проблемою. Поза тим сьогодні для історичної науки

актуальним є завдання не лише емпіричного дослідження різноманітних сторін історії міст, а й історіографічного узагальнення, наукової рефлексії та теоретично-методологічного осмислення проблем, що вивчалися істориками попередніх періодів, підведення певних підсумків, накреслення подальших шляхів розробки міської історії.

Саме до досліджень у форматі проблемно-тематичної історіографії належить рецензована монографія О. Бондаренка. У ній вперше у вітчизняній історичній науці проведено узагальнювальне комплексне історіографічне дослідження соціально-економічного та соціокультурного процесів у містах Наддніпрянської України імперської доби. Здійснено періодизацію проблеми у відповідності з розвитком історичної думки та сучасних теоретико-методологічних підвалин історіографії. Схарактеризовано провідні етапи, напрями та специфічні особливості дослідження теми. Виділено три основні історіографічні періоди наукового розроблення проблеми: імперський – кінець XVIII – початок XX ст.; радянський – 1920-ті рр. – 1991 р. та сучасний – 1991–2021 рр., які характеризують пріоритетні тенденції історіографії дослідження міської історії.

Визначено здобутки учених в обґрунтуванні концептуальних засад історії міст. Визначено внесок науковців в осмислення, становлення та еволюції міського самоврядування, соціально-економічного та соціокультурного розвитку міст. З'ясовано особливості історіографічної інтерпретації проблеми в науковій літературі останньої чверті XVIII – початку XXI ст. та зміни у її дослідженні в різні історіографічні періоди. Визначені головні чинники, які впливали на розвиток досліджень з порушеної проблеми.

Структура монографії логічна, послідовна, аргументована та детально осмислена. Монографія складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел та літератури. Така структура, на нашу думку, є вдалою, оскільки дала змогу повною мірою розкрити предмет дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, об'єкт, предмет, мету, хронологічні та територіальні межі дослідження.

У першому розділі – «Визначення поняття «місто», його типологія та функціональне призначення в історіографії» аналізується стан дослідження цієї складної та недостатньо вивченої методологічної проблеми. Автор стверджує, що використання досвіду іноземних та вітчизняних дослідників спонукає учених до думки щодо безплідності спроб визначення міста за допомогою застиглого набору критеріїв та ознак. Тому в сучасній вітчизняній історіографії місто починає розумітися передусім як складний, динамічний соціокультурний універсум, котрий зумовлює зміну парадигми знання про місто загалом. Через це сьогодні найактуальнішими стають дослідження міського феномену, що мають міждисциплінарний характер. Однак деякі дослідники притримуються думки, що очевидно, єдиного визначення не може бути знайдено взагалі. По-перше, тому що будучи складною системою, місто повертається до дослідника однією або декількома гранями. Залежно від поставлених завдань кожен напрямок в урбаністиці схильний видавати саме ці грані за універсальні принципи. По-друге, міста розвиваються як в часі, так і в просторі і, відповідно, не можуть бути схожими один на одного як більярдні кулі з однієї партії. Отже, при неможливості знайти однозначне тлумачення, постає питання про класифікацію міст, але й тут ми вступаємо на дуже хиткий ґрунт невизначеності, бо існує тисяча способів класифікувати цей матеріал.

Другий розділ – «Міське самоврядування Наддніпрянської України в 1785–1917 рр. у працях дослідників» присвячений вивченню історії міських самоврядних інституцій. Ця проблема знайшла відображення у різнобічних за проблематикою та глибиною з'ясування тих чи інших аспектів, формою й жанром наукових публікацій, зокрема в узагальнювальних працях і спеціальних монографічних дослідженнях, довідковій, науково-популярній

та навчальній літературі, зайнявши належне місце в сучасному історіографічному дискурсі. Автор проаналізував особливості історіографічної інтерпретації створення, становлення та еволюції органів міського самоврядування та їхньої фінансової діяльності в публікаціях дорадянської, радянської та сучасної історіографії.

У третьому розділі – «Економічний розвиток міст Наддніпрянщини: історіографічний дискурс» О. Бондаренко розглянув публікації, що стосуються економічних процесів в містах України за імперської доби. Автор слушно стверджує, що в дорадянській історіографії було визначено напрям дослідження економічного розвитку міст та були порушені важливі аспекти проблеми з погляду постановочного контексту. Для праць цього періоду була притаманна зосередженість передусім на загальноімперських матеріалах та статистичних дослідженнях. В історіографії радянського періоду ця тема не знаходилась у центрі уваги дослідників, а нечисленні праці, що вряди-годи виходили з друку, мали зазвичай негативну спрямованість й наперед запрограмований результат дослідження. В сучасній історіографії поряд з традиційними аспектами вивчення теми, українські вчені певну увагу приділяють й сучасним напрямам наукового пошуку, серед яких форми та методи внутрішньої та зовнішньої торгівлі в українських містах, приватне підприємництво в усіх сферах міської економіки тощо. Особливістю сучасних наукових студій є те, що вивчення економічного розвитку в містах здійснюється нерівномірно як в регіональному так і в хронологічному вимірах.

Попри побутування стереотипу щодо найбільшої вивченості міського економічного розвитку, аналіз літератури свідчить, що далеко не всі його аспекти знайшли своє висвітлення та не порушені навіть у постановочному ключі. Промисловий розвиток міст розглядається переважно у контексті аналізу економічних явищ загалом на українських теренах або ж поміж інших проблем у дослідженнях історії міст певних регіонів чи окремих міських поселень.

Четвертий розділ – «Міські стани Наддніпрянської України як об'єкт дослідження» складається з трьох підрозділів: історіографія купецтва; міщанство у працях науковців та дослідження історії бладійності міської еліти. У монографії зазначається, що історія міських станів, передусім купецтва та міщанства, в імперській та радянській історичній науці не належали до пріоритетних напрямів дослідження. У сучасній вітчизняній історіографії спостерігається певний інтерес до історії міських станів, особливо це стосується історії купецтва. Основними напрямками дослідження історії міських станів є джерела формування, структура міських станів, їхня роль щодо формування буржуазного суспільства, динаміка чисельності, еволюція соціального та правового статусу міських станів, господарська діяльність, матеріальний рівень життя та особливості побутової культури, організаційні структури та діяльність самоврядування міських станових громад.

Загалом рецензована монографія є цілісним, самостійним, оригінальним і завершеним науковим дослідженням, вагомим внеском у вітчизняну історичну науку. Монографія справляє позитивне враження й заслуговує на високу оцінку та стане в пригоді тим, хто цікавиться минулим.

***To the authors of Bulletin
Dear authors!***

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University accepts economic articles for printing in the scientific collection «Society. Document. Communication»

In order to be able to submit articles to the collection and check the current status of your submissions, you must log in to the website <https://sdc-journal.com> or register.

Requirements for design of the publication

The article is submitted in the original language (Ukrainian, Russian or English).

If the article is written in English, it is necessary to submit a translation (in Ukrainian or Russian) to the Editorial Board!

The main body of the article (*without annotations and literature*) should be at least 10 pages long. The total volume of the article should not exceed 25 pages.

Manuscripts undergo mandatory «blind» review.

Technical requirements for the article:

Margins: lower, upper - 2 sm; right - 1.5 sm; left - 3 sm.

Editor: MS Word.

Headset: Times New Roman, *pins (size)* 14, *spacing* – 1.

The text is typed without hyphenation.

Regarding the characters: only the following text should be quoted in the text: «», a dash is a short dash: «–». You do not need to put extra spaces, especially in front of square brackets or in parentheses. To prevent this, use the «Unprinted» function.

Tables in the text should be executed in Excel or Word without filling. Drawings made in Word should be grouped together and be a single graphic object. All illustrations must be in black and white or in grayscale, you can use other fill modes (pattern).

The scientific article should contain the following necessary elements:

- statement of the problem in general form and connection with important scientific or practical tasks; relevance of the topic;
- analysis of the latest research and publications in which the problem is solved and which the author relies on, the selection

of previously unresolved parts of the general problem to which the article is devoted;

- formulating the goals (goals) of the article, setting the task;
- presentation of the main research material with full justification of the scientific results;
- conclusions and prospects for further exploration in this direction.

The article is formulated as follows:

In the upper left corner: UDC code;

In the middle:

- title of the article (in English, capital letters, bold);
- title of the article (in Ukrainian, capital letters, bold);
- article title (in Russian, capital letters, bold);

In two columns:

On the left (in Ukrainian or Russian):

- ***name, surname of the author (authors) (italics, bold);***
- academic rank, academic degree, position;
- e-mail;
- ORCID;
- Researcher ID;
- place of work;
- postal address of the institution where the author (s) works.

On the right (in English):

- ***name, surname of the author (authors) (italics, bold);***
- academic rank, academic degree, position;
- e-mail;
- ORCID;
- Researcher ID;
- place of work;
- postal address of the institution where the author (s) works.

Width alignment:

Abstract of the article (in English, *italics*, volume - not less than 1800 characters without spaces (230-250 words)). **Keywords** (in English, *italics*, 6-8 words)

Article text in original language (as required).

SOURCES AND LITERATURE (title in center, bold)

1. ...
2. ...

REFERENCES (title in center, bold)

1.
2. ...

Abstract of the article in Ukrainian (*italics*, volume - not less than 1800 characters without spaces (230-250 words)). **Keywords** (in Ukrainian, *italics*, 6-8 words);

Abstract in Russian (*italics*, volume - not less than 1800 characters without spaces (230-250 words)). **Keywords** (in Russian, *italics*, 6-8 words).

Citation and in-text references to literary sources are made in the **APA** style, for example (Petrenko, 2008); if the source page is specified, it is given through a colon, for example (Petrenko, 2008: 125).

Literature design

The literature is designed in accordance with the requirements of «DSTU 8302: 2015. Bibliographic reference. General Terms and rules of assembly», of July 1, 2016)

References are made according to the APA standard

For transliteration of the Ukrainian text into Latin the free site <http://www.slovnyk.ua/services/translit.php> is used (we choose the American variant);

for transliteration of Russian text using the free site <http://fotosav.ru/services/transliteration.aspx>.

Articles whose authors do not have a scientific degree are additionally accompanied by a review of Ph.D., Doctor in the field of publication **or an extract from the protocol of the meeting of the department** on the recommendation of the article for publication. The review or extract from the protocol is submitted in the original or in scanned form by e-mail.

Tel.: (097) 923-16-08

Website of the collection of scientific works: <https://sdc-journal.com>

E-mail: sdc_redkolegia@ukr.net

Editorial Board

До авторів збірника Шановні автори!

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» приймає до друку у науковому збірнику «Соціум. Документ. Комунікація» статті з актуальних питань історичної науки, археології, історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін (оригінальні результати досліджень у галузі документознавства, бібліотечної та видавничо-поліграфічної справи, соціальних комунікацій та соціогуманітаристики на національному та міжнародному рівнях), теорії та практики досліджень у галузі сучасних навчально-методичних технологій підготовки фахівців.

Для того, щоб мати можливість подавати статті до збірника та перевіряти поточний статус своїх подань, необхідно увійти на сайт <https://sdc-journal.com> або зареєструватись.

Вимоги до оформлення публікації

Стаття подається мовою оригіналу (українською, російською або англійською).

Якщо стаття написана англійською мовою, необхідно представити до редакції її переклад (українською або російською мовами)!

Обсяг основного тексту статті (*без анотацій та літератури*) має становити не менше 10 стор. Загальний обсяг статті не повинен перевищувати 25 сторінок.

Рукописи проходять обов'язкове «сліпе» рецензування.

Технічні вимоги: Поля: *нижнє, верхнє* – 2 см; *праве* – 1,5 см; *ліве* – 3 см.

Редактор: MS Word.

Гарнітура: Times New Roman, *кегель* (розмір) 14, *інтервал* – 1.

Текст набирається без переносів.

Щодо символів: у тексті необхідно використовувати лапки лише такого зразку: «», тире – це коротке тире: «–». Не

потрібно ставити зайві пробіли, особливо перед квадратними чи круглими дужками, а також у них. Для запобігання цього потрібно використовувати функцію «Недруковані знаки».

Таблиці в тексті мають бути виконані в Excel або Word без заливання. Малюнки, виконані у Word, мають бути згруповані і являти собою один графічний об'єкт. Усі ілюстрації треба подавати в чорно-білому варіанті або у градаціях сірого кольору, можна використовувати інші способи заливки (узор).

Наукова стаття повинна містити такі необхідні елементи:

- постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; актуальність теми;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор (**обов'язково з покликаннями на праці цих авторів і внесенням їх до загального списку літератури!**), виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- формулювання цілей (мети) статті, постановка завдання;
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Стаття повинна мати таку структуру:

У верхньому лівому кутку: Шифр УДК;

По центру:

- назва статті (англ. мовою, великими літерами, **напівжирним** шрифтом);
- назва статті (українською мовою, великими літерами, **напівжирним** шрифтом);
- назва статті (російською мовою, великими літерами, **напівжирним** шрифтом);

У двох колонках:

З лівого боку (українською або російською мовою):

- **ім'я, прізвище автора (авторів)** (курсивом, напівжирним шрифтом);
- вчене звання, науковий ступінь, посада;
- E-mail;
- ORCID;
- Researcher ID;
- місце роботи;
- поштова адреса установи, де працює автор (автори).

З правого боку (англійською мовою):

- **ім'я, прізвище автора (авторів)** (курсивом, напівжирним шрифтом);
- вчене звання, науковий ступінь, посада;
- E-mail;
- ORCID;
- Researcher ID;
- місце роботи;
- поштова адреса установи, де працює автор (автори).

Вирівнювання по ширині:

Анотація статті (англійською мовою, курсивом, обсяг – не менше 1800 знаків без пробілів (230-250 слів)). Ключові слова (англійською мовою, курсивом, 6-8 слів)

Текст статті мовою оригіналу (відповідно вимог).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА (назва по центру, напівжирним шрифтом)

3. ...

4. ...

REFERENCES (назва по центру, напівжирним шрифтом)

3.

4. ...

Анотація статті українською мовою (курсивом, обсяг – не менше 1800 знаків без пробілів (230-250 слів)); **Ключові слова** (українською мовою, курсивом, 6-8 слів);

Анотація російською мовою (курсивом, обсяг – не менше 1800 знаків без пробілів (230-250 слів)); **Ключові слова** (російською мовою, курсивом, 6-8 слів).

Цитування та внутрішньотекстове покликання на літературні джерела здійснюються за стилем **АРА**, наприклад (Петренко, 2008); якщо зазначається сторінка джерела, то вона подається через двокрапку, наприклад (Петренко, 2008: 125).

Оформлення літератури

Література оформлюється відповідно до вимог «ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», що вступив в дію 01.07.2016)

References оформлюється згідно стандарту АРА

Для транслітерації українського тексту на латиницю використовується безкоштовний сайт <http://www.slovyk.ua/services/translit.php> (вибираємо варіант *американська*);

для транслітерації російського тексту використовується безкоштовний сайт <http://fotosav.ru/services/transliteration.aspx>.

Статті, автори яких не мають наукового ступеня, додатково супроводжуються рецензією кандидата, доктора наук за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку. Рецензія або витяг з протоколу подається в оригіналі або в сканованому вигляді електронною поштою.

Довідки за телефоном: (097) 923-16-08

Сайт збірника наукових праць: <https://sdc-journal.com>

Електронна адреса: sdc_redkolegia@ukr.net

Редакційна колегія

***К авторам сборника
Уважаемые авторы!***

Государственное высшее учебное заведение «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды» принимает к печати в научном сборнике «Социум. Документ. Коммуникация» статьи по актуальным вопросам исторической науки, археологии, историографии, источниковедения и специальных исторических дисциплин (оригинальные результаты исследований в области документоведения, библиотечного и издательско-полиграфического дела, социальных коммуникаций и социогуманитаристики на национальном и международном уровнях), теории и практики исследований в области современных учебно-методических технологий подготовки специалистов.

Для того, чтобы иметь возможность подавать статьи в сборник и проверять текущий статус своих публикаций, необходимо войти на сайт <https://sdc-journal.com> или зарегистрироваться.

Требования к оформлению публикации

Статья подается на языке оригинала (украинском, русском или английском).

Если статья написана на английском языке, необходимо представить в редакцию ее перевод (на украинском или русском языках)!

Объем основного текста статьи (*без аннотаций и литературы*) должен составлять не менее 10 стр. Общий объем статьи не должен превышать 25 страниц.

Рукописи проходят обязательное «слепое» рецензирование.

Технические требования:

Поля: *нижнее, верхнее* - 2 см; *правое* - 1,5 см; *левое* - 3 см.

Редактор: MS Word. Гарнитура: Times New Roman, кегль (размер) 14, интервал - 1.

Текст набирается без переносов.

Относительно символов: в тексте необходимо использовать кавычки только такого образца: «», тире - это короткое тире «-». Не нужно ставить лишние пробелы, особенно перед квадратными или круглыми скобками, а также в них. Для предотвращения этого нужно использовать функцию «Непечатные знаки».

Таблицы в тексте должны быть выполнены в Excel или Word без заливки. Рисунки, выполненные в Word, должны быть сгруппированы и представлять собой один графический объект. Все иллюстрации надо подавать в черно-белом варианте или в градациях серого цвета, можно использовать другие способы заливки (узор).

Научная статья должна содержать следующие элементы:

- постановка проблемы в общем виде и связь с важными научными и практическими задачами; актуальность темы;
- анализ последних исследований и публикаций, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор (**обязательно с ссылками на труды этих авторов и внесением их в общий список литературы!**), выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящена статья;
- формулирование целей (цели) статьи, постановка задачи;
- изложение основного материала исследования с полным обоснованием полученных научных результатов;
- выводы и перспективы дальнейших исследований в данном направлении.

Статья оформляется по следующей структуре:

В верхнем левом углу: Шифр УДК

По центру:

- название статьи (на англ. языке, большими буквами, **полу жирным** шрифтом)
- название статьи (на украинском языке, большими буквами, **полу жирным** шрифтом)
- название статьи (на русском языке, большими буквами, **полу жирным** шрифтом)

В двух колонках:

С левой стороны (на украинском или русском языке):

- **имя, фамилия автора (авторов)** (курсивом, полужирным шрифтом)
- ученое звание, ученая степень, должность;
- E-mail;
- ORCID;
- Researcher ID;
- место работы;
- почтовый адрес учреждения, где работает автор (авторы).

С правой стороны (на английском языке):

- **имя, фамилия автора (авторов)** (курсивом, полужирным шрифтом)
- ученое звание, ученая степень, должность;
- E-mail;
- ORCID;
- Researcher ID;
- место работы;
- почтовый адрес учреждения, где работает автор (авторы).

Выравнивание по ширине:

Аннотация статьи (на английском языке, курсивом, объем – не менее 1800 знаков без пробелов (230-250 слов)).

Ключевые слова (на английском языке, курсивом, 6-8 слов)

Текст статьи на языке оригинала (в соответствии с требованиями).

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА (название по центру, полужирным шрифтом)

5. ...

6. ...

REFERENCES (название по центру, полужирным шрифтом)

5.

6. ...

Аннотация статьи на украинском языке (курсивом, объем - не менее 1800 знаков без пробелов (230-250 слов)).

Ключевые слова (на украинском языке, курсивом, 6-8 слов);

Аннотация на русском языке (курсивом, объем - не менее 1800 знаков без пробелов (230-250 слов)). **Ключевые слова** (на русском языке, курсивом, 6-8 слов).

Цитирование и внутритекстовые ссылки на литературные источники осуществляются по стилю **АРА**, например (Петренко, 2008); если отмечается страница источника, то она подается через двоеточие, например (Петренко, 2008: 125).

Оформление литературы

Литература оформляется в соответствии с требованиями «ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», вступившего в действие 01.07.2016. References оформляется согласно стандарта АРА

Для транслитерации украинского текста на латиницу используется бесплатный сайт <http://www.slovnuk.ua/services/translit.php> (выбираем вариант американская);

для транслитерации русского текста используется бесплатный сайт <http://fotosav.ru/services/transliteration.aspx>.

Статьи, авторы которых не имеют ученой степени, дополнительно сопровождаются рецензией кандидата, доктора наук по специальности публикации или выпиской из протокола заседания кафедры (отдела) о рекомендации статьи к печати. Рецензия или выписка из протокола подается в оригинале или по электронной почте.

Справки по телефону: (097) 923-16-08

Сайт сборника научных трудов: <https://sdc-journal.com>

Электронный адрес: sdc_redkolegia@ukr.net

Редакционная коллегия

Наукове видання

Соціум. Документ. Комунікація
Society. Document. Communication
Социум. Документ. Коммуникация

Збірник наукових статей

Випуск 12

Редакція не несе відповідальності за погляди, судження, результати та висновки, зроблені авторами статей і надруковані в збірнику. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ **несуть автори матеріалів**.

Статті приймаються до друку лише після їх обговорення на засіданні редколегії збірника при наявності позитивної рецензії рецензента та підтримки їх більшістю членів редколегії.

У разі передруку посилання на «Соціум. Документ. Комунікація» **обов'язкове**.

Підписано до друку 30.08.2021 р. Формат 60x84 1/16.
Папір офсет. Гарнітура Times New Roman. Наклад 100.
Зам. № 42. Ум. друк. арк. 12,3.

Виробник ФОП Домбровська Я.М Свідцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до державного реєстру видавців
ДК № 6366 від 22.08.2018 р.

08055, Київська обл., Макарівський р-он., с. Вільне,
e-mail: devis519@ukr.net